

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

НАЗАРЧУК РОКСОЛАНА ЗІНОВІЙВНА

УДК [811.161.2+811.162.1+811.111]:81'36+81'37

ДИСЕРТАЦІЯ
**ОБ'ЄКТНІ ЗВ'ЯЗКИ РЕФЕРЕНТНО
СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ДІЄСЛІВНИХ ПРЕДИКАТІВ**
(НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ, ПОЛЬСЬКОЇ, АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ)

Спеціальність: 10.02.15 – загальне мовознавство

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ Р. З. Назарчук

Науковий керівник: **Бацевич Флорій Сергійович**, доктор філологічних наук,
професор

Львів – 2021

АНОТАЦІЯ

Назарчук Р.З. Об'єктні зв'язки референтно спеціалізованих дієслівних предикатів (на матеріалі української, польської, англійської мов). — Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.15 — загальне мовознавство. Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2021.

Дисертацію присвячено вивченню семантики та функціонування референтно спеціалізованих дієслівних предикатів української, польської, англійської мов. Уперше запропоновано комплексну методикку дослідження, яка передбачає поєднання семасіологічного, концептуального, функційно-ономасіологічного аналізів, а також корпуснобазованого підходу.

Актуальність дисертації визначено її пов'язаністю з фундаментальною проблемою взаємодії парадигматики та синтагматики мовних одиниць, зокрема з необхідністю пізнання ролі об'єкта у структурі висловлення, а також зумовлена відсутністю комплексних семантико-функційних досліджень зв'язків дієслівних предикатів з їхніми об'єктами на матеріалі української, польської, англійської мов окремо, а також у зіставному аспекті.

Узагальнено комплекс теоретичних питань, пов'язаних із вивченням поняття дієслівного предиката. Дієслівний предикат витлумачено як учасника мовленнєвої ситуації, що позначає властивості аргументів, а також визначає їхній кількісний та якісний набір у межах відображеного висловлення, і знаком якого є дієслово. Об'єкт потрактовано як неактивну субстанцію, на створення, зміну або знищення якої безпосередньо спрямовано дію, і тому не обмежено дослідження об'єктних зв'язків лише перехідними дієсловами.

Закцентовано увагу на необхідності застосування описового, зіставного методів, а також методик компонентного аналізу, ступінчастої ідентифікації, моделювання, кількісного аналізу та корпуснобазованого підходу для дослідження референтно спеціалізованих дієслівних предикатів.

Виявлено, що дефініції дієслівних лексем у тлумачних словниках української, польської, англійської мов супроводжено ономасіологічними ремарками, які відсилають користувача до відповідного референтного класу імен об'єктів, непослідовно й не в повному обсязі. Об'єктний конкретизатор може бути відсутній або представлений: родовою назвою, тематичним чи синонімічним рядом, узагальненою або неозначеною одиницею, конкретною одиницею.

Відстежено організацію лексико-семантичного простору дієслів, описано лексико-семантичні поля та групи (переміщення об'єкта в просторі, поглинання об'єкта, покриття одного об'єкта іншим, колового покриття об'єкта; тиску, очищення, риття, просякання об'єкта, з'єднання, роз'єднання, приведення об'єкта до стану неспокою; створення об'єкта як результату фізичної праці; фізіологічних дій тощо). Найбільше дієслів засвідчено в межах лексико-семантичної групи переміщення об'єкта у просторі (14,7 % в українській мові, 15,9 % в польській мові, 19,1 % в англійській мові від загальної кількості одиниць) та покриття одного об'єкта іншим (16,0 %, 16,6 %, 13,8 %), найменшу — у межах лексико-семантичної групи приведення об'єкта до стану неспокою (3,2 %, 2,1 %, 2,6 %). Виявлено, що диференційна об'єктна сема зумовлює периферійну позицію референтно спеціалізованих дієслів у межах усіх лексико-семантичних груп.

Описано окремі концептосфери та їхні когнітивно-пропозиційні структури, а також типові ситуації процесуально-подієвої сфери. Показано, що структура концептуального простору й обсяг його основних частин залежать від лексичної опрацьованості того чи іншого семантичного фрагмента поля. Когнітивно-пропозиційна структура, моделюючи схему ситуації, виявляє можливості поєднання концептів та їхніх мовних знаків, що ними керується людина як представник певного мовного колективу, утворюючи висловлення. Приядерні зони досліджених концептосфер заповнюють основні варіанти лексичної репрезентації когнітивно-пропозиційних структур, що їх містить семантичний фонд дієслів. Периферійні зони виявляють суміщені динамічні

ознаки, носіями яких є поліпропозиційні дієслова. У концептосферах “ПЕРЕМІЩАТИ”/ “PRZEMIESZCZAĆ”/ “SHIFT” поєднано ознаки ПЕРЕМІЩЕННЯ + ПОКРИТТЯ, ПЕРЕМІЩЕННЯ + ОЧИЩЕННЯ, ПЕРЕМІЩЕННЯ + РИТТЯ; у концептосферах “ПОМІЩАТИ”/ “ROMIESZCZAĆ”/ “PLACE” — ПОМІЩЕННЯ + ПОКРИТТЯ + ПРОСЯКАННЯ, ПОМІЩЕННЯ + ФІЗІОЛОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ, ПОМІЩЕННЯ + ПОГЛИНАННЯ, ПОМІЩЕННЯ + ТИСК.

Показано, що поліпропозиційність досліджених дієслівних предикатів пов’язана з відображенням комплексу ситуацій і максимально розгорнутою фіксацією носіями мов уявлень про зв’язки між цими ситуаціями. Денотативний комплекс “Пошкодження неживого об’єкта” в українській, польській і англійській мовах неоднорідний за структурою та передбачає поєднання ситуацій фізичного впливу, тиску, порушення цілісності об’єкта, руйнування, зміни якісних ознак об’єкта, зміни положення об’єкта, роз’єднання, переміщення, дотикання, покриття.

Схарактеризовано типи дієслівної метонімії як фактора семної динаміки та чинника зміщення синтаксичних позицій, які показують, наскільки детально й глибоко зафіксована та чи інша подієва ситуація дієслівними предикатами української, польської, англійської мов у взаємозв’язках із їхніми аргументами.

У результаті функційно-ономасіологічного аналізу виявлено сфери тео-, гомо-, фіто-, бестіа-, натур-, психо-, соціодинаміки, які відображають об’єктно зорієнтовані дієслівні предикати. Показано, що досліджені дієслова, відображаючи клас живої та неживої матерії, яскраво демонструють антропоцентричність світосприйняття. У мові знаходять свою реалізацію насамперед імена об’єктів, що входять у зону безпосередніх потреб людини, тяжіють до дому як центру життя людини. Окремо схарактеризовано дієслівні предикати відповідно до референтно-таксономічних класів імен об’єктів, кожен з яких представляє ту чи іншу фізичну властивість речовини. Виокремлено функційно-ономасіологічні групи: “рідинність”, “твердість”, “газоподібність”, “сипкість/ дрібність/ порохоподібність”, “в’язкість”, “гнучкість/ виткість”,

“м’якість”, “рідинність і газоподібність”, “особливості зовнішньої форми”, “вагові особливості”. Найбільш представленою виявилася група “рідинність” (29,5 % в українській мові, 24,1 % в польській мові, 23,0 % в англійській мові від загальної кількості одиниць), найменше дієслівних предикатів формує групу “газоподібність” (2,6 %, 5,5 %, 4,6 %).

Простежено неоднорідність функційної організації дієслівних предикатів української, польської, англійської мов. Встановлено типи, що відображають: появу об’єкта як фізичної реалії, появу об’єкта як результату інтелектуальної діяльності людини, рух об’єкта та його частин, перетворення об’єкта (зі термічними змінами; зі змінами хімічного складу тощо), появу об’єкта у внутрішньому світі людини, зникнення об’єкта із внутрішнього світу людини. Визначені типи дієслівних предикатів виявляють значну функційну подібність у досліджуваних мовах, реалізуючись у межах однакових або схожих семантико-синтаксичних моделей.

Описано особливості функціонування референтно спеціалізованих дієслівних предикатів за даними корпусів текстів української, польської, англійської мов. Визначено, що з’ясування особливостей функціонування дієслівних предикатів передбачає перехід від тлумачення семантики ізольованих одиниць до аналізу множинних аспектів їхнього використання; залучення даних корпусів текстів забезпечує репрезентативність матеріалу та достовірність отриманих результатів. Представлено зіставний аналіз колокацій дієслівних предикатів функційно-ономасіологічної групи “рідинність” у корпусах текстів української, польської, англійської мов, який засвідчив відмінності у функціонуванні досліджуваних одиниць. Виявлено, що дієслова *liti/pić/drink* найчастіше вимагають об’єктів *woda, чай, кава/alkohol, woda, wino/water, coffee, tea* відповідно. Наступні за частотністю дієслівні предикати *liti* та *lać* також мають багато спільних об’єктів серед найуживаніших — *woda, сльози, кров, ніт* тощо (хоча кількісні показники їхньої появи у корпусах трьох мов різні); в англійській мові ці об’єкти вимагають двох різних дієслів — *pour* та *shed*: перше для позначення фізичного процесу лиття рідких речовин

(*pour water/ tea/ wine*), тоді як друге — у колокаціях із переносним уживанням *shed blood/ tears/ light*. Якщо дієслівні предикати на позначення фізіологічного процесу пиття та фізичного процесу лиття рідини в досліджуваних мовах вживаються із подібними об'єктами, то інші дієслова функційно-ономасіологічної групи “рідинність” (*ссати, смоктати, ssać, smoktać* і *suck; бризкати, bryzgać, splash, spatter* і *squirt; сьорбати, siorbać, slurp* і *sip* тощо) демонструють суттєві відмінності. Виявлено, що спадання частотності уживання дієслівних предикатів у корпусах текстів пов'язане зі збільшенням їхніх функційних відмінностей у досліджуваних мовах, а саме з диференціацією імен об'єктів, на які вони налаштовані.

Практичне значення має запропонований семантичний запис із використанням формалізованої мови, що спрямований на фіксацію властивостей об'єкта, а також створений у середовищі Microsoft Excel електронний ресурс, який дає змогу здійснювати автоматизований пошук інформації про лексико-семантичні та функційно-ономасіологічні групи референтно спеціалізованих дієслівних предикатів і забезпечує інструмент для дослідників у царині дієслівної семантики.

Ключові слова: дієслівний предикат, об'єкт, пропозиція, лексико-семантична група, функційно-ономасіологічна група, концептосфера, метонімія, корпус текстів української/ польської/ англійської мови.

ABSTRACT

Nazarchuk R. Z. Object relationships in referentially specialized verbal predicates (based on Ukrainian, Polish and English). — Qualifying research paper, manuscript copyright.

Thesis for a Candidate Degree in Philology. Speciality 10.02.15 — General Linguistics. Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, 2021.

The thesis deals with the study of semantics and functioning of referentially specialized verbal predicates in the Ukrainian, Polish, and English languages. It offers

an innovative complex research methodology integrating semasiological, conceptual, functional-onomasiological and corpus-based approaches.

The relevance of this thesis is determined by its relation to the fundamental problem of interaction of the paradigmatics and syntagmatics of language units, in particular the necessity to study the role of an object in the structure of an expression, and is conditioned by the lack of comprehensive semantic and functional studies of verbal predicates with their objects based on the Ukrainian, Polish, and English languages separately and in a comparative aspect.

A set of theoretical issues related to the study of the concept of the verbal predicate is generalized in the thesis. The verbal predicate is interpreted as a component of a speech situation that indicates properties of arguments, as well as determines their quantitative and qualitative set within the limits of the expressed statement, with the verb being its word sign. The object is interpreted as an inactive substance with an action directly aimed at creation, modification or destruction of it, therefore the study of object relationships is not limited to transitive verbs only.

An emphasis is placed on the need to use descriptive and comparative methods, as well as methods of componential analysis, step-by-step identification, modeling, quantitative analysis and corpus-based approach for the purpose of the study of referentially specialized verbal predicates.

It has been found that the interpretation of verbal lexical units in the explanatory dictionaries of the Ukrainian, Polish, and English languages is accompanied by onomasiological remarks that inconsistently and not to the fullest extent refer the user to the appropriate reference class of object names. An object specifier may be absent or represented by a generic name, thematic or synonymic row, a generalized or indefinite unit, a specific unit etc.

The thesis traces the organisation of the lexico-semantic space of verbs, describes lexico-semantic fields and groups (spatial movement of an object, absorption of an object, overlap between two objects, circular overlap between two objects; pressure, purification, digging, soaking of an object, connection, disconnection, disturbance of a stationary object; creation of an object through

physical effort; physiological acts). The most numerous lexico-semantic groups are those of the spatial movement of an object (14.7 % of all units in Ukrainian, 15.9 % in Polish, 19.1 % in English), and overlap between two objects (16.0 %, 16.6 % and 13.8 % respectively). The least numerous lexico-semantic group is that of disturbance of a stationary object (3.2 %, 2.1 %, 2.6 % respectively). It has been found that peripheral position of referentially specialized verbs in all lexico-semantic groups is determined by a differential object seme.

The thesis describes specific conceptual spheres and their cognitive-propositional structures, as well as typical situations within the process-and-event sphere. It is shown that the structure of the conceptual space and the volume of its main parts depend on the lexical processing of a certain semantic fragment of the field. While modeling the situation scheme, the cognitive-propositional structure reveals the possibilities of combining concepts and their linguistic signs, used by a person as a representative of a particular language group when formulating a statement. Circumnuclear zones of the studied conceptual spheres fill in the main options of the lexical representation of cognitive-propositional structures contained in the semantic lexicon of verbs. Peripheral zones demonstrate combined dynamic features, with polyproposition verbs as the carriers. Such conceptual spheres as “ПЕРЕМИЩАТИ”/ “PRZEMIESZCZAĆ”/ “SHIFT” combine the signs of SHIFTING + COVERING, SHIFTING + PURIFICATION, SHIFTING + DIGGING; the conceptual spheres “ПОМИЩАТИ”/ “POMIESZCZAĆ”/ “PLACE” combine the signs of PLACEMENT + COVERING + SOAKING, PLACEMENT + PHYSIOLOGICAL ACTIVITIES, PLACEMENT + ABSORPTION, PLACEMENT + PRESSURE.

It is shown that the polypropositional character of verbal predicates under analysis is rooted in their tendency to reflect a complex of situations, and in native speakers' tendency to fix their understanding of connections between these situations in as much detail as possible. The denotative complex “Damage to an inanimate object” in Ukrainian, Polish and English is heterogeneous in its structure and involves a combination of situations of the physical impact, pressure, violation of the

object's integrity, destruction, change of the qualitative characteristics of the object, change of the object's position, disconnection, movement, touching, covering.

The thesis characterizes verbal metonymy types as a factor of the seme dynamics and a cause of a shift in syntactic positions that show how detailed and how deeply a certain event is fixed by verbal predicates in Ukrainian, Polish and English in interrelations with their arguments.

As a result of the functional-onomasiological analysis we identified the following spheres reflecting object-oriented verbal predicates: theo-, homo-, phyto-, bestia-, nature-, psycho-, and sociodynamics. It was shown that the researched verbs reflecting the class of a living and non-living matter proved to be a vivid example of the anthropocentric worldview. The names primarily reflected in the language are those of objects directly related to human needs, gravitating towards a home as a centre of the human life. The research also separately characterizes verbal predicates based on referential-taxonomic classes of object names where each class represents a certain physical property of the matter. The following functional-onomasiological groups were identified: 'fluidity', 'hardness', 'gaseousness', 'flowability/ fineness/ granularity', 'viscosity', 'elasticity/ spinnability', 'softness', 'peculiarities of the external shape', 'weight parameters'. The research has proved the 'fluidity' to be the most represented group (29.5 % of all units in Ukrainian, 24.1 % in Polish, 23,0 % in English). The lowest number of verbal predicates has been identified in the group 'gaseousness' group (2.6 %, 5.5 %, 4.6 %).

The heterogeneity of functional organization of verbal predicates of the Ukrainian, Polish, and English languages is traced. The thesis identifies the types that reflect: appearance of an object as a physical reality, appearance of an object as a result of the human intellectual activity, movement of an object and its parts, transformation of an object (with thermal changes; with changes in the chemical composition, etc.), appearance of an object in the inner world of a human, disappearance of an object from the inner world of human. These types of verbal predicates manifest the significant functional similarity in the studied languages, being realized within the same or similar semantic and syntactic models.

Drawing on Ukrainian, Polish, and English text corpora, the dissertation takes a look at functional properties of referentially specialized verbal predicates. It is determined that the identification of functional peculiarities of verbal predicates requires a transition from interpreting the semantics of isolated units to analysing multiple aspects of their use. The use of data provided by text corpora contributes to the representativeness of the research material and reliability of obtained results. The thesis also presents a comparative analysis of collocations of verbal predicates of the functional-onomasiological group ‘fluidity’ in Ukrainian, Polish, and English text corpora, which evidenced differences in functioning of the studied units.

Thus, it has been found that the verbs *numu/ pić/ drink* most often require the objects *вода, чай, кава/ alcohol, woda, wino/ water, coffee, tea* respectively. The following frequently used group of verbal predicates *numu* and *lać* also have many common objects among the most commonly used ones – *вода, слюзи, кров, нім (woda, łzy, krew, pot)* etc. (although the quantitative indicators of their appearance in corpora of three languages are different); in English, these objects require two different verbs — *pour* and *shed*: the first one is used to denote the physical process of pouring liquid substances (*pour water/ tea/ wine*), while the second one is used in collocations with the figurative meaning: *shed blood/ tears/ light*. If verbal predicates denoting the physiological process of drinking and the physical process of pouring liquid are used with similar objects in the studied languages, other verbs of the functional-onomasiological group ‘fluidity’ (*ссати, смоктати, ssać, smoktać, suck; бризкати, bryzgać, splash, spatter and squirt; сьорбати, siorbać, slurp and sip* etc.) have significant differences. It was found that the decrease in the frequency of use of verbal predicates in text corpora is associated with the increase in their functional differences in the studied languages, namely with the differentiation of names of objects they are directed at.

Practical importance is attached to the proposed semantic record with the use of the formalized language aimed at fixing of object properties. As well, an electronic resource was created in Microsoft Excel, allowing the automated search for information about lexico-semantic and functional-onomasiological groups of

referentially specialized verbal predicates and providing a tool for researchers in the field of verbal semantics.

Keywords: verbal predicate, object, proposition, lexico-semantic group, functional-onomasiological group, conceptual sphere, metonymy, text corpus of the Ukrainian/ Polish/ English language.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Nazarchuk R. Peculiarities of functioning of polypropositional referentially specialized verbal predicates in Ukrainian, Polish, and English (a corpus-based approach). *Periodyk Naukowy Akademiji Polonijnej*. 2020. №38. P.89–95.
2. Назарчук Р. З. Предикатно-аргументна структура речення у концепціях рольової граматики. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*: зб. наук. праць. Хмельницький: ФОП Бідюк Є. І., 2017. С. 172–175.
3. Назарчук Р. З. Дієслівна метонімія у сучасних українській, польській та англійській мовах. *Слов'янський збірник*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. Вип. 17. Ч. 2. С.124–128.
4. Назарчук Р. З. Референтно спеціалізовані дієслівні предикати у світлі теорії відмінкової граматики. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*. 2011. №3 (1). С. 134–136.
5. Назарчук Р. З. Комунікативні типи дієслівних предикатів у висловлюваннях із об'єктами-артефактами й об'єктами-психофактами в українській, польській та англійській мовах. *Мовознавчий вісник*. Черкаси, 2010. Вип. 11. С. 205–209.
6. Назарчук Р. З. Лексикографічна інтерпретація семантичних зв'язків дієслова й об'єкта. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*. 2008. №4. С. 280–283.

7. Назарчук Р. З. Відображальний потенціал дієслівних предикатів української, польської, англійської мов (денотативно-об'єктні зв'язки). *Південний архів. Філологічні науки*: зб. наук. праць. Херсон: Айлант, 2002. Вип. XIV. С. 223–227.

8. Назарчук Р. З. Лексико-семантичні групи референтно спеціалізованих дієслів у сучасних українській та англійській мовах. *Проблеми зіставної семантики*: зб. наук. праць. Київ: КДЛУ, 2001. Вип. 5. С. 107–111.

9. Назарчук Р. З. Лексико-семантичні та функційно-ономасіологічні групи об'єктно спеціалізованих дієслів у сучасній українській мові // *Філологічні студії*. №2. Луцьк: Волин. держ. у-т, Волин. Академічний Дім, 2001. С. 78–84.

10. Назарчук Р. З. Базові концепти сфери процесуальності: на матеріалі дієслів вузької спеціалізації. *Актуальні проблеми менталінгвістики*: зб. наук. праць. Черкаси: ЧДУ, 2001. Частина I. С. 52–57.

11. Назарчук Р. З. Функціонально-ономасіологічні класи об'єктно спеціалізованих дієслів в українській та англійській мовах (аспект спільності). *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. Вип. 22. Частина II. Кіровоград: КДПУ ім. В. Винниченка, 2000. С. 106–113.

Наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

12. Karamysheva, I., Nazarchuk R., Fedoruk, M. Synonymic Connections of Cognitive Verbs in English and Ukrainian Languages: Applied Aspect. *IEEE 13th International Scientific and Technical Conference on Computer Sciences and Information Technologies, CSIT 2018*. Proceedings. Lviv: LNPU, 2018. № 2. P.1–4 (0,5 друк. арк.) (Особистий внесок: аналіз дієслів з використанням WordNet ресурсу (0,2 друк. арк.).

13. Назарчук Р. З., Крива У. Р. Особливості Framenet-орієнтованих систем. *Людина. Комп'ютер. Комунікація*: зб. наук. праць. Львів: Вид-во

НУЛП, 2017. С. 104–107 (0,4 друк. арк.) (*Особистий внесок: аналіз особливостей ресурсу FrameNet* (0,3 друк. арк.).

14. Назарчук Р. З. Лексико-семантичний простір референтно спеціалізованих дієслів (на матеріалі української, польської, англійської мов). *Людина. Комп'ютер. Комунікація*: зб. наук. праць. Львів: Вид-во НУЛП, 2010. С. 260–261.

15. Назарчук Р. З. Актантні компоненти у семантиці дієслівних предикатів. “*Лінгвістичні проблеми та інноваційні підходи до викладання чужоземних мов у вищих навчальних закладах*”: Матеріали 4-ї Міжнародної науково-практичної конференції. Львів: ЛДУ БЖД, 2010. С. 53.

16. Назарчук Р. З. Комунікативні типи дієслівних предикатів у висловлюваннях з іменами об'єктів-артефактів у сучасних українській, польській та англійській мовах. *Комп'ютерні науки та інформаційні технології*: Матеріали 4-ї Міжнародної науково-технічної конференції CSIT-2009. Львів: Вид-во ПП “Вежа і Ко”, 2009. С. 448–451.

17. Назарчук Р. Референтно спеціалізовані дієслова: когнітивні аспекти. *Людина. Комп'ютер. Комунікація*: зб. наук. праць. Львів: Вид-во НУЛП 2008. С. 31–32.

18. Назарчук Р. Референтно спеціалізовані дієслова у контексті теорії концептуальної семантики Р. Джекендоффа. *Наукова спадщина професора С. В. Семчинського і сучасна філологія*: зб. наук. праць. Київ: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2001. Ч. 2. С. 161–166.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	16
ВСТУП	17
РОЗДІЛ 1. Теоретико-методологічні засади дослідження дієслівних предикатів	24
1.1. Дієслівна лексика як об’єкт наукових студій	24
1.1.1. Особливості семної структури дієслова.....	29
1.1.2. Дієслівна лексема у функційному аспекті	34
1.1.3. Інтерпретація дієслівного предиката в концепціях рольової граматики та фреймової семантики	38
1.2. Методологія та методи дослідження об’єктних зв’язків референтно спеціалізованих дієслівних предикатів	50
1.2.1. Методика дослідження референтно спеціалізованих дієслівних предикатів	51
1.2.2. Лексикографічний підхід до тлумачення ономасіологічних характеристик дієслів	54
1.2.3. Корпусний підхід у дослідженні референтно спеціалізованих дієслівних предикатів.....	57
Висновки до Розділу 1	69
РОЗДІЛ 2. Референтно спеціалізовані дієслівні предикати української, польської, англійської мов: семантичний вимір	72
2.1. Семасіологічна класифікація референтно спеціалізованих дієслів української, польської, англійської мов	72
2.2. Об’єктні зв’язки в межах концептосфер “ПЕРЕМИЩАТИ”/ “PRZEMIESZCZAĆ”/ “SHIFT” та “ПОМИЩАТИ”/ “POMIESZCZAĆ”/ “PLACE”	90

2.3. Особливості семантики поліпропозиційних референтно спеціалізованих дієслівних предикатів	102
2.4. Дієслівна метонімія як чинник зміщень синтаксичних позицій.....	107
2.5. Семантичний запис референтно спеціалізованих дієслівних предикатів із використанням формалізованої мови	114
Висновки до Розділу 2.....	118

РОЗДІЛ 3. Референтно спеціалізовані дієслівні предикати української, польської, англійської мов: функційний вимір .....

3.1. Відображальний потенціал дієслівних предикатів української, польської й англійської мов: денотативно-об'єктні зв'язки	121
3.2. Відображальні типи дієслівних предикатів у висловленнях із об'єктами-артефактами й об'єктами-психофактами в українській, польській і англійській мовах.....	135
3.3. Функційно-ономасіологічна класифікація референтно спеціалізованих дієслівних предикатів	137
3.4. Функційні особливості референтно спеціалізованих дієслівних предикатів за даними корпусів текстів	150
Висновки до Розділу 3.....	168
ВИСНОВКИ	172
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	177
ДОДАТКИ	206

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

БД — базове дієслово

КПС — когнітивно-пропозиційна структура

ЛСГ — лексико-семантична група

СУМ-11 — Словник української мови: В 11-ти т.

СУМ-20 — Словник української мови: В 20-ти т.

ФОГ — функційно-ономасіологічна група

NSOED — The New Shorter Oxford English Dictionary

OED — Oxford English Dictionary

KSJP — Komputerowy słownik języka polskiego

WSJP — Wielki słownik języka polskiego

BNC — British National Corpus

GRAC — The General Regionally Annotated Corpus of Ukrainian

NKJP — Narodowy Korpus Języka Polskiego

ВСТУП

У сучасних мовознавчих студіях, присвячених вивченню предикативних одиниць, теоретичне осмислення природи дієслова займає чільне місце. Семантика дієслівних предикатів, зумовлена комплексним характером відображених ситуацій, стає основою для досліджень у межах різноманітних напрямів і підходів, а також побудови низки класифікацій в українському й закордонному мовознавстві.

Теоретичною базою дисертаційного дослідження слугували праці вчених у галузях класичної (Л. Васильєв, Р. Гайсіна, Р. Гжегорчикова, Л. Комінч, Е. Кузнєцова, А. Уфімцева, І. Сентенберг) та когнітивної семантики (А. Барселона, Р. Дірвен, С. Жаботинська, Дж. Лейкофф, Р. Ленекер, М. Тернер, Ч. Філлмор, Ж. Фоконьє), функційної лексикології та граматики (Ф. Бацевич, А. Бондарко, Р. Ван Валін, І. Вихованець, В. Гак, Г. Золотова, Н. Іваницька, Т. Кільдібекова, В. Чейф), семантичного синтаксису (Д. Аллerton, Т. Алісова, Ю. Апресян, Н. Арутюнова, Д. Буттлер, Д. Давті, Дж. Грімшов, М. Гроховський, Р. Джекендофф, Е. Єджейко, А. Загнітко, Б. Левін, О. Леута, М. Раппапорт Говав), корпусної лінгвістики (С. Бук, О. Демська, К. Фельбавм, А. Стефанович, М. Шведова, В. Широков).

Актуальність дисертації визначено її пов'язаністю з фундаментальною проблемою взаємодії парадигматики та синтагматики мовних одиниць, зокрема з необхідністю пізнання ролі об'єкта у структурі висловлення, а також зумовлена відсутністю комплексних семантико-функційних досліджень зв'язків дієслівних предикатів з їхніми об'єктами на матеріалі української, польської, англійської мов окремо, а також у зіставному аспекті.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах наукової теми кафедри загального мовознавства Львівського національного університету імені Івана Франка: "Різномовні тексти і дискурси в соціально-комунікативному і міжкультурному вимірах" (номер державної реєстрації 0119U002412). Тему дисертації затверджено Вченою радою Львівського національного університету імені Івана Франка

19 березня 1999 року (протокол № 21/3) та уточнено 29 грудня 2020 року (протокол № 2/12).

Мета дисертації — дослідити особливості об'єктних зв'язків референтно спеціалізованих дієслівних предикатів з опертям на матеріали тлумачних словників і корпусів текстів української, польської та англійської мов (під референтно спеціалізованими розуміємо дієслівні предикати зі спеціалізованими об'єктними семами).

Реалізація мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- установити обсяг референтно спеціалізованих дієслівних предикатів в українській, польській, англійській мовах за даними тлумачних словників, а також виявити способи представлення об'єктних сем у словникових визначеннях;
- запропонувати семасіологічну класифікацію референтно спеціалізованих дієслівних предикатів, а відтак виявити особливості організації лексико-семантичного простору вказаних дієслівних предикатів у трьох досліджуваних мовах;
- схарактеризувати референтно спеціалізовані дієслівні предикати як носії пропозиційних знань і виявити закономірності супряження типових процесуально-подієвих ситуацій на основі їхніх пропозицій;
- окреслити типи метонімії як активного чинника динаміки семного складу дієслівних предикатів і зміщення синтаксичних позицій об'єктів;
- змоделювати семантичний запис референтно спеціалізованих дієслівних предикатів із використанням формалізованої мови;
- виявити відображальний потенціал дієслівних предикатів української, польської, англійської мов, а також визначити та проаналізувати функційно-ономасіологічні групи референтно спеціалізованих дієслівних предикатів;
- встановити відображальні типи дієслівних предикатів у висловленнях із визначеними класами об'єктів;

- описати функційні особливості референтно спеціалізованих дієслівних предикатів, використовуючи корпуси текстів як фактологічну базу дослідження.

Об'єкт дослідження — референтно спеціалізовані дієслівні предикати української, польської, англійської мов.

Предмет дослідження — об'єктні зв'язки референтно спеціалізованих дієслівних предикатів, виявлені з урахуванням семантичної структури, особливостей пропозицій та функціонування зазначених дієслівних предикатів.

Матеріал дослідження складають референтно спеціалізовані дієслова в сучасних українській, польській і англійській мовах обсягом 156, 145 і 152 одиниці відповідно, відібрані з лексикографічних джерел.

Джерельною базою дисертації слугували тлумачні словники (СУМ-11, СУМ-20, KSJP, WSJP, NSOED, OED) та корпуси текстів (GRAC, NKJP, BNC) української, польської й англійської мов, а також твори сучасної художньої літератури українською, польською, англійською мовами загальним обсягом близько 170 друк. арк.

Мета і завдання дослідження визначили звернення до методології системно-структурного та функційного тлумачення об'єкта дослідження — референтно спеціалізованих дієслівних предикатів української, польської, англійської мов, що становить, фактично, методологічні аспекти філософії частини та цілого в їхньому функційному вияві.

Дослідницькі завдання вирішено шляхом використання сукупності загально- і спеціальнонаукових методів. Застосовано *описовий* метод (для характеристики семантичних, когнітивних, функційних особливостей дієслівних предикатів й інтерпретації їхніх зв'язків із об'єктами), *зіставний* (для вияву семасіологічних і відображальних особливостей дієслівних предикатів, а також специфіки пропозицій та функціонування у трьох досліджуваних мовах), *методику компонентного аналізу* (для вияву інтегральних і диференційних рис семантичної структури дієслів), *ступінчастої ідентифікації* (для визначення базових дієслів лексико-

семантичних груп), *модельовання* (для аналізу об'єктних зв'язків у межах концептосфер і семантичного запису референтно спеціалізованих дієслівних предикатів із використанням формалізованої мови), *прийом кількісного аналізу* (для встановлення кількісних показників складу лексико-семантичних і функційно-ономасіологічних груп, а також частотності вживання одиниць у корпусах текстів). Фактичний матеріал, що став основою праці, зібрано із застосуванням *методики наскрізної вибірки* зі словників, а також шляхом використання даних корпусів текстів (застосовано *корпуснобазований підхід*).

Наукова новизна дисертації визначена матеріалом й аспектами його дослідження. Уперше:

- проведено комплексний багатоаспектний аналіз референтно спеціалізованих дієслівних предикатів української, польської, англійської мов, що поєднав семасіологічний, функційно-ономасіологічний і когнітивний підходи;

- визначено типи дієслівної метонімії як активного чинника зміщення синтаксичних позицій об'єктів;

- запропоновано формалізовану мову семантичного запису для референтно спеціалізованих дієслівних предикатів;

- у результаті аналізу даних корпусів текстів визначено функційні особливості референтно спеціалізованих дієслівних предикатів в українській, польській, англійській мовах.

Наукову новизну одержаних результатів репрезентовано в положеннях, які подаємо на захист, а саме:

1. Диференційна об'єктна сема зумовлює периферійну позицію референтно спеціалізованих дієслів у межах усіх ЛСГ, а також представлення ними конкретної, спостережуваної ситуації.

2. Поліпропозиційність досліджених дієслівних предикатів пов'язана з відображенням комплексу ситуацій і максимально розгорнутою фіксацією носіями мов уявлень про зв'язки між цими ситуаціями.

3. Вияви дієслівної метонімії як чинника семної динаміки та зміщення синтаксичних позицій показують докладність фіксування тієї чи іншої подієвої ситуації дієслівними предикатами української, польської, англійської мов у взаємозв'язках із їхніми аргументами.

4. Застосування формалізованої мови семантичного запису полегшує опис структури синтаксичних конструкцій дієслівних предикатів, аспектів значення речення і є кроком до вирішення проблем комп'ютерного аналізу й синтезу природної мови.

5. Дієслівні предикати досліджуваних мов, що відображають живу й неживу матерію, демонструють антропоцентричність світосприйняття. У мові знаходять реалізацію насамперед імена об'єктів, що входять до зони безпосередніх потреб людини, тяжіють до дому як центру її життя.

6. Збільшення функційних відмінностей дієслівних предикатів, а саме диференціація імен об'єктів, на які вони налаштовані, пов'язане зі спаданням частотності вживання дієслівних предикатів у корпусах текстів.

Теоретичне значення дисертації полягає в тому, що її узагальнення сприяють поглибленню семасіо- й ономасіологічного вивчення дієслів, опрацюванню підходів до опису пропозиції дієслівних предикатів, тлумаченню типів ситуацій та міри їхньої концептуалізації в мовній свідомості носіїв, пізнанню особливостей функційної поведінки дієслівних предикатів. Усе це зумовлює значення поданих у реферованій праці спостережень й одержаних висновків для наукових досліджень із загального та зіставного мовознавства, теорії семантики та синтаксису.

Практичне значення. Запропонована методика комплексного аналізу може слугувати підґрунтям для студювання інших груп дієслівних предикатів. Виявлені особливості зв'язків дієслівних предикатів і їхніх об'єктів доцільно спроектувати на прикладне мовознавство — лексикографію (для укладання словників активного типу), практику перекладу, методику викладання іноземних мов. Матеріал праці може бути використано у лінгводидактиці вищої школи (у курсах лексикології та граматики української, польської й англійської

мов, зокрема, розділах “Семантична структура слова”, “Лексикографія”, “Дієслово”, “Грамматичні класи слів”). Елементи дослідження автор застосовує у викладанні дисциплін “Основи теорії мовної комунікації”, “Корпусна лінгвістика”, “Вступ до мовознавства” для студентів спеціальності “Філологія” Львівського національного університету “Львівська політехніка”. Створений у середовищі Microsoft Excel електронний ресурс (бази даних), який дає змогу здійснювати автоматизований пошук інформації про лексико-семантичні та функційно-ономасіологічні групи референтно спеціалізованих дієслівних предикатів, забезпечує інструмент для дослідників у царині дієслівної семантики.

Особистий внесок здобувача. Усі наукові результати, викладені у дисертації, автор одержав самостійно. Серед наукових праць, опублікованих у співавторстві, в роботі використано лише ті наукові положення, що є результатом особистих досліджень дисертанта.

Апробація результатів дисертації. Основні положення роботи висвітлено у 18 доповідях на 13 міжнародних і 5 всеукраїнських наукових конференціях. **Міжнародні:** “Проблеми зіставної семантики” (Київ, 2001), “Наукова спадщина професора С. В. Семчинського і сучасна філологія” (Київ, 2001), “Комп’ютерні науки та інформаційні технології CSIT” (Львів, 2009, 2018), “Пріоритети германського і романського мовознавства” (Луцьк, 2008, 2011), “Лінгвалізація світу” (Черкаси, 2010), “Лінгвістичні проблеми та інноваційні підходи до викладання чужоземних мов у вищих навчальних закладах” (Львів, 2010), “Людина. Комп’ютер. Комунікація” (Львів, 2013, 2015, 2017, 2019), “Нова лінгвістична парадигма: теоретичні і прикладні аспекти” (Одеса, 2012); **всеукраїнські:** “Актуальні проблеми менталінгвістики” (Черкаси, 2001), “Лексико-граматичні категорії у функціональному аспекті” (Херсон, 2002), “Людина. Комп’ютер. Комунікація” (Львів, 2008, 2010), “Великий код: Біблія – світова література – переклад. Перекладознавчі читання на пошану Роксолани Петрівни Зорівчак” (Львів, 2020).

Публікації. Аспекти досліджуваної теми викладено в 18 публікаціях, 10 із яких опубліковано у фахових виданнях, затверджених ДАК МОН України, 6 — у нефахових виданнях України, 2 — у виданнях, що входять до наукометричних баз даних.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається з анотацій двома мовами, інформації про публікації автора, переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (295 позицій), списку джерел ілюстративного матеріалу (17 позицій) і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 228 сторінок, основного тексту — 160 сторінок. У дисертації подано 11 таблиць і 21 рисунок.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЄСЛІВНИХ ПРЕДИКАТІВ

У розділі обґрунтовано теоретичні основи дослідження, а також представлено методологію, методи й методику аналізу, використані в дисертації.

Здійснено огляд підходів у трактуванні понять дієслівного предиката й об'єкта, а також визначенні їхніх статусів й ознак у різних лінгвістичних традиціях (у межах семантичного синтаксису, функційного напрямку, рольової граматики, фреймової семантики тощо); описано способи представлення об'єктних сем у словникових визначеннях й особливості аналізу дієслів із використанням корпусів текстів української, польської, англійської мов (GRAC, NKJP, BNC).

1.1. Дієслівна лексика як об'єкт наукових студій

У сучасних мовознавчих працях, присвячених дослідженню предикативних одиниць, теоретичне осмислення проблеми природи дієслова займає чільне місце. Різні аспекти розгляду семантики дієслова, зумовлені комплексністю відображених ситуацій, відповідно формують різноманітні напрями й підходи, а також багатомірні класифікації в їхніх межах.

В українському мовознавстві дослідження назви дії в дієслові започаткував ще О. Потебня, який вважав: "... не можна бачити рух, спокій, білизну самих по собі через те, що їх уявляють лише в предметах: у птахові, що летить або сидить, в білому камені та ін.; так само не можна бачити і предмет без відомих ознак" [142, с. 104]. На сучасному етапі часто застосованою є семантична класифікація І. Вихованця, який характеризує дієслово, виокремлюючи п'ять типів предикатів: дії, процесу, стану, якості, кількості [36, с. 93–108]. Тлумаченню дієслівного предиката присвячено

також праці А. Загнітка [61; 62; 64; 65], В. Левицького [94], О. Леути [96], В. Русанівського [148–150], О. Тараненка [165], Г. Почепцова [143] й ін. Так, В. Русанівський [150] виділяє і характеризує функційно-семантичні групи предикативних одиниць; О. Леута визначає лексико-семантичні групи дієслів: дії, руху, стану, процесуальні, соціальних і ментальних дій, релятивні (відношення), місцеперебування, буття, характеристичні, екзистенційні, володіння [96]. С. Дишлева тлумачить ЛСГ дії; руху та переміщення; релятивної семантики; стану та процесу; ментальних і соціальних дій суб'єкта; звучання та звуконаслідування; буття; виникнення, появи, настання; характеристичні; просторової локалізації; модальні; фазові [51]. Українські науковці аналізували структурно-семантичну організацію різних ЛСГ дієслів: конкретної фізичної дії зі семантикою створення об'єкта (І. Овчиннікова [129]); на позначення емоційних станів (Т. Парасюк [132]); візуального сприйняття (О. Присяжнюк [144]); ставлення (Г. Серпутько [159]); звучання (О. Бабакова [17]); багатократно-дистрибутивної та розподільної дії (Н. Мединська [102]); соціально-економічної сфери (М. Навальна [111]); на позначення взаємодії між предметами та явищами (О. Конєєва [80]) тощо. Аспектами дослідження також ставали: багатозначність дієслів конкретної фізичної дії (А. Шумейкіна [182]); походження й семантичний розвиток українських дієслів і фразеологізмів на позначення процесів мовлення (Г. Пашковська [133]); парадигматика, синтагматика, епідигматика когнітивних дієслів (І. Ділай [52]); ідеографічний поділ дієслів переміщення (А. Середницька [158]); особливості функціонування українських дієслів у зіставленні з іншими мовами (І. Альошина [6], Н. Іваницька [70; 71] М. Мирончук [104]; О. Олійник [130]) та ін. Окремо необхідно згадати лексикографічне опрацювання дієслова, здійснене Українським мовно-інформаційним фондом НАНУ, результатом якого став “Словник дієслівних семантичних тем”, що містить встановлені в “автоматизованому режимі на основі дієслівних формул тлумачення” [146, с. 219] семантичні теми —

одиниці, достатні, на думку авторів, для “лексикографічного опису найрізноманітніших семантичних станів дієслівної лексики української мови” [146, с. 220].

Незаперечне визнання дієслова носієм валентності стає вихідним пунктом у дослідженні дієслівного значення і побудові низки дієслівних класифікацій в закордонному мовознавстві (див., наприклад, огляд дієслівних класифікацій, що існують у спеціальній літературі, у працях Ф. Бацевича [21], Л. Васильєва [33], О. Леути [97]). Наприклад, Ф. Бацевич [21] вважає за доцільне виокремлювати такі підходи у тлумаченні природи дієслівних предикатів, як-от: семіолого-синтаксичний (А. Уфімцева [169; 171; 172]), категорійно-логічний (Ю. Степанов [161; 162]), логіко-функційний (Н. Арутюнова [13–15]), функційно-семантико-синтаксичний (М. Болдирєв [26], Г. Золотова [67], С. Назаров [112], Е. Кузнєцова [87, 92] й ін.), відображальний (ономасіологічний) (Є. Кубрякова [83; 84; 85], О. Михайлова [106; 107; 109], А. Плотнікова [134; 135; 137; 138]), лексико-семантичний (Є. Глейбман [47], Л. Васильєв [31; 32; 33], І. Вєпрєва та ін. [34; 35], Р. Гайсіна [39], В. Дмитрієва [53], О. Жданова [58], Т. Зотова [68], Е. Кузнєцова [95], Т. Потапенко [141], Л. Комінч [249] та ін.), семантико-граматичний (Р. Гайсіна [40; 41], С. Кібардіна [75], Т. Кільдібекова [77; 78], Н. Шведова [176; 177; 179] та ін.), семантико-синтаксичний (Л. Алєкторова [2; 3], Н. Алієва [4], Т. Алієва [5], Д. Аллєртон [186; 187], Ю. Апруєсян [10], В. Арінштейн [12], А. Богуславський [195; 196], В. Гак [42], М. Гроховський [227–229], В. Даниленко [49], Р. Джекендофф [239; 241; 242], І. Долинїна [54], Е. Єджейко [244], Б. Левін [258], М. Раппапорт Говав [274] та ін.), синтаксико-рольовий (про це див. параграф 1.1.3). Принципи семасіологічного аналізу застосовано для створення типології дієслів німецької мовної системи з урахуванням лексичного наповнення об’єктних позицій [166, с. 100–114], класифікації англійських об’єктних дієслів за категоріями, котрі позначають дію, виконувану над об’єктом [169]; тлумачення аспектів дієслівної синтагматики зустрічаємо в [7; 24; 188; 194; 197; 243; 256; 262; 272; 273; 276].

Межі вказаних таксономій умовні, і, як уважає В. Кононенко, швидше “можна приймати чи не приймати ті чи ті класифікації або, що більш виправдано, визнавати можливість існування різних класифікацій, побудованих на різних засадах, з тим, щоб можна було обрати ту з цих таксономій, яка відповідає меті конкретного дослідження” [81, с. 12].

На сьогодні існують усі підстави констатувати виформування семантико-синтаксичної парадигми досліджень природи та принципів організації речення на засадах вербоцентризму: “Завдяки залученню до граматичних пошуків аспектів семантичних і логічних досліджень було осмислено й уведено у науковий обіг такі важливі для сучасного розуміння будови синтаксичного рівня мови та методики його опису поняття, як “предикат”, “типологія предикатів”, “актантна рамка”, “семантичний суб’єкт і типологія суб’єкта”, “семантична рольова структура речення”, “пропозиція” як спосіб концептуалізації дійсності у реченні-висловленні та деякі інші” [97, с. 154].

Царина семантичного синтаксису охоплює різні лінгвістичні напрями та школи (породжувальні, логічні, функційні, референційно-рольові, глибинно-відмінкові тощо), проте однією з найпродуктивніших її категорій (інструментом, а також об’єктом досліджень) залишається поняття предиката, що одержує різне трактування, зокрема:

– “центральний компонент диктуму пропозиції, судження, який виражає зміст події як процес, стан, відношення, ознаку, притаманні певному суб’єктові”; “мисленнєвий аналог певної якості відношення”, що “репрезентує інформацію про кількість і статус аргументів цієї ситуації на підставі власної валентності” [154, с. 487];

– “не здатний до референції (денотації) учасник відображеної висловленням предметної ситуації, який позначає властивості аргументу або відношення між кількома аргументами ... найчастіше репрезентований фінітним дієсловом, але також може бути виражений прикметником, числівником, прислівником, займенником, іменником” [100, с. 100];

– “дієслово або інша одиниця, що визначає набір аргументів у межах речення” [263, с. 291].

Дискусійним залишається питання розрізнення понять дієслова та предиката. Більшість дослідників їх ототожнюють, вважаючи, що “типові предикати — це дієслова, що по суті нічим не відрізняються від імен, окрім того, що іменують не предмети, а дії” [163, с. 293] і “класифікують насамперед дієслова, адже будь-який клас предикатів представляє певна кількість дієслів. При цьому дієслова виступають прототиповими іменами дій, діяльностей, занять, поведінки, взаємодій і процесів” [8, с. 32–33]. Б. Левін і М. Раппапорт Говав характеризують дієслова як “предикати подій” [259, с. 19] та зазначають, що весь комплекс концепцій семантичного синтаксису можна звести до проєкціоністського й конструкціоністського підходів. Особливістю першого стає визнання центральної ролі за семантичними ознаками дієслова, що зумовлюють його вживання у синтаксичних конструкціях; другий співвідносить синтаксичні структури з ментальними схемами, що є реалізацією стереотипних ситуацій [259, с. 18, 189–194]. Виокремлені Б. Левін [257] семантичні класи слів стали основою для подальших класифікацій, а також формування лексикографічних баз даних.

Разом із тим, неправомірно переносити весь комплекс ознак предиката на дієслово, зарахувавши останнє до предикатів. Як зауважує А. Загнітко, категорійний апарат предиката “значно ширший від дієслівного і є величиною іншого мовного рівня — синтаксичного. Експонентно закріпилися за дієсловом ті властивості предиката, які в результаті тривалої суспільної практики когнітивно асоціювалися з дієсловом” [65, с. 302]. У цій праці ми дотримуємося концепції Ю. Степанова, згідно з якою дієслова виконують функцію знаків предикатів; Ю. Степанов визначає їх як предикатори — конкретне, наявне в певній мові мовне вираження, функція, що охоплює цілу низку речень як наслідок застосування функції щодо імен [162, с. 120]; повна характеристика функції передбачає “не лише опис самого предиката, але й опис тих імен, які

він поєднує в межах речення — суб'єктів й об'єктів” [162, с. 120]. Дієслівна ж лексема виступає фіксацією “деяких сторін структурної схеми речення у вигляді окремого, а саме дієслівного, слова” [162, с. 120].

Отож у пропонованому дослідженні дієслівний предикат трактуємо як учасника мовленнєвої ситуації, що позначає властивості аргументів, а також визначає їхній кількісний та якісний набір у межах відображеного висловлення, і знаком якого є дієслово.

1. 1. 1. Особливості семної структури дієслова

У сучасній семантиці достатньо традиційно усталився поділ усіх повнозначних слів на два функційні типи: предметні й ознакові (об'єднання дієслова та прикметника в одну “лексичну категорію” знаходимо у Дж. Лакоффа [251, с. 10], див. також С. Кацнельсон [74, с. 133]). Предметній лексиці властиве ідентифікативне, денотативне значення, ознаковій — предикатне, сигніфікативне [13; 14; 162]. Н. Арутюнова стверджує: “Для того, щоб оперувати іменами, котрі провадять адресата до предметів дійсності, потрібно розумітися на природі світу; для того, щоб оперувати семантичними предикатами (ознаковими словами), необхідно розумітися на способах мислення про світ... Використання конкретних імен визначене онтологією світу, а використання семантичних предикатів — гносеологією” [13, с. 185]. Подібні твердження наявні в інших дослідників [39, с. 135; 32, с. 36; 59, с. 44; 245; 250]: А. Уфімцева зауважує: “... значення іменників ґрунтується на понятті предметності, що становить транспозицію всезагальної категорії “субстанції” у площину мови; тоді як у семантиці дієслівних лексем знаходять своє втілення поняття “дії”, “процесу”, “стану”, що потрапляють до другої, не менш місткої мисленнєвої (логічної) категорії “ознаки” [168, с. 67]; І. Вихованець і К. Городенська зазначають, що дієслово — це центральна частина мови передусім тому, що як основний клас ознакових слів найчіткіше протиставлений іменникам — класові слів на позначення предметів [37, с. 217].

Я. ван Вурст, увівши поняття “подій”, структуру яких тлумачить через семантичні особливості суб’єктів і об’єктів в англійській та нідерландській мовах, вважає, що “назву події” диктує дієслово, а структуру забезпечують три компоненти: дієслово, суб’єкт й об’єкт (наявність чи відсутність останніх системно впливає на структуру події) [290, с. 59–63].

Розрізнення предметних і предикатних слів, пов’язане не так із закономірностями мови, як із універсальними властивостями людської думки, способами концептуалізації світу, зумовлює розрізнення їхніх денотатів. Денотат предметних слів — клас конкретних предметів, явищ, позначених словом; значення ж ознакових слів реалізується через установлення зв’язків із предметними словами (див.: [13; 85; 168; 171]). Оскільки ознакове слово завжди звернене до субстанції, то його (і насамперед — дієслова) природу дослідники характеризують як сигніфікативно-денотативну [21; 168]. Сигніфікативна частина дієслівної семантики становить власне ознакове, реляційне, процесуальне значення, денотатом дієслова виступає поняття, уявлення про ситуацію з її усіма можливими актантними та сирконстантними учасниками. “У плані змісту, — пише С. Кацнельсон, — дієслівний предикат — це щось більше, ніж просто лексичне значення. Виражаючи певне значення, він одночасно містить у собі макет майбутнього речення. Предикат має “місця”, або “гнізда”, що їх заповнюють у реченні слова, чії категоріальні ознаки відповідають категоріальним ознакам “гнізда” [74, с. 83]. Взаємодія денотативного та сигніфікативного компонентів дієслівної семантики здійснюється на осі синтагматики [21, с. 10], але, як слушно зауважує А. Плотнікова, “зв’язок слова та предметного імені, означуваного ним, міститься у дієслівному значенні, немов “зберігається у пам’яті” дієслова” [134, с. 46].

Функційне навантаження синтагматичних сем різне: одні з них “визначають валентність, а відповідно, і сполучуваність дієслів, і в такий спосіб організовують їхню синтагматику з формального боку; інші прогнозують субкатегорійну семантику імен, що заповнюють придієслівні позиції, і в такий

спосіб організовують синтагматику дієслова із семантичного боку; треті визначають сполучувальні властивості дієслів і в такий спосіб організовують їхню сполучувальну парадигматику” [69, с. 90].

Своєрідність семантики дієслова полягає у її релятивності; дієслово, як зауважує Р. Гайсіна, — “глобальне найменування процесуальної ситуації” [41, с. 42], значення якого містить дві складові: несубстанційну (де відображені ознаки процесу) та субстанційну (де відображені лінгвально суттєві ознаки учасників процесуальної ситуації — їх кількісні, якісні, функційні характеристики). Отже, варто говорити про субстанційні семи у структурі значення дієслова, які детермінують його синтагматичну поведінку. Подібні твердження виявляємо в Н. Арутюнової: “До значення предикатів може входити ціла серія семантичних доважок, котрі стосуються (1) ситуації, що передує позначуваній дії, (2) подальшій ситуації, (3) фізичних або інших ознак об’єкта дії, (4) фізичних або інших ознак суб’єкта дії, (5) типу інструмента або засобу дії, (6) способу дії, (7) мотиву дії, (8) мети дії, (9) інтенсивності дії або градації ознаки, (10) кванторних характеристик суб’єкта або об’єкта дії, (11) оцінки” [13, с. 231]. Таким чином, сутність дієслівної номінації в тому, що процес (а він може виявлятися як дія, стан чи відношення) названо у сукупності з його учасниками й характеристиками (див.: [38; 44; 157; 160; 277] та ін.), тобто вже семантикою у дієслівній лексемі закладена внутрішня підготовка до “зустрічі” з іменною одиницею: “... складність, унікальну співзалежність в семантичній структурі лексичних і граматичних ознак не насамкінець можна пояснити тим, що дієслово посідає двоїтим модусом свого існування: воно виступає одночасно структурно-номінативною одиницею та предикатом із первісною кількісною та якісною виразністю іменних членів, що поєднуються з ним” [23, с. 40]. Ще В. фон Гумбольдт стверджував: “Усі інші слова схожі на мертвий матеріал, який чекає свого сполучення, і лише дієслово становить поєднувальну ланку, що містить у собі життя і поширює його” [48, с. 199]. Які ж диференційні компоненти субстантивної природи можуть входити до

дієслівного значення? У лінгвістичній літературі не існує єдиної класифікації таких, нема для них і єдиного термінологічного визначення.

Мисленнєві відповідники особи чи предмета, що репрезентують “валентнісну ознаку предиката й корелюють з ним у певній ситуації, представленій структурою висловлення” [154, с. 19] називають аргументами й ад’юнктами (Ю. Апресян, Ч. Філлмор, Р. Шенк), актантами й сирконстантами (Л. Теньєр), субстанційними синтаксемами (І. Вихованець), синтаксемами (Г. Золотова), глибинними відмінками (Ю. Апресян, Ч. Філлмор), партиципантами (з подальшим членуванням — А. Богуславський, Дж. Грімшов, Д. Давті, Р. Джекендофф, Дж. Карлсон, Р. Ларсон), предикандумами (С. Кацнельсон) тощо (див., наприклад: [11; 74; 167; 196; 198; 199; 212; 218; 227; 255; 260; 271]).

У нашому дослідженні дотримуємося таких тлумачень: “актант — здатний до референції (денотації) обов’язковий учасник предметної ситуації, відображеної висловленням... обов’язковий компонент семантичної структури предиката, протиставлений сирконстанту як факультативному компоненту”; “аргумент — здатний до референції (денотації) учасник предметної ситуації, відображеної висловленням... компонент структури пропозиції” [100, с. 6], а також доволі поширених серед лінгвістів поглядів (див., наприклад: [62, с. 105], [282, с. 92]), на семантичну валентність як таку, що регулює заповнення зумовлених семантичними ознаками позицій та мотивована кількістю асоційованих із дієслівним предикатом семантичних ролей, і синтаксичну валентність як таку, що передбачає обов’язкове або факультативне заповнення позицій певного виду.

Поняття об’єкта в цій праці потрактовано з позицій семантичного синтаксису: об’єкт становлять “сумісні за своїм значенням семантичні категорії іменників, які, як семантичні доповнювачі дієслівної ознаки, виступають потенційно та реально членами мінімальних дієслівно-іменних синтагм” [169, с. 183]. Уважаємо, що семантична роль об’єкта становить неоднорідне поняття: “... залежно від семантики предиката ця роль може конкретизуватися,

виражаючи різноманітні типи відношень між предметами, особами, зв'язок осіб із предметами та подіями. Тут варто вичленувати активний вплив на об'єкт, що зумовлює зміни його внутрішніх властивостей, форми, і вплив, спрямований на зміну позицій об'єкта, його зовнішніх ознак" [160, с. 53]. Тлумачачи об'єкт як "неактивну субстанцію, на створення, зміну або знищення якої безпосередньо спрямована дія" [138, с. 56], ми не обмежуємо клас об'єктних дієслів лише перехідними, а аналізуємо дієслова як із прямим, так і непрямым об'єктом.

Суттєвим для дослідження дієслівної семантики в нашій праці вважаємо запровадження поняття простору як множини однорідних мовних одиниць і явищ. Категорію неодноразово застосовували у спеціальній літературі (див., наприклад: [16; 155; 162]). Особливо детальне її трактування представлено в дослідженнях учасників колективу проблемної групи "Російське дієслово" (Л. Бабенко [18], Ю. Казаріна [72], А. Плотнікової [135] та ін.). Зокрема, Л. Бабенко вважає, що поняття простору дає змогу "по-новому побачити організацію лексики, адже ж основною для розгляду стає проблема зв'язків слів, вимірювання цих зв'язків у координатах "близьке — далеке" [151, с. 11]. Л. Бабенко виокремлює п'ять типів просторової організації лексики, для кожного з котрих властиве специфічне поєднання компонентів (комплексів) на основі близькості відстаней між ними, зокрема:

- 1) лексичний простір як сукупність лексем без урахування їхніх значень;
- 2) лексико-семантичний простір як сукупність лексем (частіше — лексико-семантичних варіантів), структурно організовані в різноманітні лексико-семантичні множини слів (поля, лексико-семантичні групи, підгрупи і т. ін.) на основі подібності семантики, дериваційних, морфологічних, синтагматичних характеристик (про це окремо в параграфі 2. 1.);

3) семантичний простір як “сукупність семем, структурно організованих у семантичні комплекси, що містять у своєму складі категорійно-лексичну та диференційну семантику, виведену із лексичної семантики всіх слів однієї тематичної або лексико-семантичної групи й розглядану абстраговано від них” [151, с. 12];

4) концептуальний простір як набір головних концептів, отриманих унаслідок узагальнення множини компонентів (категорійно-лексичних і диференційних) семантичного простору (про це окремо в параграфі 2. 2.);

5) денотативний простір (зокрема дієслівної лексики) як “сума знань про процесуально-подієвий світ, що складається з множини типових ситуацій, на які членує світ свідомість людини і знання про які закріплені в дієслівній семантиці” [151, с. 13].

Отже, орієнтація дієслова на відображення ситуації мотивує комплексність його семантики, а також засвідчує важливість дослідження семантичних зв'язків дієслова й імені у структурі дієслівного значення.

1. 1. 2. Дієслівна лексема у функційному аспекті

Сучасна лінгвістика розглядає функційний напрям як сукупну методологію, що “передбачає сприйняття об'єкта в його взаємодії зі середовищем як діяльності, функціонування системи” і “забезпечує дослідження мови як діяльнісного, цілеспрямованого живого організму, представленого численними мовленнєвими продуктами у відповідних актах комунікації” [154, с. 648]. До основних принципів функційної парадигми вчені [63, с. 220; 76, с. 277–279, 154, с. 648] зараховують: міждисциплінарність інтересів (теорії часто формуються на перетині наук, наприклад, психології, соціології, статистики); емпіризм (залучення до аналізу великих корпусів даних); телеологічність (трактування мови як цілеспрямованої системи засобів вираження); антропоцентризм (розгляд мовних явищ у ракурсі людського чинника); типологічну орієнтованість (тлумачення матеріалу багатьох, часто

“екзотичних”, мов); використання кількісних методів (від звичайних підрахунків до статистичних прийомів).

Р. Ван Валін [284, с. 170–171] розрізняє три групи представників функційного напрямку:

1) ті, що трактують функційний аналіз як доповнення до формального (наприклад, Дж. Гокінс [232]);

2) ті, що тлумачать граматику як частково автономну структуру й надають великої уваги її формалізації (наприклад, Р. Ван Валін [283; 284], С. Дік [206; 207]);

3) ті, що обмежують граматику дискурсивними факторами (наприклад, Т. Гівон [225], П. Гоппер [234], В. Чейф [199; 200]).

Як вважає А. Загнітко, ідеологом функційного напрямку можна вважати Т. Гівона, завдяки якому “низка ідей функціоналізму набагато випередила свій час” [63, с. 221]. Т. Гівон визначив коло проблем і підходів так:

- 1) “ступінь мотивованості граматики;
- 2) можливість взаємодії лінгвістики з когнітивною психологією і нейрофізіологією;
- 3) функціонально-типологічні аспекти перехідності;
- 4) особливості теорії і типології модальності;
- 5) реальність структури складників у реченні;
- 6) зв’язність тексту і зв’язність думки;
- 7) паралельну еволюцію мови, інтелекту і мозку;
- 8) зв’язок між жестом і вокальним сигналом” [63, с. 221].

Функціоналізм як наукову парадигму, що бурхливо розвивається, протиставляють формалізму, хоча деякі дослідники роблять спроби об’єднати ці два підходи (наприклад, М. Бейкер [191], В. Крофт [202], Ф. Ньюмаєр [303]). Суттєве місце формальний компонент займає, скажімо, у граматиці С. Діка [206; 207]: положення про структуру предиката, пропозиції, предикації представлено у вигляді формул. А. Загнітко визначає основні процеси, що їх С. Дік аналізує:

- 1) приписування синтаксичних функцій;
- 2) відображення функційних структур у морфосинтаксичних структурах;
- 3) такі мовні явища, як типи дієслів й аргументних структур, порядок слів, стан, тема, топік [63, с. 230].

Типологію функційних підходів до граматики А. Бондарко ґрунтує на спрямованості аналізу на форму та значення, зокрема, він виокремлює такі типи опису за принципом:

- 1) від “форми до значення” (від “засобів до функцій”);
- 2) від “значення до форми” (від “функцій до засобів”);
- 3) поєднання попередніх двох на різних етапах аналізу [29, с. 8–26].

Дослідник інтерпретує значення на тлі т. зв. функційно-семантичних полів (незалежно від формальних класів і категорій) [27–29]. Поняття функційно-семантичної категорії витлумачено як концептуально інтегровану систему “різноярусних мовних і комунікативних засобів, що спроможні виконувати одну спільну функцію” [63, с. 226] (наприклад, функційно-семантичне поле темпоральності охоплює не лише граматичну категорію часу, а й прислівники часу). А. Загнітко доходить висновку, що створення функційної граматики пройшло кілька етапів:

- 1) “визначення системи функціонально-семантичних полів (модальність, темпоральність, персональність, квантитативність, квалітативність, суб’єктність, об’єктність, перехідність, стан та ін.) і диференціація їхніх типів (моно- і поліцентричні);
- 2) дослідження функціонування моделей поля в тексті, мовленні;
- 3) актуалізація проблеми імпліцитних смислів і закономірності їхньої інтерпретації в мові (функціонально-семантичні поля аспектуальності і смисли кратності, тривалості тощо)” [63, с. 227].

Г. Золотова [67] та її послідовники у працях із функційного синтаксису російської мови також ґрунтують дослідження на троякому протиставленні “форма — значення — функція”. В. Гак [42] убачає в обсягу мовної одиниці як

носія функції та обсягу середовища, де функцієє одиниця, найважливіші аспекти для вияву функційних підходів. Він також наголошує, що “єдиного погляду не може бути через те, що об’єкт дослідження, мова, містить множину різних характеристик, і в кожному конкретному випадкові за основу беруть якісь визначені, об’єктивно наявні характеристики. Отож природною є поява різноманітних функційних грамастик. Лише їх сукупність може дати адекватне уявлення про функціювання такого багатопланового явища, яким виступає природна людська мова” [42, с. 15].

Функційно-комунікативний підхід зі статистичним аналізом даних засвідчують праці В. Рейда [275]; у такому ж руслі поняття спорідненого додатка трактує М. Мацумото [263].

Серед українських лінгвістів типологію предикатних і непередикатних знаків у функційному аспекті запропонував І. Вихованець [36]; у руслі його підходу працюють Н. Іваницька [69], Т. Масицька [101], О. Межов [103] та ін.

Реалізація функційного підходу передбачає вияв й опис функційних властивостей одиниць усіх рівнів мовної системи. Предикатний “динамічний тип лексичного значення, що найповніше реалізується в семантиці дієслова, у функційно-ономасіологічному аспекті практично не вивчено” [23, с. 39]. У дослідженнях Ф. Бацевича [22; 23] на матеріалі дієслівної лексики російської мови виокремлено найважливіші функційно-ономасіологічні типи дієслівних предикатів залежно від референтно-таксономічних типів імен суб’єктів простого речення. Виявлено, що дієслово своєю семантикою може “відображати велику кількість денотативних статусів імен суб’єктів, як-от: “людина”, “тварина”, “річ” (“предмет”), “натурфакт”, “артефакт”, “психофакт”, “абстрактні категорії” та багато інших” [23, с. 91]. Як уважає Ф. Бацевич, денотативні ознаки дієслівних предикатів об’єднують їх у групи зі спільними функційно-відображальними особливостями, які виступають “системним утворенням номінативних елементів діяльності мовця, адже саме вони комунікативно (функційно та відображально) пов’язані з відповідними класами іменників, слугуючи джерелом потенційних синтагм, із яких будують ядро

висловлення, його граматичний центр” [23, с. 92]. Взаємозв'язок дієслівних і субстантивних компонентів, за якого семантика дієслова наперед зумовлює вибір суб'єкта/об'єкта, а водночас семантика суб'єкта/об'єкта визначає тип дієслова, ми, за Ф. Бацевичем [23, с. 44–47], називаємо функційно-відображальним.

Виокремлення корпусу дієслівних ФОГ у повному обсязі сприятиме вирішенню багатьох проблем комунікативної лінгвістики, що стосуються семантичних і відображальних особливостей речення.

1. 1. 3. Інтерпретація семантики дієслівного предиката в концепціях рольової граматики та фреймової семантики

Пропозиційний тип репрезентації знань часто перебував у центрі уваги мовознавців. Принципи вивчення й опису зв'язку предиката (й особливо дієслова як “предиката подій” [271]) з аргументами, залежності морфолого-семантико-синтаксичних особливостей аргументів від семантики предиката розглядали у своїх дослідженнях Ю. Апресян [11], Р. Ван Валін [283; 286], С. Вечслер [291], І. Вихованець [36], Д. Давті [211; 212], Дж. Грімшов [226], Р. Джекендофф [239; 242], А. Загнітко [64; 66], В. Крофт [203], Б. Левін [257; 258], Ч. Філлмор [217] та ін. Чільне місце в цих розвідках займають підходи у межах рольової граматики.

За концепцією Ш. Баллі, будь-яку пропозицію формує диктум (об'єктивна семантична константа) і модус (суб'єктивна змінна). Центр диктуму — предикат, а тип зв'язків предикатів з іншими рівневими слотами диктуму визначає насамперед внутрішня когнітивна диференціація самих предикатів, відображена в їхній семантиці [152, с. 135]. Структуру диктуму у відмінковій і фреймовій семантиці, семантичному синтаксису ототожнюють із предикатно-актантною рамкою або предикатно-аргументною структурою, а предикатно-актантну рамку та предикатно-аргументну структуру, підкреслює Г. Гіздатов, “лінгвісти розмежовують відповідно до семантичної або синтаксичної дослідницьких позицій” [45, с. 113]. Найповніше сутність пропозиційної

структури диктуму відображає поняття предикатно-аргументної структури, бо “аргумент може об’єднувати актанти і сирконстанти, а предикатно-актантна рамка відображає насамперед актантні зв’язки, хоча часто у лінгвістичній літературі поняття “аргумент” прирівнюють до таких термінів, як “актант”, “семантичний відмінок”, “валентність”, “партиципant” [152, с. 129].

Розробка інвентарю семантичних типів аргументів (семантичних ролей, тематичних ролей, тета-ролей, глибинних відмінків) почалася у 1968 році, коли Ч. Філлмор увів термін “глибинний відмінок” (*deep case*) для опису стереотипних рольових характеристик імен дієслівного оточення, а термін “поверхневий відмінок” застосував до морфологічно оформлених словоформ довкола дієслова і в такий спосіб побудував свою теорію для пояснення асиметрії семантичних функцій та морфологічних відмінків. Відомо, що витoki теорії Ч. Філлмора сягають уявлення про систему “*Karaka*” (актантів, чинників), що існувала в давньоіндійській граматиці Паніні, і де протраковано такі синтаксичні функції іменників, як *karta* — діяч; *karma* — дія, мета, об’єкт; *karana* — знаряддя, засіб; *sampradana* — давання; *apadana* — відбирання; *adnikarana* — місцерозташування (див. [45, с. 114]).

Теоретичне переосмислення дієслівного статусу на основі набору і семантичних ролей аргументів (рольових типів дієслів) як концептів, у термінах яких людина судить про події, що відбуваються навколо неї [217, с. 115] поставало неодноразово в центрі уваги дослідників (назвемо лише деякі праці — [212; 218; 226; 239; 242; 256; 283; 285]). Досі дискусійною залишається проблема кількості аргументів при предикаті (у різних авторів від 5 до 100). Ранній Ч. Філлмор відштовхується від семи або восьми семантичних ролей, серед яких¹:

- 1) Агенс (Agt) — ініціатор подій;

---

¹ Тут і далі вживаємо такі скорочення: Agt — агенс; Instr — інструмент (інструментив); Obj — об’єкт; G — мета; S — джерело; L — місце (локатив); Th — тема; Dat — датив; Ben — бенефактив; Rec — реципієнт; Exr — експерієнцер (експерієнтив); Act — актор; Eff — ефектор; Obl — інші

- 2) Контрагент (ContrAgt) — сила або середовище, проти яких здійснена дія;
- 3) Об'єкт (Obj) — учасник, що зазнає переміщення або змін;
- 4) Інструмент/ Інструментив (Instr) — учасник-джерело безпосереднього фізичного впливу або стимул емоції;
- 5) Результат — учасник, що з'являється у результаті події;
- 6) Мета (Goal) — мета дії;
- 7) Джерело (Source) — місце, з якого здійснена дія;
- 8) Експерієнцер (Експерієнтив) (Exp) — учасник, що зазнає певного впливу у результаті дій.

Існує чітка ієрархія семантичних ролей для вибору підмета: якщо серед аргументів є Агенс, то він займає місце підмета; коли Агенса немає, але є Інструмент, тоді підметом стає він; за відсутності Агенса й Інструмента підметом стає Об'єкт (Agt* > Instr > Obj) [210]. (Порівняймо, у Р. Джекендоффа [239]: Act > Pat / Ben > Th > G / S / L, у Дж. Грімшов [226] Agt > Exp > G/S/L > Th чи у Р. ван Валіна [285]: Agt > Eff > Exp > L > Th > Pat).

Згодом з'являються спроби уніфікації ролей (В. Крофт — “суперролі”, Р. Ван Валін — “макроролі”, Д. Давті — “проторолі”), зведення їхньої кількості до “керованих” розмірів і запровадження для них інтегрованої семантичної картини, що ознаменувало виникнення нових підходів у рольовій граматиці.

Як уважають Б. Левін та М. Раппапорт Говав [259], зародком узагальнених семантичних ролей стала праця Р. М. В. Діксона про ергативність [210], де автор тлумачить зв'язки суб'єкта/ об'єкта з предикатом як “синтаксично-семантичні примітиви” (див. також [209]). Спроба застосувати поняття прототипу до аналізу предикатно-аргументної структури належить ще Дж. Лейкоффові [251], дещо пізніше поняття перехідності тлумачать П. Гоппер і С. Томпсон [236], а Р. Ленекер розглядає позицію суб'єкта й об'єкта при перехідному дієслові як “концептуальний архетип” [252, с. 486–497].

У 1991 році Д. Давті [212] не просто обґрунтував систему семантичних ролей, але й запропонував об'єднати їх у певні прототипові кластери, а також детально протлумачив ознаки проторолі агенса та пацієнса. Суттєві властивості агенса, за Д. Давті [212, с. 572], такі: 1) волітивне залучення до події/ стану; 2) чуттєвість (і/ або чуттєве сприйняття); 3) спричиняє подію або зміну стану; 4) рух (щодо позиції іншого учасника); 5) існує незалежно від події, названої дієсловом. Натомість пацієнс: 1) підлягає зміні стану; 2) є додатковою темою; 3) засвідчує зміни, спричинені іншим учасником; 4) незмінний щодо руху іншого учасника; 5) не існує незалежно від події, названої дієсловом.

Названі властивості агенса та пацієнса Д. Давті використовує у своєму правилі реалізації аргументів, щоб показати, чому у структурі речення агенс виступає суб'єктом, пацієнс — об'єктом. В основному фокусі уваги американського лінгвіста перебуває, роль суб'єкта-агенса, що є ієрархічно верхинною. Окрім усього, “лівобічний аргумент має найважливішу прагматичну значущість..., правобічні аргументи є рангово нижчими, оскільки їм не властива висока топікальність” [66, с. 86]. Проторольовий підхід Д. Давті знайшов чималу підтримку у подальших дослідженнях (див., наприклад [188; 205]), проте, опираючись на аналіз базових дієслів і в здебільша матеріал англійської мови, не розвинувся як окрема граматична теорія.

Суттєвий крок уперед у проєктуванні аргументів й інтерпретації значення клавзи (clause, або елементарного речення) здійснено в межах референційно-рольової граматики (PRG, Role and Reference Grammar) — див. [283; 285; 287; 288]. Варто зауважити, що структурно-функційна теорія Р. Ван Валіна опирається на типологічні дослідження і дані різноманітних мов. Її основні складові такі: 1) теорія структури клавзи; 2) теорія семантичних ролей і семантичних обмежень; 3) теорія складного речення.

Клавзу формують центр і периферія (усередині центру — ядро — предикат клавзи, центр заповнюють також й аргументи; периферійні елементи є “не-аргументними”, за Р. Ван Валіном). Особливий аспект клавзи — її інформаційна структура, для пояснення якої Р. Ван Валін і вводить власне

диференціювання узагальнених семантичних ролей на “діяча” (Actor) та “того, хто зазнає впливу” (Undergoer). Визначення “макроролей” передбачає класифікацію предикатів (у Р. Ван Валіна — дієслів), яка у РРГ ґрунтується на розвідках З. Вендлера і чотирьох основних класах, які він виокремлює, а це: стани (states), досягнення (achievements), виконання (accomplishments), діяльності (activities) [289]. Кожен клас відповідно має свою логічну структуру, що і визначає набір аргументів. Макроролі “Діяч” і “Той, хто зазнає впливу” Р. Ван Валін інтерпретує як множини тематичних взаємин між предикатом й аргументом, ієрархія яких виглядає так:

Agt > Eff > Exp > Loc > Th > Pat [288, с. 226].

Отож, за Р. Ван Валіном, найбільш “агенсні” ролі перебувають на одному кінці континууму, найбільш “пацієнсні” — на другому. До макроролі “Діяча” зараховано семантичні ролі агенса, експерієнцера, інструмента, джерела, реципієнта, тоді як макророль “Той, хто зазнає впливу” узагальнила семантичні ролі пацієнса, теми, стимулу, місця. Найтиповіший “Діяч” це — агенс, але ним може бути й ефектор, і експерієнцер, і місце, а навіть і тема [285]. Назви, прийняті у РРГ, умовні: деякі позначення — це збірні характеристики для груп взаємин (наприклад, місце може передбачати і джерело, і шлях, і мету [285]), а самі макроролі синтезують семантичні (тематичні) та синтаксичні категорії.

У пізніших працях Р. Ван Валін трансформує та модифікує семантичні ролі, визначаючи їх як позиції у предикативних структурах і частково використовуючи підхід декомпозиції [287, с. 152].

Р. Ван Валін критикує теорію раннього Д. Давті через надто “синтаксичний” статус проторолей, які, на думку Р. Ван Валіна, виступають звичайними узагальненнями суб’єктно-об’єктних зв’язків дієслова [285, с. 386]. Натомість РРГ, як уважають Б. Левін і М. Раппапорт Говав, постульовано як глобальну семантико-синтаксичну теорію, що претендує на аналіз мови загалом [259, с. 66–67]. Необхідно зауважити, що в пізніших дослідженнях Д. Давті опрацював проблему семантичного мотивування реалізації аргументів дієслова (див., наприклад [211]).

Лінгвістична інтерпретація поняття семантичних ролей ґрунтується на визнанні факту, що значення дієслова диктує інвентар його аргументів. У кінці ХХ ст. теоретичного підґрунтя набула декомпозиція семантики дієслова — розклад складніших значень на простіші, аж до елементарних. Її прихильники висловилися за існування обмеженого набору універсальних семантико-концептуальних компонентів (праймів, або примітивів, або ядерних предикатів), на які всі дієслова можуть бути розкладені [203; 239; 260; 277; 293]. Окреслення необхідної та достатньої множини семантичних примітивів на сьогодні має два спрямування: 1) вироблення семантичної метамови з визначеною (мінімальною, але достатньою) кількістю прототипових атомарних одиниць і репрезентація через їхнє комбінування усіх можливих лексичних значень (Ю. Апресян, А. Вежбицька і послідовники); 2) формування семантичної метамови з відкритою множиною елементарних одиниць (Р. Джекендофф, В. Крофт, Б. Левін).

Предикатами-примітивами найчастіше виступають: ACT / DO, CAUSE, BECOME, GO, BE, STAY, LET [239, с. 50–60]. Наприклад, предикат CAUSE часто трактують як елемент, спільний за декомпозиції для каузативних дієслів *break, open, dry* та ін.:

dry: [[X ACT] CAUSE [Y BECOME <DRY>]]

open: [[X ACT] CAUSE [Y BECOME <OPEN>]]

shorten: [[X ACT] CAUSE [Y BECOME <SHORT>]] [259, с. 71].

На думку Б. Левін і М. Раппапорт Говав, семантична декомпозиція предикатів перспективніша, ніж проектування семантичних ролей, бо дає змогу виявити не лише набір аргументів, але й причини їхньої реалізації [259, с. 75].

Детальний аналіз дієслівних предикатів на основі семантичних ролей їхніх аргументів відкрив перспективу подальших наукових пошуків; розвиток комп'ютерної лінгвістики уможливив практичне застосування одержаної інформації. Результатом стала поява спеціалізованих ресурсів, як-от: FrameNet [223], VerbNet [248], PropBank [270], FrameBank [99], де можна

знайти дані про дієслова й асоційовані з ними конструкції, а також ілюстрації з корпусів текстів.

Суттєвий вплив на розвиток досліджень дієслівних предикатів здійснено в межах когнітивної лінгвістики. Інтерпретація концепції М. Мінського та перенесення її з царини штучного інтелекту на мовознавчі терени сприяла розвитку фреймової семантики: фактично, Ч. Філлмор ототожнив фрейм із пропозицією, предикатно-аргументною рамкою і застосував поняття фрейму для “опису семантичних ролей складників ситуації як відмінкової рамки й розуміння нової інформації на підставі шаблону цієї рамки” [154, с. 645]. Найважливішим практичним здобутком фреймової семантики став проєкт семантичного тезауруса FrameNet на базі англійської мови, який створив Ч. Філлмор при Міжнародному інституті комп’ютерних наук у м. Берклі (Каліфорнія).

FrameNet (<https://framenet.icsi.berkeley.edu>) — це корпуснобазований онлайн лінгвістичний ресурс, в основі якого покладено принципи фреймової семантики. Він містить базу даних фреймів, де подано вичерпну інформацію про семантичні та синтаксичні характеристики кожної одиниці та можливі альтернативні способи вираження понять, які є в одному й тому самому домені [219, с. 320–321]. У системі FrameNet фрейм представляє знання про певну частину реального світу у схематизованій формі [190, с. 19]. Кожен фрейм, що входить у FrameNet, складається із фреймових елементів (frame elements — FEs), лексичних одиниць (lexical units — LUs) та інформації про зв’язки між фреймами (frame-frame relations). Фреймові елементи описують учасників фрейму, і в системі FrameNet їх диференціюють як ядерні (core FEs) та периферійні (peripheral FEs). Ядерні фреймові елементи — це такі, що обов’язково повинні бути вираженими, хоча не завжди такими є, бо не завжди в цьому існує потреба [219]. Для анотації речень у системі FrameNet використовують ще додаткові фреймові елементи (extra-thematic FEs). Вони позначають інформацію, що не є обов’язковою для опису фрейму.

Фрейми в системі FrameNet формують єдину ієрархію. Зростання кількості ідентифікованих й означених фреймів продиктувало необхідність опрацювання принципів зв'язків між ними. Як результат, такі зв'язки об'єднано у три основні групи: 1) узагальнення (*generalization relations*); 2) структури подій (*event structure relations*); 3) послідовності (*systematic relations*) [219, с. 331]. Системні зв'язки між лексичними одиницями (полісемію, синонімію, антонімію, гіпонімію та ін.) не представлено прямо у синтагматичному тезаурусі FrameNet [219, с. 333].

Лексичні одиниці (ЛО) добирають за таким критерієм: якщо ЛО активує доступ до фрейму у свідомості людини (за Ч. Філмором, “пробуджує” його), то вона входить до нього [210; 220; 269].

Ч. Філмор стверджує, що до багатьох фреймів у нас є доступ від народження (наприклад, до тих, які структурують знання про основні фізичні, ментальні процеси та явища). Засвоюючи мову, ми збільшуємо кількість фреймів, якими оперуємо, а тому кожна людина, зважаючи на свій досвід і знання, має індивідуальний набір доступних їй фреймів, у які ці знання та досвід структуровані [220].

Фрейми в системі FrameNet пов'язані між собою за принципом наслідування: дочірній фрейм (*child frame*) конкретніший, ніж матірний (*parent frame*); фрейми можуть мати різну кількість матірних і дочірніх фреймів або не мати їх узагалі [189].

Розглянемо структуру фрейму на прикладі дієслова *transport*. ЛО *transport* входить до фрейму **Bringing**. Його активують переважно дієслова (*airlift, bear, bike, bring, bus, carry, cart, convey, drive, ferry, fetch, fly, get, haul, hump, jet, lug, motor, paddle, row, schlep, shuttle, take, tote, transport, truck, trundle, wheel*), а також два прикметники *portable* і *mobile* й іменник *transport*.

Для кожної ЛО розробники подають дефініції зі словників; так, *transport* — “take or carry from one place to another by means of a vehicle, aircraft, or ship”. (Необхідно зауважити, що в системі FrameNet полісемічні одиниці різними значеннями не можуть входити до одного фрейму.) Окрім тлумачення

самої ЛО, є і пояснення фрейму з використанням підходу семантичних ролей. Фрейм **Bringing** у системі FrameNet визначено так: “This frame concerns the movement of a Theme and an Agent and/or Carrier”. ЛО, що входять до одного фрейму, повинні мати однакову кількість типових фреймових елементів (тобто фреймові елементи для дієслова *transport* будуть такими самими, як і для усіх інших ЛО, що входять до фрейму **Bringing**). Отож ядерні фреймові елементи для ЛО *transport* — Agent, Area, Carrier, Goal, Path, Source, Theme; периферійні — Constant_location, Distance, Manner, Place, Purpose, Speed, Time; додаткові — Beneficiary, Co-participant, Degree, Depictive, Duration, Explanation, Frequency, Particular_iteration, Period_of_iterations.

Якщо фреймові елементи однакові для усіх ЛО, то їхня реалізація для кожної ЛО різна. Для дієслова *transport* ядерні фреймові елементи реалізовані таким чином: Agent — NP.Ext, PP[by].Dep; Area — PP[across].Dep; Carrier — NP.Ext; Goal — PP[to].Dep, AVP.Dep, NP.Dep; Path — AVP.Dep, PP[by].Dep, PP[across].Dep; Source — PP[from].Dep; Theme — NP.Ext, NP.Obj; реалізація периферійних фреймових елементів: Constant_location — PP[on].Dep, PP[in].Dep; Manner — AVP.Dep; Purpose — PP[for].Dep, VP[to].Dep; Time — NP.Dep, AVP.Dep. Додаткові фреймові елементи реалізовані як Depictive — VPed.Dep.

У системі FrameNet для кожної ЛО відображено всі можливі способи її сполучуваності (на базі автоматичної вибірки з корпусів текстів — British National Corpus, American National Corpus розробники представляють типові синтаксичні структури для повного розуміння значення ЛО).

Сучасні когнітивні дослідження акцентують на переплетінні уявлень про світ у свідомості людини, отож у системі FrameNet простежують пов’язаність фреймів між собою на основі принципу наслідування. Так для дієслова *transport* та фрейму **Bringing**, до якого воно входить, у системі FrameNet виділяють такі зв’язки (див.: Рис. 1.1).

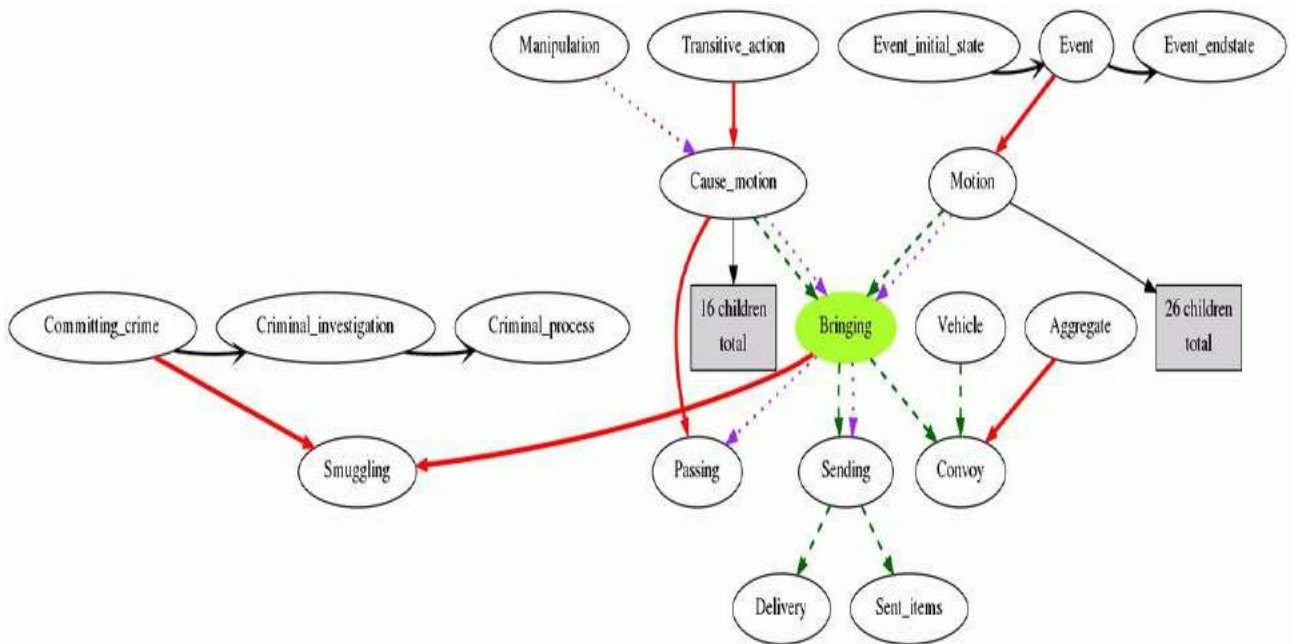

Рисунок 1.1. Фрейм **Bringing** у системі FrameNet [223].

Фрейм **Bringing** — матірній зі зв’язком “Is Inherited By” (“Успадковано від”) для фрейму **Smuggling**; цей тип зв’язку найміцніший у FrameNet: “If you are smuggling something, you are bringing it” [224]. Окрім фрейму **Bringing**, фрейм **Smuggling** — дочірній і для **Committing_crime** (що пов’язаний із фреймом **Criminal_investigation** зв’язком **Precedes**, а **Criminal_investigation** відповідно з **Criminal_process**). Тип зв’язку **Precedes** вказує: щоб відбулася ситуація, яку описує фрейм, попередньо повинна відбутися ситуація, що її описує інший фрейм (щоби провести кримінальне розслідування необхідно, щоб відбувся процес скоєння злочину).

Для фреймів **Cause_motion** та **Motion** фрейм **Bringing** дочірній зі зв’язком “Is Used By”. Цей зв’язок вказує на те, що ситуація, яку описує фрейм **Bringing**, конкретніша, ніж ситуації, що їх описують матірні фрейми **Cause_motion** та **Motion**. Про це свідчить і значна кількість дочірніх фреймів для фрейму **Cause_motion** — 16 та для фрейму **Motion** — 26. Фрейм **Motion**, у свою чергу, — дочірній зі зв’язком **Is Inherited By** для фрейму **Event**. Фрейм **Event** пов’язаний із фреймом **Event_initial_state** зв’язком **Is Preceded by** та фреймом **Event_endstate** зв’язком **Precedes**. Фрейми **Event_initial_state** та **Event_endstate** можна вважати компонентами складного фрейму **Event** [224].

Для фреймів Convoy та Sending фрейм **Bringing** матірний зі зв'язком Uses. Отже, ситуацію, яку описує фрейм **Bringing**, фрейми Convoy та Sending конкретизують. З іншого боку, ситуацію, описану фреймом Sending детальніше розгортають фрейми Delivery та Sent_items. А для фрейму Convoy, окрім фрейму **Bringing**, матірним зі зв'язком “Uses” є ще фрейм Vehicle.

Фрейм **Bringing** також має віддалені зв'язки (See_also) з фреймами Cause_motion, Motion, Passing та Sending. Такий тип зв'язку в системі FrameNet вказує на подібність ситуації, яку описує фрейм **Bringing**, та ситуацій, що їх описують інші фрейми, для подальшого їх порівняння чи виокремлення відмінностей.

Як бачимо, FrameNet — це не просто база даних, а складна система, що засвідчує взаємозв'язки й ієрархію фреймів. Найновіша її версія (1.5) містить 12 601 ЛО і 1 043 фрейми. Із 2011 року розробники активно співпрацюють із компанією “Десайзив аналітикс корпорейшн” (“Decisive Analytics Corporation”) для аналізу текстів, пов'язаних із війнами в Іраку й Афганістані, і тлумачення фреймів, що описують воєнну сферу та військовий жаргон (пор., наприклад, *Clear the table & Clear the area*), а також із компанією “Сіменс” для анотації й аналізу фреймів у медичних текстах [189, с. 279].

FrameNet — не єдина семантична мережа. Існує проєкт VerbNet (<http://verbs.colorado.edu/~mpalmer/projects/verbnet.html>) і мережа конструкцій PropBank (<http://propbank.github.io/>), створені для англійської мови на основі теорії Б. Левін; база “Лексикограф” (Г. Кустова, О. Падучева — <http://lexicograph.ruslang.ru/>), FameBank (О. Ляшевська, Є. Кашкін — <http://framebank.ru/>) для російської мови.

Безпосереднім методологічним наслідуванням системи FrameNet стали такі ж ресурси для різних мов світу. Деякі з аналогів перебувають на початковому етапі розроблення, наприклад, іспанський (<http://spanishfn.org/>), німецький (SALSA II — The Saarbrücken Lexical Semantics Acquisition Project — <http://www.coli.uni-saarland.de/projects/salsa/>) чи польський (<http://www.ramki.uw.edu.pl/en/index.htm>), автори інших мереж уже запропонували

проміжні результати, наприклад: німецький (Техаського університету в Остіні) — 9 фреймів (<http://www.laits.utexas.edu/gframenet/>), французький — 106 (<https://sites.google.com/site/anrasfalda/>), бразильський (для бразильської португальської мови) — 32 (<http://www.ufjf.br/framenetbr/>), китайський — 323 (<http://sccfn.sxu.edu.cn/portal-en/home.aspx>). Варто зауважити, що існує успішна спроба створити FrameNet для аглютинативної мови — японської (<http://jfn.st.hc.keio.ac.jp/wp/>); у 2013 році система оперувала 565 фреймами і 8 500 ЛО [269]. Найбільшим за кількістю ЛО став шведський проєкт (34 000 лем, див.: <https://spraakbanken.gu.se/eng/swefn>); він містить 1 200 фреймів (із них — 50 унікальних, чого не має жодна інша мережа) [280] і знайшов активне застосування для вивчення шведської мови як іноземної (на базі SweFn утворено он-лайн платформу для тренувальних завдань) [280]. Деяко відрізняється за форматом й ідеологією російський FameBank, орієнтований на дослідження лексичних конструкцій і побудований на поєднанні засад граматики конструкцій Ч. Філлмора та Московської семантичної школи (Ю. Апресяна, О. Падучевої та ін.). FameBank документує структуру російських лексико-семантичних груп, парадигматичні зв'язки між значеннями полісемічних слів, лексико-семантичні обмеження у конструкціях, граматичні особливості російської мови (наприклад, порядок слів, узгодження і т. ін.) [99].

Отже, основним практичним здобутком фреймової семантики як напрямку когнітивної лінгвістики можна вважати появу FrameNet. Зважаючи на кількість проєктів, де FrameNet використовують для опрацювання текстової інформації, безсумнівний його успіх та перспективи подальшого розвитку і вдосконалення. Про доцільність такої системи також свідчить створення аналогів FrameNet для інших мов: японської, іспанської, шведської, корейської, китайської та бразильської португальської. Структурування знань і досвіду у вигляді фреймів, яку забезпечує FrameNet, відкрило багато можливостей для обробки природної мови, що особливо актуально з розвитком інформаційних технологій та штучного інтелекту. Відсутність подібних синтагматичних тезаурусів на базі

української та польської мов унеможливило повноцінне зіставне дослідження, проте FrameNet як модель відкриває перспективу подальших пошуків.

1.2. Методологія та методи дослідження об'єктних зв'язків референтно спеціалізованих дієслівних предикатів

Мета і завдання дослідження визначили звернення до методології системно-структурного й функційного тлумачення об'єкта дослідження — референтно спеціалізованих дієслівних предикатів української, польської, англійської мов, що становить, фактично, методологічні аспекти філософії частини та цілого в їхньому функційному прояві.

Дослідницькі завдання вирішено шляхом використання сукупності методів. Застосовано *описовий* метод (для характеристики семантичних, когнітивних, функційних особливостей дієслівних предикатів й інтерпретації їхніх зв'язків з об'єктами), *зіставний* (для вияву семасіологічних й відображальних особливостей дієслівних предикатів, а також специфіки пропозицій і функціонування у трьох досліджуваних мовах), *методику компонентного аналізу* (для вияву інтегральних і диференційних рис семантичної структури дієслів), *методику ступінчастої ідентифікації* (для визначення базових дієслів лексико-семантичних груп), *методику моделювання* (для аналізу об'єктних зв'язків у межах концептосфер і семантичного запису референтно спеціалізованих дієслівних предикатів із використанням формалізованої мови), *прийом кількісного аналізу* (для встановлення кількісних показників складу ЛСГ і ФОГ, а також частотності вживання одиниць у корпусах текстів). Фактичний матеріал, що став основою праці, зібрано з використанням *методику наскрізної вибірки* зі словників, а також шляхом використання даних корпусів текстів (застосовано *корпуснобазований підхід*).

1. 2. 1. Методика дослідження референтно спеціалізованих дієслівних предикатів

Загально- і спеціальнонаукові методи застосовано в дослідженні поетапно.

На *першому етапі* способом наскрізної вибірки зі словників української, польської, англійської мов (СУМ-11, СУМ-20, KSJP, WSJP, NSOED, OED), сформовано базу даних референтно спеціалізованих дієслів. Визначаючи прототипом об'єктної категорії неживий фізичний предмет, *річ* (детальніше див.: [253, с. 322; 235, с. 152–155]), обираємо для аналізу дієслова референтно спеціалізовані (із вузьким денотативним співвіднесенням), “зав’язані” на об’єкт, в імені якого зафіксовані фізичні властивості субстанції.

Із метою ідентифікації дієслів із вузьким денотативним співвіднесенням до уваги було взято лексикографічну ономасіологічну інформацію. (Маються на увазі валентні ремарки, що супроводжують основну дефініцію дієслівних лексем, як-от: *стругати* — виготовляти що-небудь, обробляючи *дерево, метал* [СУМ]; *řąbać* — *wycinać drzewa, las* [WSJP]; *churn* — *stir (liquid) about, cause to froth* [NSOED] тощо. У випадку відсутності необхідних даних було використано методику підбору іменників, які можуть об’єктно поєднуватися за нормами української, польської, англійської мов із досліджуваними дієсловами (про це йтиметься у параграфі 1. 2. 2).

На *другому етапі* здійснено семасіологічну класифікацію референтно спеціалізованих дієслів. Для вияву семного складу лексичних значень дієслів за даними тлумачних словників української, польської, англійської мов (СУМ-11, СУМ-20, KSJP, WSJP, NSOED, OED) застосовано компонентний аналіз — методику “опису структурної організації значення як набору мінімальних семантичних компонентів, кожний з яких виконує свою функцію і пов’язаний з іншими певними ієрархічними відношеннями” [154, с. 230]. Як зазначає І. Кобозєва, компонентний аналіз існує у множині варіантів, але всіх їх об’єднує послідовність процедур, яка, “будучи застосованою до одиниць мови, ставить у відповідність кожному слову певним чином організований набір семантичних компонентів” [79, с. 111]. Для поглиблення компонентного аналізу ми

звернулися до методики ступінчастої ідентифікації [89], яка передбачає послідовне звуження кола ідентифікаторів, виявляючи зрештою найзагальніші диференційні семи, що відображають родову сему ЛСГ, її архісему. Одиниці, у семантиці яких виокремлено ідентифікатори груп, входитимуть до певної ЛСГ, а ідентифікатори різних ступенів відображатимуть ієрархічну організацію цієї ЛСГ [89]. Наприклад: *бетонувати* → *залити бетоном* → *покривати*; *фільтрувати* → *пропускати через фільтр* → *очищати* тощо. Перевагою методики треба вважати формалізацію алгоритму аналізу, до недоліків дослідники зараховують необхідність попереднього інтуїтивного виокремлення груп, без чого неможливо приступити до самої процедури ступінчастої ідентифікації.

На *третьому етапі* запропоновано концептуальний аналіз референтно спеціалізованих дієслівних предикатів української, польської, англійської мов. Йдучи за працями представників когнітивної лінгвістики [55; 56; 86; 136; 140; 145; 173 та ін.], під концептуальним аналізом розуміємо “головний метод логічного аналізу мови й когнітивної лінгвістики, що передбачає моделювання (із застосуванням різних метамов або природної мови) й опис концептів — інформаційних структур свідомості, що являють собою структуровану сукупність знань про об’єкт концептуалізації, вербальних і невербальних, набутих шляхом взаємодії різних пізнавальних механізмів” [154, с. 262]. Зі семантики кожного базового дієслова, що виступає умовним маніфестатором, ідентифікатором категорійно-лексичної семантики ЛСГ, за методикою Л. Бабенко [18] було одержано знання про типові ситуації сфери динаміки, відтак змодельовано когнітивно-пропозиційну структуру базового концепту, а також описано концептосфери “ПЕРЕМИЩАТИ”/ “PRZEMIESZCZAĆ”/ “SHIFT” та “ПОМИЩАТИ”/ “POMIESZCZAĆ”/ “PLACE”, виведені зі семантичного простору дієслів відповідних ЛСГ. Концепт тлумачимо як основну мінімальну одиницю “структурованого знання у свідомості людини, навантажений культурною інформацією; зміст і структуру концепту можна встановити через аналіз значення мовних одиниць, що його репрезентують

(об’єктивують/ вербалізують/ актуалізують)” [100, с. 40]. Відповідно концептосферу розглядаємо як “сукупність концептів, які перебувають у стосунках перетину, об’єднання, ієрархії, що становлять опозиції та кластери” [140, с. 36]. Алгоритм аналізу на цьому етапі також передбачав дослідження референтно спеціалізованих дієслівних предикатів української, польської, англійської мов як носіїв пропозиційних знань і вияв закономірностей супряження типових процесуально-подієвих ситуацій.

На цьому ж етапі виявлено метонімічні моделі як структури репрезентації знань і чинники зміщення синтаксичних позицій, а також змодельовано семантичний запис референтно спеціалізованих дієслівних предикатів із використанням формалізованої мови (за методикою Р. Джекендоффа [239]).

На **четвертому етапі** для класифікації референтно спеціалізованих дієслівних предикатів української, польської, англійської мов застосовано методу функційно-ономасіологічного аналізу [21, с. 48–49], яка передбачає вияв ФОГ як “ономасіологічно однотипних словесних класів, об’єднаних спільністю функцій у процесі породження висловлення” [21, с. 48].

П’ятий етап передбачав застосування корпуснобазованої методики (про це в параграфі 1. 2. 3).

На всіх етапах дослідження використано *описовий метод* для “інвентаризації, таксономії й інтерпретації” [154, с. 433] досліджуваних референтно спеціалізованих дієслівних предикатів української, польської, англійської мов; *зіставний метод*, “спрямований на вияв спільних і специфічних рис мов на всіх рівнях і в мовленні” [154, с. 165], для встановлення особливостей семасіологічної організації, відображальної налаштованості, функційних властивостей зазначених дієслівних предикатів у досліджуваних мовах; прийом *кількісного аналізу*, що дає змогу “спиратися на принцип правдоподібності” [19, с. 77], для вияву розподілу дієслівних предикатів української, польської, англійської мов у межах ЛСГ і ФОГ, тлумачення частотності об’єктів у корпусах текстів досліджуваних мов.

1. 2. 2. Лексикографічний підхід до тлумачення ономазіологічних характеристик дієслів

Реалізація функційно-ономазіологічного підходу у лінгвістичних дослідженнях передбачає аналіз усіх засобів мовної системи (зокрема номінативних) у дії з погляду мовця як виформовувача пропозиції та модальної рамки висловлення. Особливо це важливо в аспекті створення “активної” (у розумінні Л. Щерби [183]) граматики, “граматики мовця”, що ґрунтується на активному тлумачному словникові: “Активне оволодіння лексикою мови, незалежно від того, є вона для мовця рідною чи іноземною, виявляється насамперед у змістовній адекватності його мовлення, тобто в умінні вибирати зі словника і граматики даної мови саме ті засоби, що відповідно виражають думку” [10, с. 243].

Словникова стаття сучасного тлумачного словника містить різноманітну інформацію, бо “бере на себе відразу багато різних завдань. Вона повинна дати всебічні характеристики самого слова, винесеного у заголовну частину, задовільно інформувати про різні види його оточень, про контекстні, парадигматичні, синтагматичні зв’язки слова, про силу і слабкість цих зв’язків” [178, с. 6]. Ю. Апресян, розробляючи “інтегральний опис мови”, у структурі словникової статті дієслівної лексики виокремлює кілька лексикографічних зон, що в них можна згрупувати типи інформації, які відповідають семіотично значущим аспектам мовного знака: 1) морфологічну (як-от: тип парадигми, аспектуальний корелят й обмеження на форми виду, часу, особи, числа тощо); 2) стилістичну (предметом тут виступають не лише слова, але й синтаксичні конструкції); 3) семантичну (як-от: аналітичне тлумачення певного лексичного значення, коментарі про допустимі комбінації лексичних і граматичних значень у різних контекстуальних умовах тощо); 4) прагматичну (прагматичні ознаки, нетривіальні іллокутивні функції лексики, лексичні конотації); 5) просодичну й комунікативну (виділення лексики і її значення через фразовий, логічний наголос, її входження у тему/рему висловлення);

б) інформацію про моделі керування (склад семантичних валентностей лексеми, способи їх оформлення, синтаксична факультативність/обов'язковість, сумісність валентностей тощо); 7) сполучуванісну (семантичну, стилістичну, лексичну); 8) фразеологічну [10, с. 487–490]. Як зауважує О. Михайлова, для наявних тлумачних словників релевантними з цього переліку виступають: “зона семантичної інформації (аналітичне тлумачення лексичного значення і семантичні зв'язки певної лексеми з іншими лексемами на парадигматичній осі — синонімічні, антонімічні), зона стилістичної інформації (вказівка на емотивний стосунок суб'єкта мовлення до позначеного і соціально-стильову сферу функціонування лексеми), зона морфологічної інформації (вказівка за допомогою низки ключових форм на тип парадигми і на відповідні обмеження в утворенні визначених форм), синтаксична зона (інформація про моделі керування; вказівка на синтаксичні умови, необхідні для реалізації даного значення), зона сполучуваності (інформація про можливості певної лексеми бути поширеною іншими словами в лінійному ряді)” [107, с. 8]. Проте дієслово має ще певні комунікативні властивості й обмеження. Аналіз словникових статей дієслів у тлумачних словниках (СУМ-11, СУМ-20, KSJP, NSOED, OED, WSJP) дає можливість стверджувати, що комунікативний аспект (і функційно-ономасіологічна залежність дієслівних лексем як його складова) в лексикографічній практиці взяті до уваги непослідовно та не в повному обсязі. Причинами такого явища можна вважати: 1) відсутність вичерпного і загальноприйнятого списку референтно відображальних таксономічних (або ономасіологічних) класів імен предметного типу значення, що зумовлено недостатньою розробленістю основ функційно-ономасіологічного аналізу лексики; 2) нечіткість критеріїв лексикографічної подачі ономасіологічної інформації [20, с. 13]. Причому ремарки, що “передають семи семантичного суб'єкта дієслівної дії, є суб'єктно-відображальними і відсилають користувача до відповідного референтного класу імен суб'єктів” [146, с. 227], виявляємо значно послідовніше, ніж такі, що вказують на імена об'єктів. Спостереження

свідчать, що неунормованим залишається також місце подачі ономаціологічної інформації, як-от: відразу після вокабули, у самому тлумаченні, рідше — в інших частинах словникової статті.

Аналіз дефініцій тлумачних словників української, польської англійської мов (СУМ-11, СУМ-20, KSJP, NSOED, OED, WSJP) засвідчує, що об'єктний конкретизатор може бути представлений:

1. Родовою назвою (*маринувати* — продукти; *stroić* — instrument muzyczny; *taste*² — food). Наприклад: *виношувати* — ‘довго носячи, витирати, робити непридатним (про одяг)’ [СУМ-11]; *paść* — ‘dawać jedzenie, karmić (szczególnie zwierzęta domowe w celu utuczenia)’ [KSJP]; *grow* — ‘Produce (plants, fruit) by cultivation’ [NSOED].

2. Тематичним або синонімічним рядом (*розводити* — огірки, помідори; *drukować* — літери, тексти, рисунки; *poke* — head, nose). Наприклад: *обчищати* — ‘знімати з чого-небудь верхній шар (кору, шкуринку, лушпиння і т. ін.)’ [СУМ-20]; *otworzyć* — ‘złożyć, uruchomić, ufundować, utworzyć (teatr, dom kultury, pracownię, sklep)’ [KSJP]; *moor* — ‘secure (a ship, buoy, etc.) in a particular place with a cable or rope fastened to the shore or to an anchor’ [NSOED].

3. Узагальненою або неозначеною одиницею (*мотати* — нитки або що-небудь витке; *puszczać* — jakieś urządzenie, jakiś mechanizm; *pour* — something liquid). Наприклад: *місити* — ‘розминати яку-небудь густу, в'язку масу, змішуючи, перемішуючи її’ [СУМ-11]; *okazać* — ‘objawić coś (jakieś uczucia, wrażenia, wyrazić coś (jakiś stan))’ [KSJP]; *gaum* — ‘smear with a sticky substance; daub (something sticky) on a surface’ [OED].

4. Конкретною одиницею (*розщепенювати* — камінь; *siodłać* — konia; *planish* — metal). Наприклад: *надоювати* — ‘доючи, одержувати яку-небудь кількість молока’ [СУМ-11]; *strugać* — ‘wygładzać powierzchnię drewna’

---

² Щоб зберегти прозорість ілюстративного матеріалу, в його англійській частині не подаємо прикметників й артиклів

[KSJP]; *ram* — ‘beat (earth) with a heavy implement so as to produce hardness and firmness’[NSOED].

Отже, дієслівні формули тлумачення у словниках досліджуваних мов (СУМ-11, СУМ-20, KSJP, NSOED, OED, WSJP) супроводжено ономасіологічними ремарками, що відсилають користувача до відповідного референтного класу імен об’єктів, непослідовно. Такий супровід необхідно ґрунтувати на попередньому детальному визначенні об’єктно-відображальних класів імен.

1. 2. 3. Корпусний підхід у дослідженні дієслівних предикатів

Характеризуючи особливості зв’язків дієслівного предиката й об’єкта, вважаємо доцільним застосування корпуснобазованого підходу, що, на думку дослідників, забезпечує об’єктивність результатів й унеможливорює інтроспективне тлумачення: “... стандартні функції корпусів (конкорданси, списки колокацій і частотностей) стали природним кроком для визначення релевантної дистрибуції одиниць” [279, с. 59].

Лінгвістичні дослідження з використанням корпусів, тобто великих колекцій оригінальних текстів, набирають популярності разом із розвитком інформаційних технологій, що уможливлюють автоматичний пошук й аналіз одиниць мови та їхніх поєднань. Йдучи за працями С. Бук [30, с. 62–65], О. Демської [50, с. 83–89], М. Кульчицького [93], А. Стефановича [279], К. Фельбавм [214–216], М. Шведової [175], В. Широкова та ін. [181, с. 12–13], під текстовим корпусом розуміємо “призначену для різноманітних досліджень лінгвістично компетентно описану сукупність мовних чи мовленнєвих даних, поданих в електронній формі та споряджених відповідним спеціалізованим програмним забезпеченням” [131, с. 56], що задовольняє вимоги автентичності, репрезентативності (збалансованості), достатності за обсягом. Як слушно зауважує О. Демська, корпус “формується з реальних уривків писемного або усного мовлення, не передбачаючи модифікації мовленнєвої дійсності, що

перетворює його на категорію емпіричну і дозволяє розглядати фактичний корпусний матеріал як емпіричну базу лінгвістичного дослідження” [50, с. 41].

Автентичність передбачає залучення текстів художніх, наукових, науково-популярних творів, періодичних друкованих видань, транскрибування радіо- та телепередач тощо. Репрезентативність (або збалансованість) збірки означає відтворення кількісного та якісного розмаїття сфер реального вживання певної мови; наприклад, збереження відносної частки художніх і наукових текстів. Наскільки великим повинен бути корпус, залежить від мови; наявні корпуси основних європейських мов налічують від сотень мільйонів до понад мільярда токенів (поряд із лемою як початковою формою слова, в корпусному мовознавстві використовують ширше поняття токена як найменшої одиниці, на яку поділяється корпус, із будь-якою кількісною характеристикою в тексті; токени — “будь-яка послідовність символів між пробілами або іншими роздільниками: словоформа, число, роздільний знак, символ (смайлик, математичний символ тощо)” [GRAC]). Варто зауважити, що механічне збільшення розміру корпусів сьогодні не вимагає надзвичайних зусиль; значно більший виклик — збереження репрезентативності.

Генеральний регіонально анотований корпус української мови (General Regionally Annotated Corpus of Ukrainian, GRAC) доступний для загального використання та містить понад 600 млн слів. Національний корпус польської мови (Narodowy Korpus Języka Polskiego, NKJP) містить близько 1,5 млрд слів, а Британський національний корпус (British National Corpus, BNC) — близько 100 млн слів. Ці корпуси створили наукові установи відповідних країн і вони задовольняють уже зазначені вимоги.

Важливий момент для плідного використання корпусу будь-якої мови у лінгвістичних дослідженнях — наявність розмітки, або маркування. Зазвичай укладачі корпусів для кожного фрагмента тексту зберігають відповідні бібліографічні дані (наприклад, ім’я автора, назву твору, видання, рік, сторінку тощо), а до кожного слова додають певну граматичну інформацію (наприклад,

Рисунок 1.2: Приклади вживання словоформи **пив** у корпусі української мови GRAC

частиномовну належність, рід, відмінок тощо). Розгалуженість розмітки впливає на якісні можливості досліджень за даними корпусів. Так, семантична розмітка в корпусі української мови GRAC дає змогу розрізняти абстрактні та загальні іменники, що позначають живих істот чи неістот і т. ін.

Найпростіше використання корпусів мови — засвідчення вживання тої чи іншої одиниці (конкордансу, *concordance*) та її частотності (тобто кількості повторень у корпусі). Для збалансованого корпусу відносна частотність $v_w = n_w/N$ появи певного слова w у ньому (тобто відношення частотності n_w до

Рисунок 1.3: Приклади вживання дієслова **пити** в усіх його формах у корпусі GRAC

загальної кількості слів N) відповідає їхній відносній частотності в реальному вживанні мови; таким чином, більша частотність одиниці w_1 , ніж w_2 — індикатор того, що одиниця w_1 уживаніша в реальній мові, ніж одиниця w_2 . Так запит [word = “пив”] знаходить у корпусі української мови GRAC 8 965 випадків уживання словоформи *пив* (див.: Рис. 1.2). Враховуючи обсяг корпусу GRAC, одержуємо частотність 10,89 на один мільйон токенів.

Для мов, багатих на словозміну, важлива можливість ідентифікації різних форм одного слова з його базовою формою — *лемою* (наприклад, словоформ *пив*, *п'ють* та ін. із дієсловом *пити* у формі інфінітива). Наявність відповідної розмітки дає можливість враховувати в одному пошуковому запиті зі заданою лемою також усі вживання її різних похідних форм. Так результатом запиту [lemma = “пити”] у GRAC буде 68 212 прикладів із дієсловом *пити* в усіх його формах (див.: Рис. 1.3).

Наявність мітки *tag* (POS, *part of speech*, частини мови) дає можливість одержати співуживання (колокації, *collocations*) двох слів. Наприклад, для ідентифікації усіх іменників, що трапляються після дієслова *пити*, можна скористатися пошуком [lemma = “пити”] [tag = “noun.*”] (результат — 19 077 прикладів уживань у GRAC (див.: Рис. 1.4). Корпус уможливує

The screenshot shows the GRAC Concordance search interface. At the top, the search query is `cql [lemma = "пити"][tag = "noun.*"]`, resulting in 19,077 matches (23.18 per million). The search results are displayed in a list format, with each entry showing the source text and the highlighted words with their grammatical tags. The highlighted words and tags are: `п'є горілки` (пити) (горілка), `пили слив'янку` (пили) (слив'янка), `п'еш сивуху` (пити) (сивуха), `пив разом` (пило) (пити) (разом) (раз), `пити мед` (пити) (мед), and `п'є сивуху` (пило) (пити) (сивуха).

Рисунок 1.4: Пошук поєднань іменників із дієсловом **ПИТИ** у корпусі GRAC

	Lemma	↓ Frequency	Frequency per million
1	[пити чай]	1,226	1.49
2	[пити кава]	1,106	1.34
3	[пити вода]	1,101	1.34
4	[пити пиво]	734	0.89
5	[пила пити чай]	663	0.81
6	[пити горілка]	652	0.79
7	[пити вино]	586	0.71
8	[пила пити кава]	501	0.61
9	[пиво пити кава]	339	0.41
10	[пити його воно він]	330	0.40
11	[пила пити вино]	309	0.38
12	[пила пити вода]	304	0.37
13	[пила пити пиво]	297	0.36
14	[пити її вона]	293	0.36
15	[пиво пити вода]	265	0.32
16	[пити кров]	255	0.31
17	[пиво пити чай]	250	0.30
18	[пити молоко]	245	0.30

Рисунок 1.5: Колокації дієслова **пити**, згруповані за лемою об'єкта та впорядковані за частотністю

подальше групування, упорядкування за частотністю (див.: Рис. 1.5) та виокремлення конкретних словосполук (див.: Рис. 1.6).

А. Стефанович аналізує випадок [279, с. 47–48], коли дослідження вживання прикметника “implacable” у 450-мільйонному корпусі сучасної американської мови СОСА засвідчує його появу переважно у специфічному контексті, що передбачає суперницькі стосунки людей чи навіть їхню ворожнечу. Цей факт ніяк не відображено в ілюстративних матеріалах словника

CONCORDANCE Grac v.12

filter [lemma=="пити"]&[lemma=="молоко"] 245 (0.3 per million)

sentence

Леся Українка • 1912 • [Листи]
<s> Найтрудніше мені – се **пити молоко** . </s>

Агатангел Кримський • 1919 • Андрій Лаговський
<s> Треба регулярно **пити молоко** ; добре б було б , коли б жити десь у горах південної Баварії на поетичному лоні природи та пити молоко осяляче ; не дурно ж німці кажуть , що осяляче молоко вкулі з гірською поезією – правдиве джерело безсмертя ... </s>

Агатангел Кримський • 1919 • Андрій Лаговський
<s> Треба регулярно пити молоко ; добре б було б , коли б жити десь у горах південної Баварії на поетичному лоні природи та **пити молоко** осяляче ; не дурно ж німці кажуть , що осяляче молоко вкулі з гірською поезією – правдиве джерело безсмертя ... </s>

Андрій Чайковський • 1920 • Козацька помста
<s> Хлопець узяв кухоль в руки й став жадно **пити молоко** . </s>

Андрій Чайковський • 1920 • Козацька помста
<s> Воно встромило свою мордочку до кухля й стало **пити молоко** . </s>

Василь Королів-Старий • 1920 • Чмелик
<s> Тут вже кожний напевне знає , що він **п'є молоко** справжнє , непідроблене !.. </s>

Рисунок 1.6: Приклади вживання сполуки **пити молоко** в корпусі GRAC

Merriam-Webster, що провадить до хибного тлумачення конотацій цього прикметника.

Найбільші можливості для дослідників пропонують корпуси із гнучкими запитами з використанням мови CQL (Corpus Query Language). Для прикладу, пошук усіх потенційних об'єктів дієслова *ламати* можна здійснити в корпусі GRAC за допомогою запиту `((tag = "noun.*" ) (lemma = "ламати" )) (lemma = "ламати" ) (tag = "noun.*" ) within <s/>`. Результат — список випадків вживання дієслова *ламати* в усіх його формах (lemma = "ламати") разом із іменником (tag = "noun.*") в одному реченні (within <s/>), між якими може бути до трьох інших слів (0,3). Наприклад: *В світлому отворі дверей миготіли постаті, і деякі, переступаючи в захваті поріг, ламали тут священний затишок різким човганням взуття.*

Наведемо детальні характеристики використаних у праці корпусів текстів.

GRAC — це найбільший корпус української мови, загальнодоступний та зручний для проведення як загальних, так і спеціалізованих лінгвістичних досліджень. GRAC містить багату граматичну та семантичну розмітку, інтегрований у пошукову систему Sketch Engine [https://parasol.vmguest.uni-jena.de/grac_crystal/#dashboard?corpname=grac12], що уможливорює розширений пошук із повним використанням маркування за допомогою мови CQL.

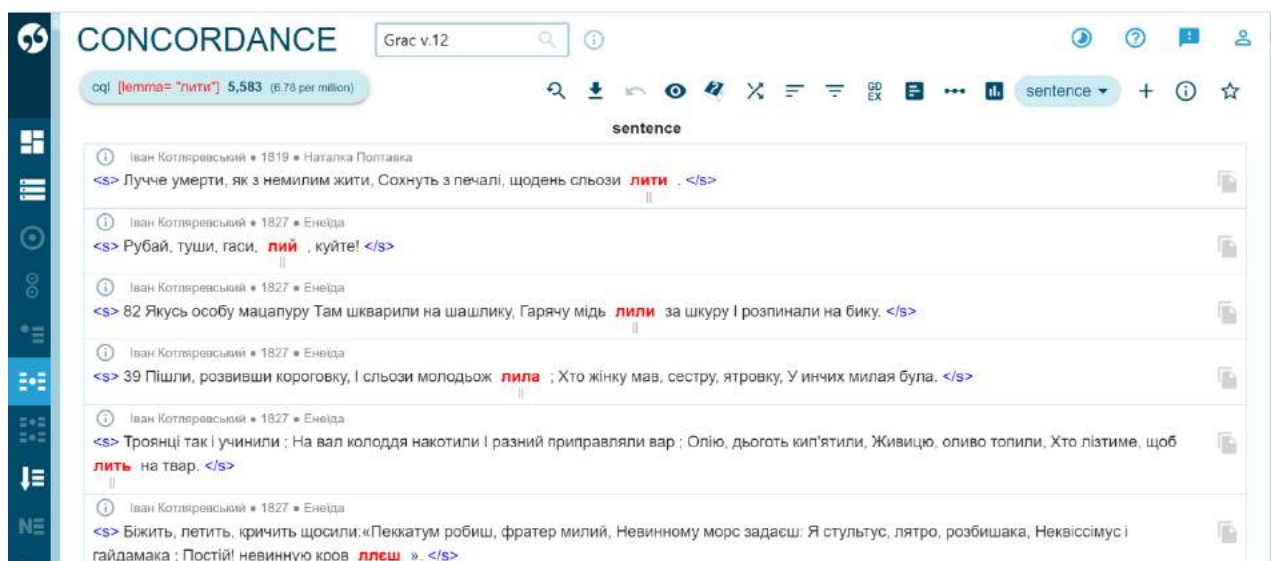

Рисунок 1.7: Приклади вживання лемми **лити** у корпусі GRAC з використанням пошукового сервера SketchEngine

Word	Frequency	Frequency per million
1 лив	1,047	1.27
2 лє	941	1.14
3 лити	739	0.90
4 Лє	515	0.63
5 лють	487	0.59
6 липи	431	0.52
7 липо	217	0.26
8 лий	193	0.23
9 лила	173	0.21
10 лить	81	0.10
11 Лий	79	0.10
12 лєш	72	0.09
13 ллю	55	0.07
14 лийте	55	0.07
15 Лив	53	0.06
16 Лильо	51	0.06
17 Лило	49	0.06
18 лєте	46	0.06

Рисунок 1.8: Частотність вживання різних форм лєми **ЛИТИ**

Загальний обсяг 12-ї версії корпусу, опублікованої у 2021 р., становить 822 959 896 токенів, 640 932 211 слів (усього 7 591 461 унікальних), серед яких виділено 2 693 775 лем; GRAC містить 50 803 520 речень, зібраних із 97 245 документів, і є найбільшою оцифрованою базою української мови.

Пошуковий сервер Sketch Engine дає змогу робити пошук кількості вживань словоформи чи лєми в корпусі, а також знаходити їхні колокації (співживання) з іншими одиницями. Наприклад, пошук лєми *лити* дає 5 583 входжень (див.: Рис. 1.7). За потреби можна переглянути частотність різних форм базової лєми (див.: Рис. 1.8).

Lemma	Cooccurrences	Candidates	T-score	MI	LogDice
1 лити	178	3,363	13.34	12.93	9.35 ...
2 дощ	1,089	61,183	32.99	11.36	9.06 ...
3 відро	289	13,120	16.99	11.66	8.98 ...
4 лляти лити	120	2,194	10.95	12.98	8.98 ...
5 млин	180	11,180	13.41	11.21	8.46 ...
6 крокодилячий	61	568	7.81	13.95	8.34 ...
7 сльоза	551	61,385	23.46	10.37	8.07 ...
8 бруд	93	9,520	9.64	10.49	7.66 ...
9 безперестанку	31	1,901	5.57	11.23	7.08 ...
10 поміи	25	1,003	5.00	11.84	6.96 ...
11 крокодил крокодилів	20	107	4.47	14.75	6.85 ...
12 цебро цебер	21	698	4.58	12.11	6.78 ...
13 надворі	55	13,885	7.40	9.19	6.53 ...
14 піт	76	21,383	8.70	9.03	6.53 ...
15 вода	710	304,073	26.57	8.43	6.23 ...
16 розтоплений	15	1,310	3.87	10.72	6.16 ...

Рисунок 1.9: Колокації лєми **ЛИТИ** на відстані щонайбільше 4 токени

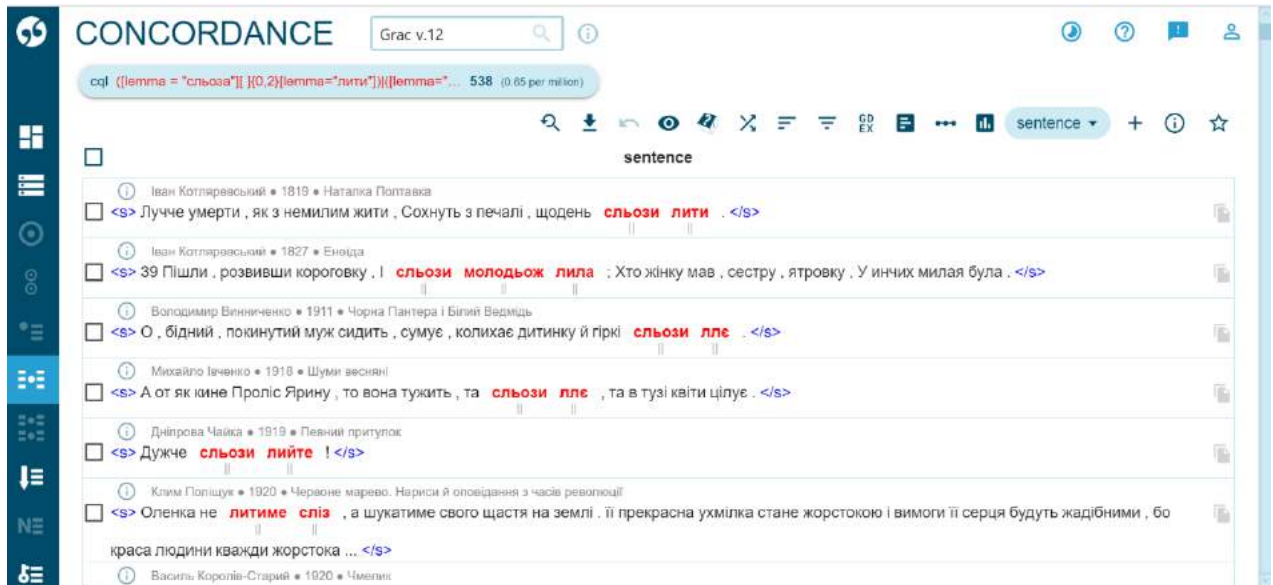

Рисунок 1.10: Колокації лем **лити** та **сльози** на відстані щонайбільше 2 токени

Для подальшого аналізу сервер має функцію пошуку співживань, погрупованих за лемами чи іншими граматичними характеристиками та впорядкованих за частотністю (див.: Рис. 1.9).

Щоби виявити особливі співживання, SketchEngine дає можливість робити складні пошуки з використанням мови CQL; наприклад, запит `([lemma = "сльоза"] [0,2][lemma="лити"])([lemma="лити"] [0,2][lemma="сльоза"]) within <s/>` запускає пошук колокацій дієслова *лити* й іменника *сльоза* в різних їхніх формах, обидві одиниці наявні в тому ж самому реченні (within <s/>), а між ними може бути до двох інших слів (див.: Рис. 1.10).

NKJP — це корпус польської мови, створений за співпраці Інституту основ інформатики ПАН (Польської академії наук), Інституту польської мови ПАН, наукового видавництва PWN ПАН, університету м. Лодзь за підтримки Міністерства науки та освіти Польщі [192].

Для роботи з корпусом використано пошуковик PELCRA, що показує частотності вживань певної словоформи чи лемми з подальшим аналізом колокацій. NKJP містить зрівноважену частину (близько 300 млн слів), а також повну (близько 1,5 млрд слів). Наприклад, результат пошуку лемми *lać* представлено на Рис. 1.11.

The screenshot shows the NKJP PELCRA search interface. At the top, there is the logo of the National Corpus of the Polish Language (NARODOWY KORPUS JĘZYKA POLSKIEGO) and the text 'KONSORCJUM NKJP'. Below the logo, there are navigation links: 'Konkordancje', 'Kolokator', 'Mówione', 'Słowa dnia', 'Pomoc', 'O projekcie', 'Nowości', and 'Poleć nas!'. The main search area is titled 'Wyszukiwarka korpusowa PELCRA dla danych NKJP (Cytowanie)'. The search term 'lać**' is entered in the search box. Below the search box, there are options for 'Maks. odstęp: 0', 'Zachowaj szyk: ', 'Wyniki: 100', and buttons for 'Czas', 'Profil', 'Excel', and 'URL'. There is also a 'Zaawansowane' section with 'Podkorpus: Zrównoważony' and a 'SZUKAJ' button. Below the search area, there is a table of results. The table has three columns: a list of example sentences, the lemma 'lać', and the source text. The results are numbered 1 through 13. The first result is 'Wszystko jedno na kim. Ciebie leją, to ty szukasz słabszego, żeby go'. The second is '- A jaka ma być? - powiedział Pędzimaż. - Chcesz ją'. The third is 'Wiecie co? Strasznie chce mi się'. The fourth is '- Ależ mi się chce'. The fifth is 'go! - ryczał Kozojed, uczepony pleców woźnicy. - Lać go, kumotrzy.'. The sixth is '- Lać go! - ryczał Kozojed, uczepony pleców woźnicy. - Lać go, kumotrzy, gdzie popadnie i czym popadnie! Nie żalować!'. The seventh is 'Zaczęło'. The eighth is 'dwadzieścia rupii i rozwiesił swój hamak w ogrodzie. Deszcz zaczyna'. The ninth is 'spodobaly się wojownicze wystąpienia pisarzy, którzy jeszcze niedawno'. The tenth is 'grali żydowscy klezmerzy, a żydowscy kelnerzy, niby szynkarze'. The eleventh is 'jak najdalej, bo zatrzymywali każdego, kto wyglądał na studenta, i'. The twelfth is 'rzeczy, lekkie, niepotrzebne i zapomniane. Czas płynął też z nieba, lecz ani'. The thirteenth is 'marmurowym zbiorniku. Oparł się na rękach i próbował uisnąć. Wodospad'. The source texts are: 'Czarne okna', 'Czarne okna', 'Kiler', 'Narrentum', 'Miecz przeznaczenia', 'Miecz przeznaczenia', 'Prawiek i inne czasy...', 'Masala', 'Kisielewscy : Jan Au...', 'Życie ideologiczne, ...', 'Życie ideologiczne, ...', 'Opowieści galicyjski...', and 'Koniec świata w Bres...'. There are also navigation buttons: '<< Poprzednie', 'Następne >>', and 'Pomoc'.

Рисунок 1.11: Результат пошуку лемі *lać* у корпусі NKJP

Система PELCRA дає можливість пошуку колокацій; до прикладу, на Рис. 1.12 поданий запит на пошук усіх колокацій лемі *lać* з іменниками безпосередньо або перед, або після неї; результати показано на Рис. 1.13.

The screenshot shows the NKJP Kolokator search interface. At the top, there is the logo of the National Corpus of the Polish Language (NARODOWY KORPUS JĘZYKA POLSKIEGO) and the text 'KONSORCJUM NKJP'. Below the logo, there are navigation links: 'Konkordancje', 'Kolokator', 'Mówione', 'Słowa dnia', 'Pomoc', 'O projekcie', 'Nowości', and 'Poleć nas!'. The main search area is titled 'Kolokator -- wyszukiwarka kolokacji dla danych NKJP (Cytowanie)'. The search term 'lać**' is entered in the search box. Below the search box, there are options for 'Maksymalny odstęp: 0', 'Zachowaj szyk: ', and 'Kryteria kolokacji:'. There are also options for 'Część mowy: Rzeczowniki', 'Kontekst z lewej: 2', 'Kontekst z prawej: 2', 'Wielkość próbki: 10000', and 'Min. współwystąpienia: 5'. There is a 'Zaawansowane' section with a 'URL' button and a 'SZUKAJ' button. Below the search area, there are navigation buttons: '<< Poprzednie', 'Następne >>', and 'Pomoc'.

Рисунок 1.12: Пошук колокацій лемі *lać* з іменниками у корпусі NKJP

#	Kolokacja	Pasujące współwystąpienia (kliknij na frekwencję, aby wyświetlić przykłady)	Ogółem	Chi ²
1.	zary	zar leje (36), zar la (28), leje zar (15), la zar (13), zar lejący (10), lejący zar (3), zar lać (1), lejącym zar (1), lejąc zar (1), lato zary (1), lejące zary (1).	110	676,091.36
2.	zar	zar leje (36), zar la (28), leje zar (15), la zar (13), zar lejący (10), zaru lejącego (5), lejący zar (3), zarem lejącym (2), lejące zary (1), zarze lejącym (1), zar lać (1), lejącym zar (1), lejąc zar (1), lato zary (1), zarem leje (1).	119	522,269.16
3.	deszcz	la deszcz (56), deszcz la (47), deszcz leje (45), leje deszcz (39), lać deszcz (5), deszczu leje (5), leja deszcze (3), deszczu lalo (2), deszczu laly (2), deszczu lala (2), deszcze leja (2), deszcz lalo (2), leje deszcze (2), lejący deszcz (2), deszcze laly (2), deszcz lać (2), lejącego deszczu (2), laly deszcze (2), deszczach leje (1), lejącym deszczu (1), leja deszczem (1), deszcze la (1), deszcz lejący (1), deszczu lejąc (1), deszczu lanie (1), lać deszcze (1), lejącym deszczem (1), deszczu lejącym (1), deszczowi leje (1), deszczami lejącymi (1), deszcze leje (1).	240	301,618.6
4.	strumień	leje strumieniami (43), la strumieniami (2), lala strumieniami (16), lalo strumieniami (13), laly strumienie (5), lalo strumieniem (1), lala strumieniem (2), strumieniem lalo (2), strumieniami leje (2), lać strumieniami (2), lejącej strumieniami (2), laly strumieniami (2), strumieniem laly (2), strumieniami lala (2), leja strumieniami (2), lejącego strumieniami (1), strumienie laly (1), strumieniami la (1), lejących strumieni (1), strumieniami lejącego (1), leje strumieniem (1), strumieniu lejącej (1), la strumień (1), strumienie leja (1), lejącym strumieniami (1), la strumieniem (1), strumień la (1), lali strumieniem (1), leja strumienie (1).	139	300,931.86
5.	wosk	lanie wosku (25), lania wosku (5), lanego wosku (3), lala wosk (3), laly wosk (3), lać wosk (2), laniem wosku (2), lejąc wosk (2), wosku lanego (2), lano wosk (1), wosku lanie (1), laliśny wosk (1), leje wosk (1), laniu wosku (1), wosk lać (1), lejemy wosk (1), wosk lanie (1), leje wosk (1), lala wosku (1), woda leje (48), woda lala (44), lanie wody (34), leje woda (28), lania wody (23), lać wodę (20), lala woda (20), la wodę (14), lali wodę (13), leje wodę (13), leja wodę (12), lać woda (8), woda leja (8), wody lejącej (7), wody leja (7), laniu wody (6), leja wody (5), lejącej wody (5), lejąc wodę (5), wodę leje (5), lejemy wodę (5), laniem wody (4), lejąca woda (4), woda lać (4), leje wody (4), lanie woda (4), lali woda (3), leje woda (3), wody leje (3), wody laly (3), woda la (3), leja wodę (3), woda lejąca (3), laliśny wodę (2).	57	282,072.75

Рисунок 1.13: Результати пошуку колокацій лемі **lać** з іменниками

BNC — це результат роботи спеціально створеного консорціуму (що об'єднав Оксфордський та Ланкастерський університети, декілька комерційних видавництв і Британську бібліотеку); містить майже 100 млн слів британської англійської мови кінця ХХ ст. Чинну версію корпусу закінчено в 1994 році (корпус нединамічний, як і НКJP); 90 % усієї текстової інформації становлять

The screenshot shows the BNC search interface with the following elements:

- Search Bar:** Contains the query `drink_v*` and a dropdown for `[POS]?`. Buttons for "Find matching strings" and "Reset" are visible.
- Navigation Tabs:** SEARCH, FREQUENCY, CONTEXT, SCREEN SIZE.
- Search Results:** A list of search options: List, Chart, Collocates, Compare, KWIC.
- Right Sidebar:** Contains a "LOGGED IN" status, a "(HIDE HELP)" button, and introductory text about the BNC: "The British National Corpus (BNC) was originally created by Oxford University Press in the 1980s - early 1990s, and it contains 100 million words of text texts from a wide range of genres (e.g. spoken, fiction, magazines, newspapers, and academic)."

Рисунок 1.14: Пошук у BNC вживань дієслова **drink** у всіх його формах

Рисунок 1.15: Частотність лемі **drink** у BNC

різножанрові письмові джерела та 10 % — розмовні. BNC створено спеціально для лінгвістичних досліджень і, попри свій доволі невеликий обсяг, корпус добре збалансований, а тому результати пошуків у ньому репрезентативні, тобто дають неспотворену картину функціонування сучасної британської англійської мови (як стверджує К. Фельбавм, фахівці вважають BNC “надійним джерелом для дослідників англійської мови” [215, с. 749]).

Доступна для загального користування програма дає змогу робити базові пошукові запити точних збігів, усіх форм заданої лемі, колокацій тощо. Корпус має часткову морфологічну розмітку, проте засвідчує брак семантичної.

Наприклад, базовий пошук лемі *drink* як дієслова можна здійснити, ввівши у поле запит `drink_v*` (див.: Рис. 1.14). Результатом пошуку стане загальна інформація про частотність цієї лемі; зокрема, її знайдено 2 981 раз

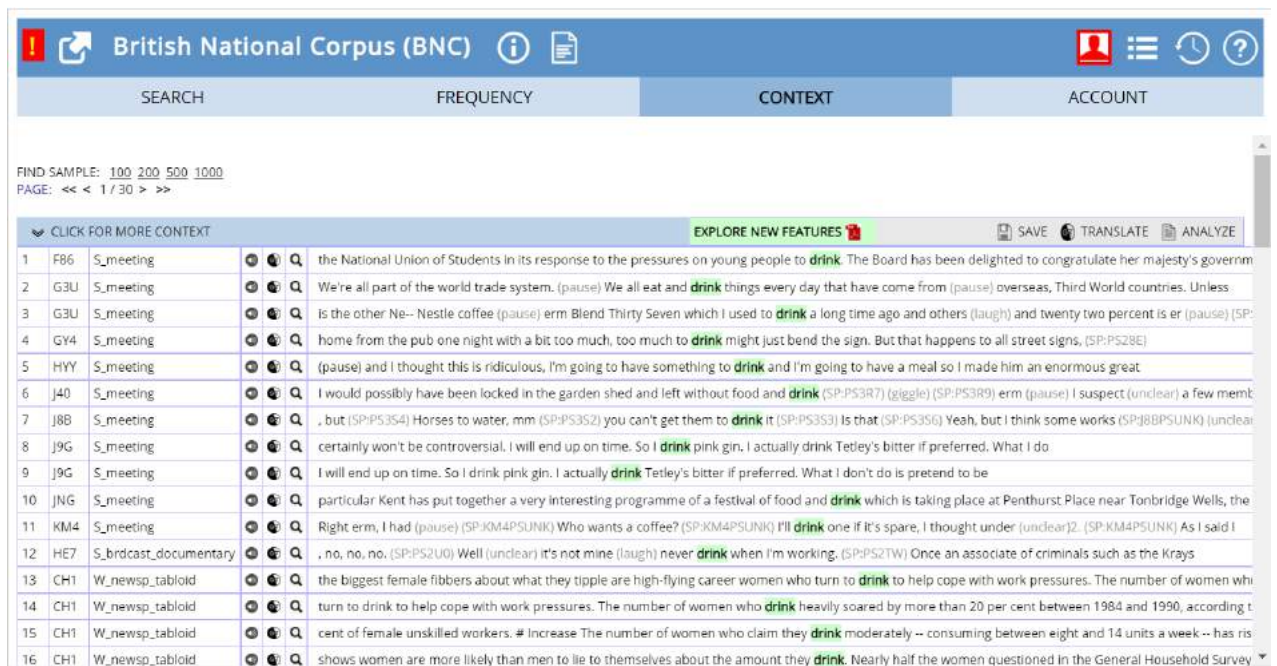

Рисунок 1.16: Усі випадки вживання лемі **drink** у корпусі BNC

British National Corpus (BNC) SEARCH FREQUENCY CONTEXT ANALYZE TEXT

List Chart **Collocates** Compare KWIC

drink_v* Word/phrase [POS] ?

_nn* Collocates [POS]

+ 4 3 2 1 0 0 1 2 3 4 +

Find collocates Reset

Sections: Texts/Virtual Sort/Limit Options

(HIDE HELP) LOGGED IN

COLLOCATES display

See what words occur near other words, which provides great insight into meaning and usage. For example, nouns after *thick* or *look into*, verbs before *money*, or any word near *crack*, *believe*, *loud*, or *quickly*.

More information: [compare to LIST display](#), [types of collocates](#), [direction and distance of collocates](#), [variable length queries](#).

Рисунок 1.17: Пошук колокацій лемі **drink** з іменниками на відстані до 4 токенів

(див.: Рис. 1.15). Далі можна проглянути всі випадки вживання та побачити контекст кожного з них (див.: Рис. 1.16). Розмітка частин мови дає можливість пошуку всіх колокацій референтно спеціалізованих дієслів із потенційними об'єктами-іменниками на відстані щонайбільше 4 токени (див.: Рис. 1.17). Результатом пошуку буде список усіх відповідних іменників (див.: Рис. 1.18); приклади вживання можна переглянути, виділивши потрібний (див.: Рис. 1.19).

British National Corpus (BNC) SEARCH FREQUENCY CONTEXT ACCOUNT

ON CLICK: [CONTEXT](#) [TRANSLATE \(??\)](#) [GOOGLE](#) [IMAGE](#) [PRON/VIDEO](#) [BOOK](#) (HELP)

HELP			FREQ	
1	☐	FOOD	244	
2	☐	WATER	140	
3	☐	COFFEE	93	
4	☐	TEA	90	
5	☐	WINE	76	
6	☐	PEOPLE	62	
7	☐	ALCOHOL	57	
8	☐	MILK	50	
9	☐	BEER	42	
10	☐	LOT	31	
11	☐	CUP	29	
12	☐	DRINK	26	
13	☐	DAY	25	
14	☐	CHAMPAGNE	23	
15	☐	TIME	21	
16	☐	GLASS	20	
17	☐	WHISKY	20	

Рисунок 1.18: Список іменникових колокацій лемі **drink**, впорядкованих за частотністю

SEARCH	FREQUENCY	CONTEXT	OVERVIEW
51	GWG W_fict_prose	and offered coffee. He said: 'No thank you, I don't drink coffee. But might I trouble you for a cup of hot water?'	
52	H85 W_fict_prose	was a sparse but efficient notetaker) to a quiet table by the window, drink some coffee and study what she had written down. If she understood it then	
53	H8J W_fict_prose	and she knew Dana was deliberately waiting until she left the flat before appearing to drink the coffee left ready for her. Dana didn't come to the showroom eith	
54	HA5 W_fict_prose	I'll phone the airport now for you and see what's available while you drink your coffee. Do you have a preference between Gatwick and Heathrow?'	
55	HA6 W_fict_prose	use it?' He smiled. 'What a sweet girl you are. Drink your coffee. Lissa,' he ordered. 'You'll feel like a	
56	HGD W_fict_prose	moonlight...' How romantic,' he laughed, sitting back down to drink his coffee. There is one flaw in the idea, though. Tonight	
57	HGF W_fict_prose	lisa accepted coffee, pleased that it was afternoon when the English don't generally drink coffee. She was delighted that the coffee was real and that I had used	
58	HGF W_fict_prose	to the Polish cafes and Hungarian tea-rooms where she could talk with other emigres and drink Viennese coffee in fluted glasses.' They argued! They talked! They	
59	HH0 W_fict_prose	to drink it.' There is no sugar in here. I don't drink coffee without sugar.' I am surprised and slightly reassured by this thread of	
60	HR9 W_fict_prose	to be very careful when prowling along the shelves. A First Spiritualist doesn't drink coffee, or eat white bread or cheese (apart from Gorgonzola -- the Good	
61	HTR W_fict_prose	doubt if life is like that. Now, just give me five minutes to drink some coffee and I'll ring Geoffrey.' Loretta was rinsing the cups when	
62	J13 W_fict_prose	. But I stop. Suzie waits, her green eyes watching me. I drink some coffee.' Albie never had a car,' Ludo says.'	
63	JY0 W_fict_prose	will always be my only mother. And Dad, of course.' Drink your coffee, or you won't be ready when David comes.'	
64	JY3 W_fict_prose	the only way to keep the shareholders happy.' Guy Sterne leaned forward to drink some more coffee, his wide mouth suddenly twisting humorously.' At least Sar	
65	JYB W_fict_prose	that gauzy dress, but it was too late, he'd seen...' Drink your coffee.' Damn it, I don't want any coffee!	
66	K8V W_fict_prose	poor little beggars.' I'm not likely to forget, Gaby. Drink up your coffee.' said Charley calmly.' I know where I rate	

Рисунок 1.19: Список колокацій лем **drink** та **coffee**

Упровадження до лінгвістичного вжитку дослідницьких (GRAC, NKJP, BNC) текстових корпусів дає можливість оптимізувати й об'єктивізувати аналіз мовного матеріалу, а також одержувати високу достовірність результатів.

Висновки до Розділу 1

Семантика дієслівних предикатів, зумовлена комплексністю відображених ситуацій, стає основою для досліджень у межах різних напрямів і підходів, а також побудови низки дієслівних класифікацій в українському й закордонному мовознавстві. Дискусійним досі залишається питання розрізнення понять дієслова та предиката. Дієслівний предикат трактуємо як учасника мовленнєвої ситуації, що позначає властивості аргументів, а також визначає їх кількісний та якісний набір у межах відображеного висловлення, і знаком якого є дієслово.

У структурі значення дієслова виокремлюємо субстанційні семи, що детермінують його синтагматичну поведінку. Також розмежовуємо семантичну валентність як таку, що регулює заповнення зумовлених семантичними ознаками позицій та мотивована кількістю асоційованих із дієслівним предикатом семантичних ролей, і синтаксичну валентність як таку, що передбачає обов'язкове або факультативне заповнення позицій певного виду.

Об'єктом вважаємо неактивну субстанцію, на створення, зміну або знищення якої безпосередньо спрямовано дію, і не обмежуємо тлумачення об'єктних зв'язків лише перехідними дієсловами.

Застосування функційного підходу передбачає вияв й опис функційних властивостей одиниць усіх рівнів мовної системи. Семантику дієслова, що найповніше реалізує предикатний динамічний тип лексичного значення, у функційно-ономасіологічному аспекті практично не вивчено. На матеріалі української, польської, англійської мов окремо чи в зіставному аспекті аналізу залежності функційно-ономасіологічних типів дієслівних предикатів від референто-таксономічних типів імен їхніх об'єктів не здійснено, що зобов'язує до детальних і широких досліджень.

Дієслівний предикат як ядро пропозиційної структури виступає центром узагальненої типової ситуації, елементи якої відображено в його семантичних ролях. Аналіз дієслівних предикатів на основі семантичних ролей їхніх аргументів відкрив перспективу подальших наукових пошуків; розвиток комп'ютерної лінгвістики уможливив практичне застосування напрацьованої інформації. Результатом стала поява спеціалізованих ресурсів, як-от: FrameNet, VerbNet, PropBank, FrameBank, де можна одержати дані про дієслова й асоційовані з ними конструкції, а також ілюстрації з корпусів текстів. Основним практичним здобутком фреймової семантики як напряму когнітивної лінгвістики можна вважати появу FrameNet. Структурування знань і досвіду у вигляді фреймів, яку забезпечує FrameNet, відкрило багато можливостей для обробки природної мови. Доцільність такої системи засвідчують створення аналогів FrameNet для японської, іспанської, шведської, корейської, китайської, бразильської португальської мов, а також їхнє практичне застосування для аналізу текстів й у лінгводидактиці.

Визначено основні методи (описовий, зіставний) і методики (наскрізної вибірки, компонентного аналізу, ступінчастої ідентифікації, моделювання, кількісного аналізу, корпуснобазованого підходу), застосовані для дослідження

об'єктних зв'язків референтно спеціалізованих дієслівних предикатів української, польської, англійської мов.

Показано, що дієслівні формули тлумачення у словниках досліджуваних мов (СУМ-11, СУМ-20, KSJP, NSOED, OED, WSJP) супроводжено ономасіологічними ремарками, які відсилають користувача до відповідного референтного класу імен об'єктів, непослідовно. Об'єктний конкретизатор може бути представлено: родовою назвою; тематичним або синонімічним рядом; узагальненою або неозначеною одиницею; конкретною одиницею.

Лінгвістичні дослідження з використанням корпусів текстів уможливають автоматичний пошук й аналіз одиниць мови та їхніх поєднань. Корпуси текстів української, польської, англійської мов (GRAC, NKJP, BNC) відповідають вимогам автентичності, репрезентативності (збалансованості), достатності за обсягом. Упровадження до лінгвістичного вжитку дослідницьких текстових корпусів дає можливість оптимізувати й об'єктивізувати аналіз мовного матеріалу, а також одержати високу достовірність результатів.

Основні положення цього розділу викладено в публікаціях [123; 132; 133; 134; 138].

РОЗДІЛ 2.
РЕФЕРЕНТНО СПЕЦІАЛІЗОВАНІ ДІЄСЛІВНІ ПРЕДИКАТИ
УКРАЇНСЬКОЇ, ПОЛЬСЬКОЇ, АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ:
СЕМАНТИЧНИЙ ВИМІР

У цьому розділі у фокусі уваги перебуває семантика дієслова як ядра пропозиційного значення та визначника аргументної рамки, а, отже, як основи для моделювання пропозиційних структур. Поєднання семасіологічного й концептуального аналізу дало змогу простежити зв'язки між мовною та ментальною організацією комплексу “дієслівний предикат — об'єкт”. На першому етапі, щоб установити якісний та кількісний склад лексико-семантичного простору, здійснено семасіологічну класифікацію референтно спеціалізованих дієслів української, польської, англійської мов; на другому етапі на основі структурно-семантичного та концептуального аналізу базових і дієслів основного фонду ЛСГ, описано концептосфери “ПЕРЕМІЩАТИ”/ “PRZEMIESZCZAĆ”/ “SHIFT” та “ПОМІЩАТИ”/ “POMIESZCZAĆ”/ “PLACE”, змодельовано їхні когнітивно-пропозиційні структури, а також проаналізовано референтно спеціалізовані поліпропозиційні дієслівні предикати, що формують денотативний комплекс “Пошкодження неживого об'єкта” та виявлено типові ситуації процесуально-подієвої сфери. Розгляд семантики дієслівних предикатів продовжено окресленням типів метонімії як процесу семантичної деривації, активного чинника семної динаміки та зміщення синтаксичних позицій. Практичне значення має запропонований семантичний запис із використанням формалізованої мови (на базі семантичної метамови Р. Джекендоффа), що орієнтує на фіксацію властивостей об'єкта, а отже, референтної спеціалізації дієслівних предикатів.

2. 1. Семасіологічна класифікація референтно спеціалізованих дієслів української, польської, англійської мов

Синтез наукових парадигм як характерна риса сучасної лінгвістики передбачає комплексний аналіз мовних явищ. Ми вважаємо важливим і

необхідним вивчення взаємозв'язків між ФОГ та ЛСГ референтно спеціалізованих дієслів української мови. ФОГ (про що йтиметься у параграфі 3. 3) трактуємо як “групи слів одного семіологічного типу, об'єднані спільністю відображальних (ономасіологічних) і сполучуванісних (у їх функційному спрямуванні) зв'язків зі словами протилежного відображального та семіологічного класу” [23, с. 70].

Класична семантика тлумачить лексику в межах сукупності систем, названих лексико-семантичними полями (ЛСП), визначаючи їх як “групу слів зі спільною гіперсемою, тобто єдиним (інтегральним) значенням для усієї групи” [82, с. 305–306]. ЛСП характеризують такі властивості:

- 1) наявність семантичних кореляцій між складовими;
- 2) системність відношень;
- 3) взаємозв'язок і взаємовизначеність лексичних одиниць;
- 4) відносна автономність поля;
- 5) пов'язаність ЛСП у межах усієї лексичної системи (всього словника) певної мови [79, с. 99].

Структура ЛСП містить центр і периферію; до центру “входять найуживаніші слова з яскравим інтегральним значенням, периферія характеризується значно меншою частотністю вживання, стилістичною забарвленістю значення” [154, с. 282].

У межах ЛСП виокремлюють семантично тісніші категорії — ЛСГ, які розглядаємо як об'єднання слів: 1) однієї частини мови; 2) із порівнянними та взаємозв'язаними лексичними значеннями; 3) що мають у своєму змісті спільний (базовий) семантичний компонент; 4) пов'язаних між собою відношеннями уточнення, диференціації та узагальнення до подібних значень (див., напр., [92]). ЛСГ не тільки становлять самостійні системні утворення, але й вступають у системні зв'язки з іншими ЛСГ у межах ЛСП. Дослідження, присвячені аналізу семантичної залежності одиниць у складі ЛСГ, а також пов'язаності ЛСП і ЛСГ, поширені серед лінгвістів (Р. Гайсіна [39]; Г. Герінгер [233]; Р. Гжегорчикова [231]; Т. Зотова [68]; Е. Кузнецова [88; 90];

91]; Л. Лисиченко [98]; Т. Попова [139]; В. Фровлі [222]; Н. Шапілова [174]; Н. Шведова [180]). Наприклад, Л. Лисиченко зазначає: “... лексико-семантична група становить певним чином обмежений і визначений фрагмент лексико-семантичного поля. Елементи ЛСГ більш чітко визначені і мають більш виражені семантичні зв’язки — синонімічні, антонімічні, дериваційні, гіпер- і гіпонімічні” [98, с. 124]. З боку лексичного значення слова однієї ЛСГ ідентифікують завдяки наявності загальної семантичної ознаки (гіперсеми). Крім інваріантної семантичної ознаки, структура ЛСГ містить низку різноманітних за семантикою диференційних ознак, підпорядкованих інтегральній. Усередині ЛСГ одиниці перебувають в опозиціях, що дає можливість визначити їхнє місце у межах близьких лексем, встановити контексти, які виділяються від відношення слів до інших членів цілісності й від їхньої протиставленості одиницям інших груп [180, с. 146]. Поняття, а також тлумачення якісного та кількісного наповнення різних ЛСГ, є здебільша відносне. Погоджуємося з думкою Е. Кузнєцової: “Потрібно мати на увазі, що лексична система мови — це складна єдність багатьох і різноманітних за характером класів, груп, рядів слів. У цій складній єдності немає і не може бути різких меж, вона вся складається з явищ, схильних до взаємопереходів і взаємопроникнень. Цим, насамперед, пояснюють можливість різного визначення обсягу й наповнення семантичних груп. Конкретно — тут можуть діяти фактори об’єктивного та суб’єктивного характеру” [87, с. 10].

Застосована методика ступінчастої ідентифікації, яку запропонувала Е. Кузнєцова (див. [89; 92]), дає змогу визначити ЛСГ слів як сукупність одиниць, витлумачених через одні й ті самі слова-ідентифікатори. В основу класифікації покладено категорійно-лексичну семантику дієслів, умовними маніфестаторами якої є базові дієслова (БД), виявлені із завершальних ідентифікаторів.

Аналіз засвідчує, що у більшості ЛСГ дієслова зі спеціалізованими об’єктними семами перебувають на периферії групи; диференційна об’єктна сема робить їх значення особливими — такими, що суттєво відрізняються від

семантики БД групи й інших її членів. Інваріантом у ЛСГ виступає інтегральна сема; її виразно виявляють БД як дієслова-ідентифікатори. У деяких групах засвідчено лише один ідентифікатор (наприклад, ЛСГ очищення, риття, з'єднання), в інших — більше, якщо до нього є синоніми (наприклад, ЛСГ переміщення об'єкта у просторі, поглинання об'єкта).

У межах лексико-семантичного поля “ДІІ” виокремлено такі підполя й ЛСГ (базу даних усіх дієслів див. у Додатку Б):

I. Підполе “Переміщення”:

1) ЛСГ **переміщення об'єкта у просторі** (БД — *переміщати, пересувати; przemieścić, przesunąć; move, shift*; 23 одиниці/ 14,7 % в українській мові, 23 одиниці/ 15,9 % в польській мові, 29 одиниць/ 19,1 % в англійській мові):

а) рідкої субстанції:

– *лити, бризкати, кропити, ляпати, порскати, знати* (горілку, бензин), *цідити, точити* (воду, горілку): *Ми пробували бризкати такою водою зерна [GRAC];*

– *lać, bryzgać, cedzić, kropić, pryskać: Nie namyślając się długo pan Wacław wszedł na dach swojego domu i zaczął z góry lać wodę na dom sąsiadów [NKJP]; Kierowcy zaczęli bryzgać na siebie wodą jak rozbrykane dzieci, już zapomnieli o cudzoziemcach [NKJP];*

– *pour, instill, infuse, ladle, drain, gout, rack, flash: Pour the sauce over the vegetables and stir until it has thickened [BNC];*

б) сипкої субстанції:

– *сіяти, трусити, протрясати, перевіювати, обтріпувати: Ось що найліпше помагає обтрушувати з себе порох старих фоліантів [GRAC];*

– *siać, przewiewać, przetrząsać, rozpraszać, sypać, zasiewać: Nasiona najlepiej wysiewać od razu na miejsce stałe, w kwietniu [NKJP];*

– *flick, rake, scatter, strew: Some churches are happy to scatter the ashes in the graveyard or bury them according to the family's wishes [BNC];*

в) рідкої та газоподібної субстанції:

– качати, помпувати, розпилювати: *A робітники все ще помпували та помпували воду з потоку [GRAC];*

– *potpować, rozpylać: Wtedy następuje łopotanie serca, które nie jest w stanie tak szybko potpować krwi i następuje zgon [NKJP];*

– *pump, pulverize: Because the athlete's heart is so muscular it can pump the same amount of blood with 50 beats per minute that the average heart pumps with 75 beats [BNC];*

г) рідкої та сипкої субстанції:

– *сипати, черпати: Куц вільх, що над криницею з кадубцем, звідки Матвієва родина черпала воду, чітко зарисувався на рожевому тлі [GRAC];*

– *czepać: Musiałem sobie grzać wodę w czajniku i w lodowatej, nigdy nie ogrzewanej łazience mieszałem wrzątek z zimną wodą, czerpałem tę mieszankę kubkiem i polewalem się na stojąco w zardzewiałej przedwojennej wannie [NKJP];*

– *ladle, sprinkle: Sprinkle the cheese over the salad and add the French dressing [BNC];*

г) предмета визначеної форми:

– *котити (кругле): Турки та звільнені бранці котили діжки хліба, соломахи, солонини, тягли лантухи, тюки й різне мореплавне приладдя [GRAC];*

– *toczyć (okrągłe): A także racząc się jadłem i napitkiem - w stronę owych namiotów co i rusz bowiem posługacze toczyli beczki, nosili antałki i kadki, transportowali nosidła z koszami [NKJP];*

– *roll (round): You add up the total marks given to your players, divide by x — then roll a dice that number of times and take the highest number rolled [BNC]*

д) субстанції з ваговими особливостями:

– *буксирувати, волокти — важке: Один із них не встиг уже витягнути із стремен ноги й наполоханий кінь волік його за собою, ганяючи по лісі [GRAC]; здувати — легке: Вітер здував піски, переносячи їх з одного місця*

на друге, і часто на поверхні лишалися скитські стріли, кам'яні сокири... [GRAC];

– *ciągnąć, wlec* — *ciężkie*: *Człowiek ten wychodził w wielkim pośpiechu i ciągnął za sobą szlifierkę* [NKJP]; *zwiąć* — *lekkie*: *Położyłam się na pościeli i czekałam, aż przeciąg zwieje ze mnie kropelki potu* [NKJP];

– *heave, jog, lug, plump, tow* — *heavy*: *Local councils can get a warrant to tow away illegally parked caravans* [BNC]; *blow off* — *light*: *This weakens the leaf's connection to the tree so much that even a light breeze can blow it off* [BNC];

2) ЛСГ **поглинання об'єкта** (БД — *вбирати, втягувати; pochłaniać; take (in)*; 5 одиниць/ 3,2 % в українській мові, 5 одиниць/ 3,4 % в польській мові, 6 одиниць/ 3,9 % в англійській мові):

а) рідкої субстанції:

– *питы, смоктати, сьорбати, ссати, жлуктати, бахкати* (вино, горілку): *Розмовники сиділи в штабі, — молодий сьорбав коньяк, старий — молоко* [GRAC]; *Порозсідалися з таким виглядом, ніби навечно прикипили задми до стільців, ніби нема іншої роботи, ніж жлуктати вино та правити теревені* [GRAC];

– *ssać, smoktać, siorbać*: *Podczas pierwszych dwóch tygodni swojego życia potrafią tylko ssać mleko i spać* [NKJP]; *Patrzyła na Pana z zachwytem, kiedy Pan siorbał zupę, a ja....* [NKJP];

– *draw, mop, imbibe, guzzle*: *He had to keep breaking off so he could mop the sweat from his face and neck* [BNC]; *Sir John's temper had improved but Athelstan dreaded spending a day watching him guzzle one goblet of wine after another* [BNC];

б) рідкої та газоподібної субстанції:

– *адсорбувати*: *Самі добре знаєте, що мед добрий адсорбент і адсорбує всяку всячину* [GRAC];

– *adsorbować: Węgiel aktywny w niewielkim stopniu adsorbuje wiele szkodliwych lub uciążliwych zanieczyszczeń gazów, takich jak HCN, H₂S, SO₂ lub NO_x [NKJP];*

– *adsorb: Charcoal will adsorb most poisons, at least to some extent -- though laboratory studies suggest that lithium, iron, cyanide, and strong acids and alkalis are the exceptions [BNC];*

3) ЛСГ покриття одного об'єкта іншим (БД — *покрити; pokryć; cover (with), spread (with, over)*; 25 одиниць/ 16,0 % в українській мові, 24 одиниці/ 16,6 % в польській мові, 21 одиниця/ 13,8 % в англійській мові):

а) рідкою субстанцією:

– *збризкувати, заливати, заплюскувати, затоплювати, пінити, запльовувати, заляпувати: Зриваючи з пінявих брижів біляві баранці, сердито жбурляв їх в обличчя, з ніг до голови забризкував нас солоною, аж гіркуватою, водою [GRAC];*

– *zabryzgać, zalewać, zapluć, pienić, skropić: Porażone oczy zalewała krew z rany na czole [NKJP]; Naoliwione lufy dubeltówek, patrony ze śrutem i dziwaczne, czerwone kałuże — jak gdyby ktoś zabryzgał wszystko czerwonym atramentem — migotały przed jego oczami [NKJP];*

– *drip, splash, spatter, swash, paint: What happens when you drip an acid on a carbonate? [BNC]; Alternatively, have your rims sand blasted and paint the insides with a rust resistant paint [BNC];*

б) сипкою субстанцією:

– *запорошувати, запудрювати: Сніг був напрочуд легким, аж жаль було рушити цю іскристу пухнастість. Він піднімався хмаркою, запорошував рукави й лице [GRAC]; Дужче постраждало чарівне личко красуні — довгі глибокі подряпини довелося ретельно зафарбовувати й запудрювати [GRAC];*

– *pudrować, posypać, kurzyć: Twarz przypudrowana za mocno, widać pudrowała ją w ciemnym świetle [NKJP]; Zabrać mi to zaraz stąd i posypać ulicę piaskiem! [NKJP];*

– *dredge, powder, sand, gravel: Forgive me, I must go and powder my nose* [BNC];

в) напіврідкою, в'язкою субстанцією:

– *мазати, мастити, ліпити, ваксувати, валькувати, тинькувати, шмарувати, смальцювати, цементувати: Найгарніші жінки мили їм ноги й мастили дорогими ароматами* [GRAC]; *Сусіди барикадують з вулиці мої двері, шмарують поріг мого дому дьогтем і заклеюють вікна папером* [GRAC];

– *smarować, tynkować, mazać, szuwaksować, cementować, lepić: Sięgnęła do koszyka i wyjęła stamtąd rogaliki, zaczęła je smarować masłem* [NKJP];

– *lubricate, dope, gaum, gleim, cleam, clame, spread: She broke off a piece of baguette, spread it with butter and jam, stuffed it into her mouth* [BNC];

г) твердою субстанцією:

– *мостити, оббивати, бронзувати, нікелювати, платинувати, цинкувати, лудити: Збирали в скрині щонайдорожчі одяги й білля, щонайцінніші коври і посуду, оббивали скрині залізними обручами, і ковалі спювали ті обручі, ніби на віки вічні* [GRAC];

– *objąć, brukować, cynkować, brązować, platynować: Dębowy ów kościec “Łabędzia” poczęto objąć na zewnątrz i wewnątrz sosnowymi deskami, fugując je i zbijając najściślej na sposób portugalskich karawel, iż kant heblowanej tarcicy z kantem tego się spajał* [NKJP];

– *metal, zinc, pave: The council had recently authorised an adjoining owner to construct and pave an access way over part of the road verge* [BNC];

4) ЛСГ **колового покриття об'єкта** (БД — *обгорнути, обмотати; obwijać, omotać; wind (around), wrap*; 6 одиниць/ 3,8 % в українській мові, 4 одиниці/ 2,8 % в польській мові, 8 одиниць/ 5,3 % в англійській мові): чим-небудь витким, гнучким:

– *бинтувати, обгортати, оббивати, обмотувати, обплітати, путати: Навкруг нього нерозривними кільцями, немов чорна змія, обплітався*

трос [GRAC]; *Вона бинтувала свою руку, яка цілий день була чимсь замотана* [GRAC];

– *bandażować, owinąć, owijać, oplatać: Biedak próbował rękę bandażować i zaklejać plastrem, nie miał pojęcia, jak zatrzymać wodę* [NKJP];

Pomagając sobie zębami, owinął bandażem zranione przedramię [NKJP];

– *muffle, kink, pirl, twist, spire, wrig: It's a maximum hold spray, ideal for using with tongs or hot brushes —one quick fizz, twist the hair round the tongs, and you're off* [BNC].

II. Підполя “Фізичного впливу на об’єкт”:

1) ЛСГ **тиску** (БД — *тиснути, стискати; ścisnąć; press; 12 одиниць/ 7,7 % в українській мові, 11 одиниць/ 7,6 % в польській мові, 17 одиниць/ 11,2 % в англійській мові*):

а) м’якої субстанції:

– *м’яти, розминати, примнути: Бліда й оспала, вона обережно розминала праву руку, що геть залякла від потиску* [GRAC]; *Толочив траву, приминав м’яту, і вона дихала на нього чистим холодком* [GRAC];

– *gnieść, miąć, masować, przytłaczać: I zaraz myła ręce, zakładała zapaskę, wyciągała stolnicę, mąkę, a po chwili gniotła już ciasto na kluski* [NKJP];

– *mush, mash, pug, knead, puddle, malax: Knead the risen dough and divide into walnut-sized balls* [BNC];

б) м’якої та твердої субстанції:

– *чавити: Рупить жорно, чавить сухе збіжжя* [GRAC];

– *wcisnąć: Oczarowany ziemianin wciska monokl w oko i wytrzeszcza wzrok na scenę* [NKJP];

– *rub, scrub, wring: Continual efforts to wring out every drop of water from our landscape by improving drainage for agriculture have made the glories of water meadows, winter floods and even overgrown streams extremely rare and precious* [BNC];

в) твердої субстанції:

– *сплющувати*: *Палили церкви й цілі села, присвічуючи собі дорогу, втоптували в багнюку священні книги, сплющували золоті й срібні чаши, щоб вмістилися вони в сакви, хапали людей, а хто не міг іти, вбивали на місці* [GRAC];

– *właczać, spłaszczać*: *Taki wilgotny skrzep włączany jest do form i wkładany pod prasę* [NKJP];

– *knock, ram*: *In the latest raid, thieves used his van to ram a police car* [BNC];

г) твердої, рідкої та газоподібної субстанції:

– *стискати*: *Його руки нервово стискали поруччя* [GRAC];

– *ściskać*: *Bierze ją za rękę, mocno ściska, patrzy w oczy* [NKJP];

– *press*: *You may have to squeeze the edges of the wound together if the sides are gaping. In that instance, press around the sides as you do, rather than on top* [BNC];

2) ЛСГ **очищення** (БД — *чистити*; *czyścić*; *clean*; 11 одиниць/ 7,1 % в українській мові, 11 одиниць/ 7,6 % в польській мові, 8 одиниць/ 5,3 % в англійській мові):

а) рідкої/ рідкою субстанції/ субстанцією:

– *полоскати, мити, дистилювати, цідити*: *На кухні засвітили каганець і цідили на лаві молоко в глечики* [GRAC]; *Якби у мене була реторта і я міг дистилювати еліксир ...* [GRAC];

– *destylować, cedzić, płukać*: *Pokazywał też izbę, gdzie destylował spirytus i rozmaite esencje, sprzedawane w aptekach lokalnych i zagranicznych* [NKJP];

– *sile, strain, rinse*: *Much later, it was his job to rinse her bowed head with bucket after bucket of warm water until her hair was scrupulously clean once again* [BNC];

б) сипкої субстанції:

– *просіювати, протрясати, перевіювати, мести*: *Набрал у жменю вівса й просіював його крізь пальці перед мордами коней* [GRAC]; *Пісок*

прожарювали, кілька разів просіювали крізь тонкі сита й ретельно висушували [GRAC];

– *przesiewać, przewiewać, wstrząsać: Mąkę przesiać, uprażyć z olejem i pozostawić do ostygnięcia* [NKJP];

– *sift, sieve: Meanwhile sift the flour into a bowl* [BNC];

в) газоподібної субстанції:

– *вентилювати, провітрювати: Ну не можна добами, тижнями вентилювати легені хворого позавчорашиною апаратурою!* [GRAC];

– *wentylować, przewietrzać: Unosić mostek, a kierując łokcie w dół i lekko ku tyłowi otwierać delikatnie klatkę piersiową, bo wówczas rozluźni się serce, a powietrze będzie swobodnie wentylować płuca...* [NKJP];

– *ventilate: Continue to ventilate the greenhouse, ensuring vents are open at night* [BNC];

3) ЛСГ **ригтя** (БД — *рити; рыć; dig*; 7 одиниць/ 4,5 % в українській мові, 4 одиниці/ 2,8 % в польській мові, 4 одиниці/ 2,6 % в англійській мові): сипкої, пухкої субстанції:

– *копати, порпати, рити, пушити, розпушувати, скородити, розрихлювати: Обережно розрихлював землю, щоб не знищити культурний шар, і пропускав її крізь пальці, відбираючи найменші фрагменти кераміки* [GRAC]; *Коли підходили до місця, побачили, що хорт завзято порпає й викидає землю* [GRAC];

– *kopać, spulchniać, ryć, wykopywać: I już wiedziałem że pójdę do tego ogrodu i będę kopał ziemię, jak niewolnik* [NKJP];

– *dig, howk, ram (earth), spud, grub, soil: Dig the soil to the depth of a spade or fork, and clear out the rubbish as you go...* [BNC];

4) ЛСГ **просякання об'єкта** (БД — *просякати; przesączać; soak (up)*; 8 одиниць/ 5,1 % в українській мові, 8 одиниць/ 5,5 % в польській мові, 6 одиниць/ 3,9 % в англійській мові): рідкою субстанцією:

– *просочити, промочити, проспиртувати, просмолити, зволожувати, воскувати, воцити, бальзамувати: До обіду провозився, але всі дірки заново зашпакував і просмолив добряче [GRAC]; Сидів коло лави против вікна, обклався старим шкураттєм, воскував нитки на драгву і бісився як пес [GRAC];*

– *woskować, balsamować, przesączać, przemoczyć, usmolić, zwilżyć: Nauczyłam się woskować podłogi i stoły [NKJP]; Już od kilku lat Polacy mogą balsamować zwłoki swoich zmarłych [NKJP];*

– *leach, kyanize, percolate, embalm: It was pointed out that all cases were embalmed in USA and now in Australia and yet in GB we were advised not to embalm any body known to have any infection [BNC]; Sheldon had become much attached to her during his time at the Lock Hospital and it is said that she asked him to embalm her body after her death, which he did [BNC];*

5) ЛСГ з'єднання (БД — з'єднувати; *łączyć; join; 5 одиниць/ 3,2 % в українській мові, 6 одиниць/ 4,1 % в польській мові, 5 одиниць/ 3,3 % в англійській мові):*

а) в'язкою субстанцією:

– *приліпляти, клеїти: А я тільки тої грамоти й знаю, що в аптекаря у Хрудимі карточки виписував і на пляшечки клеєм приліпляв... [GRAC];*

– *przyklejać, przyklepiać: Jeszcze w czwartek przyklejali tapetę w przedpokoju — opowiada sąsiadka [NKJP];*

– *paste, plaster, teer: Do it yourself — just cut out one of our ads, paste it to a stiff piece of card, and place it on your set! [BNC];*

б) предметом визначеної форми:

– *пришпиляти, приколювати, прибивати — гострим: Ольга, бліда й сумна, встає, підходить до Івана, приколює до лацкана сурдута червону кокарду і запрошує до вальсу [GRAC]; Трупи старшин прибивали цвяхами до дощок і вкидали їх до Сейму, щоб налякати українське населення і щоб воно знало, що Батурин зруйнований [GRAC];*

– *przyszpilać, przyczepić, przypiąć, przybijać: W swej firmie “Science Ltd” zatrudnia 120 osób, które w pocie czoła przyszpilają motyle, malują kropki, zatapiają w formalinie zwierzynę [NKJP];*

– *pin, screw — with sharp-pointed object: I’ll pin Harry Prosser’s great picture on my front door to give our old postman the idea of how it should be done [BNC];*

6) ЛСГ **роз’єднання** (БД — *роз’єднувати, відділяти; oddzielać; break; 12 одиниць/ 7,7 % в українській мові, 15 одиниць/ 10,3% в польській мові, 10 одиниць/ 6,6 % в англійській мові*): твердої субстанції:

– *grizти, довбати, колоти, кришити, ламати, лупати, пиляти, різати, рубати, розтирати, розтовкувати, розщепенювати, розбивати: Другою рукою він не переставав кришити вугілля [GRAC]; Сокира лупала дуб по трісочці, колола, розщепенювала, зубрячись об ковани штаби [GRAC]; І люди зимували там і розбивали мерзлу породу, шукаючи золота [GRAC];*

– *gryźć, żłobić, kłuć, łamać, łupać, piłować, krajać, rąbać, rozłukiwać, rozbijać: Siedzi tylko na drzewie i gryzie orzeszek [NKJP];*

– *fissure, crack, flaw, hew, rag, split, fracture, grind: The principle of proportionality — do not use a sledgehammer to crack a nut — is straightforward logic [BNC];*

7) ЛСГ **приведення об’єкта до стану неспокою** (БД — *рухати; poruszać; move; 5 одиниць/ 3,2 % в українській мові, 3 одиниці/ 2,1 % в польській мові, 4 одиниці/ 2,6 % в англійській мові*): рідкої субстанції:

– *бовтати, збивати, колотити, морицяти (воду), пінити: Він почав тупотіти і бовтати навколо воду [GRAC]; Корма пінила воду, а ніс розрізав її [GRAC];*

– *marszczyć, mieszać: Powiał wiatr od rzeki, zmarszczył wodę, szarpnął gałęziami, z gałęzi migotliwą kurzawą poleciały liście [NKJP];*

– *shake, wrinkle (water), shog, agitate: If it [jam] is ready to set it will wrinkle when pushed with a finger [BNC].*

III. Підполя “Творчої діяльності”: створення об’єкта як результату фізичної праці (БД — *wygotowiały, robili; wytwarzać, produkować; make, manufacture*; 13 одиниць/ 8,3 % в українській мові, 11 одиниць/ 7,6 % в польській мові, 14 одиниць/ 9,2 % в англійській мові):

а) із твердої субстанції:

– *wizublować, wiskać, wiskoblować, klepać, kupać, swerdlić, grawirować, tesać*: *A trochu ostoronь ще двоє майстрів тесали довгі дубові підвалини [GRAC]; Iz gurkotom зі столу впала дошка, яку почав сьогодні гравірувати [GRAC];*

– *sztynować, grawerować, klepać, świdrować, borować*: *Slużący zapalił kilka woskowych świec, wziął dwie karty wizytowe z wypisanymi nazwiskami przybyłych, a ozdobione cudnymi winietami, które sztynował na miedzi najmodniejszy w Krakowie artysta — i oddalił się [NKJP]; Co zaś do mojego starego, to rzeczywiście znalazł się na literach i fachowo grawerował je w kamieniu [NKJP];*

– *etch, hatch, hollow, incise, incurvate, pierce, ream, grave, scalp*: *He had been stabbed a number of times but, before he died, he used his own blood to etch on a piece of parchment the name Raphael [BNC]; A laser is used to etch a pattern of tiny flaws in the otherwise glassy smooth surface of the disc [BNC]; Some dig burrows in sandy banks, others hollow out holes in trees [BNC];*

б) із чого-небудь виткого:

– *przyci, w’язać, pleść*: *В опівночі очі слабнуть, пальці умлівають, а нитку мусить przyci далше [GRAC]; Вона, здається, мережива якісь в’яже [GRAC];*

– *pleść, tkąć*: *Dwie kobiety plotły nić na drutach [NKJP];*

– *weave*: *Most spiders weave webs that are all but invisible, but some species include a very conspicuous broad band of silk across the middle of the web [BNC].*

IV. Підполе “Фізіологічних дій” (БД відсутнє; 13 одиниць/ 8,3 % в українській мові, 11 одиниць/ 7,6 % в польській мові, 9 одиниць/ 5,9 % в англійській мові):

а) дієслова, що налаштовані на рідку субстанцію:

– *пити, смоктати, сьорбати, плювати: Володимир нахилився над тарілкою й почав сьорбати суп [GRAC];*

– *pić, siorbać, smoktać, chlać, pluć: Siorbali barszcz, rzucali do ust grudy chleba i brała senność, i coraz leniwiej zwisała łyżka w garści, i coraz spokojniej gospodarowały muchy na brzegu miski [NKJP]; Znaczy, poszli my, chlali w kuchni bimber, gadali o niczym [NKJP];*

– *drink, guzzle, lick, lap: Once there he would guzzle his ale, and cough and belch, and laugh and curse, until his bloated body was overwhelmed by slumber, and the house grew peaceful once more [BNC];*

б) дієслова, що налаштовані на тверду субстанцію:

– *кусати, жувати: Галя, важко дихаючи, жувала соломинку [GRAC];*

– *gryźć, żuć: Stała, szybko oddychając, gryząc nerwowo palec [NKJP];*

– *gnaw, chew: They take no exercise and their appetite lessens; out of frustration they gnaw the bars of the stall [BNC];*

в) дієслова, що налаштовані на газоподібну субстанцію:

– *вдихати, сапати: Ішов луками, жадібно вдихав у легені прозоре осіннє повітря, стежив очима бабине літо [GRAC];*

– *wdychać, sapać: Wdycha jego zapach: mocny, cierpki zapach mężczyzny [NKJP];*

– *breathe, inhale: The boy could not breathe in the choking air and began coughing and panicking [BNC].*

Лише деякі дієслова зі спеціалізованими об’єктними семами належать до лексико-семантичного поля “СТАНУ”; для них базовою слугує дієслівно-іменна сполука *приводити до стану* (11 одиниць/ 7,1 % в українській мові,

9 одиниць/ 6,2 % в польській мові, 11 одиниць/ 7,2 % в англійській мові). Це дієслова, що відображально стосуються:

а) рідкої субстанції:

- *кип'ятити, випарювати, дистилювати, пом'якшувати* (воду):
Поблизу Бахмута (тепер Артемівськ) здавна випарювали сіль [GRAC];
- *wrzeć, odparowywać, destylować: Potem węgiel musi 12 godz. odparowywać wilgoć, żeby się mieścić w normach [NKJP];*
- *boil, evaporate, distil: The next day they lay up in a cave and managed to distil a small quantity of water which tasted vile [BNC];*
- *розводити, розчиняти: Цю рідину розчиняють в воді в п'яти різних концентраціях [GRAC];*
- *rozpuścić: Przed polaniem miód należy rozpuścić w wodzie, dodając do 2 łyżek miodu 2 łyżki przegotowanej wody [NKJP],*
- *keel, cool, evaporate, freeze, inspissate: It is then passed through an atomising spray into a stream of hot air to evaporate the water and leave a fine coffee powder [BNC];*

б) рідкої та газоподібної субстанції:

- *дроселювати, конденсувати, насичувати, фільтрувати: Він показав цілий ряд герметично закритих темних колб, де зберігалася чарівна речовина, що конденсувала вологу [GRAC];*
- *kondensować, filtrować: Wystarczy dzień po dniu filtrować swoją krew przez jego obojętność, a oczyści się z czerwonych ciałek rodzinnej więzi [NKJP],*
- *liquify, dissolve: We essentially buy some rather larger refrigerators which will liquify some gases for us [BNC];*

в) твердої субстанції:

- *плавити, топити, роз'їдати* (метал): *Плавити метал можна в спеціальному тиглю, або й просто в гіпсових формах поставлених на деревному вугіллі [GRAC];*

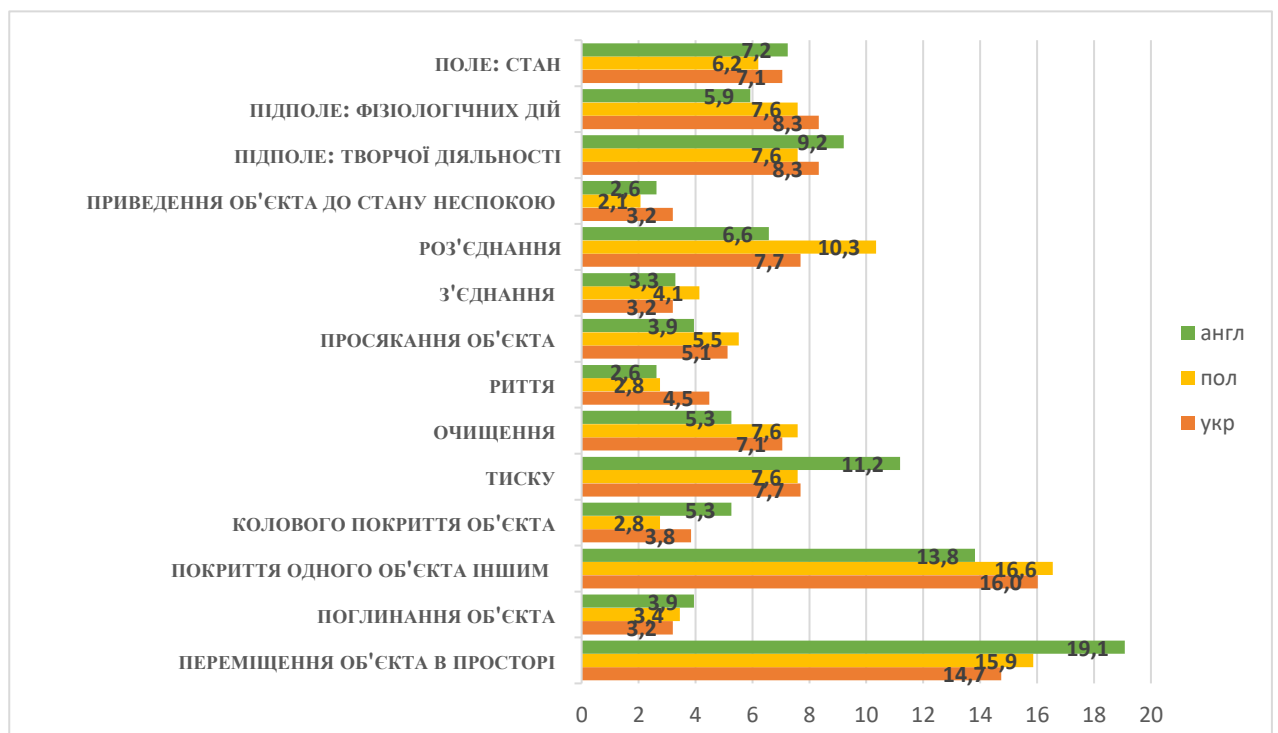
- *plawić, stapiać: Słyszałeś pewnie, panie, o filozofie Demokrycie z Abdery, który umiał stapiać kamienie i wyrabiać szmaragdy* [NKJP],
- *melt, fluidify, fluidize, fret: It takes twenty times as much energy to make new aluminium as it does to melt down recycled aluminium, four times as much energy to make new steel as recycled, almost twice as much to create new paper and half as much again to make new glass* [BNC].

Таким чином, референтно спеціалізовані дієслова української, англійської, польської мов розподілено між різними ЛСГ. Найбільшу кількість засвідчено в межах ЛСГ переміщення об'єкта у просторі (14,7 % в українській мові, 15,9 % в польській мові, 19,1 % в англійській мові від загальної кількості одиниць) та покриття одного об'єкта іншим (16,0 %, 16,6 %, 13,8 %), найменшу — у межах ЛСГ приведення об'єкта до стану неспокою (3,2 %, 2,1 %, 2,6 %; див.: Табл. 2.1).

Критерій виокремлення ЛСГ — категорійно-лексична семантика дієслів, а не семантика об'єкта, але, як засвідчує аналіз, остання теж визначає специфіку досліджених груп (див.: Табл. 2.2).

Таблиця 2.1

Семасіологічна класифікація (у %) референтно спеціалізованих дієслів української, польської, англійської мов

Таблиця 2.2.

Перехрещення ЛСГ і ФОГ дієслів із об'єктно спеціалізованими семами в українській, польській, англійській мовах

ЛСГ \ ФОГ	рідинність	твердість	газоподібн.	сипкість, дрібність	в'язкість	гнучкість, виткість	м'язкість	рідинність + газоподібн.	особливості зовн. форми	вагові особливості
переміщення	■			■				■	■	■
поглинання	■							■		
покриття	■	■		■	■					
колового покриття						■				
тиску		■					■			
очищення	■	■	■	■						
риття				■						
просякання	■									
з'єднання					■				■	
роз'єднання		■								
приведення до стану неспокою	■									
створення		■				■				
фізіологічних дій	■	■	■							
приведення до функц. стану	■	■						■		

Так, дієслова *переміщення* налаштовані на об'єкт, здатний до руху (внутрішнього — рідкий, сипкий; зовнішнього — особливої форми), або на об'єкт, для руху якого докладають значних зусиль (наприклад, важкий), що і відображено в семантиці; дієслова *покриття* зорієнтовані на об'єкт, структура, фізичні характеристики якого дають змогу покрити (обгорнути і т. ін.), дієслова *просякання* — на рідкий об'єкт, бо саме таким і можливо просякнути; дієслова *риття* — на сипкий, пухкий об'єкт, дієслова *колового покриття* — відповідно на гнучкий, виткий об'єкт і т. ін. Такі закономірності свідчать про взаємовплив семантики дієслова й об'єкта в їхній внутрішній семній організації: у дієсловах зі спеціалізованим об'єктом перетин дієслова й об'єкта відбувається в межах глибинної структури предиката, де закладені місця для об'єктів визначеної семантики.

2.2. Об'єктні зв'язки в межах концептосфер “ПЕРЕМІЩАТИ”/ “PRZEMIESZCZAĆ”/ “SHIFT” ТА “ПОМІЩАТИ”/ “POMIESZCZAĆ”/ “PLACE”

Глумачення взаємозв'язків мовного й немовного знання, лексико-семантичної та концептуальної інформації належить до однієї з найскладніших проблем сучасної лінгвістики, адже заторкує “кардинальні питання взаємозв'язку мови та мислення, теорії мови, її структури, організації, типології мовних одиниць і їхніх значень” [25, с. 25].

У контексті “когнітивності” лінгвістичних досліджень останніх років проблеми дієслівної семантики набувають особливих акцентів. Актуальними стають спроби виявлення інформаційних структур мислення, об'єктивованих у мовних знаках і відтворюваних на основі аналізу їхніх значень: “Когнітивізм вносить до традиційних галузей ... фактор ментальної опосередкованості процесів найменування у мові, їхнього вибору в мовленні, комунікативної організації тексту, дискурсу” [153, с. 4].

Водночас концептуальний аналіз (з усім різноманіттям методик, які використовує когнітивна лінгвістика) — це логічний розвиток традиційного семантичного аналізу. Як уважає С. Жаботинська: “... якщо для семантичного аналізу достатньо виявити перелік елементів, що входять до складу значення, то за концептуального аналізу ці елементи повинні бути співвіднесені між собою і об'єднані у складі певного цілого (моделі). Проте така модель не має безпосередніх засобів для своєї експлікації, вона присутня у концепті незримо і може бути більш чи менш вдало реконструйована дослідником у результаті його власної внутрішньої інтроспекції, його вміння побачити за фактом певну закономірність... Отже, семантичний аналіз, спрямований на вияв елементів значення знака, є лише (необхідним) порогом до аналізу концептуального. Семантичний аналіз пропонує дослідникові той матеріал, що підлягає... аранжуванню у складі концептуальної моделі” [57, с. 12].

Об'єктом подальшого аналізу слугували БД виокремлених ЛСГ референтно спеціалізованих дієслів української, польської й англійської мов. Дослідження, представлене в цьому параграфі, стало перевіркою гіпотези про можливість виявлення базових концептів процесуально-подієвого світу на основі структурно-семантичного та когнітивного аналізу БД й опису їхніх концептосфер, співвідносних із семантичним простором дієслів ЛСГ (див.: [18, с. 22–48]). Зі семантики кожного БД, що виступає умовним маніфестатором, ідентифікатором категорійно-лексичної семантики ЛСГ (у нашому випадку — референтно спеціалізованих дієслів), здобуто знання про типові ситуації сфери динаміки і зроблено спробу змодельовати когнітивно-пропозиційну структуру (КПС) базового концепту.

Така методика аналізу дала змогу узагальнити різний матеріал, а також наблизитися до пізнання ментальних операцій усвідомлення дійсності, зв'язків між мовною та концептуальною картинами світу. Вона не претендує на всеосяжний опис, бо “концепт як явище ідеальне ніколи не буде вивченим до кінця” [185, с. 50], але набуває особливої актуальності в аспекті зіставного підходу, бо концепти акумулюють ознаки, суттєві для певного мовного колективу (щоби стати концептом, знання повинно одержати культурно-національну ідентифікацію).

За зразок узято тлумачення КПС дієслів російської мови, що становлять основу “Експериментального синтаксичного словника” [184] (див. також [156]). Колектив авторів зробив спробу лексикографічної інтерпретації лексики та синтаксису на основі семантичних моделей російських дієслівних речень, а також їхніх лексико-синтаксичних репрезентацій. Наприклад, узагальнення семантичних компонентів комплексу дієслів звучання дало змогу стверджувати, що концепт “звучати” в російській мові репрезентовано КПС із трьох позицій: суб'єкта — предиката звучання — способу (або засобу) звучання. Спостережено регулярність їхньої лексичної конкретизації. У ролі суб'єкта найчастіше виступають: 1) жива істота: людина або група людей (*выть, горланить, голосить* і ін.); 2) тварини, комахи або птахи (*блеять,*

гавкати, квакати, ворковати, чирикати і ін.); 3) неживі істоти, що видають певні звуки (*бренчать, дребезжать, тикати* і ін.); 4) явища природи (*бухати, грохати, рокотати* і ін.). Звуки може бути створено за допомогою: 1) голосу (*визжати, вопити, горланити* і ін.); 2) музичного інструмента (*барабанити, бренчати, тренькати* і ін.); 3) різних предметів: ударів чогось об щось або за допомогою звукового приладдя (*звонити, свистіти, шелестіти* і ін.) [151].

Кожне БД порівняно з дієсловами-членами ЛСГ відрізняється більш абстрактною семантикою, що зумовлено його семіологічною функцією — бути здатним заміщати будь-який із членів (хоча, звичайно, не в повному семантичному обсязі). Разом із тим БД як абстракція семантичних ознак містить нагромаджені не одним поколінням людей знання про той чи інший фрагмент процесуальної дійсності (динамічної сфери). Крім узагальненості семантики, для БД притаманна простота семантичної структури та висока частотність уживання, і тому вони відповідають критеріям одиниць базового рівня: “... категорії базового рівня забезпечують людину достатньою інформацією про об’єкт — у концептах і назвах цього рівня зазвичай поєднано перцептуальні та функційні характеристики, тобто сам рівень має не лише лінгвістичну, але і когнітивну значущість... Одиниці цього рівня високочастотні, структурно прості і винятково інформативні... вони містять у собі максимальні уявлення про ознаки, вирізнені одиницею як зразком своєї категорії і, навпаки, зводять до мінімуму кількість ознак, що зближують їх із зразками інших категорій” [86, с. 15].

БД неоднорідні, бо містять різну за обсягом та якістю інформацію, різний ступінь концептуальної значущості. Інша особливість парадигми БД — неоднотипність маніфестації у структурі словника. Спостереження показують, що БД можуть бути репрезентовані: 1) однією лексемою (*покривати; ру́с; brake*); 2) декількома лексемами (*вбирати, втягувати; owinąć, okręcić; take, manufacture*); або можуть взагалі бути відсутні (*ЛСГ фізіологічних дій*). Така закономірність пов’язана з нелінійністю, багатовимірністю, динамізмом,

Рисунок 2.1. Умовна схема концептосфери

відкритістю системної організації дієслівної лексики і відповідає складному членуванню концептуальної процесуально-подієвої сфери.

Базові концепти виводимо з типової семантики БД ЛСГ референтно спеціалізованих дієслів української, польської, англійської мов, водночас увесь концептуальний простір заповнюємо знаннями, виведеними з усього семантичного комплексу ЛСГ, тому концептосферу, за Л. Бабенко [81], умовно можемо зобразити у вигляді поля (див.: Рис. 2.1), де в ядрі — відповідний концепт, номінований БД, і когнітивно-пропозиційна структура, що містить мінімальні знання про концепт і моделювання мінімальної ситуації висловлення. Відтак у приядерній зоні — основні варіанти лексичної репрезентації КПС, що їх містить основний фонд семантичного класу дієслів, а у периферійній — суміщені з цим концептом динамічні ознаки інших концептосфер, що виявляють поліпропозиційні дієслова. Кожна концептосфера має властивий лише їй набір репрезентацій вихідної КПС.

Розгляньмо об’єктні зв’язки в межах концептосфери “ПЕРЕМІЩАТИ”/ “PRZEMIESZCZAĆ”/ “SHIFT” (див.: Табл. 2.3).

ПРИЯДЕРНА ЗОНА:

Таблиця 2.3

Периферійна зона: Переміщення

Зона \ Мова	українська	польська	англійська
при- ядерна	лити, брати (воду), перекачувати (газ), котити, кидати, тягти	<i>przelewać, czerpać, pompować, toczyć, wlewać</i>	<i>pour, ladle, pump, gout (blood) lug, jog, rack</i>
периферійна	Переміщення + Покриття		
	бризкати, порскати, прискати, кропити, розкидати (пісок)	<i>brzyzgać, chlapać, kropić, rozsypywać</i>	<i>splash, sprinkle, swamp, swash, ted (hay)</i>
	Переміщення + Очищення		
	просіювати, просіювати, потрясати, перевіювати	<i>cedzić, przesiewać, przetraszać</i>	<i>sift, sieve, strain, winnow</i>
	Переміщення + Риття		
скородити, шарувати, порпати	<i>ryć, bronować, skrudić</i>	<i>excavate, grub, furrow, dig</i>	

– *лити* (З корінням хочуть вирвати ворожі сили Твоє плем'я, залізни стопи толочуть українські поля, роблять пустку з загонів, а квіт Твого народу ллє кров за невідому будуччину [GRAC]); *брати* (Воду брали з лиману, а солі була повна бочка на галері [GRAC]); *перекачувати* (Підприємство має технічні можливості перекачувати газ у різних напрямках газопроводами та в газосховища [GRAC]); *котити* (Зморщений дідусь котив візок, неохайна борідка і злиплі патли на потилиці під світлом ліхтаря мінилися сріблом [GRAC]); *кидати* (Ми почали кидати на скелю каміння, але наші руки тремтіли, і ми не влучали в жовтобрюхів, а вони не боялися гуркоту [GRAC]); *тягти* (Люди йшли, спотикалися, а коні ледве тягли вози, які глибоко зарізувалися колісьми в сніг [GRAC]);

– *przelewać* (I dlatego warto było o tę niepodległość walczyć i przelewać krew [NKJP]); *czerpać* (Jedni czerpali wodę w studniach, drudzy ciągnęli sznurami wiadra, trzeci tłumili pożar mokrymi płachtami [NKJP]); *pompować* (Masażysta

programuje urządzenie, które pompuje powietrze pod ciśnieniem do rękawa [NKJP]; toczyć (Komendant sam wsadził go do beczki i kazał toczyć beczkę od wieży strażniczej w poprzek placu [NKJP]);

– *pour (Emil told me to collect the champagne glasses, pour the water and put a pot of breadsticks on each table [BNC]); ladle (Alice had picked up a spoon ready to ladle out the stew on to a plate[BNC]); pump (Immediately, he began to draw deep breaths, his mouth wide open, his puny chest heaving, working to pump the air into his lungs [BNC]); jog (Now, with new carts, he could drag both water and food to where they were needed [BNC]); rack (Someone jogged her elbow, making her spill her coffee [BNC]).*

ПЕРИФЕРІЙНА ЗОНА:

ПЕРЕМИЩЕННЯ + ПОКРИТТЯ:

– *бризкати (Він почав їсти хтиво і неохайне, бризкав соусом на скатерть і жвьякав ротом [GRAC]); кропити, порскати (Він почав прискати на неї водою, обмочував їй виски, лоб, втихомирював [GRAC]); розкидати (Злинуло нічної пори понад мужицькі жита та й ну ж шкоду робити, розсівати та розкидати ті ягоди повними пригорцями [GRAC]); розсипати (Відразу перемазала руки в сажі й розсипала попіл по долівці [GRAC]);*

– *brzyzgać (Ściana wciąż jest mokra, jak może nie być skoro samochody jadące trasą w czasie opadów, chlapią bezpośrednio wodą na właśnie tę ścianę [NKJP]); chlapać, kropić (Po upieczeniu chleb wyjmujemy z formy, kropimy wodą i otulamy ściereczką, do wystygnięcia [NKJP]); rozsypywać (Pałity je na wielkich stosach i popiół rozsypywały na ziemię [NKJP]);*

– *splash (Mrs Stocks passed on the onions, neatly sliced, and went to splash cold water over her burning eyes [BNC]); sprinkle (If you sprinkle salt over every meal, stop it! [BNC]); swamp (He was airlifted onto the mountain as molten lava threatened to swamp the village of Zaffarana [BNC]); swash, ted (hay).*

ПЕРЕМИЩЕННЯ + ОЧИЩЕННЯ:

– *просіювати* (*Він встигав просіювати пісок і діставати чергову кулю ще до того, як товариш набирив чергову порцію [GRAC]*); *протрясати* (*муку*), *перевіювати* (*Навіть наша мама готувалася: перевіювала жито [GRAC]*); *проціджувати* (*2 столові ложки сушених ягід смородини заливають склянкою гарячої води, кип'ятять 10 хвилин на слабкому вогні, настоюють годину й проціджують [GRAC]*);

– *cedzić* (*Gospodarz cedził mleko przez czystą gazę [NKJP]*); *przetrasać* (*mąkę*), *przesiewać* (*Samy przesiewali mąkę, ubijali w móżdzierzu korzenie, dodając wszystkie składniki wyrabiali ciasto [NKJP]*);

– *sift* (*Sift the flour, salt and ground mixed spice together and then fold gradually into the creamed butter and sugar mixture [BNC]*); *sieve* (*Sieve the flour and cocoa powder into a bowl [BNC]*); *strain* (*Strain and save the juice and remove the mussels from their shells [BNC]*); *winnow* (*Harvesters winnowed the chaff from the wheat [BNC]*).

ПЕРЕМІЩЕННЯ + РИТТЯ:

– *скородити* (*Так, постановили, щоб селяне, члени гуртка, зробили пар не пізніше половини мая місяця і скородили ріллю так, щоб вона годяща була для рядового посіву [GRAC]*); *шарувати* (*Потім, струсивши з себе важкі думки, виходить на город, бо ж треба шарувати сапою картоплю [GRAC]*); *порпати* (*Там сідав на ослоні, порпав ямку й ледве ту працю доконав, мусив уже їсти другий сніданок [GRAC]*);

– *ryć* (*W klatce rył ziemię rudy lis, któremu ogon tylko powiewał z jamy [NKJP]*); *bronować* (*Bronowała pole, nosiła worki z ziarnem do siewnika i zasiewała pole [NKJP]*); *skrudić*;

– *excavate* (*Excavate topsoil from the area to be covered, and add a layer of hardcore [BNC]*); *grub, furrow, dig* (*Dig a patch of ground to a depth of two feet or so, if you are dealing with soil [BNC]*).

КПС: *суб'єкт* (активна істота або активний артефакт) — *предикат переміщення* — *об'єкт* (рідкий, сипкий, з особливостями зовнішньої форми або ваговими особливостями).

Розгляньмо об'єктні зв'язки в межах концептосфери “ПОМІЩАТИ”/ “ROMIESZCZAĆ”/ “PLACE” (див.: Табл. 2.4).

ПРИЯДЕРНА ЗОНА: не виявлено.

ПЕРИФЕРІЙНА ЗОНА:

ПОМІЩЕННЯ + ПОКРИТТЯ + ПРОСЯКАННЯ:

– *воскувати* (При тім усім Лавро держався чепурненько, ходив рівним помірним кроком, голівся чисто і воскував свої гарні вуса [GRAC]); *бальзамувати* (А проте, поки тіло бальзамували та опоряджали, навіть ті з

Таблиця 2.4

Периферійна зона: Поміщення

Мова Зона	українська	польська	англійська
приядерна	—	—	—
периферійна	Поміщення + Покриття + Просякання		
	<i>воскувати, бальзамувати, смолити, шмарувати</i>	<i>woskować, balsamować, smolić, tynkować</i>	<i>embalm, smear, spread</i>
	Поміщення + Фізіологічна діяльність		
	<i>пити, смоктати, сьорбати, хлебтати, втягувати (повітря)</i>	<i>pić, wysysać, siorbać, chleptać, wdychać</i>	<i>drink, guzzle, quaff, sip, suck, tiff</i>
	Поміщення + Поглинання		
	<i>сьорбати, втягувати, вбирати жлуктати, адсорбувати</i>	<i>siorbać, wsiąknąć, adsorbować, pochłaniać, wciągać</i>	<i>draw, imbibe, imbue, top, soak</i>
	Поміщення + Тиск		
	<i>устроумити (що-н. гостре), загнати (скалку), забити (цвях), укрутити</i>	<i>wtykać, wsadzać, wbijać (coś ostre)</i>	<i>thrust, pick, thirl, pierce (sharp- pointed object), screw</i>

нас, хто не був забобонний, — хоч і самі собі не дуже вірячи, — в глибині душі таки сподівалися, що от-от почнуть справджуватися давні віщування: в день його смерті ріки потечуть назад, і їхній намул заб'є джерела, з неба лине кривавий дощ, кури знесуть п'ятикутні яйця, і всю землю огорне безгоміння й пітьма, бо тоді-то й настане кінець світу [GRAC]); смолити (Але перше накажемо закупити побільше смоли — ми потім смолитимемо нашу будівлю [GRAC]); шмарувати (Коло трьох місяців по рецепту фельдшера Хруща двічі денно шмарували його всього сірково-нафтовою мастю й парили в шапку [GRAC]);

– *woskować* (Nauczyłam się woskować podłogi i stoły [NKJP]); *balsamować* (Balsamowali też ciała swoich zmarłych i ubierali je pięknie, ale one także nie stawały się przez to dziełami sztuki [NKJP]); *smolić* (W tej to “Stylowej” pierwszy raz ojciec zapytał Kalinę o chłopca, który to od roku “smolił cholewy” do jego córki [NKJP]); *smarować* (I tak sobie czytam te jego listy, raz z uśmiechem, raz ze współczuciem, bo widzę, jak siedzi gdzieś w okopie i smaruje sobie chleb, tym jej masłem, lub kroi ten jej ser, albo później już robi to samo w jakimś nędznym pokoju w Bernie [NKJP]); *tynkować* (Tynkują domy, kładą dachówki, tną drewno, z zapalem przekopują przydomowe ogrody [NKJP]);

– *embalm* (He explained that they embalm their bodies and he showed me their facilities which were surprisingly well organized, surprisingly because the Caribbean race are traditionally very laid back, everything is ‘No problem’ [BNC]); *smear* (Bryony took the toast out and began to smear it with tomato chutney [BNC]); *spread* (She cut two thin slices and then, from a plastic container, she took some margarine and spread it on the bread [BNC]).

ПОМІЩЕННЯ + ФІЗІОЛОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ:

– *пити* (І кубками пили слив'янку, Мед, пиво, брагу, сирівець, Горілку просту і калганку, Куриць для духу яловець [GRAC]); *смоктати* (Не диво ж, що вони радо смокчуть своє “саке”, тобто — горілку з рису [GRAC]); *сьорбати* (Клавдія гірко, мовчки посміхається й починає сьорбати чай, нахилившись над чашкою [GRAC]); *хлебтати* (Тоді старий зіп'явся на ноги і,

хапаючись руками за куці, поплився до річки і довго хлебтав із неї воду [GRAC]; втягувати (Він стискає щелепи так, що на щоках виступають дві круглі гулі, і носом глибоко втягує в себе повітря [GRAC]);

– *pić (Weszła tu, usiadła, pije tę herbatę i pije, ja jej dałem kanapkę — a ona nagle jak nie zacznie płakać! [NKJP]); wsysać (Udowodniono, że te “zbożowe kręgi” powstają w naturalny sposób, tj. kiedy wzgórze stawia opór pędowi powietrza tworzy się wir, który zderza się z nieruchomym powietrzem na osłoniętym zboczach i powstaje spiralna trąba, która wsysa naelektryzowane powietrze [NKJP]); siorbać (Po drugiej ręce miałam nawiedzonego pisarza, który głośno siorbał zupę [NKJP]); chleptać (Kot podniósł łeb, spojrział obojętnie na Pawlaka i znów zaczął chleptać mleko [NKJP]); wdychać (Zamiast wdychać zdrowe powietrze pali się jednego papierosa za drugim [NKJP]);*

– *drink (The wild goats, highly fertile and able to drink sea water if necessary, are probably the biggest single danger [BNC]); guzzle (Once there he would guzzle his ale, and cough and belch, and laugh and curse, until his bloated body was overwhelmed by slumber, and the house grew peaceful once more [BNC]); quaff (while Flanders is full of immensely fat, stupid people who quaff beer and dunk their chips in mayonnaise [BNC]); sip (Sip your drink, don't gulp it [BNC]); tiff (liquor); suck (Only the females can suck blood and transit malaria [BNC]).*

ПОМІЩЕННЯ + ПОГЛИНАННЯ:

– *сьорбати (М-те Боброва спершу мовчки, згорда дивилася, як Андрій сьорбає свою каву, потім узяла зі столу телеграму та якийсь заліплений конверт [GRAC]); жлуктати (Той мій чорт сидить за столом і жлукче горілку, а коли таке з ним трапляється, стає нешкідливим [GRAC]); адсорбувати (1830 року один аптекар провів на собі дослід: прийняв грам стрихніну й зостався живий, бо одночасно проковтнув 15 грамів активованого вугілля, яке адсорбувало, увібрало отруту [GRAC]); втягувати (І це зрозуміло, бо державі потрібен хліб, а не сміття, а до того ще засмічений хліб далеко більше втягує в себе вохкість, ніж чистий, а через вохкість, як ми вже*

вказали, зерно хутко псується [GRAC]); *вбирати* (*Він знав, де земля вбиратиме в себе воду, де вода стоятиме, і де вода стече геть у яру* [GRAC]);

– *siorbać* (*Czy można w lepszych warunkach siorbać poranną kawę* [NKJP]); *wsiąknąć* (*W jedną ziemię wsiąkła krew nasza jednym i drugim jednakowo droga, przez obie strony jednakowo umiłowaną* [NKJP]); *adsorbować* (*Niektóre podłoża są higroskopijne (adsorbują wodę na swojej powierzchni), co może wywoływać objawy podrażnienia lub bolesność stosowania* [NKJP]); *pochłaniać* (*Prof. Baum pochłaniał wodnistą zupkę, a on głośno powtarzał to, co miał zadane z poprzednich dni* [NKJP]); *wciągać* (*Oczy miała prawie zamknięte, półotwarte usta pospiesznie wciągały powietrze* [NKJP]);

– *draw* (*His mother-in-law had always used well-water, so when she died he felt it appropriate to draw water from the well to make the tea at her funeral* [BNC]); *imbibe* (*Given that there does not seem to be the same reluctance to imbibe proteins made from plants as there is to be using the proteins in the milk of Dr Ron James' transgenic sheep or Scotgen's' humanised' mouse antibodies, there may be a good case for a local entrepreneur to transfer an Amazonian shaman's technology to make a Scottish national wonder drug* [BNC]); *mop* (*He had to keep breaking off so he could mop the sweat from his face and neck* [BNC]); *soak* (*First soak up any liquid oil residues with a paper towel* [BNC]); *guzzle* (*Sam sips tentatively at a half of lager while the siblings go the whole hog and guzzle pints of water* [BNC]).

ПОМІЩЕННЯ + ТИСК:

– *устроити* (*За кілька хвилин хлопці знайшли ще одне гніздо й устроили коло нього паличку* [GRAC]); *загнати* (*Обскубуючи зів'ялі листочки, я загнав у м'якушку великого пальця колючку і потім, видлбуючи її кінчиком голки, ледь не протавив вечірніх новин по місцевому телеканалу* [GRAC]); *забити* (*В руках йому була довжелезна палиця, в яку він почав забивати гвіздка, раз-по-раз заклопотано подивляючись на Толю* [GRAC]); *укрутити* (*Одні лікарі радили оперувати, інші — шурупи у кістку вкручувати* [GRAC]);

– *wtykać* (*Wilek był skryty, ale nie musiałem wtykać palca w ranę, żeby wiedzieć* [NKJP]); *wsadzać* (*Musi być ktoś, kto wsadza kij w mrowisko, kto każe zastanowić się, co wolno, czego nie wolno* [NKJP]); *wbijać* (*Podobnie jest z młotkiem, który wbija gwóźdź w deskę — ktoś ten młotek trzyma* [NKJP]);

– *thrust, pick, thirl, pierce* (*Cut a piece of coloured card to the shape you want, pierce a hole at each end, and insert either elastic or string* [BNC]); *screw*.

КПС: *суб'єкт* (активна істота або активний артефакт) — *предикат поміщення* — *об'єкт* (рідкий, напіврідкий (в'язкий), газоподібний, з особливостями зовнішньої форми)

Отже, монопропозитивні базові дієслова-ідентифікатори виступають номінантами типових ситуацій і репрезентують відповідний концепт; поліпропозиційні дієслівні предикати периферійної зони поліконцептуальні. КПС, моделюючи схему ситуації, виражає можливості поєднання мовних знаків, що ними керується людина як представник певного мовного колективу, утворюючи висловлення.

Структура концептуального простору, а також обсяг його основних частин залежать від лексичної опрацьованості того чи іншого семантичного фрагмента поля. Так, концептосфери “ПОМІЩАТИ”/ “POMIESZCZAĆ”/ “PLACE” відрізняється від концептосфер “ПЕРЕМІЩАТИ”/ “PRZEMIESZCZAĆ”/ “SHIFT” більшим різноманіттям семантичних зв'язків з іншими концептосферами в периферійній зоні (а значить більшою акумуляцією знань про регулярні зв'язки процесу поміщення з іншими динамічними явищами процесуально-подієвої сфери), зате для них притаманні нерозроблені приядерні зони (відсутність дієслів основного фонду). Зіставний аналіз дієслівних референтно спеціалізованих предикатів української, польської, англійської мов дав можливість виявити поєднання таких динамічних явищ, як-от: ПЕРЕМІЩЕННЯ + ПОКРИТТЯ; ПЕРЕМІЩЕННЯ + ОЧИЩЕННЯ; ПЕРЕМІЩЕННЯ + РИТТЯ у межах концептосфер “ПЕРЕМІЩАТИ”/ “PRZEMIESZCZAĆ”/ “SHIFT”, а також ПОМІЩЕННЯ + ПОКРИТТЯ +

ПРОСЯКАННЯ; ПОМІЩЕННЯ + ФІЗІОЛОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ; ПОМІЩЕННЯ + ПОГЛИНАННЯ; ПОМІЩЕННЯ + ТИСК у межах концептосфер “ПОМІЩАТИ”/ “POMIESZCZAĆ”/ “PLACE” і не виявив міжмовних лакун.

2.3. Особливості семантики поліпропозиційних референтно спеціалізованих дієслівних предикатів

Мета цього параграфу — окреслення закономірностей супряження типових ситуацій засобами лексичної семантики поліпропозиційних дієслівних предикатів української, польської, англійської мов. Тлумачимо пропозицію як структуру вияву знань про певну подію (див. [100, с. 103; 154, с. 501]) і розглядаємо характер логіко-семантичних зв'язків, які поєднують події пропозиції у семантиці вказаних одиниць.

Структурно-семантичний і когнітивний аналізи дієслівної лексики російської мови дають змогу Л. Бабенко розрізнити прості, монопропозиційні, та складні, поліпропозиційні, дієслова [18, с. 32–33]. Перші репрезентують знання про типові ситуації у максимально згорнутій формі, як-от: дієслова руху (*рухатися, підніматися, переміщатися*), нанесення удару (*бити, вдаряти*), буття (*бути, існувати*). До других Л. Бабенко зараховує дієслова із включеною та зміщеною пропозицією, які максимально розгорнуто виражають наші уявлення про регулярні зв'язки ситуацій, що маркують різні аспекти перебігу подій: місце, час, причинну зумовленість тощо. Поліпропозиційні дієслова мають “унікальну здатність розмивати межі між різними денотативними сферами і зближувати віддалені одна від одної ситуації у єдиний комплекс” [18, с. 20]. Наприклад, у дієслові нанизувати ‘проколюючи, протикаючи, насаджувати, настромлювати які-небудь дрібні предмети (переважно певну кількість) на нитку, шнурок і т. ін., з'єднуючи їх’, нарівні з основною пропозицією з'єднання наявні пропозиції порушення цілісності об'єкта, творчої діяльності тощо, пов'язані комплексом універсальних логіко-семантичних зв'язків: результативно-наслідкових, способу дії, мети.

Дослідження референтно спеціалізованих поліпропозиційних дієслівних предикатів у корпусах текстів української, польської й англійської мов показує, що вони різняться як за кількістю вміщених у їхню семантику пропозицій, так і за логіко-семантичними зв'язками, які поєднують подієві пропозиції у їхній семантиці.

Аналіз денотативного комплексу **“Пошкодження неживого об’єкта”** засвідчив наявність таких типових процесуально-подієвих ситуацій:

- 1) фізичний вплив, тиск, руйнування:
  - *вигризати, кусати: ... своїми зубами Борис, і Вітько подумав, що, мабуть, ними добре кавун вигризати: вперед стремлять, і свої, і вставлені [GRAC]; То бігала, якби шалена, Стояла довго тороплена, Кусала ногті на руках [GRAC];*
  - *gryźć, tłuc: Chłopiec gryzie kostkę cukru powoli, nie otwierając oczu [NKJP]; Kobiety tłukły ziarno na kaszę, rozpałały ogniska, kroily mięso, latały żołnierskie płaszcze i sandały [NKJP];*
  - *grind, gnaw: That building in the corner housed the old portable steam-engine that Mr Webster the miller later bought: he used to grind the corn there when there was no wind [BNC]; Moon rats live in swampy land, forest and cultivated areas, and in the latter have been known to gnaw the bark off young rubber trees [BNC];*
- 2) нанесення удару, порушення цілісності об’єкта/ руйнування:
  - *розбивати, роздовбувати: На теплового Олексія, кажуть, щука-риба лід хвостом розбиває [GRAC]; Хто знає, може, кілька років тому один з них брав участь у розкуркулюванні й колективізації, роздовбував долівку хати, розкопував подвір’я, шукаючи захованого хліба [GRAC];*
  - *łupać, wydłubywać: Michał więc zegarmistrzowskimi ruchami młotka łupał skałę, odlamek po odlamku, aż wyzwolił złącze [NKJP]; Raz za razem ostrze wydłubywało kawałki cementu [NKJP];*
  - *pierce, gouge: Leave a 1 cm in shell — do not pierce the skin [BNC]; Dul was to slip into the sea, then, binding the container of burning pitch to his head*

with a deep cushioning of reeds in between to prevent him getting burned, he would swim to the ship, gouge a hole in the hull with his knife and, taking dry tinder from a companion swimming alongside him, light spills from the fire [BNC];

3) тиск, фізичний вплив, порушення цілісності об'єкта, переміщення:

– *порпати, розрихлювати: Обидва пси стали порпати долівку [GRAC]; ... я почав копати — обережно, щоб не зламати ножа, розрихлював землю й вигрібав її уламком від драбини та руками [GRAC];*

– *ryć, kopać: Przytroczył talerzyki do paska, kijki złożył i udowodnił, że można ryć nimi śnieg nie gorzej niż bambusem [NKJP]; Podczas gdy major jeździł samochodem i oglądał miejsca, gdzie ludzie kopali rowy i ścinali topole przydrożne i te znad wody ... kobiety fruwały się w kuchni, w której było gęsto od zapachu skwierczącej w gorącym tłuszczu kaczki [NKJP];*

– *dig, spud: I was much too small to climb their trees, or dig their fields, or kill and eat their animals [BNC]; The old days of spudding a hole in a foot of ice and huddling and freezing over it for hours on an upturned five-gallon pail are just that—the old days [BNC];*

4) порушення цілісності об'єкта, зміна положення об'єкта, роз'єднання:

– *ламати, лупати: Раптом ламає об коліно свою подорожню палицю [GRAC]; Та в городі тепер не до новин; там так старі дома ламають, та улици застроюють новими домами, та кришки красяць... [GRAC]); ... от тільки каменярам не буде там чого робити, бо вони або лупають чи довбають скелі, прокладаючи в горах дорогу... [GRAC]);*

– *rozłupywać, przełamywać: Fach w jego rodzinie przechodził z pokolenia na pokolenie, i kat nie chciał przynieść wstydu przodkom, dlatego z zapalem rozłupywał kłody drzewa, rozważał sposób najlepszego ułożenia głowy na pieńku, ostrzył swoje narzędzie, aż błyszczało w słońcu [NKJP]; Teraz nawet, idąc do stajni, do stodoły czy też rozłupywać sosnowe okrągłaki, byłem wystrojony, jakbym szedł na*

odpust [NKJP]; *Wyjmuje mi czekoladę z ręki, rozwija opakowanie, przelamuje czekoladę na dwie części* [NKJP];

– *chop, crack: Chop the onion, garlic, carrot and celery and put into a casserole* [BNC]; *Chop cheese into small cubes* [BNC]; *The vulture is manipulating the stone and using it as an extension of its beak to crack the egg* [BNC];

5) дотикання, покриття:

– *мастити, шмарувати: ... хворий спокійно відповів: “Мені болить голова, от я і мащу її мастю; а білих ліків мені не треба ковтати: вони в живім попадуть”* [GRAC]; *“Морозець є”, — відповів Чуб: “а дозволь спитати тебе, чим ти мастиш собі чоботи, смальцем чи дьогтем?”* [GRAC]; *Сусіди барикадують з вулиці мої двері, шмарують поріг мого дому дьогтем і заклеюють вікна папером* [GRAC];

– *smarować, tynkować: W środku czeka już kobieta z wielką torbą, smaruje sobie nogi kremem na moskity* [NKJP]; *Metodycznie smarował bułkę masłem, wątrobianką i układał na tym wszystkim plastry szynki* [NKJP]; *Sprzątacze szorowali podłogi zdzierając z parkietów plamy wsiąklej krwi, lokaje zdejmowali poszarpane i nadpalone kotary, ciężarówki wywoziły sterty potrzaskanych mebli i skrzynie pustych lusek, szklarze wstawiali nowe szyby i lustra, murarze tynkowali wyszczerbione kulami ściany* [NKJP];

– *smear, spread: Visitors often smear the mud on their bodies* [BNC]; *In nineteenth-century Paris young revellers would melt down chocolate and smear horrified passers-by with what they took to be excrement* [BNC]; *He cut another slice of bread and spread the butter on it from edge to edge very carefully before he took a big bite* [BNC]; *She spread mulberry jam in reckless bounty upon a slice of tea cake* [BNC];

б) тиск, зміна якісної ознаки:

– *м'яти, чавити: М'яв недопалок цигарки, розтоптуючи його в попільниці* [GRAC]; *... вертиться, просить розгоститися, а він наче на грані стоїть, капелюх в руках мене, одно лиш на землю споглядає* [GRAC]; *I вже кінь*

скаче на луки, чавить копитами траву, аж бризкає із неї сік [GRAC]; Надька коло столу, чавить калину, а потім, підвівши голову хворому, поїть його з кухля [GRAC];

– *wyciskać, gnieść: Postanowiłem już nie wyciskać tej cytryny [NKJP]; Tarła i wyciskała szmaty, aż woda pryskała na wszystkie strony [NKJP]; Strugała kartofle, gniotła ciasto na kluski i nagle zaczęła płakać [NKJP];*

– *squeeze, knead: Squeeze the lemon and blend the juice with crushed raspberries in large jug [BNC]; Fill and squeeze plastic bottles to show propulsion [BNC]; Knead the dough until it becomes smooth and elastic [BNC].*

Отож перетин семантик дієслова й об'єкта відбувається у межах глибинної структури предиката, де закладені місця для об'єктів визначеної семантики, денотативної налаштованості, і це підтверджують закономірності функційної орієнтації дієслівних предикатів на певні характеристики їхніх об'єктів. Разом із тим унаслідок метафоричних перенесень дієслівні предикати часто “переймають” об'єкти з нетипових функційно-ономасіологічних сфер, що засвідчують дані корпусів текстів (про подібні процеси див. [136]).

Наведемо кількісні показники співживань деяких референтно спеціалізованих дієслів денотативного комплексу “**Пошкодження неживого об'єкта**” та їхніх об'єктів із корпусів текстів:

- *ламати*: крига (49 разів); стереотип (переносне, 82 рази);
- *розбивати*: стіна (43 рази); серце (переносне, 111 разів);
- *wyciskać*: woda (16 разів); łzy (переносне, 102 рази);
- *gryźć*: palka (35 разів); oszy (переносне, 112 разів);
- *spread*: bread (37 разів); news (переносне, 44 рази);
- *squeeze*: lemon (12 разів); money (переносне, 8 разів).

Наприклад:

– *Запряжені коні болісно і злякано іржали, борсаючись у темній холодній воді, копитами ламали кригу, топили людей і самі тонули [GRAC]; Мистецьким принципом Івана Багряного було ламати усталені стереотипи,*

будити неспокій у читачів, що перегукується із творчими методами Джорджа Орвела [GRAC];

– *Schowawszy za pazuchę zagrabione kosztowności, zaczęła z pozornym spokojem wyciskać wodę z ciężkich splotów swych czarnych pukli* [NKJP]; *Wiatr wyciska mi łzy z oczu — dlatego też czasami zamykam je na krótkie chwile* [NKJP];

– *Spread the bread with Lurpak slightly salted butter and top with one of the following...* [BNC]; *Such a sensation of pure joy filled her that she wanted to shout it aloud, spread the news, let the whole of creation share this sublime happiness* [BNC].

Дослідження семантики референтно спеціалізованих поліпропозиційних дієслівних предикатів виявляє закріплені знання про регулярну взаємодію типових ситуацій процесуально-подієвого світу. Денотативний комплекс “**Пошкодження неживого об’єкта**” в українській, польській і англійській мовах неоднорідний за структурою, передбачає поєднання ситуацій фізичного впливу, тиску, порушення цілісності об’єкта, руйнування, зміни якісних ознак об’єкта, зміни положення об’єкта, роз’єднання, переміщення, дотикання, покриття тощо. Дані корпусів текстів досліджуваних мов фіксують значну кількість метафоричних перенесень, що є результатом осмислення одних об’єктних сфер крізь призму інших і спричиняють появу нетипових за семантикою об’єктів при референтно спеціалізованих дієслівних предикатах.

2. 4. Дієслівна метонімія як чинник зміщень синтаксичних позицій

Метонімію як семіотичну закономірність, суть якої в “перенесенні позначень одного компонента події на інший за суміжністю у межах однієї ситуації” [154, с. 346] дослідники зазвичай розглядають у контексті предметного типу значень [164; 204; 264; 265] та ін. Лише окремі праці засвідчують спроби підходу до характеристики цього явища на матеріалі одиниць із ознаковим типом значень [1; 23; 46; 95; 147].

Із позицій традиційної семантики метонімія зумовлена семною динамікою — усуненням інтегральної семи і заміною її диференційною.

Метонімічне значення, як зауважує Н. Арутюнова, прагне “отримати визначену референцію (спрямованість до конкретного, відомого комунікативного предмета)” [16, с. 349]. Дослідники виокремлюють типи метонімії за:

- 1) рівневим статусом — лексичні, фразеологічні, словотвірні та ін.;
- 2) поширенням у мові — системні й авторські;
- 3) суміжністю, яка лежить в основі, — різні типи зміщень (детальніше див.: [164]).

Когнітивна семантика пояснює метонімію “рухом знака з одного елемента когнітивної моделі (пропозиції, фрейму) до іншого” [154, с. 346]. Для неї дискусійною залишається проблема розмежування метонімії та метафори. На думку Н. Арутюнової, метонімія виконує функцію ідентифікації, а метафора — характеристичні предметів [16, с. 352]. І якщо метафора ґрунтується на осмисленні однієї сфери крізь призму іншої, тобто її когнітивна природа вимагає застосування знаків різних предметних сфер, то когнітивна природа метонімії полягає у “застосуванні знака одного поняття на позначення іншого в межах однієї ситуації або предметної сфери” [154, с. 346]. Основною функцією метонімії когнітологи (А. Барселона, Р. Гіббс, Р. Дірвен) вважають інференційну, тобто функцію “логічного виведення” [193; 208; 265], і наголошують на синтаксичній специфіці метонімії порівняно зі семантичною сутністю метафори. Перспективним для пояснення метафоричних та метонімічних зміщень виявляється підхід Ж. Фоконьє та М. Тернера, реалізований у межах теорії ментальних просторів [213]. Мовознавці трактують мовний простір як невеликий концептуальний набір динамічних форм мисленнєвого досвіду людини, створений для розуміння конкретних ситуацій реальності, які виникають у процесі розгортання дискурсу. Образні, метафоричні, метонімічні, а також пропозиційні когнітивні моделі структурують ментальні простори. Змішування (blending) двох вихідних когнітивних моделей (input spaces) спричиняє появу метафоричних і метонімічних зміщень. Далі на основі згаданих input spaces формується

породжувальний простір (generic space) та змішаний простір (blended space), що містить елементи початкових просторів і витворює власну структуру.

Дослідники неодноразово наголошували, що дієслівний предикат у своєму концептуальному змісті мотивований позначуваною ситуацією, адже дія — це координаційний центр, який регулює стосунки між людиною і світом [254, с. 54], а дієслово як найбільш регулярний знак предиката виступає “компактним найменуванням ситуацій і структур дійсності, котрі неминуче тягнуть за собою уявлення про ... найважливіші компоненти позначеної структури діяльності” [152, с. 135]. Процесуальне, реляційне значення — це сигніфікативна частина семантики дієслова, тоді як денотатом дієслова виступає уявлення про ситуацію, де закладена інформація про учасників ситуації, їхні фізичні, кванторні, аксіологічні ознаки, іноді — обставинні характеристики. Отож дієслівна метонімія як модель репрезентації знань становить неабиякий інтерес для когнітивних досліджень.

Традиційна семантика оперує поняттями первинної та вторинної дієслівної метонімії. Як уважає Є. Гінзбург [46], первинна ґрунтується на суміжності самих ситуацій, позначених дієслівним предикатом, тобто на внутрішніх асоціативно-дериваційних зв'язках значень однієї лексеми; вторинна ж зумовлена валентісною структурою дієслова, тобто “опирається на міжслівні семантико-синтаксичні зв'язки дієслова з іншими словами у висловленні” [23, с. 169]. Наприклад, *рубати дерево* і *рубати дрова*: *дерево* — це об'єкт дії, а *дрова* — це результат дії. На думку Ф. Бацевича, у таких ситуаціях відбувається не модифікація дієслівного значення, а заміна учасників дієслівної дії за загальною метонімічною моделлю (частина — ціле, просторова, часова суміжність і т. ін.) [23, с. 196–197]. Такий тип метонімічного вживання дієслів має багато різновидів [46, с. 137–143]. Ф. Бацевич називає його суб'єктно-об'єктною (або актантною) метонімією [23, с. 197]; Ю. Апресян звертає увагу на це явище, описуючи типи регулярної багатозначності дієслів російської мови [7, с. 203–210].

Спостереження доводять, що актантна метонімія властива також українській, польській, англійській мовам. На цьому етапі дослідження ми виокремили такі метонімічні моделі:

1) **‘обробляти певним чином’ — ‘каузувати певним чином’**

– *вишивати рушник/ узір: Од того часу Настя і Соломія взялися вишивати рушники, що лежали в скрині [GRAC]; Христина сиділа коло столика і вишивала тонкий взір-безконечник [GRAC];*

– *gotować krupę (pomidory, etc.) / kaszę (zupę): Osobno gotujemy kaszę gryczaną, na sypko i podajemy ją z siemieniotką [NKJP]; Babcia Hela ma kolor włosów taki bordowy i zakręcone loki, lubi mi gotować pyszną zupę pomidorową [NKJP];*

– *cut logs / cut wood: Howard lights a fire of the pine logs he has cut, and they sit in front of it with tumblers of neat Irish whiskey [BNC]; They may drive cows or sheep in the fields, or cut wood in the copses [BNC];*

як частковий випадок — **‘деформувати певним чином’ — ‘створювати певним чином’**

– *рити пісок/ яму: Тоді він підвівся, відміряв від пакільця метр і просто руками почав рити пісок [GRAC]; Вибрали ми горбок величенький, став на ньому батько, поглянув, куди опівдні падає тінь голови, та й звелів мені рити яму ... [GRAC];*

– *kopać ziemię/ rowy: Chciałem kopać ziemię, ale to nie szło łatwo, bo ziemia była ubita i przetkaną korzeniami [NKJP]; Mógłbym choćby kopać rowy, ale nawet takiej pracy dla mnie nie ma [NKJP];*

– *chisel wall/ opening: So Steve had to chisel all the wall out [BNC]; Sand and rock carried by the water helped to erode the limestone further and to chisel out cave passages and chambers in areas where the rock was particularly weak [BNC];*

2) **‘обробляти певним чином’ — ‘ліквідувати певним чином’**

– *правити текст/ помилки: Анатолій сидів окремо, розклав на колінах папери і щось писав: можливо, перекладав або правив текст [GRAC];*
Коректор править помилки [GRAC];

– *leczyć kogoś (chorego)/ ospę (chorobę): Musi bowiem nie tylko leczyć chorego, ale również być dla niego bezpieczny [NKJP];* *Zamiast leczyć te choroby — powinno się im zapobiegać, a więc badać skład wody pitnej, udostępniać te wyniki lekarzom [NKJP];*

– *wipe eyes/ tears: When she started to cry they offered to help wipe her eyes and used a piece of soiled paper which they had just picked up [BNC];* *On the darkened half-landing Frankie rubbed his face to wipe away the last of his tears [BNC];*

3) **‘обробляти певним чином’ — ‘видаляти певним чином’**

– *стригти голову/ волосся: Хай собі вона ходить на посаду, гуляє з текою, курить цигарки, стриже волосся, носить куці сукні й міняє щомісяця чоловіка [GRAC], — Слово панни — закон для лицаря! — відказав той і, видобувши з кишені ножиці, заходився стригти голову [GRAC];*

– *kopać grządki/ chwasty: Może pracć, prasować, sprzątać, może pisać, może kopać ogród [NKJP];* *Mama była sama w domu, brat pojechał kopać ziemniaki [NKJP];*

– *sweep floor/ refuse: To sweep a floor the broom must be firmly but lightly used to push the dust forwards, then carefully brought backwards just off the floor before repeating the push [BNC];* *He quickly got a corn broom, went out to the back porch again and brushed his footwear clean; then he used the same broom to sweep the snow from the kitchen floor into a safe hiding-place under a scatter rug [BNC];*

4) **‘обробляти певним чином’ — ‘добувати певним чином’**

– *витискати цитрину/ сік: “Не треба витискати лимон до останньої краплини”, — казала вона [GRAC];* *Із рослин, призначених для*

заправи чи самого приготування соми, витискали сік між двох каменів, які звалися *гравна* [GRAC];

– *doić owcę/ mleko: Ona pomaga mu też doić krowy, nosi mu jadło za dom, myje go, gdy wróci od pracy* [BNC]; *Za rok rolnikom będzie wolno doić tylko tyle mleka, ile dostaną w limicie* [BNC].

У позамовній ситуації певні дії, процеси, стани можуть супроводжувати суміжні звукові, зорові, тактильні і т. ін. явища, що спричиняє у мовця відповідне сприйняття та передається у процесі розгортання дискурсу за допомогою окремих одиниць, які стосуються дієслівного предиката як носія основної дії (наприклад, *їхати з шумом, ходити кашляючи, примчати захекавшись* і т. ін). Однак суміжна ознака основної дії може бути передана у структурі значення дієслова (*прошелестіла — пролетіла, шелестячи*). Такий вид метонімічного вживання дієслів Ф. Бацевич та Т. Космеда [23, с. 198] називає обставинною, або сирконстантною метонімією. Як уважає дослідник, у таких випадках перетворення значення дієслова відбувається під впливом синтаксичної структури. У новій конструкції категорійна сема підлягає конкретизації під впливом іншого синтаксичного оточення. У семантиці дієслівного предиката проявляється нова архісема, тоді як попередня стає диференційною. З погляду ономасіологічних процесів така метонімія засвідчує заміну однієї одиниці іншою, що перебуває з першою в синтагматичному зв'язку [23, с. 199].

Це означає, що шлях метонімічних асоціацій пролягає через зміщення синтаксичних позицій. О. Раєвська, акцентуючи на неповторності рельєфу, який створює метонімія на лінійній поверхні тексту, застерігає: "... метонімічні зрушення і метонімія загалом як дискурсивний засіб може бути пов'язана з певним ризиком нерозуміння" [147, с. 541].

Серед дієслівних предикатів української, польської, англійської мов найбільшу схильність до метонімічних зміщень обставинного типу мають дієслова фізичної дії. Наведемо виокремлені метонімічні моделі.

- 1) **фізична дія — слуховий ефект від фізичної дії:**

– ... і той, що **хрумкотить** яблуком, і той із палевою краваткою [ВД1, с. 169] — ‘жує із хрумкотом’; *Зі скляних горлянок **набулькали** вина, задзенькотів кришталь* [ВД1, с. 160] — ‘налили з булькотом’; *Чув, як **скригнула** хвірткою, як /.../ відчиняються двері і цокають шпильки* [ВД2, с. 155] — ‘відчинила зі скрипом’; *В сінях спочатку дуже **грюкали** дверима, потім потроху зовсім затихли, — мабуть, вечеряли* [GRAC] — ‘зачиняли з гуркотом’;

– *Tośka z obrzydzeniem **szurnęła** psa, który zawarczał ...* [KG, с. 9] — ‘odsunęła ze szurnięciem’; *Koń **chrzęstnął** piaskem* [KSJP] — ‘ruszył ze chrzęszczeniem’; *Ojciec zdawkowo pozwolił się pocałować w policzek, **szurnął** krzesłem i gestem wskazał drogę* [KG, с. 120] — ‘posunął ze szmerem’;

– ... *a breeze in a wood **rustling** the leaves* [JH, с. 113] — ‘causes to move with a rustling sound’; *He reads the paper and **crunches** his toast* [CF, с. 79] — ‘eats with a crunching noise’; *His fingers run over and over the long drooping ends of his moustache ... they crackle the paper in his pocket* [JH, с. 114] — ‘break with a crackling sound’.

2) **фізична дія — зоровий ефект від фізичної дії:**

– *Юлька дико **блимнула** очима до нього, /.../ заверещала, викрутилася, дряпнула, мов кішка* [ВШ, с. 36]; *Староста черкаський тільки оком **блимнув** на невдалого дипломата, але з невимушеністю світської людини підхоплює недоговорену фразу* [GRAC] — ‘подивилася/ подивився, блимнувши очима’.

Розгляд відображальної налаштованості дієслівних предикатів, що зазнавали обставинних метонімічних зміщень, на імена їхніх об’єктів засвідчив різну якість зв’язків. Об’єктами ставали і бестіафакти (*szurnęła psa*), і грамінафакти (*rustling the leaves*), і артефакти (*набулькали вина*), і натурфакти (*chrzęstnął piaskem*) тощо.

Здійснений аналіз метонімічних дієслівних значень української, польської та англійської мов дає змогу виявити, наскільки детально і глибоко зафіксована

та чи та подієва ситуація дієслівними предикатами досліджуваних мов у їхніх взаємозв'язках із можливими актантними й сирконстантними учасниками, що сприяє витлумаченню прихованих когнітивних структур і відкриває значну дослідницьку перспективу.

2.5. Семантичний запис референтно спеціалізованих дієслівних предикатів із використанням формалізованої мови

Більшість підходів до семантики дієслова — це так чи так спроби декомпозиції складніших значень на простіші, аж до елементарних. Ранні прихильники семантичної декомпозиції (див., напр.: [9; 230; 238; 247; 251; 266] та ін.) висловлювалися за існування обмеженого набору універсальних семантико-концептуальних компонентів (праймів, або примітивів, або ядерних предикатів, або — у випадку з іменниками — маркерів), на які всі лексичні одиниці можуть бути розкладені. Мабуть, найбільш знаний приклад декомпозиції дієслова — аналіз *kill* через *cause to become not alive*, що спричинив значні дискусії та критику (див. [221; 278]). Хоча метод семантичної декомпозиції деякі дослідники (напр., Н. Чомскі [201]) оцінювали як неадекватний щодо теорії семантичної репрезентації, новіші підходи до семантичного аналізу дотримуються декомпозиційного руслу. Програму опису значень слів за допомогою кінцевого й невеликого набору найпростіших понять, що не піддаються визначенню, декларували ще Р. Декарт і В. Ляйбніц. Установлення необхідної та достатньої множини семантичних примітивів на сьогодні має два спрямування: 1) вироблення семантичної метамови з визначеною (мінімальною, але достатньою) кількістю прототипових атомарних одиниць і репрезентація через їх комбінування усіх можливих лексичних значень [10; 292]; 2) формування семантичної метамови з відкритою множиною елементарних одиниць [239; 240; 281]. Вважаючи другий підхід продуктивнішим, розглянемо його основні засади.

У межах концептуальної семантики Р. Джекендофф трактує мову як вираження специфічного когнітивного вміння людини, а тому простежується

тісний зв'язок лінгвістики та психології у дослідженні аспектів значення. Стверджено, що семантична структура така ж, як і концептуальна, тому семантичний аналіз — це, фактично, концептуальний аналіз, оскільки структура семантичних і концептуальних категорій однакова. Згідно з теорією Р. Джекендоффа, в основі сконструйованого когнітивною системою людини світу лежить універсальна концептуальна схема (універсальна граматика понять), котра робить можливим пізнання світу й організовує його структуру — дає потенції до витворення скінченної кількості підсвідомих структур, а з них — нескінченної кількості думок [240, с. 17]. З ізоморфізму значення та концептуальних одиниць людського мислення випливають такі постулати: по-перше, лише елементи, ментально репрезентовані на рівні концептуальних структур, мають зміст на рівні мови; по-друге, референтом мовних виразів виступає не реальний світ, як у більшості семантичних теорій, а світ, сконструйований мовцем. Р. Джекендофф зазначає: “... можна називати лише речі “відомі”, тобто ті, що отримали ментальну репрезентацію... Якщо множина Е об’єктивного світу не засвідчена у мозку особи Р, то Е не існує для Р..., вона просто недоступна для Р” [240, с. 19].

Концептуальну структуру формують концептуальні конституенти, кожен з яких належить до певної з основних онтологічних категорій (ООК), котрі можна вважати “частинами мови” семантичної структури. Початково Р. Джекендофф виокремлював такі ООК: [THING] ([РІЧ]), [PLACE] ([МІСЦЕ]), [DIRECTION] ([НАПРЯМ]), [ACTION] ([ДІЯ]), [EVENT] ([ПОДІЯ]), [MANNER] ([СПОСІБ]), [AMOUNT] ([КІЛЬКІСТЬ]) [240]; з появою “Семантичних структур” [239] склад ООК змінюється: [THING] ([РІЧ]), [PLACE] ([МІСЦЕ]), [ACTION] ([ДІЯ]), [EVENT] ([ПОДІЯ]), [STATE] ([СТАН]), [PATH] ([ШЛЯХ]), [PROPERTY] ([ВЛАСТИВІСТЬ]), [AMOUNT] ([КІЛЬКІСТЬ]). Наведені ООК не вичерпують усіх можливих, система залишається відкритою і допускає доповнення, але набір ООК, за Р. Джекендоффом, мусить бути універсальним, адже він “конструює єдиний

основний вимір, у якому люди організують свій досвід, а тому не може надаватися до вивчення, повинен бути вродженим” [237, с. 87].

Інтерпретація концептів відбувається через формалізовану мову семантичного запису і ґрунтується на законах формування складних концептуальних структур із базових ООК, а також регулює можливість чи неможливість поєднання часткових конститuentів (функцій-реалізацій) у межах певної ООК. Формалізовану мову семантичного запису регламентують визначені правила, як-от: заміщення аргументів I, заміщення аргументів II, змішування аргументів та ін. (про це детальніше див.: [239; 241]).

Так, у реченні *Dog ran toward the house* *dog* і *the house* є THING-конститuentами, *toward the house* — PATH-конститuentом, *ran* — частковою функцією EVENT-конститuenta, і ціле речення відповідає EVENT ООК. Наведемо ще декілька ілюстрацій. Схема EVENT → [_{event} GO (THING, PATH)], матеріальним втіленням якої може слугувати речення *Bill went to Lviv*, стверджує, що EVENT ООК може бути утворена з EVENT-функції GO та її аргументів — THING-функції в русі і PATH-функції. Формальний запис речення *Bill went to Lviv* виглядатиме так:

[_{event} GO ([_{thing} BILL], [_{path} TO ([_{thing} LVIV])])]

Схему STATE → [_{state} BE (THING, PLACE)] використовують для означення місця перебування об’єкта; вона декларує можливість розширення ООК через STATE-функцію BE та її аргументи — THING- і PLACE-функції. Отже, наприклад, структура *The book is on the table* може бути зображена таким чином:

[_{state} BE ([_{thing} BOOK], [_{place} ON ([_{thing} TABLE])])]

Про інші варіанти допустимого комбінування у межах ООК див.: [239; 241].

Теорія концептуальної семантики Р. Джекендоффа цікава тим, що, крім когнітивної орієнтації (місця семантичного компонента в когнітивній системі), містить також функційну орієнтацію: речення збігаються з концептуальними

одинацями, у яких засвідчене знання мовця як виформовувача пропозиції та модальної межі висловлення.

Застосування засад теорії концептуальної семантики Р. Джекендоффа — це, насамперед, дослідження процедурних аспектів змістовних структур, встановлення відношень між семантичними структурами мови й базовими концептуальними структурами людської когнітивної системи, з'ясування принципів, за якими семантика лексем компонує значення висловлень, а це — спроба поєднання двох напрямків (концептуальної семантики та функційної ономазіології) і, значить, шлях до дослідження у межах цілісної когнітивно-комунікативної наукової парадигми.

На нашу думку, семантична метамова Р. Джекендоффа становить дослідницький інтерес для адекватного опису референтної спеціалізації дієслів. Семантичний запис із використанням формалізованої мови дає змогу зацентувати увагу на властивостях об'єкта, а отже, референтній спеціалізації дієслівних предикатів. Розглянемо деякі типові предикатно-об'єктні моделі, записані формалізованою мовою. Наприклад:

Модель запису дієслів ФОГ **“рідинність”** (*лити, цідити, точити; lać, cedzić, kropić; pour, ladle, drain, flashpour* та ін.):

[event CAUSE ([action MOVE ([thing X], [property LIQUID])])]

Модель запису дієслів ФОГ **“сипкість/ дрібність/ порохоподібність”** (*сіяти, трусити, протрясати; siać, przewiewać, sypać; flick, rake, scatter* та ін.):

[event CAUSE ([action MOVE ([thing X], [property POWDERY])])]

Модель запису дієслів ФОГ **“особливості зовнішньої форми”** (*котити; toczyć; roll* та ін.):

[event CAUSE ([action MOVE ([thing X], [property ROUND])])]

Модель запису дієслів ФОГ **“вагові особливості”** (*буксирувати, волокити; drag, tow; wlec, ciągnąć* та ін.):

[event CAUSE ([action MOVE ([thing X], [property HEAVY / LIGHT])])]

Модель запису дієслів ФОГ **“в'язкість”** (*мазати, мастити, шмарувати; tynkować, mazać, szuwaksować; lubricate, gleim, cleam* та ін.):

[event CAUSE ([state BE ([thing X], [property VISCOUS], [place ON])))]

Модель запису дієслів ФОГ “гнучкість/ виткість” (*бинтувати, обвивати, обмотувати; owinąć, owijać, oplatać; tuffle, kink, twist* та ін.:

[event CAUSE ([state BE ([thing X], [property WEAVABLE], [place AROUND])))]

Використання семантичної метамови полегшує опис структури синтаксичних конструкцій, аспектів значення речення і є кроком до розв’язання проблем комп’ютерного аналізу й синтезу природної мови.

Висновки до Розділу 2

Систематизація всього обсягу референто спеціалізованих дієслівних предикативних одиниць дала змогу виокремити ЛСП “ДІЯ” та “СТАН”. У межах ЛСП “ДІЯ” — підполе “ПЕРЕМІЩЕННЯ” і такі ЛСГ: 1) переміщення об’єкта в просторі (14,7 % в українській мові, 15,9 % в польській мові, 19,1 % в англійській мові від загальної кількості одиниць); 2) поглинання об’єкта (3,2 %, 3,4 %, 3,9 %); 3) покриття одного об’єкта іншим (16,0 %, 16,6 %, 13,8 %); 4) колового покриття об’єкта (3,8 %, 2,8 %, 5,3 %); підполе “ФІЗИЧНИЙ ВПЛИВ НА ОБ’ЄКТ” і такі ЛСГ: 1) тиску (7,7 %, 7,6 %, 11,2 %); 2) очищення (7,1 %, 7,6 %, 5,3 %); 3) риття (4,5 %, 2,8 %, 2,6 %); 4) просякання об’єкта (5,1 %, 5,5 %, 3,9 %); 5) з’єднання (3,2 %, 4,1 %, 3,3 %); 6) роз’єднання (7,7 %, 10,3 %, 6,6 %); 7) приведення об’єкта до стану неспокою (3,2 %, 2,1 %, 2,6 %); підполе “ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ” (СТВОРЕННЯ ОБ’ЄКТА ЯК РЕЗУЛЬТАТУ ФІЗИЧНОЇ ПРАЦІ) — 8,3 %, 7,6 %, 9,2 %, а також підполе “ФІЗІОЛОГІЧНІ ДІЇ” — 8,3 %, 7,6 %, 5,9 % (останні на ЛСГ не диференційовано). Виявлено також референтно спеціалізовані дієслова, що формують ЛСП “СТАН” (7,1 %, 6,2 %, 7,2 %). Найбільше дієслів засвідчено в межах ЛСГ переміщення об’єкта у просторі (14,7 % в українській мові, 15,9 % в польській мові, 19,1% в англійській мові від загальної кількості одиниць) та покриття одного об’єкта іншим (16,0 %, 16,6 %, 13,8 %), найменшу — у межах ЛСГ приведення об’єкта до стану неспокою (3,2 %, 2,1 %, 2,6 %).

Спільною рисою досліджених дієслів української, польської, англійської мов виявилася максимальна конкретність і спеціалізованість лексичних значень; диференційна об'єктна сема зумовлює периферійну позицію референтно спеціалізованих дієслів у межах усіх ЛСГ, а також представлення ними конкретної, спостережуваної ситуації.

На основі структурно-семантичного й концептуального аналізу базових дієслів груп, а також опису їхніх концептосфер здійснено моделювання когнітивно-пропозиційних структур і проаналізовано об'єктні зв'язки в межах концептосфер “ПЕРЕМІЩАТИ”/ “PRZEMIESZCZAĆ”/ “SHIFT” та “ПОМІЩАТИ”/ “POMIESZCZAĆ”/ “PLACE”. Виявлено, що концептосфери “ПОМІЩАТИ”/ “POMIESZCZAĆ”/ “PLACE” відрізняються від концептосфер “ПЕРЕМІЩАТИ”/ “PRZEMIESZCZAĆ”/ “SHIFT” більшою насиченістю семантичних зв'язків із іншими концептосферами в периферійних зонах (а отже, більшою акумуляцією знань про регулярні зв'язки процесу поміщення з іншими динамічними явищами процесуально-подієвої сфери), зате для них притаманні нерозроблені приядерні зони. Когнітивно-пропозиційна структура концептосфер “ПЕРЕМІЩАТИ”/ “PRZEMIESZCZAĆ”/ “SHIFT” виглядатиме так: *суб'єкт* (активна істота або активний артефакт) — *предикат переміщення* — *об'єкт* (рідкий, сипкий, з особливостями зовнішньої форми або ваговими особливостями); когнітивно-пропозиційна структура концептосфер “ПОМІЩАТИ”/ “POMIESZCZAĆ”/ “PLACE” виглядатиме так: *суб'єкт* (активна істота або активний артефакт) — *предикат поміщення* — *об'єкт* (рідкий, напіврідкий/ в'язкий, газоподібний, із особливостями зовнішньої форми). Поєднання семасіологічного й концептуального аналізу дало змогу простежити зв'язки між мовною та ментальною організацією комплексу “дієслівний предикат — об'єкт”.

Референтно спеціалізовані поліпропозиційні дієслівні предикати української, польської, англійської мов, що формують денотативний комплекс “*Пошкодження неживого об'єкта*”, засвідчують такі типові ситуації процесуально-подієвої сфери: руйнування, фізичний вплив, тиск; нанесення

удару, руйнування; порушення цілісності об'єкта, тиск, фізичний вплив, переміщення; зміна положення об'єкта, роз'єднання; дотикання, покриття; тиск, зміна якісної ознаки. Поліпропозиційність досліджених дієслівних предикатів пов'язана з відображенням комплексу ситуацій і максимально розгорнутою фіксацією носіями мов уявлень про зв'язки між цими ситуаціями.

Простежені вияви дієслівної метонімії як активного чинника семної динаміки та зміщення синтаксичних позицій показують, наскільки детально і глибоко зафіксована та чи та подієва ситуація дієслівними предикатами української, польської, англійської мов у взаємозв'язках із їхніми аргументами. Виокремлено метонімічні моделі, спільні для досліджуваних мов: 1) актантна ('обробляти певним чином' — 'каузувати певним чином'; 'обробляти певним чином' — 'ліквідувати певним чином'; 'обробляти певним чином' — 'видаляти певним чином'; 'обробляти певним чином' — 'добувати певним чином'); 2) сирконстантна ('фізична дія — слуховий ефект від фізичної дії'; 'фізична дія — зоровий ефект від фізичної дії') засвідчують не модифікацію дієслівного значення, а заміну учасників дієслівної дії.

Практичне значення має запропонований семантичний запис із використанням формалізованої мови, що орієнтує на фіксацію властивостей об'єкта, а отже, референтної спеціалізації дієслівних предикатів. Модель запису дієслів ФОГ "вагові особливості" виглядатиме так: [event CAUSE ([action MOVE ([thing X], [property HEAVY / LIGHT])]); модель запису дієслів ФОГ "рідинність" — [event CAUSE ([action MOVE ([thing X], [property LIQUID])]); модель запису дієслів ФОГ "сипкість/ дрібність/ порохоподібність" — [event CAUSE ([action MOVE ([thing X], [property POWDERY])]); модель запису дієслів ФОГ "в'язкість" — [event CAUSE ([state BE ([thing X], [property VISCOUS], [place ON])]); модель запису дієслів ФОГ "гнучкість/ виткість" — [event CAUSE ([state BE ([thing X], [property WEAVABLE], [place AROUND])]] тощо.

Основні результати дослідження, представлені у другому розділі, викладено в публікаціях [124; 126; 129; 130; 131; 135; 136; 273].

РОЗДІЛ 3.
РЕФЕРЕНТНО СПЕЦІАЛІЗОВАНІ ДІЄСЛІВНІ ПРЕДИКАТИ
УКРАЇНСЬКОЇ, ПОЛЬСЬКОЇ, АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ:
ФУНКЦІЙНИЙ ВИМІР

У цьому розділі представлено функційно-ономасіологічний аналіз дієслівних предикатів української, польської, англійської мов, а також окреслено їхні функційні особливості за даними корпусів текстів. Перший рівень функційно-ономасіологічної класифікації передбачав виокремлення найзагальніших референтно-відображальних класів (ними виявилися: універсальна найвища матерія, жива матерія, нежива матерія), а також окреслення сфер тео-, гомо-, фіто-, бестіа-, натур-, психо-, соціодинаміки, що їх відображають об'єктно зорієнтовані дієслівні предикати, яскраво засвідчуючи антропоцентричність світосприйняття. Неоднорідність функційної організації дієслівних предикатів показано на матеріалі висловлень із об'єктами-артефактами й об'єктами-психофактами в сучасних українській, польській, англійській мовах. На наступному етапі здійснено функційно-ономасіологічну класифікацію референтно спеціалізованих дієслів і схарактеризовано дієслівні предикати відповідно до референтно-таксономічних класів імен об'єктів, кожен з яких представляє ту чи іншу фізичну властивість речовини. Окреслено відмінності у функціонуванні досліджуваних одиниць на підставі зіставного аналізу колокацій найуживаніших дієслівних предикатів ФОГ "рідинність" у корпусах текстів української, польської, англійської мов.

3. 1. Відображальний потенціал дієслівних предикатів української, польської й англійської мов: денотативно-об'єктні зв'язки

Аналіз відображального потенціалу дієслівних лексем української, польської, англійської мов в аспекті притаманних для них зв'язків із референтно-таксономічними класами імен об'єктів засвідчив різний їхній обсяг: від функційної співвіднесеності з достатньо широкими денотативними

класами до відображальної “закріпленості” за певними вузькими референтно-таксономічними класами й аж до їхніх індивідуальних членів.

Онтологічні властивості матерії, що нас оточує, надзвичайно різноманітні, тому важко охопити всі її вияви; виокремлюючи загальні денотативні класи імен об’єктів, відштовхуємося від семіологічної таксономії імен суб’єктів Ю. Степанова і виходимо з необхідності вивчення реалізацій у мові природних категорій типу “Людина”, “Рослина”, “Тварина”, “Річ” та ін., адже імена, що їх відображають, у поєднанні з різними типами предикатів (і насамперед — дієслівними) визначають структуру індоєвропейського речення (див.: [162]).

Спостереження доводять: вербальне кодування одержують дії, стани та відношення (у їхніх стосунках із предметами), що відіграють важливу функцію у житті людини, тобто можна говорити про чітку антропоцентричність предикатного словника. Аналізуючи функційно-відображальні зв’язки, виявляємо важливі для людини сфери — знання про об’єкти фізичного світу, про їхні просторові й речовинні характеристики, про саму людину. Ще Ч. Пірс уважав, що до складу понять *тяжкий, міцний, твердий* входять уявлення про людину, бо потенційний каузатор переміщення, деформації, руйнування — це людина (див.: [7, с. 648]).

На першому рівні функційно-ономасіологічної класифікації виокремлюємо три найбільші референтно-відображальні класи: **універсальна найвища матерія, жива матерія, нежива матерія.**

Перший клас представлено лише декількома одиницями: найвищу, теургійну сутність людина сприймає як самостійну, незалежну, тобто трактує її необ’єктно; до неї можна звертатися, але нею недопустимо “орудувати”:

- *молити, благати* (Бога): *Молю тільки милосердного Бога, щоб поміг мені весни діждати, щоб хоч умерти на Україні* [GRAC];
- *wysławiać* (Вога): *Będę wysławiać Twoje imię* [BNP];
- *glorify* (Lord): *I feel it is only in weakness that I can glorify God* [BNC].

Другий клас — жива матерія — об’єднує дієслова трьох референтно-відображальних підкласів: людей (**гомофакти**), представників тваринного

світу (**бестіафакти**), сюди ж відносимо і птахів, і представників рослинного світу (**грамінафакти**, за термінологією Р. Ганжі [43, с. 33–39], або **фітофакти**). Розглянемо кожен із зазначених підкласів.

1. ГОМОФАКТИ. Аналізований підклас демонструє антропоцентричність світосприйняття: у центрі перебуває людина з усіма її фізичними діями, психічними станами, формами соціального існування. Освоюючи або класифікуючи світ, вона мислить себе діяльною, динамічною істотою, відштовхуючись від власного еґо як від точки відліку.

Найчастіше мовна свідомість виокремлює певні дії, властиві не всьому підкласу, а лише окремій групі людей, об'єднаних за певною ознакою: статевою, віковою, соціальною (професійною) тощо. У таких випадках дієслова звужують свою референцію, що виявляється важливим, а тому обов'язково знаходить відображення у словнику. Наприклад, в українській і польській мовах дієслова *женити*, *żenić* референтно пов'язані з особою чоловічої статі, тоді як англійське *marry* 'женити, видавати заміж' у статевому аспекті не диференційоване: *marry him, marry her*. Порівняймо: *Так от же парубка треба женити* [GRAC]; *Mówiono, że ojciec musiał się żenić, ale nie widać było, żeby coś miał przeciwko temu* [NKJP] і *But Andrew, obsessed by his teenage daughter Emma, has sworn she will never marry the man she loves; the house she had shared with her lover even though he had left it to marry another woman* [BNC].

За віковими ознаками в мовних картинах виділяємо групу 'діти':

– присипляти, підкидати, розбещувати: *Не встигло воно прокинутись, як дівчина лишила прання й, тихо наспівуючи колискової, заходилася присипляти дитину* [GRAC]; *В якійсь дуже розумній книжці вона прочитала, що кількість іграшок має бути обмеженою, щоб не розбещувати дитину* [GRAC];

– *niańczyć, kołysać, piastować*: *Nie możesz niańczyć dziecka przez cały czas, musisz więc odnaleźć przyczynę płaczu* [NKJP]; *Wspominał Sosin, jak się wciągał do zawodu, przez pierwszy rok wolno mu było sprzątać izbę, przez drugi — kołysać dziecko państwa majstrostwa* [NKJP];

– *nurse, adopt, deprave: The money raised will fund the training of a MacMillan nurse, who will nurse terminally ill children in their own homes [BNC]; That he had it in mind to adopt a child [BNC]*

Об'єкт 'люди' знаходить референтне відображення у дієсловах емоційної та матримоніальної сфер, наприклад:

– *кохати, обіймати, розлучати: Не розлучайте мене з моїм Василечком [GRAC]; Бачила, як вона своїми кістлявими руками обіймає доктора за шию, як впирається в його уста своїми широкими, безкровними губами, чула навіть її голос, повний пересадних пестощів, а при тім немилосердно пискливий [GRAC];*

– *pieścić, rozwodzić, obejmować: To jego żona pracowała dla niego, jego kobieta, panna z hrabiowskiej rodziny, wielka dama, na którą patrząc podczas większego zebrania towarzyskiego trudno było uwierzyć, że się ma prawo głaskać ją po głowie, pieścić jej ciało lub zasadzić do roboty [NKJP]; Dziewczyny chciały całować go w rękę, on jednak obejmował je i cmokał głośno w policzki [NKJP];*

– *kiss, pamper, divorce: He bent to kiss her, his lips just touching hers in feather-light movements, as he traced the path of her jawline back to her ear [BNC]; Can my mother divorce a missing husband? [BNC].*

Крім того, важливим для мовної свідомості виявляється фізичний стан особи: деякі дієслова відображають хвору людину як особливий об'єкт:

– *виходжувати, лікувати: Василя виходжуй, а я, мабуть, самотужки оживу... [GRAC]; А що доглядачі не звикли лікувати невольників, рани ніяк не загоювалися й Микола не міг працювати [GRAC];*

– *doglądać, pielęgnować, leczyć: Dogląda go wiejski zielarz, nie ufam bowiem medykom [NKJP]; Pielęgnowała chorych i opuszczonych, bezradnych i nieszczęśliwych [NKJP];*

– *treat, nurse, coddle: "We treat people with all sorts of fears," he said [BNC]; The student may nurse only patients with ingrowing toe nails or hallux valgus [BNC].*

2. БЕСТІАФАКТИ. Названий референтно-відображальний підклас кількісно значно більший, ніж попередній, що доцільно пояснити різноманіттям тваринного світу.

Функційна співвіднесеність дієслів, які утворюють цей підклас, доволі широка — може бути як загальною, так і конкретною:

– *дресирувати, ловити: Роммістр Ромтер дресирував тих собак і випробовував їх на різних волоцюгах, так що всі волоцюги почали обминати Кладненську округу, мов зачумлену [GRAC]; Хитрить, як ловить кіт шпака [GRAC];*

– *tresować, pętać: Zapaleni gołębiarze budowali specjalne gołębniki, wymieniali się ptakami i tresowali je [NKJP]; Poić konie i pętać na noc, rozpinać namiot, budować zeribę, pilnować w czasie drogi, by nie poginęły zapasy i juki z rzeczami, obdzierać i dzielić zabityą zwierzynę — wszystko to, w braku młodego Murzyna, miało teraz spaść na niego [NKJP];*

– *hopple, train: Even doing something only once can be enough to train the horse to behave in a way we would rather it didn't! [BNC] — будь-яких тварин;*

– *нав'ючувати (осла, коня): Четверо добрих коней — сірий, буланый, вороний і гнідий — пирскали коло танку і стояли слухняно, звичні до такої операції, їх спритно нав'ючували, пильнуючи, щоб було порівну [GRAC];*

– *колоти (свиню): Два дні варили і смажили рибу і дробину, дичину і поросят, кололи свині, начиняли ковбаси і ковбики, місили пироги й книші, пампушки, коржі та вареники [GRAC];*

– *tuczyć (świnie, drób): Dla was w chlewach tuczę wieprze, Byście mieli życie lepsze [NKJP];*

– *obrzędzać (krowy, kozy): Czytał po raz kolejny znane już na pamięć książki, obrzędzał kozy i nudził się śmiertelnie, nie mając tym razem do towarzystwa Pożeracza Chmur [NKJP];*

– *hatch (chicken, egg): Brush turkeys, mound-building birds who hatch their eggs in compost heaps, belong to the Australian region [BNC];*

– *land* (fish): *It took me three attempts to land the fish but eventually I managed to bring it in to the bank and my mate Paul scooped the net under it* [BNC].

Референтна налаштованість дієслів на об'єктну групу 'риби, птахи' засвідчена рідше, останні часто відображені недиференційовано:

– *кільцювати*: *Сигнал безпеки подавав орнітолог, який колись кільцював птахів на Чорногорі, Гриняві і на гуцульському краю світа — у горах Цібо і знався ще з Франциском* [GRAC];

– *obrzączkować*: *Właśnie jutro tam zamiar obrzączkować nietoperze* [NKJP];

– *ring*: *His job is so delicate that to ring birds like this Bill has had to train for two years under the watchful eye of a certified ringer* [BNC].

Аналіз дієслів, зорієнтованих на таксономічний підклас об'єктів-бестіафактів, виявляє референтну опозицію 'домашні / свійські тварини — дикі тварини'. Імена представників домашніх тварин частіше знаходять вияв у семантиці дієслівних предикатів, аніж представників дикого тваринного світу. "Свійські" об'єкти-бестіафакти належать до сфери ближчого оточення, входять у зону безпосередніх потреб людини, тяжіють до центру її життя — дому, тому й актуальність їхнього існування реалізується у мові:

– *виганяти* (худобу на пасовище), *пастити* (худобу або птицю), *доїти* (корову, козу), *вигулювати* (собаку): *Про це знають добре всі: і вовки, і лисиці, і косулі, і навіть вівчарі, що пасуть улітку отари на верховинах* [GRAC]; *Було трафиться корова гарна, здорова, з великим вим'ям, а прийдеш доїти її, та молока буде капочка* [GRAC];

– *chodzić* (za bydłem), *paść* (konie), *doić* (krowy, owce): *Prawo pozwala mieszkańcom pobliskich wiosek paść bydło w parku narodowym, bo robili to od setek lat* [NKJP]; *Słońce już było wysoko, dziewczyny folwarczne szły na pobliskie łąki doić krowy* [NKJP];

– *graze/ pasture* (cattle), *kill* (hen), *shear/ clip* (sheep): *... they used to graze their horses up there in that field up at the top* [BNC]; *This course, organised by the*

Agricultural training board, is helping to train those who want to learn how to shear sheep [BNC].

Особлива роль серед домашніх тварин відведена коню — істоті, що протягом століть була опорою у побутовому функціонуванні багатьох етносів. Дослідники зауважують, що, наприклад, в англійській мові існує велика кількість найменувань, пов'язаних із різноманітними властивостями, породами, призначенням коня [170, с. 124]. Індивідуалізація імені цієї тварини як об'єкта дії притаманна не лише англійській мові. Порівняймо:

– *розпрягати, об'їжджати, заганяти, манежити: Розпрягає коні, прив'язує їх так, щоб вигідніше могли відпочити* [GRAC]; *Ти знаєш, що я непоганий верхивець, об'їжджаю коней полковника* [GRAC];

– *kulbaczyć, siodłać, ujeżdżać, galopować: Jedyńy syn tego starego człowieka zaczął ujeżdżać konie i złamał nogę* [NKJP]; *Gwardziści z nienawiścią obserwowali, jak mężczyźni siodłają konie, troczą juki i odjeżdżają górską ścieżką* [NKJP];

– *harness, inspan, saddle: For instance, how to groom a horse, how to harness it and how to walk up and down the long rigs alongside your favourite ploughman, listening to his songs and watching his work with the horses* [BNC]; *Saddle your horses, gentlemen! A republic has been declared in France* [BNC].

Дикі тварини становлять для людини меншу значущість. Як показали спостереження, найчастіше дієслова відображають здатність об'єктів, що стоять за іменами, бути здобиччю для людини:

– *ловити, полювати, вистежувати (звіра): Ми тебе за хорошого мали, а ти на пташок полюєш!* [GRAC]; *Шпичак давно вистежував того лося, — він помітив його одночасно з дітьми і, присівши у виямку, тільки посміювався, коли взялися визволяти його з ополонки* [GRAC];

– *łowić, tropić, polować (zwierzyńę): Dobrze ułożony potrafi wspaniale wystawiać i aportować ptactwo w polu i z wody, tropić postrzeloną grubą zwierzyńę?*

[NKJP]; *Żywił się jagodami i grzybami, a potem zaczął polować na małe zwierzęta* [NKJP];

– *hunt, sip, hatch (bird), angle (fish): Now he has six months to set things right, which at least gives the ducks time to hatch their eggs and raise their families* [BNC]; *There are no big fish left to angle for* [BNC].

3. ГРАМІНАФАКТИ. Дієслова досліджуваних мов об'єктно налаштовані на імена різноманітних фітонімів. Вони можуть відображати референтів узагальненого (родового) типу:

– *виращувати, розводити, культивувати: Татари виращували інші, забуті сорти, чудові на смак, але не придатні для винарства* [GRAC]; *А проте клімат повітря з лехкими й короткими зимами дає повну змогу розводити не тільки найбільш ніжні сорти яблук і груш, а в аматорських садках прекрасно виростають абрикоси, навіть персики й багато сортів винограду* [GRAC];

– *wysiewać, sadzić, uprawiać: Drzew też nie warto sadzić, chyba krzepki jałowiec, żeby uwagi nie zwrócić* [NKJP]; *Wychodzą na podwórze, on pokazuje Marcie długi, wąski pas ziemi, podzielony na niewielkie grządki, na których samotna kobieta uprawia warzywa i ziemniaki* [NKJP];

– *grow, plant, domesticate: Our ancestors didn't realise how essential salt was to their well being until they started to grow crops* [BNC]; *If you plant coffee it's about five years before you can harvest any coffee* [BNC] (будь-які рослини), а також можуть бути зорієнтованими конкретніше:

– *рвати (ягоди, квіти), запилювати (квіти): А медуниці тільки цього й треба — нехай комахи запилюють молоді рожеві квіти, а не відцвітаючі старі* [GRAC];

– *obrywać, zbierać (jagody, kwiaty): Odgięła jedną z gałązek i zaczęła obrywać maliny* [NKJP];

– *gather (flower, fruit): There is no reason in the nature of the technology itself why men should not gather fruits, berries, and roots, and consequently no reason why they should spend so much less time in productive activities* [BNC].

Рослини цікавлять людину насамперед завдяки можливості їхнього застосування у побуті або як продуктів харчування, що відображено в мові:

– *луццити* (горох, фасолю), *трінати* (льон), *шаткувати* (капусту): *Я йому незабаром за поміч стала: яблука збирала, а там далі й мак ріжу і хвасольку луцу* [GRAC];

– *kosić* (żyto), *łuskać* (orzechy), *czesać* (len): *Ale w końcu zobaczyła Konstantego, który z kosą na ramieniu szedł gdzieś kosić otawę dla swoich ulubionych koników* [NKJP];

– *falter* (barley), *saw* (wheat), *glean* (peas): *They had no land of their own, they had nothing to harvest of their own, they could only go and harvest, and glean what the harvesters left behind* [BNC].

Із названих фітонімів частотою референтного відображення відрізняється лексема *дерево*, і цей факт збігається з поглядами етнологів на дерево як складник найдревніших рослинних культур:

– *укорінювати, насаджувати, трусити, щепити, аблактувати* (дерева): *Вона трусила, трусила стовбур, але верхня грушка не падала, а я підлетіла і поклювала, скільки хотіла* [GRAC];

– *wyrąbywać, wycinać, szczepić* (drzewo): *Żalowała, słysząc jego westchnienia, że nie szczepi drzewek, nie przebiera nasion, zamiast powtarzać bez końca mi, me, mo, mi, na coraz to innym tonie* [NKJP];

– *prune, cut, graft* (trees), *fell* (forest): *I imagine it must have been a cypress tree since they prune the lower branches leaving a swordlike edge sticking up* [BNC].

Отже, мовна свідомість вичленовує життєво важливі для людини об'єкти (корисні/ необхідні або ж шкідливі/ небезпечні); це виявляється у семантиці дієслівних предикатів і свідчить про чітку антропоорієнтованість мовних явищ.

Клас неживої матерії умовно розпадається на такі референтно-таксономічні групи: натур-, арте-, соціо- та психофакти з власним поділом у межах кожного із них.

4. НАТУРФАКТИ. Аналіз свідчить, що українські, польські й англійські дієслівні предикати не мають об'єктної функційної співвіднесеності з денотативним класом “активних” натурфактів — іменами небесних світил, явищ природи, оскільки ці категорії не мисляться антропоорієнтованими, виступають активною стихією, а тому не можуть належати до сфери об'єктної динаміки. Людина не вважає себе здатною впливати на небо, сонце, вітер і т. ін., а навпаки, сприймає такі субстанції як незалежні від її волі (пор. референтну детермінованість дієслів їхніми суб'єктами та виокремлені класи: [23, с. 51; 105; 107, с. 138–142; 108]).

Об'єктна сфера дає можливість говорити про “пасивні” натурфакти, до яких ми зараховуємо насамперед назви речовин, а також назви органів і частин тіла людини, тварини, різні утворення на тілі, волосся, шерсть і т. ін. (про це йтиметься у параграфі 3.3):

- *брати, гардувати: То її бозя послав води брати до колодязя?...* [GRAC];
- *zmiękczać, karbonizować: Fosforany zmiękczając wodę, ułatwiają pranie, potem spływają do rzek i wód powierzchniowych, powodując nadmierny wzrost glonów i mikroorganizmów* [NKJP];
- *bail, draw: A few strategic blows with a hammer will achieve this without shattering the whole thing, but it's prudent to first bail out as much water as possible from the trap* [BNC] — воду;
- *карбувати, шабрувати: Крім Володимира, карбували ще свою монету його безпосередні наслідники — Святополк та Ярослав* [GRAC];
- *klepać, bić: No, to się cieszcie — my idziemy kosy klepać* [NKJP];
- *alloy, chase, assay: A process essentially the same as this was used for brass-making in Europe until the nineteenth century, when it became more economical to alloy metallic zinc directly with copper* [BNC] — метал;
- *стругати, тесати: З вами вже я недовго стружусь дошки ...* [GRAC];

- *strugać, heblować*: *Gdy człowiek buduje z drewna stół (tnie deski, hebluje je, klei), to wykorzystuje przyrodę dla swojego dobra [NKJP];*
- *boast, cord, plane*: *Now plane away surplus wood, finishing with a drum sander, working only with the run of the grain [BNC] — дерево;*
- *похилити (голову)*: *Аж голову похилив і приспішив ходи з сорому [GRAC];*
- *опустити (очі)*: *Надя стривожилась і опустила очі [GRAC];*
- *marszczyć (czoło)*: *Myślała chwilę, marszcząc czoło, po czym skinęła głową [NKJP];*
- *wydymać (policzki, wargi)*: *W tym celu nabiera pełne usta powietrza, wydyma policzki i staje się lekki jak piórko [NKJP];*
- *frizzle (hair), poke (head, nose)*: *Just some stupid, bad tempered old woman with nothing better to do than poke her nose in where she's no business [BNC].*

5. АРТЕФАКТИ:

а) продукти харчування, напої, тютюн:

- *готувати (їжу), нашпиговувати (м'ясо), смажити (картоплю)*: *І борці готувати вчитимусь, і вищу науку перейму; присвячу себе на службу жіноцтву або народові: я люблю педагогію, а це річ не мала й не пуста [GRAC], Я почав нашпиговувати рибину зубочками часнику [GRAC];*
- *kisić (kapustę), marynować (grzyby)*: *Nie uczył ich, jak kisić kapustę — powiedziała [NKJP];*
- *grate (carrot), guzzle (beverage), hand (cake)*: *Sir John's temper had improved but Athelstan dreaded spending a day watching him guzzle one goblet of wine after another [BNC];*

б) одяг, взуття:

- *прасувати (сорочку), виношувати, доношувати (одяг), прати (білизну)*: *Осторонь жінка прасує білизну [GRAC]; Діти з бідних родин*

доношували перешитий на них одяг батьків [GRAC]; Розказував дідусь, що йому хотіла якась побожна людина прати сорочку, так він і не схотів [GRAC];

– *prać* (kolory), *obiwać* (buty), *wkładać* (chustkę): *Będę myła podłogi, prała firany, wyczyszcze piec* [NKJP];

– *hem* (cloth, garment), *pounce* (cloth): *Hem the trailing edge and tip angles, then form the leading edge pockets to take the dowels, leaving the ends open* [BNC];

в) побудови та їхні частини:

– *споруджувати* (пам'ятник, місто), *обличковувати* (стіну): *За яром на відрубній горі люди споруджують місто* [GRAC];

– *rozwalać* (ścianę), *przybudować* (pawilon): *Licząc na to, że ludzie nie zechcą rozwalać kilofami tej ściany, zamalowanej fałszywym dowodem praludzkiego istnienia?* [NKJP]; *On to rozbudował pałac nad jeziorem i uczynił go wspaniałą rezydencją* [NKJP]; *Że się przybudowało do romańskiej przepięknej budowli straszny gmach z niebielonej rudej cegły?* [NKJP];

– *stoke* (furnace), *construct* (nest), *erect* (barricade): *Police had to erect barriers to keep crowds back as Charles was warmly greeted by hundreds of wellwishers* [BNC];

г) механізми, засоби праці, зброя, інструменти:

– *наладити* (станок), *глушити* (двигун), *закручувати* (гайку): *Засукав рукава, заліз під машину, першим, який попався, ключем крутив першу-ліпшу гайку. Разів двадцять закручував і odkручував* [GRAC];

– *nakręcać* (zegarek), *puszczać* (motor), *nastroić* (skrzypce): *Bierze budzik i nakręca go* [NKJP];

– *edge*, *sharpen* (sword), *fret* (knife), *set* (razor): *But leave your trowels and sharpen your swords!* [BNC];

г) засоби пересування:

– *пригнати* (машину), *відв'язати* (човен): *Коли-небудь я прижену машину й заберу його* [GRAC];

– *lądować, startować* (samolot): *Na dachu lądował policyjny ciemny samolot* [NKJP];

– *moor* (ship, buoy), *fly* (plane): *If we moor a tiny toy boat at some fixed point in the pond, the boat will bob up and down rhythmically as the waves pass under it* [BNC];

д) результати (продукти) інтелектуальної діяльності:

– *малювати* (картину), *проповідувати* (вірування), *оркеструвати* (музичний твір): *Чому наші малярі не малюють таких картин?* [GRAC]; *Ви проповідуєте гуманну педагогію, а нам треба педагогів суворих, жорстких.* [GRAC];

– *drukować* (książkę), *wystawiać* (sztukę), *otwierać* (koncert): *Mimo to wydawca gotów jest drukować moją książkę bez zmiany jednego przecinka* [NKJP]; *Zdałam sobie nagle sprawę, że w moim zasięgu jest człowiek, który może otwierać i zamykać szkoły artystyczne, teatry i opery, mianować i usuwać dyrektorów, wystawiać sztuki, wydawać książki, rozdawać stypendia i nagrody - słowem, wszystko może* [NKJP];

– *print* (text), *publish* (newspaper), *stage* (opera): *He plans to publish diaries about his years in office which will spark a storm in Westminster* [BNC]; *David Vernon wanted to stage a festival in which people played music to his plants* [BNC].

6. СОЦІОФАКТИ — продукти, результати соціальної активності людини:

– *нарощувати* (борги), *почати* (власну справу), *наближати* (події): *Селяне так само мусять, для власної користі, організовано боротися проти крамаря, не купувати у нього, а ні на копійку, щоб небуло йому з чого нарощувати свій капітал* [GRAC];

– *subskrybować* (obligacji), *trwonić* (pieniądze): *W tej chwili, gdyby rząd subskrybował pożyczkę — byłaby pokryta w ciągu dnia* [NKJP];

– *implement* (obligation), *determine* (prices), *break* (law): *When times are bad it can be a very savage choice people have to make — either break the law or go broke* [BNC].

7. ПСИХОФАКТИ — почуття, емоції і т. ін.:

– *наганяти* (сум), *вливати* (горе), *заронити* (підозру): *Я не буду наганяти на Вас сум, бо я в житті більша оптимістка, ніж в своїй літературі* [GRAC];

– *drzeć* (z gniewu), *napędzać* (strachu), *okazać* (niepokój): *Podwładny drżał ze strachu* [NKJP];

– *slur* (fact), *impose* (lie), *induce* (doubt), *erase* (memory): *Five years can change opinions; ten years can erase memories* [BNC].

Сфери динаміки, що їх відображають об'єктно зорієнтовані дієслівні предикати досліджуваних мов, можна зобразити як на Рис. 3.1.

Водночас зв'язок дієслів з об'єктними одиницями конкретних денотативних класів функційно рухомий і залежить від комунікативної інтенції мовця, наприклад: *пом'якшувати* — воду ('натурфакт') і ставлення ('психофакт'): *На водопровідних станціях воду з високою твердістю пом'якшують, пропускаючи крізь цеолітові або пермутитові фільтри* [GRAC];

Рисунок 3.1. Сфери динаміки дієслівних предикатів

Мої товариші, які все поїли скорше, напевне так говорять, бо хочуть зм'якшити мої почування, щоб я з ними поділився [GRAC]; drive — car ('артефакт') і cattle ('бестіафакт'): Only those named as drivers at the commencement of the rental may drive the car, and each one must sign the rental contract with the hire company [BNC]; It is a combat zone which they concede to the predators until morning, when they drive out their cattle again past sleeping lions and strangely reticent hyena [BNC]; з другого боку: jeść (buraki) — 'артефакт' (продукт харчування) і pleć (buraki) — 'грамінафакт': Trzeba jeść świeżą pietruszkę i zeszłoroczne buraki [NKJP]; Iść do ogrodu, pomagać pleć buraki [NKJP]; gip (fish) — 'артефакт' (продукт харчування) і land (fish) — 'бестіафакт' і т. ін.

Отже, дієслівні предикати української, польської, англійської мов, що відображають живу й неживу матерію, демонструють антропоцентричність світосприйняття. Таксономічний клас об'єктів-бестіафактів й об'єктів-фітофактів виявляє референтну опозицію 'домашні/ свійські тварини/ рослини — дикі тварини/ рослини'. "Свійські" об'єкти-бестіа- та фітофакти входять до зони безпосередніх потреб людини, тому й актуальність їхнього існування реалізується в мові.

3.2. Відображальні типи дієслівних предикатів у висловленнях із об'єктами-артефактами й об'єктами-психофактами в українській, польській і англійській мовах

Розглянемо особливості комунікативного вияву типів дієслівних предикатів у висловленнях з іменами об'єктів-артефактів в українській, польській та англійській мовах. Артефакти, як уважають Ф. Бацевич і Т. Космеда, формують центральну категорію, що найбільш виразно експлікує семантичні властивості імені як такого, виступаючи носієм ономасіологічного статусу "конкретність" [23, с. 148]. Аналіз текстового матеріалу дав змогу виокремити такі відображальні типи дієслівних предикатів, спільні для досліджуваних мов:

1. Дієслівні предикати, що відображають появу об'єкта як фізичної реалії, напр.: *Рано починається день тих, хто споруджує канал* [GRAC]; *przybudowali pawilon handlowy* [OT]; *A barricade that state troopers had erected at the entrance* [TC].

2. Дієслівні предикати, що відображають появу об'єкта як результату інтелектуальної діяльності людини, напр.: *Його ув'язнено за те, що... він проповідував думки грецьких філософів* [GRAC]; *Drukował swoje wiersze w tygodnikach literackich* [KG]; *Columbia University's music department had agreed to stage the opera* [LM].

3. Дієслівні предикати, що відображають рух об'єкта та його частин, напр.: *Цар Одиссей пригнав свої човни* (МЗ); *nakręcić zegarek*; *They were guzzling tea in the common room* [AS].

4. Дієслівні предикати, що відображають перетворення об'єкта

- зі змінами термічного характеру, напр.: *Моя ще до війни кожного ранку грінки на свинячому смальцеві смажила* [ГТ]; *prasować suknię żelazkiem* [OT]; *He cracked eggs, got breadcrumbs and soon fried one of his wonderful fish suppers* [LM];

- зі змінами хімічного складу, напр.: *квасити капусту можна і в дерев'яних бочках* [GRAC]; *marynować jarzynę w occie z dodatkiem przypraw smakowych i korzeni* [NKJP].

Об'єкти-психофакти Ф. Бацевич трактує як такі, що належать до ономасіологічного (референтно-відображального) класу абстрактних імен і виступають результатом вторинного ступеня узагальнення, а відтак для них властиві “неіменні” риси (насамперед, ознаковість) [23, с. 167]. Зіставний розгляд висловлень із об'єктами-психофактами в українській, польській, англійській мовах дає підстави стверджувати, що найбільш комунікативно значущими виступають дієслівні предикати, які відображають:

- появу об'єкта у внутрішньому світі людини, напр.: *... розумніше було б повернутися додому і таких великих думок у серці й розумі не плекати* [ВШ]; *... а заронили солодку приємність й чудові одурманливі запахи, якими дихав* —

надихатися не міг... [ВШ]; *Skrzywieniem ust wyraziłam niezadowolenie...* [KG]; *Endeavoured to induce in me his passion for the planting of rare shrubs* [BNC];

- зникнення об'єкта із внутрішнього світу людини, напр.: *І я йшов до тебе гори, тратячи останню силу...* [ВШ]; ... *pokonałam kiedyś strach* [KG]; *I did my best to erase that horror from my mind* [LM].

Процесуальність (поява/ зникнення) у вияві психофактів може супроводжуватися інтенсивністю, як-от: *They have slurred his faults...* [LM]; *Try and slur the integrity of the police* [BNC]. У випадку реалізації дієслівними предикатами комунікативного типу “зникнення об'єкта з внутрішнього світу людини” психофакти зазвичай комунікативно “поводяться” як природні явища, “тіла”, стихії, тобто як натурфакти: *І лиш нудьгу всередині сколише* [МЗ]; ... *сховався з головою і зібрав волю, щоб погасити той зрадливий неспокій...* [ВШ]; *Nie chciałam drżeć przez całe życie, ... tłumić w sobie gniew i śmiech...* [KG].

Варто зауважити, що, як і у випадку суб'єктних зв'язків (про це див.: [23, с. 169–174]), імена об'єктів-психофактів не мають властивих лише для них дієслівних предикатів; часто відбувається “переймання” дієслівних предикатів з інших функційно-ономасіологічних сфер завдяки образним уявленням, метафорі.

Закономірності комунікативної орієнтації дієслівних предикатів на певні властивості їхніх об'єктів свідчать про взаємовплив семантики дієслова й об'єкта в їхній внутрішній семній організації: перетин дієслова та об'єкта відбувається у межах глибинної структури предиката, де закладені місця для об'єктів визначеної семантики, денотативної налаштованості.

3.3. Функційно-ономасіологічна класифікація референтно спеціалізованих дієслівних предикатів української, польської, англійської мов

Застосування онома- й семасіологічного підходів до лексичного складу мови пов'язане зі значними успіхами у створенні ідеографічних словників, структуруванням словникової множини на групи, підгрупи і т. ін. різного

обсягу й характеру та встановленням відношень між ними, аналізі специфіки системно-структурної організації словника — осмисленням різнобічних семантичних зв'язків між окремими лексемами та класами лексем. Наведемо думку Е. Кузнецової: “... у характеристиці будь-якого класу слів центральне місце займає міжслівна парадигматика, ті зв'язки, що поєднують між собою елементи класів на основі спільності формальних або семантичних ознак. Слово як елемент таких відношень зазвичай розглядають як знаковий інваріант — слово-ономатему, абстраговане від синтагматичних характеристик. У слові-ономатемі лексема як самостійний і узагальнений інваріант усіх його форм маніфестує віртуальне значення, яке становить інваріант усіх можливих значень слова у функціюванні” [92, с. 15]. Сучасна лінгвістика зміщує акценти власне на функціонування і переходить від питання “як?” до розгляду проблеми “навіщо?": “... навіщо, для чого, задля отримання якого результату існує цей елемент, конструкція, система?” [73, с. 273] і таким чином змінює пріоритети в підході зі статички на динаміку. Актуальності набуває вивчення функційного аспекту мовних явищ з урахуванням комунікативних потреб мовця, його діяльної ролі в акті лексичної номінації. У контексті цих проблем особливе місце займає опрацювання функційно-ономасіологічної типології лексичних одиниць — типології номінативних засобів активної мовної системи, що повинна сприяти осмисленню механізмів комунікативної взаємодії виокремлених класів у процесі побудови мовцем висловлення. Виокремлені ФОГ як об'єднання одиниць, функційно та відображально взаємно скоординованих, не мають характерного для ЛСГ і ЛСП класичного польового принципу побудови, що передбачає наявність вираженого ядра й обширної периферії; для ФОГ, одиниці яких ономасіологічно однорідні, властивий “рівноправно-площинний тип організації” [21, с. 51].

Досліджувані дієслівні предикати української, польської, англійської мов становлять єдиний комунікативний тип предикатів *конкретної фізичної дії* (кінетичної, чуттєво сприйнятної). У їхніх межах відповідно до референтно-

таксономічних класів імен об'єктів, кожен з яких представляє ту чи ту фізичну властивість субстанції, виявляємо ФОГ, відображально налаштовані на:

1) “рідинність” (46 одиниць/ 29,5 % в українській мові, 35 одиниць/ 24,1 % в польській мові, 35 одиниць/ 23,0 % в англійській мові):

– *бовтати, лити, кропити, випаровувати, віджимати, гнати, жлуктати, дистилювати, колотити, пити, смоктати, сочити, ссати, хлебтати, хлюпати, цідити, цяпати: Тоді старий зіп'явся на ноги і, хапаючись руками за куці, поплився до річки і довго хлебтав із неї воду [GRAC]; Гаряче проміння, як найтонші розпечені голки, проходило під шкіру, випаровувало з нас вологу, палило тканини і нерви [GRAC];*

– *chłonąć, wlewać, zakraplać, naparzyć, czerpać, lać, ochlapać, bryzgać, chlastać, wyprysnąć, marszczyć, ssać, pić, smoktać, cedzić: Kiedyś powiedziałem, że jest ona jak pęknięty dzban, do którego wlewamy wodę i ta woda wycieka [NKJP]; W XIV wieku studnia należała do dominikanów, później wodę czerpał z niej browar [NKJP];*

– *flash, hield, imbibe, instil, infuse, leach, mop, puddle, scoop, shed, sile (milk), slop, splash, souse, swash, spatter, wrinkle: What is more, the mouth of the pouch faces backwards so that when the female digs with her forelegs, the earth flies safely past her young as they steadily imbibe their milk within her pouch [BNC]; My master manoeuvred himself round, using his hand to scoop out the icy water, shouting at me to pole faster [BNC];*

2) “твердість” (38 одиниць/ 24,4 % в українській мові, 38 одиниць/ 26,2 % в польській мові, 33 одиниці/ 21,7 % в англійській мові):

– *визублювати, висікати, довбати, колоти, кришити, ламати, лупати, скребти, плющити, терти, троцити, чеканити, бурити, карбувати, клепати, кувати, розцебенювати, тесати: Весну в місті несуть не ластівки, а бендюжники, що з благословення комгоспу починають довбати на вулицях злеглий сніг, вантажити його на санки й вивозити геть, де він може танути без шкоди для міського добробуту [GRAC]; А над усім музика: ірже десь лоша,*

лунко хтось клепає косу, гуде далі в стену машина, робітниками густо оточена [GRAC];

– *krajać, kroić, rąbać, piłować, pękać, rozszczepiać, uszkadzać, kłuć, przebić, dziurkować, rozciąć, rozłupać, rozdwoić, rozbijać, drobić, siekać, klepać, tłoczyć, świdrować, borować, drążyć: Niech pan sobie teraz wyobrazi, że to jest ostry miecz, pan ma tylko gołe ręce, a ja chcę panu cięciem z góry rozłupać czaszkę na dwie połówki* [NKJP]; *Leżałem skulony na łóżku i patrzyłem, jak Anna zalewa rumianek wrzątkiem i kroi chleb* [NKJP];

– *chop, face (stone, bone), file (fingernail), fissure, flaw, hatch, perforate, split, rag (stone, ore), scalp, sliver (wood, metal): Chop the onion, garlic, carrot and celery and put into a casserole with the soya beans* [BNC]; *The extra cost is worthwhile, for you can then perforate a bundle of sheets at once* [BNC];

3) “газоподібність” (4 одиниці/ 2,6 % в українській мові, 8 одиниць/ 5,5 % в польській мові, 7 одиниць/ 4,6 % в англійській мові):

– *дути, дмухати, вдихати, сапати, вентилювати, провітрювати: Завелось щось на горищі, дмухає сажею по хаті, дмухає по сінях, їсти вимагає, та щоб чогось доброго, бо на голові й миску розіб'є* [GRAC]; *Він їхав битим шляхом, де з обох боків зеленілися-рунилися молоді пари, і жадібними грудима вдихав в себе вільне повітря, пив золоте сонце* [GRAC];

– *dąć, wdychać, pochłaniać, sapać, dyszeć, inhalować, absorbować, wciągać, dmuchać, zdmuchiwać: W dolnej części umieszcza się zwykle środek suszący, który pochłania szybko wilgoć dostającą się z powietrza do wnętrza eksykatora w momencie jego otwarcia (np. silikażel, bezwodny chlorek wapnia, bezwodny siarczan magnezu)* [NKJP]; *Szatynka też się przedstawia, Kociak przytrzymuje jeszcze przez chwilę jej rękę w swojej, przepraszam, nie dosłyszałem, Jolanta czy Joanna, nachyla się do niej, wykorzystuje pretekst, zbliża się trochę bardziej, niż powinien, wciąga w nozdrza powietrze, po prostu obwąchuje ją* [NKJP];

– *puff, scrub (gas, vapour), inhale, breathe: There was a pewter tray with hairpins and the little yellow pads her grandmother wore to puff out her hair, her*

coral and amber beads, a china pot with dead-white face powder in it and a silver-topped bottle of lavender water [BNC]; she saw Mike in the pit ... attaching a cluster to one of a line of cows, when she slapped the flank of that cow, and shut her eyes to inhale the air loaded with the smell of blood-warm milk, udderwash and cow breath, she was utterly content in the conviction of her seamless permanence [BNC];

4) “сипкість, дрібність, порохоподібність” (17 одиниць/ 10,9 % в українській мові, 16 одиниць/ 11,0 % в польській мові, 12 одиниць/ 7,9 % в англійській мові):

– *порпати, пушити, трусити, сипати, сіяти, обтріпувати, перевіювати (пісок): Він стає насеред хати, виймає батіг із-за ременя і починає обтріпувати сніг, стукаючи при тім об землю чобітьми [GRAC]; Все це я проти того веду, щоб Санчова оповідь про те, як Дульсінея переточувала і перевіювала збіжжя, не бентежила нікого: якщо вона явилась мені перелицьована, чи ж дивина, що знекрашена постала вона й перед ним [GRAC];*

– *zwirować, rozdrabniać, pudrować, rozproszyć, rozwiać, wykopywać, sypać, rozsypać, roztrząsać: Pojechałam nad słynny wulkan Popo niedaleko Cuernavaca, gdzie kazala rozsypać swoje prochy [NKJP]; Wystarczy ziarna zbóż i kasz rozdrobnić tłuczkiem (do rozgniataania ziemniaków), nie obniża to ich walorów smakowych [NKJP];*

– *flick (dust, ash), gravel (sand), powder, ram (earth), scatter, spud, strew: 'Excuse me, Chief,' he fawned and used the handkerchief to flick away the ash [BNC]; If you scatter seed on the ground you will build up a substantial clientele of birds such as chaffinches which do not readily come to hanging food and birdtables [BNC];*

5) “в’язкість” (14 одиниць/ 9,0 % в українській мові, 14 одиниць/ 9,7 % в польській мові, 15 одиниць/ 9,9 % в англійській мові):

– *ліпити, мазати, мастити, ваксувати, тинькувати (глиною), смальцювати, ялозити, цементувати: Вони стали маючими людьми, а старий плекав свою городовину та пчолу і ліпив горшки, збираючи за се всіляке добро, яке сейчас по рівній пайці ділив між діти [GRAC]; Неважко, звичайно, було*

знайти на камінні й придатні місця для походів, битв і для спорудження фортець, мури яких ліпили з мулу [GRAC];

– *wapnować, oblepić, nasmarować, pomazać, pastować, gipsować: Schlebiało mi również to, że ojciec częstował mnie wszystkim na równi z panem Piotrowskim, pozwalał mi samodzielnie słodzić herbatę i smarować chleb masłem [NKJP]; Wielu działkowiczów wapnuje teraz glebę [NKJP];*

– *cleam, clame, gaum, lime, lard, smear, spread, plaster (gum), teer (with plaster): Visitors often smear the mud on their bodies [BNC]; She heard her stupid phrase clunk but she hurried on, trying to plaster over his wound [BNC];*

6) “ГНУЧКІСТЬ, ВИТКІСТЬ” (10 одиниць/ 6,4 % в українській мові, 7 одиниць/ 4,8 % в польській мові, 13 одиниць/ 8,6 % в англійській мові):

– *в'язати, гнути, плести, прядсти, сукати, бинтувати, обвивати, обгортати, обмотувати: Iz прядива почав сукати нитки й хоч не були вони такі міцні, як у мотузярів, та все ж таки прив'язав ними до дрючка велику мушлю, яку знайшов кілька днів тому [GRAC]; Цирульники і діди лікували поранених, витягували їм шилом кулі, зашпинували кров і бинтували рани чистими полотнами [GRAC];*

– *pleść; wplatać, zwijać, bandażować, oplatać, owijać, tkać: Jako mieszkaniac Novigradu będę handlował, plótl koszyki z wikliny, zebrał lub kradł, jako jeden z was będę robił to, co zwykle robi jeden z was [NKJP]; Są białe jak sznury grubej bawełny, którą zwija na kłębek jakaś babcia, ogromnie wiekowa [NKJP];*

– *entwist, entwine, kink, pirl, roll, curl, screw, spire, wrig: Roll out the dough on a floured surface to a 5 mm in thickness and stamp or cut out festive shapes [BNC]; Mrs Sugar used to curl her hair with rags and take snuff, and every Saturday she had a bet on the horses [BNC];*

7) “М’ЯКІСТЬ” (7 одиниць/ 4,5 % в українській мові, 6 одиниць/ 4,1 % в польській мові, 7 одиниць/ 4,6 % в англійській мові):

– *жмакати, м'яти, розминати, розкачувати (тісто), чавити: Вона поволі жмакала папірця й задумано дивилась на схід, що саме тепер*

розгорявся, і все ж бачила, як унизу неспокійно тупцявся Афонасопуло [GRAC]; Замісивши тісто, Мотря запалила в печі і збудила діда Омелька з Оприсею розкачувати тісто на бублики [GRAC];

– *gnieść, wciskać, wytłoczyć, masować, miesić, tłuc: Coś tam miesza w garnku, coś przestawia na fajerkach, podkłada szczapy pod kuchnię, gniecie ciasto na kluski, narzekając, że wciąż te gary i gary, za co ją tak Pan Bóg skarał, żeby nawet na spacer w niedzielę wyjść nie mogła [NKJP]; Miesiła ciasto na chleb, ale w jakiejś takiej dzieży jak pół izby, że nie było się gdzie pomieścić, tylkośmy pod ścianami stali [NKJP];*

– *extrude (metal, plastic), malax (plaster, clay), knead, pug (clay), mash (soft mass) mush, wring: Lightly knead the dough on a floured surface, working in the candied peel, raisins and sultanas [BNC]; Boil the potato without salt, mash it smooth with the rest of the oil, combine the two mixtures, stir again until quite free from lumps, add the juice of half a lemon and a scrap of cayenne pepper [BNC];*

8) “рідинність і газоподібність”: (11 одиниць/ 7,1 % в українській мові, 9 одиниць/ 6,2 % в польській мові, 10 одиниць/ 6,6 % в англійській мові):

– *качати, насичувати, відводити, помпувати, розбавляти, фільтрувати, фонтанувати, розрубувати (повітря, воду): Кофеїн, можливо, і не надто корисний для вас, але, як і вправи, він прискорює серцебиття і насичує мозок киснем, тож горнятко кави справді допоможе зосередитися під час навчання [GRAC]; Майстрів, котрі розбавляли напій водою, чекала сувора кара на вибір: бути втопленим у бочці з продуктом власного виробу або ж пити, поки їй смерть забере очманілого [GRAC];*

– *potpować, rozcieńczyć, rozrabiać, filtrować, przesycać, nasycać: Przy innym klasztorze, którego część murów zniszczył czas, w południowy upał robotnik rozrabia w wiadrze beton [NKJP]; Para wodna nasycy powietrze mikroskopijnymi cząsteczkami wody w okresie letnim lub drobnymi krysztalkami lodu w okresie zimowym [NKJP];*

– *pump, filter, imbue, sprinkle: The best prevention is to boil or filter water, and eat only well-cooked food [NKJP]; His face is going red as his heart struggles to pump blood down arteries blocked off by the ropes [NKJP];*

9) “особливості зовнішньої форми” (5 одиниць/ 3,2 % в українській мові, 6 одиниць/ 4,1 % в польській мові, 9 одиниць/ 5,9 % в англійській мові):

– *котити (кругле); пришиплювати, приколювати, прибивати, різати — гостре (гострим): Щоб хоронити себе від ворожих куль, треба котити поперед себе вози, навантажені мішками з піском [GRAC]; Чудова, кучерява, чорноока панночка пришиплила ніжними білими руками Володькові значок [GRAC];*

– *toczyć, przyszpilać, przypinać, przyczepiać, przybijać, kłuć: Zwlekał czas pewien, wiódł spojrzeniem po zamkniętych oknach, a potem zawracał chyłkiem i toczył wóz dalej [NKJP]; Panna Kobylińska (która spełniała tutaj także rolę nauczycielki niższego stopnia) przyszpili wam do gorsecików kokardy i przypnie sztyleciki [NKJP];*

– *peck, pick, pierce, prick, prod, pin — with sharp-pointed instrument, roll (round): Then suddenly he turned towards her, eyes blazing, lifted it, and she felt its point pierce the skin of her forehead, and the sudden spurt of blood gushing into her eyes [BNC]; To make the arms, roll several small balls of icing, each about the size of an olive, and flatten them to 5mm (inch) thickness [BNC];*

10) “вагові особливості” (4 одиниці/ 2,6 % в українській мові, 6 одиниць/ 4,1 % в польській мові, 11 одиниць/ 7,2 % в англійській мові):

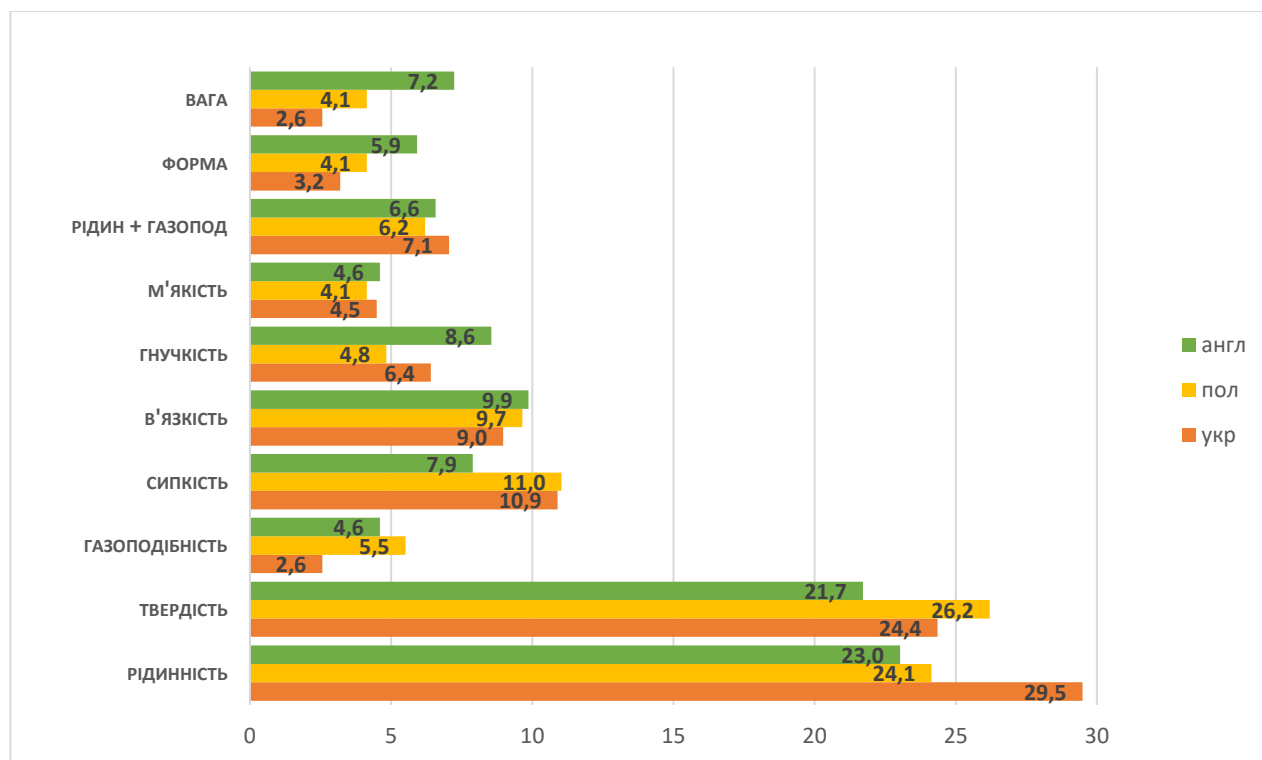
– *здувати (легке); буксирувати, волокти, тягти — важке: Вінт носився з нею, наче з найбільшим скарбом, здував з неї пилинки і був готовий виконати будь-яку її забаганку [GRAC]; А у вільні хвилини, що їх було тепер небагато, ішов він до каменяряні, набирав повен вантаж каміння і волік його без нічиєї допомоги на місце, де мав стати вітряк [GRAC];*

– *zdmuchiwać, zwiewać, ciągnąć, dźwigać, targać, włóczyć: Usiąść na jakiejś kamiennej ławce, pisać i zdmuchiwać z papieru małe pajęczki, uparte mrówki*

Таблиця 3.1

Функційно-ономасіологічна класифікація референтно спеціалізованих дієслів української, польської, англійської мов (у %)

i zielone pchły drzewne [NKJP]; Zaroilo się teraz od cywilnych Niemców, za którymi tragarze dźwigali ogromne walizy [NKJP];

– *blow off, heft, jog, plump, shog, snig, tow* — smth. heavy: *This weakens the leaf's connection to the tree so much that even a light breeze can blow it off [BNC]; He reached out with his foot to drag the lunch bag towards him [BNC].*

Таким чином, референтно спеціалізовані дієслова української, англійської, польської мов формують різні ФОГ. Найбільшу кількість засвідчено у межах ФОГ “**рідинність**”, найменшу — у межах ФОГ “**газоподібність**” (див.: Табл. 3.1).

Функційна співвіднесеність референтно спеціалізованих дієслів з іменами їхніх об’єктів доволі широка; вона може бути як загальною, так і максимально детермінованою, тому в межах досліджуваних предикатів доцільно виділити такі групи дієслів:

1. Неконкретизованої спеціалізації, що загально відображають певну фізичну характеристику субстанції: 1) рідинність: *випаровувати, лити, цідити;*

odparowywać, pić, cedzić; drink, drip, drain; 2) твердість: довбати, лупати, колоти; krajać, rozłupać, rąbać; chisel, crash, abrade; 3) газоподібність: вдихати, сипати, дмухати; wdychać, sapać, wentylować; aerate, blow, inhale; 4) сипкість, дрібність, порохоподібність: трусити, присипати, обвівати; żwirować, rozproszyc, kurzyć; gravel, dust, scatter; 5) в'язкість: ліпити, мазати, валькувати; lepić, smarować, gipsować; clam, daub, balm; 6) гнучкість, виткість: вити, спутувати, скручувати; pleść, owijać, bandażować; twist, band, convolute; 7) м'якість: м'яти, розминати, розкачувати (тісто); gnieść, masować, miesić; malax, knead, mash; 8) рідинність і газоподібність: качати, насичувати, розбавляти; rozrabiać, absorbować, rozpylać; absorb, cleave, compress; 9) особливості зовнішньої форми: котити, пришиплювати, прибивати; toczyć, przurinać, przyszpilać; pierce, roll, pin; 10) вагові особливості: буксирувати, волокти, тягти; zdmuchiwać, ciągnąć, dźwigać; tow, heave, lug.

2. Абсолютної спеціалізації, що відображають єдино можливий вид субстанції: 1) вода — брати: *Повчанський задоволено кивнув йому і повів братів Крушинських, Стаха і Владека в балку за садом, до старого колодязя, де взимку напували худобу і брали воду, бо в хуртовину дівчата боялися ходити на річку [GRAC]; гардувати: Гардувати у ставку воду [GRAC]; пом'якшувати: На водопровідних станціях воду з високою твердістю пом'якшують, пропускаючи крізь цеолітові або пермутитові фільтри [GRAC]; brać: Z tej studni brali wodę do pożaru, ale się nie dało ugasić [NKJP]; zmiękczać: Fosforany zmiękczają wodę, ułatwiają pranie, potem spływają do rzek i wód powierzchniowych, powodując nadmierny wzrost glonów i mikroorganizmów [NKJP]; bail: A few strategic blows with a hammer will achieve this without shattering the whole thing, but it's prudent to first bail out as much water as possible from the trap [BNC]; carbonate: To carbonate the water ... just chuck in the extra CO₂ [BNC]; draw: You can draw water out, you can put water in, and the level never ever changes [BNC]; 2) ґрунт — скородити: *Якщо на площі намічають сіяти ранні дрібнонасінневі культури (цибуля, морква, петрушка), то скородять ґрунт граблями для того, аби розпушити його тільки на 1–2 см, бо при глибшому обробітку він**

пересихатиме відповідно на більшу глибину [GRAC]; шарувати: Заставляють мене оце м'ять коноплі, грядки шарувать, а мені хочеться щось інше робить [GRAC]; *spulchniać*: *Mężczyźni oczyszczali teren z drzew i krzewów oraz spulchniali glebę, przygotowując pole do sadzenia kukurydzy, fasoli, dyni* [NKJP]; *gracować*: *Ogrodnicy gracowali dróżki w parku i w ogrodzie, przeglądali rabatki z kwiatami, szukając w nich zabłąkaných chwastów* [NKJP]; *dig*: *The most common type used by gardeners is drawn through the earth by rotors that dig the soil and it takes practice to get the knack of using it* [BNC]; *hoe*: *General Chen Chung Kwei and his men helping peasants hoe the fields in 1971*; 3) метал — карбувати: Коли я приїхала до Опішні, вмiла карбувати на металі, вирізувати, різьбити, малювати [GRAC]; шабрувати, клепати: Ще б пак — тут тобі і коваль гне підкову (роздуває міхи і клепле м'який метал), і гончар демонструє своє вміння (якась мить — і вже сміється до глядачів крутим боком свіженький глечик), ліворуч — картини, праворуч — вишиванки, попереду — солом'яні капелюхи, позаду ляльки-мотанки, плетені кошики, постолі, дерев'яні ложки, глиняні чашки, мідні миски... [GRAC]; *sztychować*: *Służący zapalił kilka woskowych świec, wziął dwie karty wizytowe z wypisanymi nazwiskami przybyłych, a ozdobione cudnymi winietami, które sztychował na miedzi najmodniejszy w Krakowie artysta — i oddalił się* [NKJP]; *klepać*: *Uczył nas kosić trawę, ostrzyć kosę i — rzecz najtrudniejsza — klepać kosę na "babce", czyli metalowym grubym gwoździu, takim, jakiego używa się do mocowania szyn na podkładach* [NKJP]; *cyzelować*: *Jeden z mistrzów sztuki medalierskiej tamtego okresu — Pisanello — najpierw odlewał swoje słynne medale, a potem starannie je cyzelował* [NKJP]; *W tej chwili wciąż cyzeluję ważącą 1,5 tony bryłę, wydobywam anhydryt (gips bezwodny), który przyroda ukształtowała* [NKJP]; *alloy*: *In practical applications it has been found advantageous to alloy base metals one with another* [BNC]; *chase, assay*: *This antibody, which neutralises TNF cytotoxicity on L929 cells and blocks TNF induced MHC class I expression has been given therapeutically to humans suffering from septic shock, and is used to assay TNF by enzyme linked immunosorbent assay*

[BNC]; 4) камінь — *гранувати*: *Корпорації художників і вправних ремісників Афін відливали чудові статуї з бронзи, вирізьблювали образи богів і героїв з мармуру, карбували золото, гранували дорогоцінні камені, виточували вироби із слонової кістки* [GRAC]; *розцебенювати*; *drobić*; *broach, carve*: *At the sculpture class she expressed a wish to carve in hard stone* [BNC]; 5) дерево — *стругати*: *Молоді хлопці копають ями, носять землю, пісок, стругають дерево, палять вогні, — і сухий хмиз палав на двох вогнях, а хлопці ще та ще підносять великі купи, а уста їх не закриваються, а очі не перестають шукати дівочих очей* [GRAC]; *тесати*: *Тихо заходять сьогодні до нашого двору люди, майстри тешуть під повіткою дубового хреста; а батько стоїть без картуза серед двору — руки спустив додолу; в його чубі заплуталося сіно, вітер хоче висмикнути, а сінина метляється, аж до густої брови дістає, але батько не хоче допомогти вітрові — не підіймаються руки* [GRAC]; *heblować*: *Heblowałem deskę wyjątkowo długo, w ramach małego sabotażu* [NKJP]; *ciosać*: *Dzia dzia Linsrum ciosał spokojnie kołki do podwiązywania pomidorów* [NKJP]; *boast, cord, plane*: *Now plane away surplus wood, finishing with a drum sander, working only with the run of the grain* [BNC]; *hew*: *No one thought the speaker should have added that they would not hew wood for Lord Salisbury* [BNC]; 6) глина — *тинькувати*: *Баба Одарка місила глину, буцім заходжувалася серед зими тинькувати хату, а ще — старатливо молилася, нашіптуючи перед іконами довжелезні й сльозливі молитви* [GRAC]; *шмарувати*: *Нарешті рибальський комендант витяг з рюкзака велику руду бляшанку зняв з неї кришку і заходився шмарувати нас густим смердючим мастилом, від якого ми заблищали, наче копчені оселедці* [GRAC]; *tynkować*: *Wyjaśnili, że przecież niedługo będzie remont całej łazienki i nie ma sensu tynkować ścian* [NKJP]; *smarować*: *Obed przed ucieczką pokazał, że należy smarować osie grubo tłuszczem baranim* [NKJP]; *beat, batter*; 7) гірська порода — *бурити*: *Потім бурять породу, закладають тонни амоналу і висаджують її в повітря* [GRAC]; *borować*: *Jesuita dostał plan techniczny, jak i gdzie borować otwory w murach Synagogi dla założenia ładunków*

wybuchowych [NKJP]; wiercić: Amerykanie wiercą w ziemi głębokie otwory w pokładach iłów, które pęcznieją w zetknięciu z wodą jeszcze bardziej niż sól [NKJP]; buck, drill: Then we'd reassemble it, a steel tower twenty storeys high, and drill another hole in the hard red soil of Madagascar [BNC]; bore: Pershing II, which dives steeply onto its target rather than hitting it in a shallow trajectory can carry a special 'earth-penetrator' warhead that will bore through soil to attack underground bunkers.

3. Дублетної спеціалізації, семантика яких і є характеристикою субстанції: спирт — спиртувати: *Наташа готувала іхтіологічну колекцію — засушувала рибок та рачків, хоч насправді їх треба було спиртувати у тих розчинах, які пішли на дно разом з мотоботом [GRAC]; віск — воскувати: Ще хлопцем я не мив машини, якщо помічав найменшу подряпину, і, лише усунувши дефект, воскував і полірував поверхню [GRAC]; олія — підоліювати, цемент — цементувати: Потім свердловину “обсаджують” трубами діаметром 720 міліметрів, а простір між стінками свердловини і трубами цементують [GRAC]; balsam — balsamować: *I tam właśnie, w poniedziałek, 5 kwietnia, w pokoju dla artystów, za sceną i organami, mjr dr Wiktor Kaliciński (ten sam, który dwa lata wcześniej balsamował w Belwederze ciało i serce Józefa Piłsudskiego) dobył z ciała Szymanowskiego jego serce... [NKJP]; żwir — żwirować: *Gmina żwirowała tę drogę 4 razy [NKJP]; воск — woskować: To zaczarowana jazda, więc Kocham Zarębę prawie tak jak Andzię i Olgę, choć widuję go tylko przed świętami, bo wówczas zdejmuję się dywan i wiórkuje, i woskuje parkiety [NKJP]; cynk — cynkować, cement cementować: *Dla podniesienia stanu wód i zakładania żeremi, bobry często budują tamy na rzece z powalonych kłód drzew i krzewów i cementują je mułem [NKJP]; blood — to blood: *The Hearts manager is happy with the quality of players coming through the ranks, but will only blood them when he feels the moment is right [BNC], asphalt — to asphalt, brandy — to brandy, sand — to sand: *The line is steeply graded and the locomotive 'Joan' had problems with slipping wheels early in the journey, getting stuck for a while until the crew could sand the rails by hand [BNC];******

flour — to flour: Working with one dough ball at a time, flatten it into a disk and flour it on both sides [BNC].

Дієслова дублетної спеціалізації (В. Москвін уживає термін “дієслова з інкорпорованими актантами” [110, с. 52–53] або з “дефектною синтагматикою” [110, с. 91]), семантика яких і є характеристикою субстанції: *спирт — спиртувати, віск — воскувати, олія — підоліювати цемент — цементувати; blood — to blood, asphalt — to asphalt, brandy — to brandy, sand — to sand, flour — to flour.*

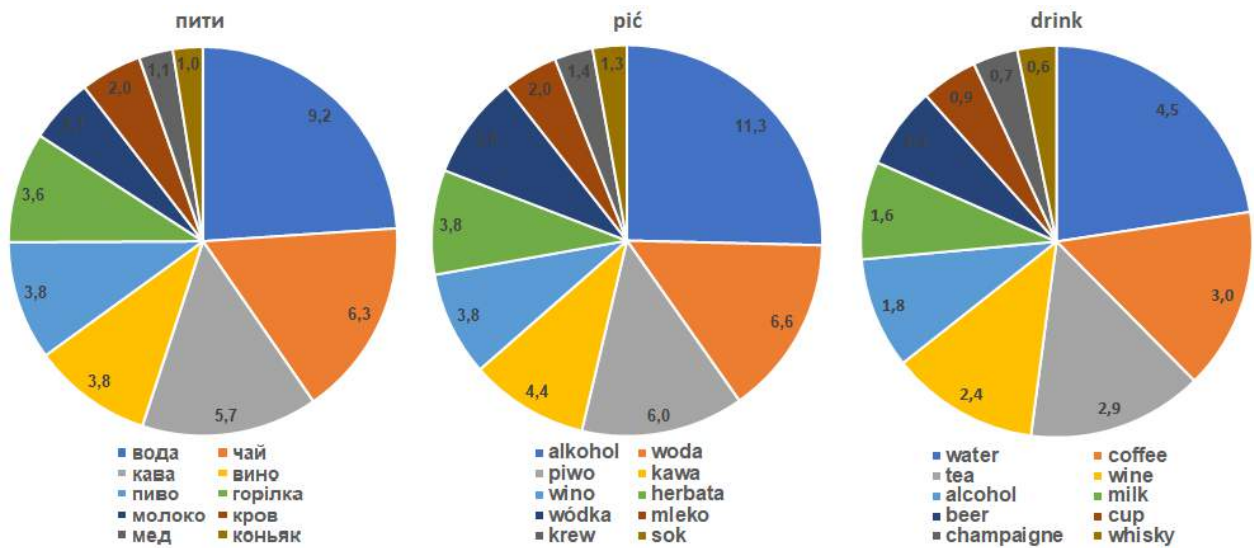
Дієслівні предикати дублетної спеціалізації позначають не так дії, як, власне, об’єкти дії. Вже у своїй семантиці вони містять усі супровідні аргументи, а тому не вимагають розгортання в синтагмі. Як стверджує А. Уфімцева, “... дієслова зі вміщеними в номінацію семантичними ознаками і дієслова, що поширюють свій зміст у синтагмі, можна порівняти з глибинною та поверхневою структурою в лексиці” [168, с. 81]. Такі дієслівні предикати становлять продуктивний вид знакоутворення в англійській мові через семантичну транспозицію, або конверсійне словотворення.

Виокремлені функційно-ономасіологічні класи дієслів, відображально налаштовані на “речовинність” об’єкта у всіх її виявах, не становлять жорсткої організації; існує багато перехідних випадків, а також спостерігаємо семантичну взаємодію. Наприклад: “м’якість” і “форма” (рівне/ нерівне) — *жмакати, м’яти*; “твердість” і “крихкість” — *fissure, flaw*; “форма” (гостре) і “контакт з іншим тілом” — *колоти, різати; indent, prick*; “в’язкість” і “липкість” — *ліпити, клеїти; gleim, cleam.*

3.4. Функційні особливості референтно спеціалізованих дієслівних предикатів за даними корпусів текстів

Вияв особливостей функціонування дієслівних предикатів (реалізації конкретних значень, валентних можливостей) передбачає перехід від тлумачення семантики ізольованих одиниць до аналізу множинних аспектів їхнього використання. Залучення корпусів текстів (GRAC, NKJP, BNC), що

Таблиця 3.2

10 найчастотніших об'єктів ДП *piwu/pić/drink* (у %)

містять не лише різноманітну граматичну інформацію, а й семантичну розмітку, забезпечує репрезентативність матеріалу та достовірність одержаних результатів. Як слушно зауважує В. Жуковська: “... збільшення ролі корпусів у мовознавчих розвідках призводить до того, що багато лінгвістів не просто послуговуються корпусом як базою мовних даних для довільного відбору ілюстративних прикладів, а все частіше звертаються до корпусних частотних розподілів та використовують статистичні й кількісні методи для верифікації цих досліджень” [60, с. 81–82].

На цьому етапі ми здійснили зіставний аналіз співживань референтно спеціалізованих дієслівних предикатів функційно-ономасіологічної групи “рідинність” та їхніх об'єктів у корпусах текстів української, польської, англійської мов.

Piwi, pić, drink (10 найчастотніших об'єктів — див.: Табл. 3.2)

В українській та польській мовах частотності колокацій дієслова *piwi* та *pić* дуже подібні; єдина відмінність — об'єкт *алкоголь*, що в польській мові виявився найчастотнішим (11,3 % усіх колокацій), але рідко вживаним в українській мові (0,5 %); в англійській мові — 1,8 %. BNC не засвідчує вживання дієслова *drink* із об'єктами *honey* та *cognac*, тоді як в українській та польській мовах об'єкти *мед*, *коньяк* і *miód*, *koniak* належать до найуживаніших

(1,1 % та 1,0 % від усіх українських колокацій та 0,2 %, 0,3 % усіх польських відповідно). Зазначимо теж, що сполука *пити кров* в українській та польській мовах вживається доволі часто (в 2,0 % та 1,4 % від усіх колокацій відповідно) та переважно у переносному значенні; BNC фіксує лише 6 вживань колокації *drink blood* (0,2 %), причому всі у прямому значенні. Значно частіше, аніж в українському та польському корпусах, у BNC бачимо звороти *drink a cup of tea/coffee* (1,0 % супроти 0,3 % та 0,1 %).

У Табл. 3.3 наведено абсолютні та відносні частотності колокацій із найтипівішими об'єктами дієслів *пити*, *pić*, *drink* із відповідних корпусів; далі ми подаємо приклади таких колокацій.

Таблиця 3.3

Найчастотніші колокації дієслів *пити/pić/drink*; подано абсолютні та відсоткові частотності відповідних об'єктів

дієслово об'єкт	пити		pić		drink	
	частотн.	у %	частотн.	у %	частотн.	у %
вода	6 291	9,2	1 755	6,6	140	4,5
чай	4 326	6,3	1 013	3,8	90	2,9
кава	3 854	5,7	1 152	4,4	93	3,0
вино	2 618	3,8	1 014	3,8	76	2,4
пиво	2 604	3,8	1 579	6,0	42	1,3
горілка	2 424	3,6	1 005	3,8	20	0,6
молоко	1 423	2,1	534	2,0	50	1,6
кров	1 343	2,0	374	1,4	6	0,2
мед	745	1,1	53	0,2	0	0,0
склянка (метон.)	665	1,0	132	0,5	20	0,6
коньяк	656	1,0	91	0,3	0	0,0
шампанське	607	0,9	166	0,6	23	0,7
напій	606	0,9	274	1,0	26	0,8
пляшка (метон.)	546	0,8	95	0,4	18	0,6
алкоголь	329	0,5	2 974	11,3	57	1,8
чашка (метон.)	227	0,3	36	0,1	29	1,0
<i>Всього:</i>	68 212	0,011	26 407	0,008	2 981	0,003

Дієслово *пити* в усіх формах у корпусі GRAC знайдене 68 212 рази, що становить 0,011% від усього обсягу корпусу; утворено 130 996 колокацій із іменниками на відстані щонайбільше 4 токени, зокрема:

пити воду (6 291 раз): *Як уже майже нічого не зосталося, вона покинула і пішла воду пити, а я проковтнув те, що в роті зоставалося [GRAC];*

пити чай (4 326 разів): *Було коли і засідателі прийде у село, дак у його зараз на квартирі й зостановиться, і, коли, бува, чай сідає пити, то й Охріма к собі позове і його напоїть [GRAC];*

пити каву (3 854 рази): *— Ха, ха, ха! — сміявся пан Темницький, коли тим часом доктор, похилившись над своєю філіжанкою, помалу, систематично пив каву [GRAC];*

пити вино (2 618 разів): *Ой як крикнув Гамалія: “Брати, будем жити, Будем жити, вино пити, Яничара бити, А курені килимами, Оксамитом крити!” [GRAC];*

пити пиво (2 604 рази): *Потому пішли гуртом в кафе і пили мюнхенське пиво [GRAC];*

пити горілку (2 424 рази): *Так і я з чорноморцями буду тетерю їсти, горілку пити, люльку курити і черкес бити [GRAC];*

пити молоко (1 423 рази): *П'ю більше молока, сьогодні вже 5-ту склянку та ще вин'ю, їм потроху фрукти, виноград, груші [GRAC];*

пити кров (1 343 рази, найчастіше в переносному значенні): *Багато вони пили нашої крові, нап'ємося сьогодні й ми їхньої! [GRAC];*

пити склянку (665 разів): *Він пив тільки дві склянки, не більше [GRAC] Капітан Міхаліс раз у раз наливав собі вино, пив склянку за склянкою; воно не давало йому ніякої радості, навіть викликало відразу [GRAC];* необхідно зауважити, що в цій колокації фіксуємо метонімічне вживання.

Дієслово *ріс* в усіх своїх формах у корпусі NKJP знайдено 26 407 разів, що становить 0,008 % від усього обсягу корпусу; утворено 125 086 колокацій із 958 різними іменниками на відстані до 4 токенів від дієслова, зокрема:

pić alkohol (2 947 разів): *Są tacy, którzy nie piją alkoholu, nie palą papierosów, a mimo to są naprawdę szczęśliwi* [NKJP];

pić wodę (1 755 разів): *Odwiedzając takie miejsca, uczestnicząc w różnego rodzaju rytuałach i modlitwach, pielgrzymi pili wodę ze źródełek i studni, a często zabierali ją ze sobą do domu* [NKJP];

pić piwo (1 579 разів): *A teraz siedziałem w miejscu, które dotąd znałem jedynie z rockowych piosenek, spotykałem się wydawcami, piłem piwo z agentem, którego do dnia wczorajszego nigdy na oczy nie widziałem* [NKJP];

pić kawę (1 152 рази): *Przy barze, co rano, pili kawę i czytali gazety mężczyźni z pobliskiego targowiska, handlarz kwiatów, sprzedawca ryb, rzeźnik i piekarz, który zajadał jajka na twardo, zostawiając tłuste plamy na sportowym "L'Equipe"* [NKJP];

pić wino (1 014 рази): *Patrzę w morze, tak jak patrzę na ciebie, piję wino* [NKJP];

pić herbatę (1 013 рази): *Regularnie co miesiąc kilkanaście starszych pań i kilku panów z Proszowic organizuje skromne przyjęcia, podczas których wspólnie dyskutują, piją herbatę i śpiewają z akompaniamentem akordeonu* [NKJP];

pić wódkę (1 005 разів): *Jedna z matek dowiedziała się, że jej syn pił wódkę o dziwnym kolorze, którą jego kolega kupił w melinie* [NKJP];

pić mleko (534 рази): *Podalam co trzeba z mocną herbatą, oranżadą i sokiem malinowym, kwatermistrz pił gorące mleko* [NKJP];

pić krew (374 рази): *Nie, nie potrafię latać i nie piję krwi, ale jestem czarownicą* [NKJP]; часто вжито в переносному значенні чи контексті, пов'язаному з фідеїстичним дискурсом (*jeść Jego ciało i pić Jego krew*).

Дієслово *drink* в усіх своїх формах у корпусі BNC вжито 2 981 раз, що становить 0,003 % від усього обсягу корпусу; утворено 3 114 колокацій із 914 іменниками на відстані щонайбільше 4 токени, зокрема:

drink water (140 разів): *Fine, people drink bottled water because they don't particularly like the taste of ground water* [BNC];

drink coffee (93 рази): *She was especially angry if the girls dared to eat any of her food or drink her coffee* [BNC];

drink tea (90 разів): *The prison doctor refused unless she agreed to drink a cup of tea and eat a piece of bread and butter* [BNC];

drink wine (76 разів): *Stay a few days and visit a few places, drink more wine, eat more pasta and then go* [BNC];

drink alcohol (57 разів): *She didn't normally drink any alcohol, but, if there was ever a time that she stood in need of hard liquor, this was definitely it!* [BNC];

drink milk (50 разів): *On these walls were none of the usual posters bidding young mothers to drink milk in pregnancy and bring their toddlers for a twice-yearly check-up* [BNC];

drink beer (42 рази): *Half the English feed fast and early and then go down the pub to drink beer, the other half eat a slow meal late and drink wine before, during and after* [BNC];

drink a cup (29 разів): *Len wasn't there, and the man who would never drink a cup of tea again* [BNC] *You could drink a nice cup of tea, couldn't you?* [BNC]; необхідно зауважити, що в цій колокації, як і в українській мові, фіксуємо метонімічне вживання;

drink champagne (23 рази): *You stand by the window with a pathetic glass of lemonade while all father's secretaries drink champagne and try to make conversation with hoards of people who don't know enough to speak English* [BNC].

Лити, lać, pour і shed (10 найчастотніших об'єктів — див.: Табл. 3.4).

Дієслова *лити, lać, pour* очікувано найчастіше вживаються з об'єктом *вода* (23,1 % від усіх колокацій у GRAC та 34,3 % — у НКЖР, 19,0 % — у BNC). Наступні за частотністю в українському та частково у польському корпусах — об'єкти *сльози* (13,5 % та 3,5 %) і *кров* (6,1 % та 11,7 %), зовсім не засвідчені у BNC; в англійській мові їх вимагає спеціалізоване дієслово *shed*. GRAC засвідчує часте вживання словосполучки *лити воду* у сталому виразі *лити воду на чужий млин*; словосполучку *лити кров* і в українській, і польській мові частіше вжито в переносному значенні, таке ж має *лити сльози* у словосполучці *лити крокодилячі сльози*. У корпусі НКЖР третій за частотністю об'єкт — *віск*

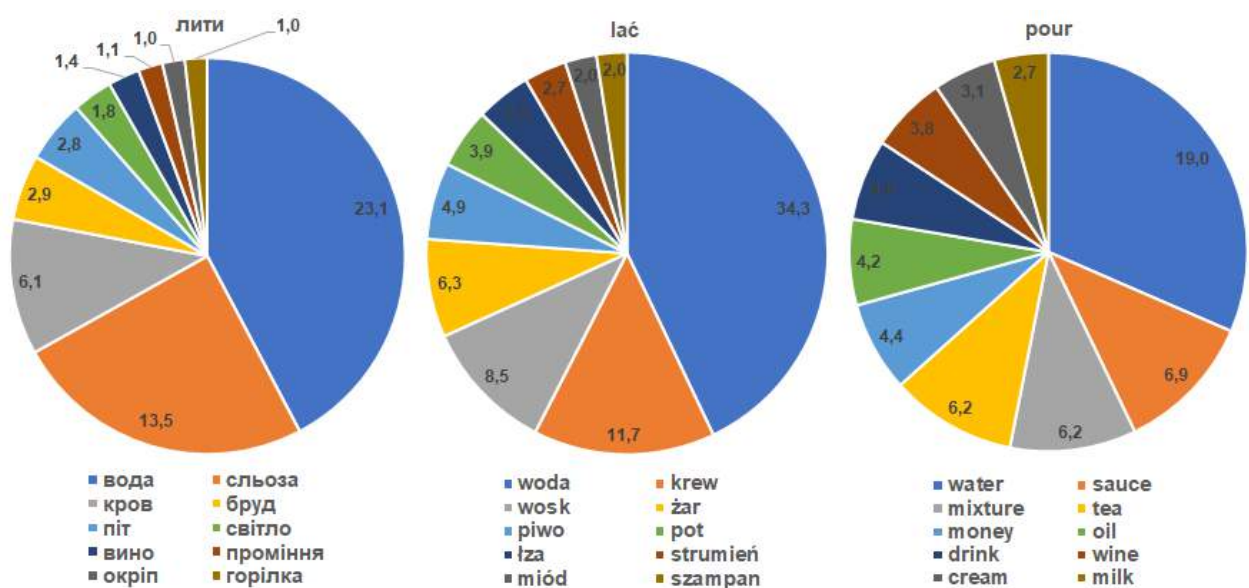
(8,5 % колокацій), що зовсім відсутній в англійському корпусі; GRAC засвідчує 8 прикладів словосполуки *лити віск* (0,2 %) та 38 — *зливати віск*. В англійській мові засвідчено співуживання дієслова *pour* із рідкими речовинами (*water, sauce, tea, oil*) або у переносному значенні *pour money*. І в українській, і в польській мові вживані словосполуки *лити бруд/ помий/ ніт* у переносному значенні. Зауважимо теж, що в українському корпусі знаходимо багато випадків уживання *лити* з об'єктами *світло, проміння* тощо (сумарно понад 2,8 % від усіх колокацій); польський корпус таких випадків уживань не фіксує (а в англійському маємо відповідник *shed light*).

Дієслово *shed* у корпусі BNC вимагає рідинних об'єктів *tears* (86 разів), *blood* (36 разів) та *water* (5 разів); у перших двох випадках — також у переносному значенні. Найвживаніші теж його неспеціалізовані об'єкти *light* (185 разів), *job* (47 разів) та *weight* (39 разів); останній — у переносному значенні.

У Табл. 3.5 наведено абсолютні та відносні частотності колокацій із найтипівішими об'єктами дієслів *лити*, *lać*, *pour* та *shed* із відповідних корпусів; далі ми подаємо приклади таких колокацій.

Таблиця 3.4

10 найчастотніших об'єктів ДП *лити/lać/pour* (у %)

Дієслово *лити* в усіх формах у корпусі GRAC знайдено 5 583 рази, що становить 0,001 % від усього обсягу корпусу; утворено 12 827 колокацій із іменниками на відстані щонайбільше 4 токени, зокрема:

лити воду (995 разів): *Скільки не лили води, вогонь не зменшувався, а ніби зумисне розгулювався і все вище бризкав до неба [GRAC];*

лити сльози (580 разів): *Корчився з болю, а ночами лив пекучі сльози, що лилися десь із самої душі [GRAC];*

лити кров (261 раз, зазвичай у переносному значенні): *Під час війни вони жили спокійно та в розкошах, а ми лили кров на війні, наші жінки, діти та старі до напівсмерти працювали на ланах [GRAC];*

лити бруд (126 разів; переважно в переносному значенні): *Цікаво, що активну участь у цих проєктах, за інформацією нашого джерела, має взяти скандальна колишня народна депутатка від Опоблоку Ірина Бережна, яка вже відзначилася ефірами на російському телебаченні, де повторювала всі штампи кремлівської пропаганди та лила бруд на Збройні сили України [GRAC];*

Таблиця 3.5

Найчастотніші колокації дієслів *лити/lać/pour*; подано абсолютні та відсоткові частотності відповідних об'єктів

дієслово об'єкт	лити		lać		pour	
	частотн.	у %	частотн.	у %	частотн.	у %
вода	995	23,1	1 826	34,3	86	19,0
сльоза	580	13,5	188	3,5	0	0
кров	261	6,1	623	11,7	0	0
бруд	126	2,9	5	0,1	0	0
піт	121	2,8	206	3,9	0	0
світло	77	1,8	0	0	0	0
вино	61	1,4	64	1,2	17	3,8
проміння	47	1,1	0	0	0	0
окріп	43	1,0	8	0,2	0	0
горілка	43	1,0	66	1,2	11	2,4
олія	38	0,9	58	1,1	19	4,2
молоко	36	0,8	18	0,3	12	2,7
сяйво	31	0,7	0	0	0	0
помії	33	0,8	18	0,3	0	0
смола	31	0,7	5	0,1	0	0
мед	28	0,6	108	2,0	0	0

Продовження таблиці 3.5

цівка	26	0,6	0	0	0	0
струмок	23	0,5	0	0	0	0
отрута	20	0,5	5	0,1	0	0
метал	19	0,4	8	0,2	4	0,9
рідина	17	0,4	0	0	12	2,7
оцет	17	0,4	0	0	4	0,9
бальзам	17	0,4	10	0,2	0	0
тепло	16	0,4	336	6,3	0	0
пиво	14	0,3	263	4,9	4	0,9
скло	14	0,3	8	0,2	0	0
чай	14	0,3	0	0	28	6,2
віск	8	0,2	454	8,5	0	0
sauce	0	0	0	0	31	6,9
money	0	0	0	0	20	4,4
<i>Всього:</i>	5 583	0,001%	24 696	0,002%	1 078	0,001%

лити піт (121 раз, найчастіше в переносному значенні): *Встань тільки раненько, закачай рукави й набивай кам'яні мозолі, лий піт хоч ріками [GRAC];*

лити вино (61 раз): *Тепер боярин поклав на кожний угол розрізаний на четверо срібний гріш, чорне овече руно й барвінок, а далі підняв бурдюк, що стояв обіч хвосту під ватру, і лив вино на камінь, на кров [GRAC].*

Дієслово *ріс* в усіх своїх формах у корпусі НКJP знайдено 24 696 разів, що становить 0,002 % від усього обсягу корпусу; утворено 125 086 колокацій із 958 різними іменниками на відстані до 4 токенів від дієслова, зокрема:

łać wodę (1 826 разів): *Nie namyślając się długo pan Wacław wszedł na dach swojego domu i zaczął z góry łać wodę na dom sąsiadów [NKJP];*

łać krew (623 рази): *Krew naszą długo leją katy, wciąż płyną ludu gorzkie łzy, nadejdzie jednak dzień zapłaty, sędziami wówczas będziemy my [NKJP];*

łać воск (454 рази): *Płomień gazu podgrzewa miniaturowy lejek (umocowany na pisaku), z którego na wydmuszkę pani Janina leje воск, tworząc w ten sposób wzory [NKJP];*

łać żar (336 разів): *Dzień był niezmiernie upalny; słońce lało żary i blaski ślepiące; od murów buchało jakby z pieca ognistego, prażyły bruki, a rozpalone powietrze oblewało żywym ogniem [NKJP];*

lać piwo (263 рази): *Wieczorami lala gościom piwo, czasem do trzeciej w nocy, a już wczesnym rankiem, gdy Honoratkę zaprowadziła do szkoły, pędziła do Piwnicy na próbę swojego zespołu* [NKJP];

lać łzy (188 разів): *Leje łzy ze szczęścia i z bólu, jaki wywołały dwie godziny wspaniałego spektaklu* [NKJP].

Дієслово *pour* в усіх своїх формах у корпусі BNC вжито 1 078 разів, що становить 0,001% від усього обсягу корпусу; утворено 1 872 колокацій із 895 іменниками на відстані щонайбільше 4 токени; зокрема:

pour water (86 разів): *I place a teabag and some powdered milk into the enamel cup and then pour on the water and stir with a twig* [BNC];

pour sauce (31 раз): *Split the baked potatoes and pour the sauce over* [BNC];

pour tea (28 разів): *I dashed back in to make Dad his sandwiches and pour his tea into his billy can* [BNC];

pour mixture (28 разів): *Divide the warm rice onto two plates and pour the celery mixture over them* [BNC];

pour money (20 разів, переважно в переносному значенні): *As a businessman, it would be foolhardy of me to pour my own money nilly-willy into the club and so I am constantly on the look-out for companies willing to risk investing in a lowly but forward-looking team* [BNC];

pour oil (19 разів, зазвичай в переносному значенні): *He did simmer down at times, enough to recognise his tendency to pour oil on the fire, and catch glimpses of himself as a half-strange, half-tiresome person* [BNC];

pour drink (18 разів): *Lorton showed them out and went to the kitchen to pour himself a drink* [BNC].

Аналіз показав, що в англійській мові у значенні *лити* вживають також дієслово *shed*. У корпусі BNC його виявляємо 820 разів, зокрема із об'єктами *light, tear, blood*:

shed light (174 разів, переважно в переносному значенні): *If there is anything you can tell us that may shed light on his death, speak now* [BNC];

shed tear (95 разів): *She shed no tears as she left the cottage and made her way along the lane to the priest’s house* [BNC];

shed blood (30 разів): *I will say to them: enough is enough, there has got be a better way for you, enough blood has been shed, enough people, far too many, are already grieving, hurt and anguished* [BNC];

Словосполучку *shed water* ужито в корпусі BNC 5 разів у значенні “відводити воду”, наприклад: *All paving should be laid to a fall of about 1-50 to shed water away from the house* [BNC].

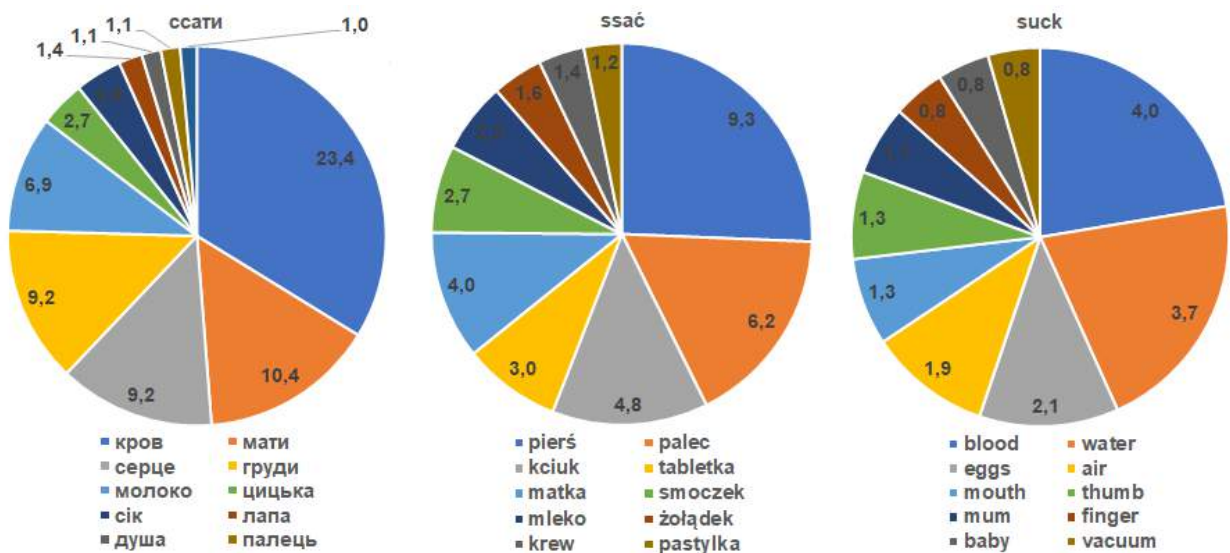
ссати, смоктати, ssać, smoktać і suck (десять найчастотніших об’єктів — див.: Табл. 3.6).

Якщо дієслова на позначення фізіологічного процесу пиття та фізичного процесу лиття рідини в досліджуваних мовах вживаються із подібними об’єктами, то інші дієслова ФОГ “**рідинність**” демонструють суттєві відмінності.

Розгляньмо дієслова *ссати, ssać, suck*, які перекладні словники подають як відповідники в українській, польській та англійській мовах. BNC демонструє найчастіші колокації із об’єктами *blood* (15 разів) та *water* (14 разів); друге слововживання є нетипове для української та польської мов (із частотностями

Таблиця 3.6.

10 найчастотніших об’єктів ДП *ссати/ssać/suck* (у %)

відповідно 0,5 % та 0,3 % серед усіх колокацій). В українському корпусі словосполука *ссати кров* найчастотніша (23,4 %), зазвичай GRAC засвідчує переносне значення. У переносному значенні (спричиняти тривогу, біль) вжито й третю за частотністю сполуку *ссати серце* (9,2 % усіх колокацій). Об'єкти *мати, груди, молоко, цицька* займають другу, четверту, п'яту та шосту позиції

(із частотностями 10,4 %, 9,2 %, 6,9 % та 2,7 % відповідно) для опису процесу вигодовування дітей (також ссавців). У польській мові ці вживання теж досить типові, але другий за частотністю об'єкт (після *piers* 9,3 %) — палець (*palec* 6,2 %, також *kciuk* 4,8 %). Зауважимо, що в англійській мові є окреме дієслово для виразу *ссати груди / молоко* — *suckle*, що також має значення *вигодовувати молоком* та в корпусі BNC засвідчене 35 разів (пор. *Should a youngster become orphaned at this early stage in its life, one of its aunts, if she is in milk herself, may allow it to suckle alongside her own baby and, in effect, adopt it [BNC]* та *Twelfth-century romances make it plain that for a noblewoman to suckle her own child implied a quite exceptional degree of love [BNC]*).

У Табл. 3.7 наведено абсолютні та відносні частотності колокацій із найтипівішими об'єктами дієслів *ссати, ssać, suck* із відповідних корпусів; далі ми подаємо приклади таких колокацій.

Таблиця 3.7

Найчастотніші колокації дієслів *ссати/ssać/suck*; подано абсолютні та відсоткові частотності відповідних об'єктів

дієслово об'єкт	ссати		ssać		suck	
	частотн.	у %	частотн.	у %	частотн.	у %
кров	286	23,4	101	1,4	15	0,042
мати	127	10,4	281	4,0	4	0,011
серце	113	9,2	12	0,2	0	0,000
груди	113	9,2	661	9,3	0	0,000
молоко	84	6,9	155	2,2	0	0,000
сік	34	2,7	27	0,4	0	0,000
цицька	33	2,8	12	0,2	2	0,005
лапа	17	1,4	16	0,2	0	0,000
душа	14	1,1	6	0,1	0	0,000
палець	13	1,0	439	6,2	5	0,013
тіло	13	1,0	9	0,1	0	0,000

Продовження таблиці 3.7

корова	12	1,0	10	0,1	0	0,000
ложечка	11	0,9	0	0	0	0,000
рука	11	0,9	14	0,2	0	0,000
кобила	10	0,8	0	0	0	0,000
соска	10	0,8	191	2,7	0	0,000
мед	10	0,8	0	0	0	0,000
уста	10	0,8	0	0	0	0,000
рот	9	0,7	0	0	8	0,021
вим'я	8	0,7	12	0,2	0	0,000
пляшечка	8	0,7	0	0	0	0,000
вино	7	0,6	0	0	0	0,000
отрута	6	0,5	0	0	0	0,000
вода	6	0,5	19	0,3	14	0,045
рідина	0	0	0	0	2	0,005
<i>Всього:</i>	1 233	0,0002%	7 076	0,0005%	377	0,0004%

Дієслово *ссати* в усіх формах у корпусі GRAC знайдене 1 233 рази, що становить 0,0002% від усього обсягу корпусу; утворено 2 902 колокацій із іменниками на відстані щонайбільше 4 токени, зокрема:

ссати кров (286 разів, часто в переносному значенні): *Волосся ставало йому на голові, коли подумав, якими глупими, разом з тим і хитрими способами ціла громада, немов по змові, довгі роки по краплині ссала з нього кров* [GRAC];

ссати матку / матір (127 разів): *Ласкаве телятко дві матки ссе* [GRAC];

ссати серце (113 рази, переважно в переносному значенні): *Самота, як біль зубів, почина ссать йому серце* [GRAC];

ссати груди (113 рази): *Дитина, що ссе груди, не відчуває ніякої турботи і ніякого іншого бажання, тим вона й щаслива* [GRAC];

ссати молоко (84 рази): *І десь такі люди родяться, і материне молоко ссуть, і по землі ходять, і пісень співають!* [GRAC];

ссати сік (34 рази): *Отрутою винищити цих комах не можна, бо вони ссуть сік з середини листу чи молоденьких пагінців, куди отрута не досягає* [GRAC].

Дієслово *ssać* в усіх своїх формах у корпусі НКЖР знайдене 7 076 разів, що становить 0,0005% від усього обсягу корпусу; утворено 125 086 колокацій із 223 іменниками на відстані до 4 токенів від дієслова, зокрема:

ssać pierś (661 раз): *Przytulone do niej, może w każdej chwili, kiedy jest głodne, ssać pierś* [НКЖР];

ssać palec (439 разів): *Macias przestał ssać palec dopiero pod presją otoczenia* [НКЖР];

ssać matkę (281 раз): *Ciele, które przestawało ssać matkę, uchodziło za dostarczyciela mięsa o gorszym smaku* [НКЖР];

ssać mleko (155 разів): *Podczas pierwszych dwóch tygodni swojego życia potrafią tylko ssać mleko i spać* [НКЖР];

ssać krew (101 раз): *Sama dopadła do mego ramienia i zaczęła ssać krew, co chwila ją wypluwając* [НКЖР].

Дієслово *suck* в усіх своїх формах у корпусі BNC вжито 377 разів, що становить 0,0004% від усього обсягу корпусу; утворено 252 колокації із 122 різними іменниками на відстані щонайбільше 4 токени, зокрема:

suck blood (15 разів): *Keres were often described as hovering, on outstretched wings, above a battlefield, for their favourite pastime was to swoop upon a warrior at the point of his death and suck the blood from his mortal wounds* [BNC];

suck water (14 разів): *As it rises it will suck water up with it causing a flow through the gravel, and biological filtration will take place, once a reasonable level of bacteria builds up* [BNC];

suck mum (4 рази): *I used to suck in my Mum's boobs when I was a baby but not now, I don't think so* [BNC];

suck juice (2 рази): *The aphid has a proboscis which it inserts into the tomato in order to suck out its juices — a vampire-like attack which cripples the growing tomato* [BNC];

suck liquid (2 рази): *If you just put a pipe straight in the end of the liquid it would suck the liquid up* [BNC].

Цікаво, що дієслова *ссати* та *смоктати* в українській мові виступають як синоніми, у польській мові *stoktać* вживають переважно в іншому контексті, а в англійській мові окремого дієслова у цьому значенні не виявлено. Так, *смоктати* найчастіше потребує рідинного об'єкта: *кров* (258 разів), *молоко* (97 разів), *сік* (57 разів), *вода* (46 разів), *пиво* (37 разів); для позначення процесу годування дитини: *мати* (60 разів), *груди* (53 рази), *соска* (51 раз), але також із твердими об'єктами: *люлька* (249 разів), *палець* (128 разів), *цукерка* (82 рази), та в переносному значенні — із *серце* (82 рази). *Stoktać* у НКJP знайдено у значеннях цілувати, прицмокувати, а також у поєднанні *stoktać piwo/ fajkę/ lizaka* тощо.

Дієслово *смоктати* в усіх своїх формах у корпусі GRAC виявлено 2 494 рази; воно утворює 5 814 колокацій із іменниками на відстані щонайбільше 4 токени. Наведемо приклади вживання з рідинними об'єктами:

смоктати кров (258 разів, переважно в переносному значенні):
Винниченко представив у своїй промові часи княжої та гетьманської Української Держави як часи важкого гніту українського працюючого люду ... і закликав українське вояцтво змагати не до побудови окремої від Росії української держави, в якій “пани-капіталісти” знову захочуть смоктати кров з українського народу, а до встановлення в братній співпраці з російським працюючим людом соціалістичного ладу в новій, демократичній російській республіці [GRAC]; А хто з мене сорок п'ять літ по заводах кров смокче? [GRAC];

смоктати молоко (97 разів, зазвичай в переносному значенні): *Головна особа, сидючи на дідовому коліні, взяла пляшку впевненим рухом і почала смоктати молоко просто з горлечка, одхиляючи назад голову [GRAC];*

смоктати сік (57 разів, часто в переносному значенні): *Я мав дбати про майбуття, про гідність і гордість, подолати ворожість, заздрощі, нерозум, боягузтво, неминучу несправедливість влади, одринутти саму думку про нашу нібито споконвічну нищчість перед тими, хто гнобив нас і смоктав соки землі нашої? [GRAC];*

смоктати воду (46 разів): *Насоси десь човгають, задихаються в масляному своєму дусі, смокчуть воду з Дніпра, а місто пожирає її мільйонами кубометрів і для цього “найвищого” і найдурнішого не стачає* [GRAC].

Як уже зазначено, до найчастотніших іменникових колокацій дієслова *смоктати* належать тверді об’єкти:

смоктати люльку (249 разів): *Федір сидів у хаті й смоктав люльку або виходив на двір і там довго стояв на одному місці, й увесь час було чути його тяжкий болісний кашель: апху... апху... апху...* [GRAC];

смоктати палець (128 разів): *А бідні дітки до чаю пальці смокчуть* [GRAC].

Корпус НКJP фіксує лише кілька вживань дієслова *смokтаć* у поєднанні з рідинним об’єктом, наприклад: *Lecz spojrzawszy ku siedzącemu za stołem Babeckiemu, który piwo znów najspokojniej smoktał, zmieszał się* [NKJP].

Бризкати, bryzgać, splash, spatter* та *squirt

Дієслово *бризкати* в усіх своїх формах у корпусі GRAC виявлено 1 536 разів; воно утворює 4 190 колокацій із іменниками на відстані щонайбільше 4 токени. Типовими об’єктами у співуживанні виступають:

бризкати водою (391 раз): *Юхим бризкав на неприємного водою, і той розкрив очі* [GRAC];

бризкати слиною (258 разів): *Веселійл кричав, лаявся, бризкав слиною й кидав у бідного хлопця, чим тільки попав* [GRAC];

бризкати кров’ю (255 разів, переважно в конструкції *кров бризкає*): *І блищало залізо, літало в повітрі, бризкало тіло гарячою кров’ю* [GRAC];

бризкати піною (59 разів): *Комендант повітової поліції Смолінський бризкав скаженою піною Якимові в обличчя: — Вам не науку, вам — вила!* [GRAC];

бризкати соком (43 рази): *Таких, щоб хрумтіли, щоб бризкали соком, щоб пахли п'ярко-п'ярко* [GRAC].

Віднаходимо також колокацію *бризкати іскрами* (51 раз) у переносному вживанні, наприклад: *Сині очі Андрійка аж бризкали іскрами від таємниці* [GRAC].

На відміну від української мови, польський дієслівний предикат *bryzgać* у корпусі НКЖР наявний лише 243 рази в усіх його формах із 9 об'єктами на відстані щонайбільше 4 токени, серед яких рідинними є *krew, woda, błoto, piana*:

bryzgać krwią (44 рази): *Realistycznie mordowani przeciwnicy bryzgają krwią i wiją się w konwulsjach* [НКЖР];

bryzgać wodą (27 разів): *Wiatr ładanom pachnie, targa monachów za poły płaszczy, mierzwi im brody, bryzga święconą wodą* [НКЖР];

bryzgać błotem (17 разів): *Manewrujące i pędzące samochody bryzgały błotem, ślizgały się na podjazdach i pokonywały trasę z niemałym trudem* [НКЖР];

bryzgać pianą (13 разів): *Staw szamotał się w ciasnych brzegach i przybierał ciągle, bo aż się przelewał w niższych miejscach na drogę po Borynowej stronie, sięgał płotów i bryzgał pianą na ściany chałup* [НКЖР].

Цікаво, що відповідник сполуки *бризкати слиною* — *pryskać śliną*, наприклад: *Henio Śledź pluł, pryskał śliną z mokrych ust, a jego spuchnięta z głodu szyja i głowa, pękata jak gliniany garnek, chwiała się ociężale do taktu* [НКЖР].

Дієслова *splash* та *spatter* майже синоніми, але останнього BNC не містить, тоді як перше — 158 разів в усіх своїх формах; воно утворює 191 колокацію із 161 іменником на відстані щонайбільше 4 токени. Серед них із рідинними об'єктами виступають:

splash water (15 разів): *When it begins to set, splash a little water on to it, and rub gently with a pointing trowel in a circular motion, to smooth flush, leaving little or no sanding* [BNC];

splash (in) vodka (1 раз): *If you would like more sauce or a thinner one, splash in vodka or white wine, both of which have unassailable affinities with the fruit in any guise* [BNC].

Дієслово *squirt* означає 'бризкати цівкою' і засвідчене у BNC 61 раз, зокрема налаштоване на рідинні об'єкти:

squirt oil (3 рази): *Most species also squirt the oil at intruders as a form of defence so that the ground around the nest becomes impregnated with it* [BNC];

squirt water (2 рази): *I squirt water between my teeth* [BNC].

Сьорбати, siorbać, slurp та sip

Дієслово *сьорбати* в усіх своїх формах у корпусі GRAC виявлено 1 342 рази; воно утворює 3 051 колокацію із іменниками на відстані щонайбільше 4 токени. Типовими об'єктами у співуживанні виступають:

сьорбати чай (234 рази): *Він машинально, швидко сьорбає чай, голосно всмоктуючи його в себе, й пильно дивиться на щипчики для цукру* [GRAC];

сьорбати каву (171 раз): *Ближче до моря майдан оточували кав'ярні, де годинами сиділи, милуючись морем і ринком, білобороді діди, пускаючи крізь ніздрі дим запашного нартіле, і сьорбали міцну аравійську каву* [GRAC];

сьорбати юшку (122 рази): *На третій жадібно сьорбав огидну юшку, вибирав пальцем із дна пино, а шлунок інтимно сполучившись з мозком, викликали перед очі смачні обіди і вечери* [GRAC];

сьорбати пиво (73 рази): *Маститий літературний критик Микола Федорович Булава сидів край широкого дубового столу і сумно сьорбав з великого пузатого кухля пиво* [GRAC];

сьорбати вино (41 раз): *Бонне маленькими ковточками сьорбав вино і виловлював уривки розмов* [GRAC];

сьорбати молоко (37 разів): *Щулячись від холоду, що з'явився в грудях уже тоді, як сьорбав холодне молоко, Сашко вийшов із хати* [GRAC].

Польський відповідник дієслова *сьорбати* — *siorbać* — у корпусі NKJP виявляємо 667 разів в усіх його формах; із цим дієсловом засвідчено лише 14 об'єктів на відстані щонайбільше 4 токени, серед яких рідинні такі:

siorbać kawę/ kawkę (201 раз, серед яких переважна більшість вжита на позначення стану користувача в соціальній мережі): *Boguski nic nie jadł, siorbał tylko kawę, dmuchając na brzeg kubka* [NKJP];

siorbać herbatę/ herbatkę (43 рази): *W blasku dnia i bez pana Rysia przypomina starą aktorkę, która w opuszczonej garderobie siorbie wystygłą herbatę* [NKJP];

siorbać zupę (26 разів): *Przy świecach i lampach naftowych, za długim stołem, siorbał gorącą zupę cały oddział Islama, który przejmował wartę w okopach nad Terekiem* [NKJP];

siorbać wino (7 разів): *Wtedy będziesz mógł iść na emeryturę, przeprowadzić się do małej wioski na meksykańskim wybrzeżu, spać długo, trochę łowić, bawić się z dziećmi, spędzać sjęstę ze swoją żoną, wieczorem wyskoczyć do wioski gdzie będziesz siorbał wino i grał na gitarze ze swoimi amigos* [NKJP];

siorbać piwo (6 разів): *Osobiście życzę w przyszłości jeszcze bardziej udanych inwestycji niż pomysł przetargu na Basztę i kolejnych tysiąca trzystu „zadowolonych”, którzy podpisali się pod protestem w tej sprawie, a teraz siorbią piwo pod wrześnieowym niebem, dumając nad zbliżającymi się wyborami...* [NKJP].

Дієслово *slurp* у корпусі BNC наявне лише 6 разів, наприклад: *Then let the fishes feast on us and slurp our blood after we're finished* [BNC]; *And I'm out a lot, I tend to just slurp down a cup of Slimma-soup, stick a wee dollop of quiche in the microwave or something while I'm waiting for my Carmens to heat up* [BNC].

Подібне значення *питы малими ковтками* має також дієслово *sip*; BNC фіксує його 6 разів, зокрема: *Sip your drink, don't gulp it* та *Sip ice-cold Moet while you deliberate fragrance purchases from Germany's leading designer names represented on the Lancaster counter* [BNC].

Отже, зіставний аналіз колокацій найуживаніших дієслівних предикатів ФОГ “**рідинність**” у корпусах текстів української, польської, англійської мов дав змогу встановити загальну закономірність: спадання частотності уживання дієслівних предикатів у корпусах текстів пов’язане зі збільшенням їхніх функційних відмінностей, а саме з диференціацією імен об’єктів, на які вони налаштовані.

Висновки до Розділу 3

Здійснена функційно-ономасіологічна класифікація дієслівних предикатів української, польської, англійської мов дала змогу виявити сфери динаміки, які відображають об’єктно зорієнтовані дієслівні предикати; це: універсальна

найвища матерія (теодинаміка); жива матерія (гомодинаміка, фітодинаміка, бестіадинаміка); нежива матерія (натурдинаміка, артединаміка, психодинаміка, соціодинаміка).

Перший клас представлено лише декількома одиницями: теургійну сутність людина трактує необ'єктно (сприймає як самостійну, незалежну). Дієслівні предикати досліджуваних мов, що відображають живу та неживу матерію, однаково яскраво демонструють антропоцентричність світосприйняття. Найчастіше мовна свідомість виокремлює певні дії, властиві не всьому підкласові, а лише окремій групі об'єктів, об'єднаних за певною ознакою (наприклад, серед гомофактів — статевою, віковою, професійною, станом здоров'я та ін.). У таких випадках дієслова звужують свою референцію, що виявляється важливим, а тому обов'язково знаходить своє відображення у словнику. Таксономічний клас об'єктів-бестіафактів й об'єктів-грамінафактів виявляє референтну опозицію 'домашні, свійські тварини/ рослини — дикі тварини/ рослини'. "Свійські" об'єкти-бестіафакти входять у зону безпосередніх потреб людини, тяжіють до центру життя людини — дому, тому й актуальність їхнього існування знаходить свою реалізацію у мові. Так само й рослини становлять інтерес для людини насамперед завдяки можливості їхнього застосування у побуті або як продуктів харчування. Українські, польські й англійські дієслівні предикати не мають об'єктної функційної співвіднесеності з денотативним класом "активних" натурфактів (іменами небесних світил, явищ природи); згадані категорії виступають активною стихією, а тому не можуть належати до сфери об'єктної динаміки. У межах об'єктної сфери виокремлюємо "пасивні" натурфакти (назви речовин, а також назви органів і частин тіла людини, тварини, різноманітні утворення на тілі, волосся, шерсть і т.ін).

Аналіз висловлень із об'єктами-артефактами й об'єктами-психофактами у сучасних українській, польській, англійській мовах дав змогу виокремити функційні типи дієслівних предикатів: дієслівні предикати, що відображають появу об'єкта як фізичної реалії; дієслівні предикати, що відображають появу

об'єкта як результату інтелектуальної діяльності людини; дієслівні предикати, що відображають рух об'єкта та його частин; дієслівні предикати, що відображають перетворення об'єкта зі змінами термічного характеру; дієслівні предикати, які відображають появу об'єкта у внутрішньому світі людини; дієслівні предикати, які відображають зникнення об'єкта з внутрішнього світу людини. Виявлено, що імена об'єктів-артефактів й об'єктів-психофактів української, польської, англійської мов не мають характерних лише для них дієслівних предикатів; часто відбувається “переймання” дієслівних предикатів із інших функційно-ономасіологічних сфер.

У результаті здійсненої функційно-ономасіологічної класифікації встановлено, що референтно спеціалізовані дієслова у досліджуваних мовах становлять єдиний комунікативний тип предикатів конкретної фізичної дії (кінетичної, чуттєво сприйнятної). У їхніх межах відповідно до референтно-таксономічних класів імен об'єктів, кожен з яких представляє ту чи іншу фізичну властивість речовини, виявлено відображальні класи, і серед них — дієслова, що референтно налаштовані на: “рідинність” (29,5 % в українській мові, 24,1 % в польській, 23,0 % в англійській від загальної кількості одиниць), “твердість” (24,4 %, 26,2 %, 21,7 %), “газоподібність” (2,6 %, 5,5 %, 4,6 %), “сипкість/ дрібність/ порохоподібність” (10,9 %, 11,0 %, 7,9 %), “в'язкість” (9,0 %, 9,7 %, 9,9 %), “гнучкість/ виткість” (6,4 %, 4,8 %, 8,6 %), “м'якість” (4,5 %, 4,1 %, 4,6 %), “рідинність і газоподібність” (7,1 %, 6,2 %, 6,6 %), “особливості зовнішньої форми” (3,2 %, 4,1 %, 5,9 %), “вагові особливості” (2,6 %, 4,1 %, 7,2 %). Найбільш представленою виявилася ФОГ “рідинність” (29,5 % в українській мові, 24,1 % в польській, 23,0 % в англійській від загальної кількості одиниць), найменше дієслівних предикатів формує ФОГ “газоподібність” (2,6 %, 5,5 %, 4,6 %).

Перетин дієслова й об'єкта відбувається у межах глибинної структури предиката, де закладені місця для об'єктів визначеної семантики, денотативної налаштованості, і це підтверджують закономірності функційної орієнтації дієслівних предикатів на певні характеристики їхніх об'єктів.

Установлені типи дієслівних предикатів в українській, польській, англійській мовах виявляють значну функційну схожість, реалізуючись у межах однакових або подібних семантико-синтаксичних моделей. Разом із тим, зіставний аналіз колокацій дієслівних предикатів (зокрема, ФОГ “рідинність”) у корпусах GRAC, NKJP та BNC української, польської, англійської мов дав змогу виявити не лише спільні риси, але й відмінності у функціюванні досліджуваних одиниць. Із дієсловами *pić/ pić/ drink* в усіх трьох мовах найчастіше вживано об’єкти *вода, чай, кава, вино, пиво, горілка, молоко*. В українській та польській мовах серед найчастотніших є об’єкт *кров* (зазвичай у переносному значенні), тоді як BNC фіксує лише 6 таких колокацій (усі — у прямому значенні). Наступні за частотністю в GRAC і NKJP дієслова групи (*liti i lać*) теж мають багато спільних об’єктів серед найуживаніших (*вода, сльози, кров, нім* тощо); у англійській мові ці об’єкти вимагають двох різних дієслів — *pour* та *shed*: перше BNC фіксує для позначення фізичного процесу лиття рідких речовин (*pour water/ tea/ wine*), тоді як друге — у колокаціях з переносним уживанням *shed blood/ tears/ light*. Спадання частотності уживання дієслівних предикатів у корпусах текстів пов’язане зі збільшенням функційних відмінностей у досліджуваних мовах, а саме з диференціацією імен об’єктів, на які вони налаштовані.

Основні положення цього розділу викладено в публікаціях [125; 127; 128; 137; 302].

ВИСНОВКИ

Розрізнення предметних і предикатних слів пов'язане із закономірностями мови та універсальними властивостями людської думки, способами концептуалізації світу. Сигніфікативна частина дієслівної семантики формує ознакове, реляційне, процесуальне значення, денотатом дієслова виступає уявлення про ситуацію з усіма можливими актантними та сирконстантними учасниками. Взаємодія денотативного й сигніфікативного компонентів дієслівної семантики здійснюється на осі синтагматики. Функційно-ономасіологічний підхід забезпечує вияв семантико-денотативних, семантико-функційних властивостей валентнісних “партнерів”, визначених дієслівним предикатом.

Мета і завдання дослідження визначили звернення до методології системно-структурного та функційного тлумачення об'єкта дослідження — референтно спеціалізованих дієслівних предикатів української, польської, англійської мов, що становить, фактично, методологічні аспекти філософії частини та цілого у їхньому функційному прояві. Запропоновано комплексну багатоаспектну методику дослідження, яка передбачає поєднання семасіологічного, концептуального, функційно-ономасіологічного аналізів, а також корпуснобазованого підходу. Уведено поняття дієслівного предиката як учасника мовленнєвої ситуації, що позначає властивості аргументів, а також визначає їхній кількісний та якісний набір у межах відображеного висловлення, і знаком якого є дієслово. Об'єкт потрактовано як неактивну субстанцію, на створення, зміну або знищення якої безпосередньо спрямовано дію, і тому не обмежено дослідження об'єктних зв'язків лише перехідними дієсловами.

Тлумачення дієслівних лексем у словниках досліджуваних мов супроводжено ономасіологічними ремарками, які відсилають користувача до відповідного референтного класу імен об'єктів, непослідовно й не в повному обсязі. Об'єктний конкретизатор може бути відсутній або представлений: родовою назвою, тематичним чи синонімічним рядом, узагальненою або

неозначеною одиницею, конкретною одиницею. Залучення даних корпусів текстів, що містять не лише різну граматичну інформацію, а й семантичну розмітку, забезпечує репрезентативність матеріалу та достовірність одержаних результатів.

Лексико-семантичний простір референтно спеціалізованих дієслів української, польської, англійської мов організований у такі множини: 1) ЛСП “ДІЯ” і в його межах — підполе “Переміщення” з ЛСГ переміщення об’єкта у просторі (14,7 % в українській мові, 15,9 % в польській, 19,1 % в англійській від загальної кількості одиниць), поглинання об’єкта (3,2 %, 3,4 %, 3,9 %), покриття одного об’єкта іншим (16,0 %, 16,6 %, 13,8 %), колового покриття об’єкта (3,8 %, 2,8 %, 5,3 %); підполе “Фізичного впливу на об’єкт” з ЛСГ тиску (7,7 %, 7,6 %, 11,2 %), очищення (7,1 %, 7,6 %, 5,3 %), риття (4,5 %, 2,8 %, 2,6 %), просякання об’єкта (5,1 %, 5,5 %, 3,9 %), з’єднання (3,2 %, 4,1 %, 3,3 %), роз’єднання (7,7 %, 10,3 %, 6,6 %), приведення об’єкта до стану неспокою (3,2 %, 2,1 %, 2,6 %); підполе “Творча діяльність” (8,3 %, 7,6 %, 9,2 %) і “Фізіологічні дії” (8,3 %, 7,6 %, 5,9 %) (на ЛСГ не диференційовано); 2) ЛСП “СТАН” (7,1 %, 6,2 %, 7,2 %). Найбільше дієслів засвідчено в межах ЛСГ переміщення об’єкта у просторі (14,7 % в українській мові, 15,9 % в польській, 19,1 % в англійській від загальної кількості одиниць) та покриття одного об’єкта іншим (16,0 %, 16,6 %, 13,8 %), найменшу — у межах ЛСГ приведення об’єкта до стану неспокою (3,2 %, 2,1 %, 2,6 %). Виявлено, що критерієм виокремлення ЛСГ виступає категорійно-лексична семантика дієслів, а не об’єкта, але остання також визначає специфіку цих груп. Так, дієслова *переміщення* налаштовані на об’єкт, здатний до руху (внутрішнього — рідкий, сипкий; зовнішнього — особливої форми), або на об’єкт, для руху якого докладають значних зусиль (важкий), що і відображено в семантиці; дієслова *покриття* зорієнтовані на об’єкт, структура, фізичні характеристики якого дають змогу покрити (обгорнути і т.ін.), дієслова *просякання* — на рідкий об’єкт, дієслова *риття* — на сипкий, пухкий об’єкт, дієслова *колового покриття* — відповідно на гнучкий, виткий об’єкт і т.ін. Установлені

закономірності свідчать про взаємовплив семантики дієслова й об'єкта в їхній внутрішній семній організації: у дієсловах зі спеціалізованим об'єктом перетин дієслова й об'єкта відбувається в межах глибинної структури предиката, де закладені місця для об'єктів визначеної семантики.

Структура концептуального простору й обсяг його основних частин залежать від лексичної опрацьованості того чи іншого семантичного фрагмента поля. Когнітивно-пропозиційна структура, моделюючи схему ситуації, виявляє можливості поєднання концептів та їхніх мовних знаків, що ними керується людина як представник певного мовного колективу, утворюючи висловлення. Приядерні зони досліджених концептосфер заповнюють основні варіанти лексичних репрезентацій когнітивно-пропозиційних структур, що їх містить семантичний фонд дієслів. Периферійні зони виявляють суміщені динамічні ознаки, носіями яких є поліпропозиційні дієслова. У концептосферах “ПЕРЕМІЩАТИ”/ “PRZEMIESZCZAĆ”/ “SHIFT” поєднано ознаки ПЕРЕМІЩЕННЯ + ПОКРИТТЯ, ПЕРЕМІЩЕННЯ + ОЧИЩЕННЯ, ПЕРЕМІЩЕННЯ + РИТТЯ; у концептосферах “ПОМІЩАТИ”/ “ROMIESZCZAĆ”/ “PLACE” — ПОМІЩЕННЯ + ПОКРИТТЯ + ПРОСЯКАННЯ, ПОМІЩЕННЯ + ФІЗІОЛОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ, ПОМІЩЕННЯ + ПОГЛИНАННЯ, ПОМІЩЕННЯ + ТИСК.

Семантика референтно спеціалізованих поліпропозиційних дієслівних предикатів виявляє закріплені знання про регулярну взаємодію типових ситуацій процесуально-подієвого світу. Денотативний комплекс “Пошкодження неживого об'єкта” в українській, польській і англійській мовах неоднорідний за структурою та передбачає поєднання ситуацій фізичного впливу, тиску, порушення цілісності об'єкта, руйнування, зміни якісних ознак об'єкта, зміни положення об'єкта, роз'єднання, переміщення, дотикання, покриття.

Виокремлені моделі метонімії (актантної: ‘обробляти певним чином’ — ‘каузувати певним чином’; ‘обробляти певним чином’ — ‘ліквідувати певним чином’; ‘обробляти певним чином’ — ‘видаляти певним чином’;

‘обробляти певним чином’ — ‘добувати певним чином’; сирконстантної: ‘фізична дія — слуховий ефект від фізичної дії’; ‘фізична дія — зоровий ефект від фізичної дії’) доводять, що асоціативні зміщення відбуваються під впливом синтаксичної структури, і у семантиці дієслівного предиката виявляється нова сема, тоді як попередня стає диференційною. Семантичний запис із використанням формалізованої мови дає змогу зацентувати увагу на характеристиках об’єкта, а отже, референтній спеціалізації дієслівного предиката.

Перший рівень функційно-ономасіологічної класифікації засвідчив наявність трьох найбільших референтно-відображальних класів: універсальної найвищої матерії, живої матерії, неживої матерії з власним поділом у межах кожного з них. Функційно-ономасіологічна класифікація референтно спеціалізованих дієслівних предикатів дала змогу виокремити такі відображальні групи: “рідинність” (29,5 % в українській мові, 24,1 % в польській, 23,0 % в англійській від загальної кількості одиниць), “твердість” (24,4 %, 26,2 %, 21,7 %), “газоподібність” (2,6 %, 5,5 %, 4,6 %), “сипкість/ дрібність/ порохоподібність” (10,9 %, 11,0 %, 7,9 %), “в’язкість” (9,0 %, 9,7 %, 9,9 %), “гнучкість/ виткість” (6,4 %, 4,8 %, 8,6 %), “м’якість” (4,5 %, 4,1 %, 4,6 %), “рідинність і газоподібність” (7,1 %, 6,2 %, 6,6 %), “особливості зовнішньої форми” (3,2 %, 4,1 %, 5,9 %), “вагові особливості” (2,6 %, 4,1 %, 7,2 %). Найбільш представленою виявилася ФОГ “рідинність” (29,5 % в українській мові, 24,1 % в польській, 23,0 % в англійській від загальної кількості одиниць), найменше дієслівних предикатів формує ФОГ “газоподібність” (2,6 %, 5,5 %, 4,6 %).

Функційна організація дієслівних предикатів досліджуваних мов неоднорідна. На матеріалі висловлень із об’єктами-артефактами й об’єктами-психофактами в сучасних українській, польській, англійській мовах встановлено типи, що відображають: появу об’єкта як фізичної реалії, появу об’єкта як результату інтелектуальної діяльності людини, рух об’єкта та його частин, перетворення об’єкта (зі термічними змінами; зі змінами хімічного

складу тощо), появу об'єкта у внутрішньому світі людини, зникнення об'єкта із внутрішнього світу людини. Визначені типи дієслівних предикатів виявляють значну функційну подібність у досліджуваних мовах, реалізуючись у межах однакових або подібних семантико-синтаксичних моделей.

Зіставний аналіз колокацій дієслівних предикатів ФОГ “рідинність” у корпусах GRAC, NKJP, BNC засвідчив відмінності у функціюванні досліджуваних одиниць. Дієслова *pić/ drink* найчастіше вимагають об'єктів *woda, чай, кава/ alcohol, woda, wino/ water, coffee, tea* відповідно. Наступні за частотністю дієслівні предикати *liti* та *lać* також мають багато спільних об'єктів серед найуживаніших — *woda, слюзи, кров, ніт* тощо (хоча кількісні показники їхньої появи у корпусах трьох мов різні); в англійській мові ці об'єкти вимагають двох різних дієслів — *pour* та *shed*: перше для позначення фізичного процесу лиття рідких речовин (*pour water/ tea/ wine*), тоді як друге — у колокаціях із переносним уживанням *shed blood/ tears/ light*. Якщо дієслівні предикати на позначення фізіологічного процесу пиття та фізичного процесу лиття рідини в досліджуваних мовах вживаються з подібними об'єктами, то інші дієслова ФОГ “рідинність” (*ссати, смоктати, ssać, cmoktać* і *suck; бризкати, bryzgać, splash, spatter* і *squirt; сьорбати, siorbać, slurp* і *sip* тощо) демонструють суттєві відмінності. Спадання частотності уживання дієслівних предикатів у корпусах текстів пов'язане зі збільшенням функційних відмінностей у досліджуваних мовах, а саме з диференціацією імен об'єктів, на які вони налаштовані.

Застосування запропонованої комплексної методики вивчення референтно спеціалізованих дієслівних предикатів української, польської, англійської мов, а також сформування баз даних проаналізованих одиниць відкриває **перспективу** для дослідження в такому аспекті інших груп дієслівних предикатів, а також дієслівних предикатів на матеріалі інших мов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

І. Спеціальна література

1. Агеева Н. Г. Типология и механизмы глагольной метонимии в современном английском языке: автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Киев, 1990. 20 с.
2. Алекторова Л. П. Отражение некоторых особенностей сочетаемости в толкованиях значений глаголов. *Современная русская лексикография*. Ленинград: Наука, 1983. С. 34–47.
3. Алекторова Л. П. Разграничение значений полисемантических глаголов на основе анализа их сочетаемости. *Современная русская лексикография*. Ленинград: Наука, 1983. С. 85–95.
4. Алиева Н. Ф. Выражение объектных отношений глагола как универсальное средство языков. *Языковые универсалии и лингвистическая типология*. Москва: Наука, 1969. С.129–134.
5. Алисова Т. Б. Очерки синтаксиса современного итальянского языка. Москва: Либроком, 2009. 206 с.
6. Альошина І. Г. Структурно-семантична характеристика дієслів динамічної просторової локалізованості у французькій мові (у зіставленні з українською): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.17. Донецьк, 2000. 18 с.
7. Апресян Ю. Д. Избранные труды: в 2 т. Москва: Школа «Языки русской культуры», 1995. Т. 1: Лексическая семантика. Синонимические средства языка. 472 с.
8. Апресян Ю. Д. Исследования по семантике и лексикографии. Т. I: Парадигматика. Москва: Языки славянских культур, 2009. 568 с.
9. Апресян Ю. Д. Лексическая семантика: Синонимические средства языка. Москва: Наука, 1974. 366 с.

10. Апресян Ю. Д. О языке толкований и семантических примитивах / Апресян Ю. Д. Избранные труды. Т. 2. Интегральное описание языка и системная лексикография. Москва: Школа “Языки русской культуры”, 1995. С. 466–484.
11. Апресян Ю. Д. Экспериментальное исследование семантики русского глагола. Москва: Наука, 1967. 251 с.
12. Аринштейн В. М. Структура предложения и семантика глагола (к проблеме обязательности/ факультативности объекта). *Взаимодействие языковых единиц различных уровней*. Ленинград: ЛГПИ им. А. И. Герцена, 1981. С. 3–16.
13. Арутюнова Н. Д. К проблеме функциональных типов лексического значения. *Аспекты семантических исследований*. Москва: Наука, 1980. С. 156–249.
14. Арутюнова Н. Д. Предложение и его смысл. Москва: Наука, 1976. 383 с.
15. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений. Оценка. Событие. Факт. Москва: Наука, 1988. 341 с.
16. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека. Москва: Школа “Языки русской культуры”, 1999. 896 с.
17. Бабакова О. В. Семантична структура та функціонування дієслів звучання: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Запоріжжя, 2007. 20 с.
18. Бабенко Л. Г. Базовые концепты процессуально-событийного мира (постановка проблемы). *Русская глагольная лексика: денотативное пространство*. Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 1999. С. 22–49.
19. Бартмінський Є. Статистичні методи в дослідженні мовних стереотипів. *Дані текстових корпусів у лінгвістичних дослідженнях/* за ред. О. П. Левченко. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2015. С. 75–102.
20. Бацевич Ф. С. Ономаσιологическая информация в толковом словаре (на материале глагольной лексики). *Актуальные проблемы разработки нового*

- академического словаря русского языка. Тезисы. 20–22 ноября 1990 г. Ленинград: Ин-т языкознания АН СССР, 1990. С. 13–14.*
21. Бацевич Ф. С. Функционально-отражательное изучение лексики (на материале русского глагола). Львов: ЛГУ, 1992. 71 с.
  22. Бацевич Ф. С. Функционально-отражательное изучение лексики: теоретические и практические аспекты (на материале русского глагола). Львов: ЛГУ, 1993. 170 с.
  23. Бацевич Ф. С, Космеда Т. А. Очерки по функциональной лексикологии. Львів: Світ, 1997. 392 с.
  24. Богданов В. В. Семантико-синтаксическая организация предложения. Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1977. 204 с.
  25. Болдырев Н. Концепт и значение слова. *Методологические проблемы когнитивной лингвистики: сб. науч. тр./* под.ред. И. Стернина. Воронеж: Воронежский государственный университет. 2001. С.25–36.
  26. Болдырев Н. Н. Функциональная категоризация английского глагола. Санкт-Петербург–Тамбов: РГПУ им. А.И.Герцена; ТГУ им. Г.Р.Державина, 1995. 139 с.
  27. Бондарко А. В. К проблеме соотношения универсальных и идиоэтнических аспектов семантики: интерпретационный компонент грамматических значений. *Вопросы языкознания.* 1992. № 3. С. 5–20.
  28. Бондарко А. В. Проблемы грамматической семантики и русской аспектологии. Санкт-Петербург: Изд-во С.-Петербург. ун-та, 1996. 220 с.
  29. Бондарко А. В. Функциональная грамматика. Москва: Наука, 1984. 133 с.
  30. Бук С. Н. Велика проза Івана Франка: електронний корпус, частотні словники та інші міждисциплінарні контексти. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2021. 424 с.
  31. Васильев Л. М. О принципах описания предикатной лексики. *Исследования по семантике.* Уфа: Изд-во Башкир. ун-та, 1992. С. 16–22.

32. Васильев Л. М. Семантика русского глагола. Москва: Высшая школа, 1981. 184 с.
33. Васильев Л. М. Современная лингвистическая семантика. Москва: Книжный дом «Либроком», 2009. 192 с.
34. Вепрева И. Т., Жданова О. П. Лексико-семантические группы русских глаголов в зеркале макро- и микропарадигматики. *Типы языковых парадигм: Сб. науч. тр.* Свердловск: УрГУ, 1990. С. 17–25.
35. Вепрева И. Т., Кусова М. Л., Матвеева Т. В. Парадигматическая структура глагольных лексическо-семантических групп. *Лексическо-семантические группы русских глаголов*/ под ред. Э. В. Кузнецовой. Иркутск: Изд-во Иркут. ун-та, 1989. С. 40–60.
36. Вихованець І. Р. Нариси з функційного синтаксису української мови. Київ: Наукова думка, 1992. 224 с.
37. Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови. Київ: Пульсари, 2004. 398 с.
38. Вихованець І. Р., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Семантико-синтаксична структура речення. Київ: Наукова думка, 1983. 219 с.
39. Гайсина Р. М. Лексико-семантическое поле глаголов отношения в современном русском языке. Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1981. 196 с.
40. Гайсина Р. М. Синтагматика субъектно-объектных и двубъектных глаголов отношения. *Исследования по семантике.* Уфа: Изд-во Башкир. ун-та, 1981. С. 3–12.
41. Гайсина Р. М. Соотношение семантики и синтагматики глагола. *Исследования по семантике.* Уфа: Изд-во Башкир. ун-та, 1992. С. 41–48.
42. Гак В. Г. К типологии функциональных подходов к изучению языка. *Проблемы функциональной грамматики.* Москва: Наука, 1985. С. 5–15.
43. Ганжа Р. С. Изучение глагольной семантики. *Русский язык в школе.* 1970. № 4. С. 33–39.

44. Гигаури Н. Б. Особенности глагольной номинации (на материале английских непроеводных глагольных наименований): автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Тбилиси, 1979. 21 с.
45. Гиздатов Г. Г. Когнитивные модели в речевой деятельности. Алматы: Гылым, 1997. 175 с.
46. Гинзбург Е. Л. Конструкции полисемии в русском языке. Таксономия и метонимия. Москва: Наука, 1985. 222 с.
47. Глейбман Е. В. Аспекты глагольной семантики. Кишинев: Штиинца, 1983. 164 с.
48. Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию. Москва: Прогресс, 1984. 397 с.
49. Даниленко А. Дієслово як комунікативний центр у синтаксичній будові української мови: проблема типологічного конструкта. *Збірник Харківського історико-філологічного товариства. Нова серія*. 1993. Т. 1. С. 131–138.
50. Демська О. Текстовий корпус: ідея іншої форми. Київ: ВПЦ НаУКМА, 2011. 282 с.
51. Дишлева С. М. Адвербіальна дистрибуція лексико-семантичних груп українських дієслів: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2008. 18 с.
52. Ділай І. П. Когнітивні дієслова в англійській мові: парадигматика, синтагматика, епідигматика: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Львів, 2011. 21 с.
53. Дмитриева В. С. Типы предикатов при именах, называющих атмосферные осадки, в русском языке. *Классы глаголов в функциональном аспекте*. Свердловск: УрГУ, 1986. С. 19–28.
54. Долинина И. Б. Маркировка субъектно-объектных отношений у валентностных категорий английского глагола. *Категория субъекта и объекта в языках различных типов*. Ленинград: Наука, 1982. С. 65–101.

55. Жаботинская С. А. Когнитивная лингвистика: принципы концептуального моделирования. *Лінгвістичні студії. Зб. Черкаськ. держ. ун-ту ім. Б. Хмельницького*. Вип. 2. Черкаси: Сіяч, 1997. С. 3–11.
56. Жаботинская С. А. Концепт / домен: матричная и сетевая модели. *Культура народів Причорномор'я*. 2009. Вып. 168. Т. 1. С. 254–259.
57. Жаботинская С. А. Концептуальный анализ: типы фреймов. *Вісник Черкаського університету*. Вип. 11. Серія: Філологічні науки. Черкаси, 1999. С. 12–25.
58. Жданова О. П. Взаимодействие лексической и грамматической семантики в рамках лексико-семантических групп. *Лексическо-семантические группы русских глаголов*/ под ред. Э. В. Кузнецовой. Иркутск: Изд-во Иркут. ун-та, 1989. С. 24–39.
59. Жолобов С. И. Семантические валентностные модели глаголов, обозначающих определенно-направленное перемещение в пространстве. *Семантика и функционирование английского глагола*. Горький: ГГПИ иностр. яз. им. Н. Добролюбова, 1985. С. 44–51.
60. Жуковська В. Англійська абсолютна конструкція: досвід колострукційного аналізу. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства: зб. наук. праць*. 2017. Вип. 12. С. 80–85.
61. Загнітко А. П. Взаємодія іменних і дієслівних категорій. *Мовознавство*. 1992. № 5. С. 19–29.
62. Загнітко А. П. Дієслівні категорії в синтагматиці й парадигматиці. Київ: НМК ВО, 1990. 132 с.
63. Загнітко А. П. Мовний простір граматики. Вінниця: Нілан-Лтд, 2018. 448 с.
64. Загнітко А. П. Позиційна модель речення і валентність дієслова. *Мовознавство*. 1994. № 2–3. С. 48–56.
65. Загнітко А. П. Теорія сучасного синтаксису. Донецьк: Дон НУ, 2006. 378 с.

66. Загнітко А. П., Загнітко Н. Г. Семантичні ролі в слов'янському простому реченні: ієрархія агенса, об'єкта, інструмента. *Філологічні студії*. 2015. Вип. 13. С 84–97. URL: <http://journal.kdpu.edu.ua/filstd/article/viewFile/1707/1335> (дата звернення: 27.12.2020).
67. Золотова Г. А. Очерк функционального синтаксиса русского языка. Москва: Наука, 1973. 352 с.
68. Зотова Т. Я. Сочетаемость русских глаголов преобразующего физического воздействия на объект: автореф. дис. ... канд. филол. наук. Москва, 1979. 18 с.
69. Іваницька Н. Б. Дієслівні системи української та англійської мов: парадигматика та синтагматика. Вінниця: СПД Главацька, 2011. 636 с.
70. Іваницька Н. Б. Система значеннєвих варіантів семантичного макрокомпонента категорії процесуальності українських та англійських дієслів. *Мовознавство*. 2007. № 2. С. 62–68.
71. Іваницька Н. Б. Співвідношення дієслівних найменувань процесуальних денотатів в українській та англійській мовах. *Українська мова*. 2007. № 3. С. 44–53.
72. Казарин Ю. В. Денотативное пространство русского глагола как “факт”. *Русская глагольная лексика: денотативное пространство* / под. ред. Л. Г. Бабенко. Екатеринбург: Изд-во УрГУ, 1999. С.50–98.
73. Касевич В. Б. Семантика. Синтаксис. Морфология. Москва: Наука, 1988. 320 с.
74. Кацнельсон С. Д. Типология языка и речевое мышление. Ленинград: Наука, 1972. 216 с.
75. Кибардина С. М. Функции субъекта и объекта в аспекте теории валентности. *Теория функциональной грамматики. Субъектность. Объектность. Коммуникативная перспектива высказывания* / Отв. ред. А. В. Бондарко. Санкт-Петербург: Наука, 1992. С. 100–114.

76. Кибрик А. А., Плунгян В. А. Функционализм. *Современная американская лингвистика: фундаментальные направления/* под. ред. А. А. Кибрика, И. М. Кобозевой, И. А. Секериной. Москва: Книжный дом "ЛИБРОКОМ", 2010. С. 276–239.
77. Кильдибекова Т. А. Лексико-грамматические разряды глаголов. *Исследования по семантике*. Уфа: Изд-во Башкир. ун-та, 1980. С. 182–199.
78. Кильдибекова Т. А. Структура поля глаголов действия. Уфа: Изд-во Башкир. ун-та, 1983. 76 с.
79. Кобозева И. М. Лингвистическая семантика. Москва: Книжный дом «Либроком», 2009. 352 с.
80. Конєєва О. О. Семантична характеристика дієслів на позначення взаємодії між предметами та явищами. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикографії української мови: збірник наукових праць /* відп. ред. М. Я. Плющ. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. Вип. 3. С. 238–245.
81. Кононенко І. В. Предикатоценорична теорія в логіко-семантичному вимірі. *Предикат у структурі речення*. Київ–Івано-Франківськ–Варшава, 2010. С. 9–30.
82. Кочерган М. П. Лексико-семантична система. *Українська мова: енциклопедія/* редкол.: В. М. Русанівський (співгол.), О. О. Тараненко (співгол.) та ін. Київ: Вид-во “Укр. Енцикл.” ім. М. П. Бажана, 2004. С. 305–306.
83. Кубрякова Е. С. Глаголы действия через их когнитивные характеристики. *Логический анализ языка: Культурные концепты*. Москва: Наука, 1991. С. 84–90.
84. Кубрякова Е. С. Номинативный аспект речевой деятельности. Москва: Наука, 1986. 159 с.

85. Кубрякова Е. С. Части речи в ономаσιологическом освещении. Москва: Наука, 1978. 114 с.
86. Кубрякова Е. С., Демьянков В. З., Панкрац Ю. Г., Лузина Л. Г. Краткий словарь когнитивных терминов. Москва: Изд-во МГУ им. М.В. Ломоносова, 1996. 246 с.
87. Кузнецова Э. В. О принципах и методах выделения объема семантических классов русских глаголов. *Классы слов и их взаимодействие*. Свердловск: Изд-во УрГУ, 1979. С. 5 – 12.
88. Кузнецова Э. В. Лексикология русского языка. Москва: Высшая школа, 1989. 216 с.
89. Кузнецова Э. В. Метод ступенчатой идентификации в описании лексико-семантических групп слов. *Ученые записки Тартус. ун-та*. 1969. Вып. 228. С. 53–64.
90. Кузнецова Э. В. О статусах слова. *Исследования по семантике*. Уфа: Изд-во Башкир. ун-та, 1983. С. 3–11.
91. Кузнецова Э. В. Русская лексика как система. Свердловск: УрГУ, 1980. 89 с.
92. Кузнецова Э. В. Русские глаголы “приобщения объекта” как функционально-семантический класс слов: автореф. дис. ... д-ра филол. наук. Москва, 1974. 28 с.
93. Кульчицкий І. Технологічні аспекти укладання корпусів текстів. *Дані текстових корпусів у лінгвістичних дослідженнях*/ За ред. О. П. Левченко. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2015. С. 29–45.
94. Левицкий В. В. Семасиология. Вінниця: Нова книга, 2006. 508 с.
95. Лексико-семантические группы русских глаголов/ Под ред. Э. В. Кузнецовой. Иркутск: Изд-во Иркут. ун-та, 1989. 180 с.
96. Леута О. І. Семантико-синтаксичні параметри українського дієслова. Київ: Вид-во НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2007. 404 с.
97. Леута О. І. Сучасні інтерпретації дієслівного предиката в структурі речення. *Науковий часопис НПУ імені М.Драгоманова. Серія 9. Сучасні*

- тенденції розвитку мов.* 2017. Вип. 15. С. 152–163. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/402879.pdf> (дата звернення: 27.12.2020).
98. Лисиченко Л. А. Лексико-семантична система української мови. Харків: ХДПУ ім. Г. Сковороди, 1997. 129 с.
99. Ляшевская О. Н., Кашкин Е. В. Типы информации о лексических конструкциях в системе ФреймБанк. *Труды института русского языка им. В.В.Виноградова.* 2015. № 6. С. 464–555.
100. Мартинюк А. П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 196 с.
101. Масицька Т. Є. Типологія семантико-синтаксичних реченневих залежностей. Луцьк: ПДВ «Твердиня», 2016. 416 с.
102. Мединська Н. М. Структура семантичного поля дієслів багатократно-дистрибутивної і розподільної дії: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2000. 19 с.
103. Межов О. Типологія мінімальних семантико-синтаксичних одиниць. Луцьк: ПДВ «Твердиня», 2012. 463 с.
104. Мирончук М. В. Семантика дієслів розташування в англійській, німецькій та українській мовах: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.17. Донецьк, 2006. 20 с.
105. Михайлова О. А. Глаголы со специализированными предметно-субъектными семами в современном русском языке: Дис. ... канд. філол. наук. Свердловск, 1985. 267 с.
106. Михайлова О. А. К вопросу об изучении глаголов с предметными семами. *Проблемы глагольной семантики.* Свердловск: УрГУ, 1984. С. 64–71.
107. Михайлова О. А. Ограничения в лексической семантике. Семасиологический и лингвокультурологический аспекты. Екатеринбург: УрГУ, 1988. 240 с.
108. Михайлова О. А. Особенности функционирования глаголов со специализированными субъектными семами в основном и неосновном

- значении. *Классы глаголов в функциональном аспекте*. Свердловск: УрГУ, 1986. С. 33–37.
109. Михайлова О. А. Парадигматические особенности глаголов периферийного класса. *Типы языковых парадигм: Сб. научн. тр.* Свердловск: УрГУ, 1990. С. 48–53.
110. Москвин В. П. Семантика и синтаксис русского глагола. Киев: Изд-во Киев. пед. ин-та иностр. яз., 1993. 245 с.
111. Навальна М. І. Дієслівна лексика соціально-економічної сфери (на матеріалі мови засобів масової інформації кінця ХХ ст.): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2002. 18 с.
112. Назаров С. И. Семантика и функционирование английских каузативных глаголов, обозначающих изменение состояния предмета: автореф. дис. ... канд. филол. наук. Ленинград, 1987. 17 с.
113. Назарчук Р. З. Актантні компоненти у семантиці дієслівних предикатів. *Лінгвістичні проблеми та інноваційні підходи до викладання чужоземних мов у вищих навчальних закладах: Матеріали 4-ї Міжнародної науково-практичної конференції*. Львів: ЛДУ БЖД, 2010. С. 53.
114. Назарчук Р. З. Базові концепти сфери процесуальності: на матеріалі дієслів вузької спеціалізаціїю *Актуальні проблеми менталінгвістики*: зб. наук. праць. Черкаси: ЧДУ, 2001. Частина I. С. 52–57.
115. Назарчук Р. З. Відображальний потенціал дієслівних предикатів української, польської, англійської мов (денотативно-об'єктні зв'язки). *Південний архів. Філологічні науки*: зб. наук. праць. Херсон: Айлант, 2002. Вип. XIV. С. 223–227.
116. Назарчук Р. З. Дієслівна метонімія у сучасних українській, польській та англійській мовах. *Слов'янський збірник*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. Вип. 17. Ч. 2. С. 124–128.
117. Назарчук Р. З. Комунікативні типи дієслівних предикатів у висловленнях з іменами об'єктів-артефактів у сучасних українській, польській та англійській мовах. *Комп'ютерні науки та інформаційні технології*:

- Матеріали 4-ї Міжнародної науково-технічної конференції CSIT-2009. Львів: Вид-во ПП «Вежа і Ко», 2009. С. 448–451.
118. Назарчук Р. З. Комунікативні типи дієслівних предикатів у висловленнях із об'єктами-артефактами й об'єктами-психофактами в українській, польській та англійській мовах. *Мовознавчий вісник*. Черкаси, 2010. Вип. 11. С. 205–209.
119. Назарчук Р. З. Лексико-семантичний простір референтно спеціалізованих дієслів (на матеріалі української, польської, англійської мов). *Людина. Комп'ютер. Комунікація*: зб. наук. праць. Львів: Вид-во НУЛП, 2010. С. 260–261.
120. Назарчук Р. З. Лексико-семантичні групи референтно спеціалізованих дієслів у сучасних українській та англійській мовах. *Проблеми зіставної семантики*: зб. наук. праць. Київ: КДЛУ, 2001. Вип. 5. С. 107–111.
121. Назарчук Р. З. Лексико-семантичні та функційно-ономасіологічні групи об'єктно спеціалізованих дієслів у сучасній українській мові. *Філологічні студії*. № 2. Луцьк: Волин. держ. у-т, Волин. Академічний Дім, 2001. С. 78–84.
122. Назарчук Р. З. Лексикографічна інтерпретація семантичних зв'язків дієслова й об'єкта. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*. 2008. № 4. С. 280–283.
123. Назарчук Р. З. Предикатно-аргументна структура речення у концепціях рольової граматики. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*: зб. наук. праць. Хмельницький: ФОП Бідюк Є. І., 2017. С. 172–175.
124. Назарчук Р. З. Референтно спеціалізовані дієслівні предикати у світлі теорії відмінкової граматики. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*. 2011. № 3(1). С. 134–136.

125. Назарчук Р. Референтно спеціалізовані дієслова: когнітивні аспекти. *Людина. Комп'ютер. Комунікація*: зб. наук. праць. Львів: Вид-во НУЛП, 2008. С. 31–32.
126. Назарчук Р. Референтно спеціалізовані дієслова у контексті теорії концептуальної семантики Р. Джекендоффа. *Наукова спадщина професора С. В. Семчинського і сучасна філологія*: зб. наук. праць. Київ: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2001. Ч. 2. С. 161–166.
127. Назарчук Р. З. Функційно-ономасіологічні класи об'єктно спеціалізованих дієслів в українській та англійській мовах (аспект спільності). *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. Вип. 22. Ч. II. Кіровоград: КДПУ ім. В. Винниченка, 2000. С. 106–113.
128. Назарчук Р. З., Крива У. Р. Особливості Framenet-орієнтованих систем. *Людина. Комп'ютер. Комунікація*: зб. наук. праць. Львів: Вид-во НУЛП, 2017. С. 104–107.
129. Овчиннікова І. І. Лексико-семантична класифікація дієслів конкретної фізичної дії з семантикою створення об'єкта в українській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.02. Київ, 1993. 23 с.
130. Олійник О. Б. Проблеми зіставного дослідження мікросистем дієслівної лексики в близькоспоріднених мовах: автореф. дис. ... докт. філол. наук: 10.02.02, 10.02.01. Київ, 1993. 49 с.
131. Орленко О. Семантичні відношення у прийменникових системах української, сербської, англійської мов. Дисертація ... канд. філол. наук. Львів, 2006. 255 с.
132. Парасюк Т. В. Дієслова на позначення емоційних станів: функціонально-ономасіологічний аспект. Львів: Видавничий центр Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка, 2010. 280 с.
133. Пашковська Г. О. Походження й семантичний розвиток українських дієслів та фразеологізмів на позначення процесів мовлення: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2008. 20 с.

134. Плотникова А. М. Глаголы с включенной актантной рамкой. *Русская глагольная лексика: пересекаемость парадигм. Памяти Э. В. Кузнецовой*. Екатеринбург: УрГУ, 1997. С. 45–69.
135. Плотникова А. М. Денотативно-референциальное пространство русского глагола. *Русская глагольная лексика: денотативное пространство* / под ред. Л. Г. Бабенко. Екатеринбург: УрГУ, 1990. С. 99–139
136. Плотникова А. Когнитивное моделирование семантики глагола (на материале глаголов социальных действий и отношений). Автореф дисс. ... докт. филол. наук: 10.02.19 — теория языка. Екатеринбург, 2009. 38 с.
137. Плотникова А. М. Лексикографическая интерпретация актантных компонентов в семантике глагольных дефиниций. *Глагол и имя в русской лексикографии: вопросы теории и практики*. Екатеринбург: УрГУ, 1996. С. 192–197.
138. Плотникова А. М. Русские глаголы с включенной актантной рамкой: лексико-семантическое и денотативное пространство: Дис. ... канд. филол. наук. Екатеринбург, 1997. 226 с.
139. Попова Т. В. Способы глагольного действия и лексико-семантические группы глаголов. *Русская глагольная лексика: пересекаемость парадигм. Памяти Э. В. Кузнецовой*. Екатеринбург: УрГУ, 1997. С. 147–240.
140. Попова З. Д., Стернин И. А. Очерки по когнитивной лингвистике. Воронеж: ВГУ, 2001. 191 с.
141. Потапенко Т. А. Лексико-семантическая характеристика глаголов с общим значением разрушительного воздействия на объект. *Филологические науки*. 1983. № 2. С. 50–56.
142. Потенция А. А. Мысль и язык. Киев: Синто, 1993. 187 с.
143. Почепцов Г. Г. Синтагматика английского глагола. Київ: Вища школа, 1976. 112 с.

144. Присяжнюк О. М. Структура лексико-семантичного поля візуального сприйняття в українській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2008. 16 с.
145. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя: Прем'єр, 2008. 332 с.
146. Рабулець О. Г., Сухарина Н. М., Широков В. А. Дієслово в лексикографічній системі. Київ: Довіра, 2004. 260 с.
147. Раевская О. В. “Здесь прошелся загадки таинственный ноготь...”, или к вопросу о нетривиальных метонимических смещениях и заменах. *Горизонты современной лингвистики: Традиции и новаторство: Сб. в честь Е. С. Кубряковой*. Москва: Языки славянских культур, 2009. С. 538–543.
148. Русанівський В. М. Дієслово — рух, дія, образ. Київ: Радянська школа, 1977. 112 с.
149. Русанівський В. М. Структура лексичної і граматичної семантики. Київ: Наукова думка, 1988. 240 с.
150. Русанівський В. М. Структура українського дієслова. Київ: Наукова думка, 1971. 315 с.
151. Русская глагольная лексика: денотативное пространство/ под. ред. Л. Г. Бабенко. Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 1999. 460 с.
152. Селиванова Е. А. Когнитивная ономазиология. Киев: Фитосоциоцентр, 2000. 248 с.
153. Селиванова Е. А. Теоретические основы когнитивной ономазиологии. *Вісник Черкаського університету. Вип. 11. Серія: Філологічні науки*. Черкаси, 1999. С. 3–12.
154. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.
155. Селиверстова О. Н. Труды по семантике. Москва: Языки славянской культуры, 2004. 960 с.

156. Семантические модели русских глагольных предложений: экспериментальный синтаксический словарь: Проспект/ Под. общ. ред. Л. Г. Бабенко. Екатеринбург: УрГУ, 1998. 172 с.
157. Сентенберг И. В. Лексическая семантика английского глагола. Москва: МГПИ, 1984. 96 с.
158. Середницька А. Я. Ідеографічний поділ дієслівної лексики в сучасній українській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.15. Київ, 2001. 16 с.
159. Серпутько Г. П. Семантичні й функціональні параметри дієслів ставлення до об'єкта та суб'єкта: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2006. 20 с.
160. Старикова Е. Н. Проблемы семантического синтаксиса. Київ: Вища школа, 1985. 123 с.
161. Степанов Ю. С. В трехмерном пространстве языка. Семиотические проблемы лингвистики, философии, искусства. Москва: Наука, 1985. 336 с.
162. Степанов Ю. С. Имена. Предикаты. Предложения. Москва: Наука, 1981. 360 с.
163. Степанов Ю. С. Константы: словарь русской культуры: опыт исследования. Москва: Школа "Языки русской культуры", 1997. 824 с.
164. Тараненко А. А. Языковая семантика в ее динамических аспектах. Киев: Наук. Думка, 1989. 254 с.
165. Тараненко О. О. Полісемічний паралелізм і явище семантичної аналогії. Київ: Наукова думка, 1980. 116 с.
166. Теория функциональной грамматики. Субъектность. Объектность. Коммуникативная перспектива высказывания/ Отв. ред. А. В. Бондарко. Санкт-Петербург: Наука, 1992. 304 с.
167. Теньер Л. Основы структурного синтаксиса. Москва: Прогресс, 1988. 656 с.

168. Уфимцева А. А. Лексическая номинация (первичная нейтральная). *Языковая номинация (Виды наименований)*. Москва: Наука, 1977. С. 5–85.
169. Уфимцева А. А. Лексическое значение. Принципы семиологического описания лексики. Москва: Наука, 1986. 240 с.
170. Уфимцева А. А. Роль лексики в познании человеком действительности и в формировании языковой картины мира. *Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира.* / под. ред. Б. А. Серебренникова. Москва: Наука, 1988. С. 108–140.
171. Уфимцева А. А. Семантика слова. *Аспекты семантических исследований*. Москва: Наука, 1980. С. 5–80.
172. Уфимцева А. А. Типы словесных знаков. Москва: Наука, 1974. 208 с.
173. Фрумкина Р. М. Концептуальный анализ с точки зрения лингвиста и психолога (концепт, категория, прототип). *Научно-Техническая Информация. Сер.2. Информационные процессы и системы*. 1992. № 3. С. 1–8.
174. Шапилова Н. И. О типологии лексико-семантических парадигм. *Семантические классы русских глаголов*. Свердловск: УрГУ, 1982. С. 22–27.
175. Шведова М. О. Граматичне освоєння запозичених іменників із кінцевим -о в українській мові: корпусне дослідження. *Українська мова*. 2020, № 2(74). С. 13–30.
176. Шведова Н. Ю. Глагол как доминанта в системе русской лексики. *Филологический сборник: (к 100-летию со дня рождения академика В. В. Виноградова)*. Москва: Наука, 1995. С. 409–414.
177. Шведова Н. Ю. Лексическая классификация русского глагола (на фоне чешской семантико-компонентной классификации): доклад на IX Международном съезде славистов. *Славянское языкознание. IX Международный съезд славистов (Киев, сентябрь 1983 г.)*. Москва: Наука, 1983. С. 306–323.

178. Шведова Н. Ю. Парадоксы словарной статьи. *Национальная специфика языка и ее отражение в нормативном словаре: Сб. ст./ Отв. ред. Ю. Н. Караулов. Москва: Наука, 1988. С. 6–11.*
179. Шведова Н. Ю. Русские бытийные глаголы и их субъекты. *Слово и грамматические законы языка: глагол. Москва: Наука, 1989. С. 5–171.*
180. Шведова Н. Ю. Типы контекстов, конструирующих многоаспектное описание слова. *Русский язык: текст как целое и компоненты текста. Виноградовские чтения XI. Москва, 1982. С. 142–154.*
181. Широков В., Бугаков О., Грязнухина Т. та ін. Корпусна лінгвістика. Київ: Довіра, 2005. 471 с.
182. Шумейкіна А. В. Багатозначність дієслів конкретної фізичної дії в сучасній українській літературній мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2007. 21 с.
183. Щерба Л. В. Языковая система и речевая деятельность. Ленинград: Наука, 1974. 428 с.
184. Экспериментальный синтаксический словарь/ под ред. Л. Г. Бабенко. URL: <http://www.slovari.ru/default.aspx?s=0&p=2847> (дата звернення: 27.12.2020).
185. Яковенко Е. Б. Сердце, душа, дух в английской и немецкой языковых картинах мира (Опыт реконструкции концептов). *Логический анализ языка. Образ человека в культуре и языке. Москва: Индрик, 1999. С. 39–51.*
186. Allerton D.J. Three (or four) levels of word cooccurrence restriction. *Lingua*. 1984. Vol. 63. P. 17–40.
187. Allerton D.J. Valency and the English Verb. London: Academic Press, 1982. 168 p.
188. Aranovich R. Split intransitivity and reflexives in Spanish. *Probus*. 2000. Vol. 12. P. 165–186.
189. Baker C. F. FrameNet, current collaborations and future goals. *Lang. Resources & Evaluation*. 2012. Vol. 46. P. 269–286.

190. Baker C. F. A Frame-Semantic Approach to Semantic Annotation/ C. F. Baker, Ch. J. Fillmore, J. B. Lowe. Siglex Workshop ANLP 97. Washington, D.C., 1997. P. 18–24. URL: <http://aclweb.org/anthology/W/W97/W97-0204.pdf> (дата звернення: 27.12.2020).
191. Baker, M. *Lexical Categories: Verbs, Nouns and Adjectives*. Cambridge: Cambridge U-ty Press, 2003. 353 p.
192. Bańko M., Przepiórkowski A., Górski R. i in. *Narodowy Korpus Języka Polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2012. 331 s.
193. Barcelona A. Clarifying and applying the notions of metaphor and metonymy with cognitive linguistics: An update. *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast*/ ed. by R. Dirven and R. Pörings. Berlin & New York: Mouton de Gruyter, 2003. P. 207–278.
194. Bellert I., Saloni Z. On the description of lexical entries for verbs. *International Journal of Slavic Linguistics and Poetics*. 1973. Vol. XVIII. P. 43–58.
195. Bogusławski A. O rozczłonkowaniu treściowym wypowiedzenia. *Semiotyka i struktura tekstu. Studia poświęcone VII Międzynarodowemu kongresowi slawistów*. Warszawa, 1973. Wrocław: W-wo PAN, 1973. S. 63–70.
196. Bogusławski A. Preliminaries for semantic-syntactic description of basic predicative expressions with special reference to polish verbs. *O predykacji. Materiały Konferencji Pracowni Budowy Gramatycznej Współczesnego Języka Polskiego*/ A. Orzechowska, R. Laskowski (eds.). IBL PAN, Wrocław: Ossolineum. S. 39–57.
197. Buttler D. *Innowacje składniowe współczesnej polszczyzny*. Warszawa: PWN, 1976. 280 s.
198. Carlson G. N. Thematic roles and their role in semantic interpretation. *Linguistics*. 1984. Vol. 22. № 3. P. 259–279.
199. Chafe W. L. *Meaning and the Structure of Language*. Chicago: U-ty of Chicago Press, 1970. 360 p.

200. Chafe W. Toward a thought-based linguistics. *Functional approaches to language*/ed. By Sh. Bischoff and C. Jany. The Hague: De Gruyter Mouton, 2013. P. 107–130.
201. Chomsky N. *Studies on Semantics in Generative Grammar*. The Hague: Mouton, 1972. 207 p.
202. Croft W. Autonomy and functionalist linguistics. *Language*. 1995. Vol. 71. № 3. P. 490–532.
203. Croft W. Event structure in argument linking. *The Projection of Arguments: Lexical and Syntactic Constraints*/ M. Butt & W. Geuder, eds. Stanford, CA: Stanford U-ty Press, 1998. P. 21–63.
204. Crystal D. *The Cambridge Encyclopedia of Language*. Cambridge: Cambridge U - ty Press, 2010. 516 p.
205. Davis A. R., Koenig J.-P. Linking as constrains on word classes in a hierarchical lexicon. *Language*. 2000. Vol. 76. P. 56–91.
206. Dik S.C. *Functional Grammar*. Amsterdam–New York–Oxford: North Holland, 1978. 230 p.
207. Dik S. C. Some principles of functional grammar. *Functionalism in Linguistics*/ ed. by R. Dirven and V. Fried. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins, 1987. P. 81–100.
208. Dirven R. Metonymy and metaphor: different mental strategies of conceptualization. *Leuvense Bijdragen*. 1993. № 82. P. 1–28.
209. Dixon R. M. W. *A new Approach to English Grammar, on Semantic Principles*. Oxford: Calderon Press, 1991. 398 p.
210. Dixon, R. M. W. Ergativity. *Language*. 1979. Vol. 55, P. 59–138.
211. Dowty D. R. ‘The garden swarms with bees’ and fallacy of ‘argument alternation’. *Theoretical and computational approaches*/ Y. Ravin & C. Leacock (Eds.). Oxford: Oxford U-ty Press, 2000. P. 111–128.

212. Dowty D. Thematic proto-roles and argument selection. *Language*. 1991. Vol. 67. №3. P. 547–619. URL: <http://linguistics.berkeley.edu/~syntax-circle/syntax-group/dowty91.pdf> (дата звернення: 27.12.2020).
213. Fauconnier G., Turner M. Metaphor, metonymy and binding. *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast*/ ed. by R. Dirven and R. Pörings. Berlin & New York: Mouton de Gruyter, 2003. P. 469–488.
214. Fellbaum Ch. English verbs as a semantic net. *International Journal of Lexicography*. 1990. Vol. 3. № 4. P. 278–301.
215. Fellbaum Ch. How flexible are idioms? A corpus-based study. *Linguistics*. 2019. Vol. 57. № 4. P. 735–767.
216. Fellbaum Ch. The treatment of multi-word units. *Oxford Handbook of Lexicography*/ ed. by P. Durkin. Oxford: Oxford U-ty Press, 2015. P. 411–425.
217. Fillmore Ch. Frame semantics. *Linguistics in the Morning Calm*/ ed. by Linguistic Society of Korea. Seoul: Hanshin Publishing Co., 1982. P. 111–137.
218. Fillmore Ch. J. The case for case. *Universals in linguistic theory*/ ed. by E. Bach & R. T. Harms. New York: Holt, Rinehart & Winston. 1968. P. 1–88.
219. Fillmore, Ch. J., Baker C. F. A frames approach to semantic analysis. *The Oxford handbook of linguistic analysis* / B. Heine & H. Narrog (Eds.). Oxford: Oxford U-ty Press, 2009. P. 313–340.
220. Fillmore Ch. J., Baker C. F. Frame Semantics for Text Understanding. *NAACL WordNet and Other Lexical Resources Workshop*. Pittsburgh, 2001. URL: <http://www.ccs.neu.edu/course/csg224/resources/framenet/framenet.pdf> (дата звернення: 27.12.2020).
221. Fodor J. Three reasons for not deriving “kill” from “cause to die”. *Linguistic Inquiry*. 1970. Vol. 1. P. 429–438.
222. Frawley W. *Linguistic Semantics*. Hillsade, N. J.: Lawrence Erlbaum Associates, 1992. 533 p.

223. FrameNet: Theory and Practice/ ed. by Ch. Fillmore, C. Johnson, M. Petruck at al. URL: <http://www.icsi.berkeley.edu/framenet> (дата звернення: 27.12.2020).
224. FrameNet II: Extended Theory and Practice/ J. Ruppenhofer, M. Michael, M. Petruck at al. 2010. URL: <https://framenet2.icsi.berkeley.edu/docs/r1.5/book.pdf> (дата звернення: 27.12.2020).
225. Givon T. Functionalism and Grammar. Amsterdam: John Benjamins, 1995. 486 p.
226. Grimshaw J. Argument Structure. Cambridge, MA: MIT Press, 1990. 202 p.
227. Grochowski M. Rola semantyczna a predykat jako sposoby charakterystyki subiectum. *O predykacji. Materiały konferencji pracowni budowy gramatycznej współczesnego języka polskiego IBL PAN 14-16 XII 1972/* red. R. Laskowski, A. Orzechowska. Wrocław: W-wo PAN, 1974. S. 25–38.
228. Grochowski M. Środek czynności w strukturze zdania. Narzędzie, substancja, materiał. Wrocław: W-wo PAN, 1975. 107 s.
229. Grochowski M. Znaczenia czasownika “ciąć” i innych czasowników bliskich semantycznie. *Słownik i semantyka. Definicje semantyczne/* pod. red. E. Janus. Wrocław-Warszawa-Krakow-Gdańsk: W-wo PAN, 1975. S. 111–120.
230. Gruber J. Lexical Structures in Syntax and Semantics. New York: North-Holland, 1976. 375 p.
231. Grzegorzczkowa R. Teoretyczne i metodologiczne problemy semantyki w perspektywie tzw. kognitywnej teorii języka. *Studia semantyczne/* pod red. R. Grzegorzczkowej i Z. Zaron. Warszawa: W-wo U-tu Warszaw., 1993. S. 9–32.
232. Hawkins J. A Performance Theory of Word Order and Constituency. Cambridge: Cambridge U-ty Press, 1994. 496 p.
233. Heringer H.J. The verb and its semantic power: association as a basis for valence theory. *Journal of Semantics*. 1985. Vol. 4. № 1. P. 79–99.

234. Hopper P. Emergent grammar. *Proceedings of the Annual Meeting of Berkley Linguistic Society*. 1987. № 13. P. 139–157.
235. Hopper P. J., Thompson S. A. Transitivity in grammar and discourse. *Language*. 1980. Vol. 56. P. 251–295.
236. Hopper P. J., Thompson S. A. The iconicity of the universal categories ‘noun’ and ‘verb’. *Iconicity in Syntax: Proceedings of a symposium on iconicity in syntax, Stanford, June 24–26, 1983.*/ ed. J. Haiman. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins, 1985. P. 151–183.
237. Jackendoff R. Conceptual semantics. *Meaning and Mental Representation*/ ed. by U. Eco, M. Santambrogio, P. Violi. Bloomington: Indiana U-ty Press, 1988. P. 81–97.
238. Jackendoff R. *Semantic Interpretation in Generative Grammar*. Cambridge, Mass.: MIT Press, 1972. 400 p.
239. Jackendoff R. *Semantic Structures*. Cambridge, MA & London: MIT Press, 1990. 322 p.
240. Jackendoff R. *Semantics and Cognition*. Cambridge, MA: MIT Press, 1983. 283 p.
241. Jackendoff R. The status of thematic relations in linguistic theory. *Linguistic Inquiry*. 1987. Vol. 18. P. 369–411.
242. Jackendoff R. Toward an explanatory semantic representation. *Linguistic Inquiry*. 1976. Vol. 7. P. 89–150.
243. Janse M. Valency, semantic case, and subjectivity. *Valenz, semantische kasus und/oder “Szenen”* / ed. by G. Helbig. Berlin: Zentrlnst. für Sprachwiss. Akad. Der. Wiss. Der DDR, 1998. P. 37–40.
244. Jędrzejko E. *Semantyka i składnia polskich czasowników deontycznych*. Wrocław: W-wo PAN, 1987. 126 s.
245. Kaczmarek E., Rosen A. Między znaczeniem leksykalnym a walencją — próba opracowania metody ekstrakcji ekwiwalentów na podstawie korpusu

- równoległego. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*. 2013. Vol. 48 P. 103–121.
246. Karamysheva, I., Nazarchuk R., Fedoruk, M. Synonymic Connections of Cognitive Verbs in English and Ukrainian Languages: Applied Aspect. *IEEE 13th International Scientific and Technical Conference on Computer Sciences and Information Technologies, CSIT 2018*. Proceedings. Lviv: LNPU, 2018. № 2. P. 1–4.
247. Katz J., Fodor J. The structure of a semantic theory. *Language*. 1963. Vol. 39. P. 170–210.
248. Kipper Schuler K. VerbNet: A broad-coverage, comprehensive verb lexicon. Ph. D. Thesis. U-ty of Pennsylvania, 2005. URL: <http://verbs.colorado.edu/~kipper/Papers/dissertation.pdf> (дата звернення: 27.12.2020).
249. Komincz L. Wokół zagadnień łączliwości leksykalnej i semantycznej. *Problemy semantyki leksykalnej/* pod red. M.Blicharskiego. Katowice: U-t Śląski, 1986. T. 1. S. 95–102.
250. Korytkowska M. Problemy konfrontatywnego opisu czasowników bułgarskich i polskich na płaszczyźnie semantycznej i syntaktycznej. *Problemy teoretyczno-metodologiczne badań konfrontatywnych języków słowiańskich*. Warszawa: Instytut Słowianoznawstwa PAN, 1991. S. 79–90.
251. Lakoff G. Irregularity in Syntax. New York: Holt, Reinhart & Winston, 1970. 207 p.
252. Langacker R. W. Clause structure in cognitive grammar. *Studi Italiani di Linguistica Teorica e Applicata*. 1993. Vol. 22. P. 465–508.
253. Langacker R. Foundations of Cognitive Grammar. Vol. 1: Theoretical Prerequisites. Stanford, CA: Stanford U-ty Press, 1987. 516 p.
254. Langacker R. Nouns and verbs. *Language*. 1987. Vol. 63. № 1. P. 53–93.
255. Larson R. K. Implicit arguments in situation semantics. *Linguistic and philosophy*. 1989. Vol. 11. P. 169–201.

256. Larson R. On the double object construction. *Linguistic Inquiry*. 1988. Vol. 19. P. 335–392.
257. Levin B. *English Verb Classes and Alterations: a Preliminary Investigation*. Chicago: U-ty of Chicago Press, 1993. 348 p.
258. Levin, B. Semantics and pragmatics of argument alternations. *Annual Review of Linguistics*. 2015. Vol. 1. P. 63–83.
259. Levin B., Rappaport Hovav M. *Argument Realization*. Cambridge: Cambridge U-ty Press, 2005. 278 p.
260. *Lexical Semantics, Syntax, and Event Structure/ M. Rappaport Hovav, E. Doron, I. Sichel, eds.* Oxford: Oxford U-ty Press, 2010. 424 p.
261. Lyons J. *Grammar and Meaning. Essays in honour of sir J. Lyons/ ed. by F. R. Palmer.* Cambridge: Cambridge U-ty Press, 1995. P. 221–254.
262. Majewicz A. F. *Some Aspects of the Verb Phrase Structure in English, Indo-European and non-Indo-European.* Poznań: UaM, 1990. 64 p.
263. Matthews P. H. *The Concise Oxford Dictionary of Linguistics.* Oxford: Oxford U-ty Press, 1997. 410 p.
264. Matsumoto M. The syntax and semantics of the cognate object construction. *English Linguistics*. 1996. Vol. 13. P. 199–220.
265. *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast/ ed. by R. Dirven and R. Pörings.* Berlin & New York: Monton de Gruyter, 2003. 608 p.
266. Miller G., Johnson-Laird P. *Language and Perception.* Cambridge, MA: Harvard U-ty Press, 1976. 760 p.
267. Nazarchuk R. Peculiarities of functioning of polypropositional referentially specialized verbal predicates in Ukrainian, Polish, and English (a corpus-based approach). *Periodyk Naukowy Akademiji Polonijnej*. 2020. № 38. P. 89–95.
268. Newmeyer F. *Language Form and Language Function.* Cambridge, Mass.: MIT Press, 1998. 460 p.
269. Ohara K. H. Toward constructicon building for Japanese in Japanese FrameNet. *Veredas on-line: Frame Semantics and its Technological Applications*. 2013.

- Vol. 1. P. 11-27. URL: <http://www.ufjf.br/revistaveredas/files/2013/11/1-OHARA-FINAL.pdf> (дата звернення: 27.12.2020).
270. Palmer M., Gildea D., Kingsbury P. The proposition bank: A corpus annotated with semantic roles. *Computational linguistics*. 2005. Vol. 31. № 1. P. 71–106. URL: <http://verbs.colorado.edu/~mpalmer/projects/ace.html> (дата звернення: 27.12.2020).
271. Parsons T. Thematic relations and arguments. *Linguistic Inquiry*. 1995. Vol. 26. P. 635–662.
272. Peterson T. H. Semantic structure. *Journal of Linguistics*. 1983. Vol. 19. P. 79–114.
273. Plank F. Verbs and objects in semantic agreement: minor differences between English and German that might suggest a major one. *Journal of Semantics*. 1984. Vol. 3. № 4. P. 305–360.
274. Rappaport Hovav M., Levin B. Building verb meaning. *The Projection of Arguments: Lexical and Syntactic Constraints*/ M. Butt & W. Geuder, eds. Stanford, CA : Stanford U-ty Press, 1998. P. 97–134.
275. Reid W. Verb and Noun Number in English: A Functional Explanation. London–New York: Longman, 1991. 388 p.
276. Sawicki L. Verb-valency in Contemporary Polish. Tübingen: Narr, 1988. 98 p.
277. Schlesinger I. On the semantics of the object. *The verb in contemporary English. Theory and description* / ed. by B. Aarts and Ch. Meyer. Cambridge: Cambridge U-ty Press, 1995. P. 54–74.
278. Shibatani M. Three reasons for not deriving “kill” from “cause to die” in Japanese. *Syntax and Semantics*/ ed. by J. Kimball. Vol. 1. New York: Academic Press, 1972. P. 125–137.
279. Stefanowitsch A. Corpus Linguistics: A Guide to the Methodology. Berlin: Language Science Press. 2020. 508 p.
280. Swedish FrameNet++ The Beginning of the End and the End of the Beginning/ ed. by M. Ahlberg, L. Borin, D. Dannélls at al. 2014. URL:

- http://www2.lingfil.uu.se/SLTC2014/abstracts/sltc2014_submission_33.pdf
(дата звернення: 27.12.2020).
281. Talmy L. Lexicalization patterns: Semantic patterns in lexical forms. *Language typology and syntactic description/* ed. by T.Shopen. Vol. 3: Grammatical categories and the lexicon. New York: Academic Press, 1985. P. 36–149.
282. Valin, R. An Introduction to Syntax. Cambridge: Cambridge U-ty Press, 2001. 239 p.
283. Van Valin R. D. Exploring the Syntax–Semantic Interface. Cambridge: Cambridge U-ty Press, 2005. 334 p.
284. Van Valin R. Functionalism, anaphora, and syntax. *Studies in Language*. 1990. № 14. P. 169–219.
285. Van Valin R. D. Generalized semantic roles and the syntax-semantic interface. *Empirical issues in formal syntax and semantics/* ed. by F. Corblin, C. Dobrovie–Sorin, J. Marandin. The Hague: Thesus, 1999. P. 373–389.
286. Van Valin, R. D. Role and reference grammar. *Routledge handbook of syntax/* A. Carnie, Y. Sato, & D. Siddiqi (Eds.). London–New York: Routledge, 2014. P. 579–603
287. Van Valin R. D. Semantic macroroles in role and reference grammar. *Semantische Rollen/* ed. by R. Kailuweit, M. Hummel. Tübingen: G. Narr, 2004. P. 62–82. URL: http://www.acsu.buffalo.edu/~rrgpage/rrg/vanvalin_papers/SemMRsRRG.pdf (дата звернення: 27.12.2020).
288. Van Valin R. D. Semantic parameters of split intransitivity. *Language*. 1990. Vol. 66. P. 221–260.
289. Vendler Z. Verbs and times. *The Philosophical Review*. 1957. Vol. 66. P. 143–160. URL: <http://semantics.uchicago.edu/scalarchange/vendler57.pdf>
(дата звернення: 27.12.2020).
290. Voorst J. van. Event Structure. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins, 1988. 181 p.

291. Wechsler S. *The Semantic Basis of Argument Structure*. Stanford, CA: CSLI Publications, 1995. 157 p.
292. Wierzbicka A. *Semantics: Primes and Universals*. Oxford – New York: Oxford U-ty Press, 1996. 500 p.
293. Wunderlich D. Cause and the structure of verbs. *Linguistic Inquiry*. 1997. Vol. 28. P. 27–68.
294. Zaron Z. *Ze studiów nad składnią i semantyką czasownika*. Wrocław: W-wo PAN, 1980. 162 s.
295. Zmarzer W. *Charakterystyka semantyczna czasowników stanu psychicznego w języku rosyjskim i polskim*. Warszawa: W-wo U-ty Warszaw., 1985. 179 s.

II. Джерельна база

- ВШ – Шевчук В. *Біс плоти*. Київ: Твім інтер, 1999. 360 с.
- ГТ – Тютюнник Г. *Вир*. Київ: Фоліо, 2012. 543 с.
- МЗ – Зеров М. *Вибране*. Київ: Смолоскип, 2015. 880 с.
- СУМ-11 – Словник української мови: В 11-ти т. URL: <http://sum.in.ua/> (дата звернення: 23.05.2021).
- СУМ-20 – Словник української мови: В 20-ти т. URL: <https://services.ulif.org.ua/exp/Entry/index?wordid=1&page=0> (дата звернення: 23.05.2021).
- AS – Sillitoe A. *Saturday Night and Sunday Morning*. HarperCollins, 2006. 224 p.
- BNC – British National Corpus. URL: <https://www.english-corpora.org/bnc/> (дата звернення: 23.05.2021).
- GRAC – Генеральний регіонально анотований корпус української мови (ГРАК)/ М. Шведова, Р. фон Вальденфельс, С. Яригін т. ін. Київ, Львів, Єна, 2017–2021. URL: <http://www.uacorpora.org/Kyiv/ua> (дата звернення: 23.05.2021)

- KG – Grochola K. Trzepot skrzydeł. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2008. 170 s.
- KSJP – Komputerowy słownik języka polskiego [Електронний ресурс]. Warszawa: PWN, 1998. 1 електрон., опт. диск (CD-ROM): кольор.; 13,5 см. Систем. вимоги: 4 MB RAM; операційна система Microsoft Windows 3.1 або наступні.
- LM – The Last Map in the Heart. Western Canadian Fiction. Saskatoon: Thistledown Press Ltd, 1990. 335 p.
- NKJP – Narodowy Korpus Języka Polskiego. URL: <http://www.nkjp.pl/> (дата звернення: 23.05.2021).
- NSOED – The New Shorter Oxford English Dictionary [Електронний ресурс]. Oxford: Oxford U-ty Press, 1996. 1 електрон., опт. диск (CD-ROM): кольор.; 13,5 см. Систем. вимоги: 8 MB of RAM; операційна система Microsoft Windows 95, Windows NT або наступні.
- OED – Oxford English Dictionary. URL: <https://www.oed.com> (дата звернення: 23.05.2021).
- OT – Tokarczuk O. Ostatnie Historie. Krakow: Wydawnictwo Literackie, 2004. 296 s.
- TC – Capote T. Music for Chameleons. London: Penguin, 2001. 288 p.
- WSJP – Wielki słownik języka polskiego. URL: <https://wsjp.pl/index.php?pwh=0> (дата звернення: 23.05.2021)

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Nazarchuk R. Peculiarities of functioning of polypropositional referentially specialized verbal predicates in Ukrainian, Polish, and English (a corpus-based approach). *Periodyk Naukowy Akademiji Polonijnej*. 2020. №38. P.89–95.
2. Назарчук Р. З. Предикатно-аргументна структура речення у концепціях рольової граматики. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*: зб. наук. праць. Хмельницький: ФОП Бідюк Є. І., 2017. С. 172–175.
3. Назарчук Р. З. Дієслівна метонімія у сучасних українській, польській та англійській мовах. *Слов'янський збірник*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. Вип. 17. Ч. 2. С.124–128.
4. Назарчук Р. З. Референтно спеціалізовані дієслівні предикати у світлі теорії відмінкової граматики. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*. 2011. №3 (1). С. 134–136.
5. Назарчук Р. З. Комунікативні типи дієслівних предикатів у висловлюваннях із об'єктами-артефактами й об'єктами-психофактами в українській, польській та англійській мовах. *Мовознавчий вісник*. Черкаси, 2010. Вип. 11. С. 205–209.
6. Назарчук Р. З. Лексикографічна інтерпретація семантичних зв'язків дієслова й об'єкта. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*. 2008. №4. С. 280–283.
7. Назарчук Р. З. Відображальний потенціал дієслівних предикатів української, польської, англійської мов (денотативно-об'єктні зв'язки).

Південний архів. Філологічні науки: зб. наук. праць. Херсон: Айлант, 2002. Вип. XIV. С. 223–227.

8. Назарчук Р. З. Лексико-семантичні групи референтно спеціалізованих дієслів у сучасних українській та англійській мовах. *Проблеми зіставної семантики*: зб. наук. праць. Київ: КДЛУ, 2001. Вип. 5. С. 107–111.

9. Назарчук Р. З. Лексико-семантичні та функційно-ономасіологічні групи об'єктно спеціалізованих дієслів у сучасній українській мові // *Філологічні студії*. №2. Луцьк: Волин. держ. у-т, Волин. Академічний Дім, 2001. С. 78–84.

10. Назарчук Р. З. Базові концепти сфери процесуальності: на матеріалі дієслів вузької спеціалізації. *Актуальні проблеми менталінгвістики*: зб. наук. праць. Черкаси: ЧДУ, 2001. Частина I. С. 52–57.

11. Назарчук Р. З. Функціонально-ономасіологічні класи об'єктно спеціалізованих дієслів в українській та англійській мовах (аспект спільності). *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. Вип. 22. Частина II. Кіровоград: КДПУ ім. В. Винниченка, 2000. С. 106–113.

Наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

12. Karamysheva, I., Nazarchuk R., Fedoruk, M. Synonymic Connections of Cognitive Verbs in English and Ukrainian Languages: Applied Aspect. *IEEE 13th International Scientific and Technical Conference on Computer Sciences and Information Technologies, CSIT 2018*. Proceedings. Lviv: LNPU, 2018. № 2. P.1–4 (0,5 друк. арк.) (Особистий внесок: аналіз дієслів з використанням WordNet ресурсу (0,2 друк. арк.).

13. Назарчук Р. З., Крива У. Р. Особливості Framenet-орієнтованих систем. *Людина. Комп'ютер. Комунікація*: зб. наук. праць. Львів: Вид-во НУЛП, 2017. С. 104–107 (0,4 друк. арк.) (Особистий внесок: аналіз особливостей ресурсу FrameNet (0,3 друк. арк.).

14. Назарчук Р. З. Лексико-семантичний простір референтно спеціалізованих дієслів (на матеріалі української, польської, англійської мов). *Людина. Комп'ютер. Комунікація*: зб. наук. праць. Львів: Вид-во НУЛП, 2010. С. 260–261.

15. Назарчук Р. З. Актантні компоненти у семантиці дієслівних предикатів. “Лінгвістичні проблеми та інноваційні підходи до викладання чужоземних мов у вищих навчальних закладах”: Матеріали 4-ї Міжнародної науково-практичної конференції. Львів: ЛДУ БЖД, 2010. С. 53.

16. Назарчук Р. З. Комунікативні типи дієслівних предикатів у висловлюваннях з іменами об'єктів-артефактів у сучасних українській, польській та англійській мовах. *Комп'ютерні науки та інформаційні технології*: Матеріали 4-ї Міжнародної науково-технічної конференції CSIT-2009. Львів: Вид-во ПП “Вежа і Ко”, 2009. С. 448–451.

17. Назарчук Р. Референтно спеціалізовані дієслова: когнітивні аспекти. *Людина. Комп'ютер. Комунікація*: зб. наук. праць. Львів: Вид-во НУЛП 2008. С. 31–32.

18. Назарчук Р. Референтно спеціалізовані дієслова у контексті теорії концептуальної семантики Р. Джекендоффа. *Наукова спадщина професора С. В. Семчинського і сучасна філологія*: зб. наук. праць. Київ: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2001. Ч. 2. С. 161–166.

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Міжнародна наукова конференція “Проблеми зіставної семантики” (Київ, Київський державний лінгвістичний університет, 27–29 вересня 2001 р., усна доповідь);

2. “Наукова спадщина професора С. В. Семчинського і сучасна філологія” (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 14–15 травня 2001 р., усна доповідь);

3. Всеукраїнська наукова конференція “Актуальні проблеми менталінгвістики” (Черкаси, Черкаський державний університет імені Богдана Хмельницького, 13–15 листопада 2001 р., усна доповідь);
4. Всеукраїнська наукова конференція “Лексико-граматичні категорії у функціональному аспекті” (Херсон, Херсонський державний університет, 25–26 березня 2002 р., усна доповідь);
5. Всеукраїнська наукова конференція “Людина. Комп’ютер. Комунікація” (Львів, Львівський національний університет “Львівська політехніка”, 6–8 травня 2008 р., усна доповідь);
6. Міжнародна наукова конференція “Пріоритети германського і романського мовознавства” (Луцьк, Волинський національний університет імені Лесі Українки, 4–6 червня 2008 р., усна доповідь);
7. Міжнародна науково-технічна конференція “Комп’ютерні науки та інформаційні технології CSIT” (Львів, Львівський національний університет “Львівська політехніка”, 15–17 жовтня 2009 р., усна доповідь);
8. Всеукраїнська наукова конференція “Людина. Комп’ютер. Комунікація” (Львів, Львівський національний університет “Львівська політехніка”, 5–7 травня 2010 р., усна доповідь);
9. Міжнародна наукова конференція “Лінгвалізація світу” (Черкаси, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, 13–14 травня 2010 р., усна доповідь);
10. Міжнародна науково-практична конференція “Лінгвістичні проблеми та інноваційні підходи до викладання чужоземних мов у вищих навчальних закладах” (Львів, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, усна доповідь, 28–30 жовтня 2010 р., усна доповідь);
11. Міжнародна наукова конференція “Пріоритети германського і романського мовознавства” (Луцьк, Волинський національний університет імені Лесі Українки, 3–5 червня 2011 р., усна доповідь);

12. Міжнародна наукова конференція “Нова лінгвістична парадигма: теоретичні і прикладні аспекти” (Одеса, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 25–26 листопада 2012 р., усна доповідь);

13. Міжнародна наукова конференція “Людина. Комп’ютер. Комунікація” (Львів, Львівський національний університет “Львівська політехніка”, 28–30 травня 2013 р., усна доповідь);

14. Міжнародна наукова конференція “Людина. Комп’ютер. Комунікація” (Львів, Львівський національний університет “Львівська політехніка”, 22–24 квітня 2015 р., усна доповідь);

15. Міжнародна наукова конференція “Людина. Комп’ютер. Комунікація” (Львів, Львівський національний університет “Львівська політехніка”, 20–22 вересня 2017 р., усна доповідь);

16. Міжнародна науково-технічна конференція “Комп’ютерні науки та інформаційні технології CSIT” (Львів, Львівський національний університет “Львівська політехніка”, 11–14 вересня 2018 р., усна доповідь);

17. Міжнародна наукова конференція “Людина. Комп’ютер. Комунікація” (Львів, Львівський національний університет “Львівська політехніка”, 25–27 вересня 2019 р., усна доповідь);

18. Всеукраїнська наукова конференція “Великий код: Біблія — світова література — переклад. Перекладознавчі читання на пошану Роксолани Петрівни Зорівчак” (Львів, Львівський національний університет імені Івана Франка, 9 листопада 2020 р., усна доповідь, онлайн-формат).

Додаток Б

**База даних дієслівних предикатів (ДП) української,
польської, англійської мов**

<https://drive.google.com/drive/folders/105CDntC2T3zHgambYhUhFXs230OKFLp9?usp=sharing>

Таблиця Б.1

База даних ДП української мови

ДП	поле	підполе	ЛСГ	ФОГ
адсорбувати	дія	переміщення	поглинання	рід-газ
бальзамувати	дія	фізичний вплив	просякання	в'язкість
бахкати	дія	фізіологічні		рідинність
бинтувати	дія	переміщення	покриття	гнучкість
бовтати	дія	фізичний вплив	неспокій	рідинність
бризкати	дія	переміщення	простір	рідинність
бронзувати	дія	переміщення	покриття	твердість
буксирувати	дія	переміщення	простір	вага
ваксувати	дія	переміщення	покриття	в'язкість
валькувати	дія	переміщення	покриття	в'язкість
вбирати	дія	переміщення	поглинання	рідинність
вдихати	дія	фізіологічні		газоподібність
вентилювати	дія	фізичний вплив	очищення	газоподібність
визублювати	дія	творчий		твердість
випаровувати	стан			рідинність
випарювати	стан			рідинність
висікати	дія	творчий		твердість
вискоблювати	дія	творчий		твердість
віджимати	дія	фізичний вплив	тиск	рідинність
волокти	дія	переміщення	простір	вага
воскувати	дія	фізичний вплив	просякання	в'язкість
всмоктувати	дія	переміщення	поглинання	рідинність
втоптувати	дія	фізичний вплив	тиск	твердість
втягувати	дія	переміщення	поглинання	рід-газ
в'язати	дія	творчий		гнучкість
гнати	дія	переміщення	простір	рідинність
гнути	дія	фізичний вплив	тиск	гнучкість

ДП	поле	підполе	ЛСГ	ФОГ
гравірувати	дія	творчий		твердість
гризти	дія	фізіологічні		твердість
дистилювати	дія	фізичний вплив	очищення	рідинність
довбати	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
дроселювати	стан			рід-газ
жлуктати	дія	фізіологічні		рідинність
жувати	дія	фізіологічні		твердість
забризкувати	дія	переміщення	покриття	рідинність
заливати	дія	переміщення	покриття	рідинність
заляпувати	дія	переміщення	покриття	рідинність
запльовувати	дія	переміщення	покриття	рідинність
заплюскувати	дія	переміщення	покриття	рідинність
запорошувати	дія	переміщення	покриття	сипкість
запудрювати	дія	переміщення	покриття	сипкість
затоплювати	дія	переміщення	покриття	рідинність
збивати	дія	фізичний вплив	неспокій	рідинність
зволожувати	дія	фізичний вплив	просякання	рідинність
здувати	дія	переміщення	простір	вага
карбувати	дія	творчий		твердість
качати	дія	переміщення	простір	рід-газ
кип'ятити	стан			рідинність
клеїти	дія	фізичний вплив	з'єднання	в'язкість
клевати	дія	творчий		твердість
колоти	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
колотити	дія	фізичний вплив	неспокій	рідинність
конденсувати	стан			рід-газ
копати	дія	фізичний вплив	риття	сипкість
котити	дія	переміщення	простір	форма
кришити	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
кропити	дія	переміщення	простір	рідинність
кувати	дія	творчий		твердість
кусати	дія	фізіологічні		твердість
ламати	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
лити	дія	переміщення	простір	рідинність
ліпити	дія	переміщення	покриття	в'язкість
лудити	дія	переміщення	покриття	твердість

ДП	поле	підполе	ЛСГ	ФОГ
лупати	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
ляпати	дія	переміщення	простір	рідинність
мазати	дія	переміщення	покриття	в'язкість
мастити	дія	переміщення	покриття	в'язкість
мести	дія	фізичний вплив	очищення	сипкість
мити	дія	фізичний вплив	очищення	рідинність
місити	дія	фізичний вплив	тиск	м'якість
морщити	дія	фізичний вплив	неспокій	рідинність
мостити	дія	переміщення	покриття	твердість
м'яти	дія	фізичний вплив	тиск	м'якість
насихувати	стан			рід-газ
нікелювати	дія	переміщення	покриття	твердість
оббивати	дія	переміщення	покриття	твердість
обвивати	дія	переміщення	покриття	гнучкість
обгортати	дія	переміщення	покриття	гнучкість
обмотувати	дія	переміщення	покриття	гнучкість
обплітати	дія	переміщення	покриття	гнучкість
обтріпувати	дія	переміщення	простір	сипкість
перевіювати	дія	фізичний вплив	очищення	сипкість
пиляти	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
пити	дія	фізіологічні		рідинність
пінити	дія	фізичний вплив	неспокій	рідинність
плавити	стан			твердість
платинувати	дія	переміщення	покриття	твердість
плести	дія	творчий		гнучкість
плювати	дія	фізіологічні		рідинність
плющити	дія	фізичний вплив	тиск	твердість
поглинати	дія	переміщення	поглинання	рід-газ
полокати	дія	фізичний вплив	очищення	рідинність
полоскати	дія	фізичний вплив	очищення	рідинність
помпувати	дія	переміщення	простір	рід-газ
пом'якшувати	стан			м'якість
порпати	дія	фізичний вплив	риття	сипкість
порскати	дія	переміщення	простір	рідинність
посипати	дія	переміщення	покриття	сипкість
прибивати	дія	фізичний вплив	з'єднання	форма

ДП	поле	підполе	ЛСГ	ФОГ
приколювати	дія	фізичний вплив	з'єднання	форма
приліпляти	дія	фізичний вплив	з'єднання	в'язкість
приминати	дія	фізичний вплив	тиск	м'якість
пришпиляти	дія	фізичний вплив	з'єднання	форма
провітрювати	дія	фізичний вплив	очищення	газоподібність
промочувати	дія	фізичний вплив	просякання	рідинність
просіювати	дія	фізичний вплив	очищення	сипкість
просмолювати	дія	фізичний вплив	просякання	в'язкість
просочувати	дія	фізичний вплив	просякання	рідинність
проспиртовувати	дія	фізичний вплив	просякання	рідинність
просякати	дія	фізичний вплив	просякання	рідинність
протрясати	дія	фізичний вплив	очищення	сипкість
прясти	дія	творчий		гнучкість
путати	дія	переміщення	покриття	гнучкість
пушити	дія	фізичний вплив	риття	сипкість
рити	дія	фізичний вплив	риття	твердість
різати	дія	фізичний вплив	роз'єднання	форма
розбивати	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
роз'їдати	стан			твердість
розкачувати	дія	фізичний вплив	тиск	м'якість
розминати	дія	фізичний вплив	тиск	м'якість
розпилювати	дія	переміщення	простір	рід-газ
розпушувати	дія	фізичний вплив	риття	сипкість
розрихлювати	дія	фізичний вплив	риття	сипкість
розтирати	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
розтовкувати	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
розщебенювати	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
рубати	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
сапати	дія	фізіологічні		газоподібність
свердлити	дія	творчий		твердість
сипати	дія	переміщення	простір	сипкість
сіяти	дія	переміщення	простір	сипкість
скородити	дія	фізичний вплив	риття	сипкість
смальцювати	дія	переміщення	покриття	в'язкість
смоктати	дія	фізіологічні		рідинність
сочити	дія	переміщення	простір	рідинність

ДП	поле	підполе	ЛСГ	ФОГ
сплющувати	дія	фізичний вплив	тиск	твердість
ссати	дія	фізіологічні		рідинність
стискати	дія	фізичний вплив	тиск	рід-газ
сьорбати	дія	фізіологічні		рідинність
тесати	дія	творчий		твердість
тинькувати	дія	переміщення	покриття	в'язкість
топити	стан			твердість
точити	дія	переміщення	простір	рідинність
трусити	дія	переміщення	простір	сипкість
тягти	дія	переміщення	простір	вага
фільтрувати	стан			рід-газ
хлебтати	дія	фізіологічні		рідинність
хлюпати	дія	переміщення	простір	рідинність
цементувати	дія	переміщення	покриття	в'язкість
цинкувати	дія	переміщення	покриття	твердість
цідити	дія	фізичний вплив	очищення	рідинність
цяпати	дія	переміщення	простір	рідинність
чавити	дія	фізичний вплив	тиск	м'якість
чеканити	дія	творчий		твердість
черпати	дія	переміщення	простір	рідинність
шмарувати	дія	переміщення	покриття	в'язкість

База даних ДП польської мови

ДП	Поле	підполе	група	ФОГ
absorbować	дія	переміщення	поглинання	рід-газ
balsamować	дія	фізичний вплив	просякання	в'язкість
bandażować	дія	переміщення	колове	гнучкість
bełtać	дія	фізичний вплив	неспокій	рідинність
borować	дія	творчий		твердість
brązować	дія	переміщення	покриття	твердість
brukować	дія	переміщення	покриття	твердість
bryzgać	дія	переміщення	простір	рідинність
cedzić	дія	фізичний вплив	очищення	рідинність
cementować	дія	переміщення	покриття	в'язкість
chlać	дія	фізіологічні		рідинність
chlonać	дія	переміщення	поглинання	рід-газ
chlupać	дія	переміщення	простір	рідинність
ciąć	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
ciągnąć	дія	переміщення	простір	вага
cmoktać	дія	фізіологічні		рідинність
cynkować	дія	переміщення	покриття	твердість
czepać	дія	переміщення	простір	рідинність
destylować	дія	фізичний вплив	очищення	рідинність
drażyć	дія	творчий		твердість
drobić	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
dziurkować	дія	творчий		твердість
dźwigać	дія	переміщення	простір	вага
filtrować	стан			рід-газ
gipsować	дія	переміщення	покриття	в'язкість
gnieść	дія	фізичний вплив	тиск	м'якість
grawerować	дія	творчий		твердість
gryźć	дія	фізіологічні		твердість
inhalować	дія	фізіологічні		газоподібність
klepać	дія	творчий		твердість
kłuć	дія	фізичний вплив	тиск	форма
kondensować	стан			газоподібність
kopać	дія	фізичний вплив	риття	сипкість
krajać	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість

ДП	Поле	підполе	група	ФОГ
kroić	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
kropić	дія	переміщення	простір	рідинність
kurzyć	дія	переміщення	покриття	сипкість
łać	дія	переміщення	простір	рідинність
łamać	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
lepić	дія	переміщення	покриття	в'язкість
łupać	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
marszczyć	дія	фізичний вплив	неспокій	рідинність
masować	дія	фізичний вплив	тиск	м'якість
mazać	дія	переміщення	покриття	в'язкість
miąć	дія	фізичний вплив	тиск	м'якість
miesić	дія	фізичний вплив	тиск	м'якість
mieszać	дія	фізичний вплив	неспокій	рід-газ
moczyć	дія	фізичний вплив	просякання	рідинність
myć	дія	фізичний вплив	очищення	рідинність
nasycać	стан			рід-газ
objąć	дія	переміщення	покриття	твердість
odparowywać	стан			рідинність
opłatać	дія	переміщення	колове	гнучкість
owijać	дія	переміщення	колове	гнучкість
pastować	дія	переміщення	покриття	в'язкість
perforować	дія	творчий		твердість
pić	дія	фізіологічні		рідинність
pienić	дія	переміщення	покриття	рідинність
piłować	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
platynować	дія	переміщення	покриття	твердість
pleść	дія	творчий		гнучкість
pluć	дія	фізіологічні		рідинність
płukać	дія	фізичний вплив	очищення	рідинність
pochłaniać	дія	переміщення	поглинання	газоподібність
poprawać	дія	переміщення	простір	рід-газ
posypywać	дія	переміщення	покриття	сипкість
pryskać	дія	переміщення	простір	рідинність
przemaczać	дія	фізичний вплив	просякання	рідинність
przesączać	дія	фізичний вплив	просякання	рідинність
przesiąkać	дія	фізичний вплив	просякання	рідинність

ДП	Поле	підполе	група	ФОГ
przesiewać	дія	фізичний вплив	очищення	сипкість
przetraszać	дія	переміщення	простір	сипкість
przewietrzać	дія	фізичний вплив	очищення	газоподібність
przewiewać	дія	фізичний вплив	очищення	сипкість
przybijać	дія	фізичний вплив	з'єднання	форма
przyczepić	дія	фізичний вплив	з'єднання	форма
przyklejać	дія	фізичний вплив	з'єднання	в'язкість
przylepiać	дія	фізичний вплив	з'єднання	в'язкість
przyginać	дія	фізичний вплив	з'єднання	форма
przyszpilać	дія	фізичний вплив	з'єднання	форма
przytłaczać	дія	фізичний вплив	тиск	м'якість
rudrować	дія	переміщення	покриття	сипкість
raǳać	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
rdzewieć	стан			твердість
rozbijać	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
rozcieńczyć	дія	переміщення	простір	рід-газ
rozdrabiać	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
rozłupywać	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
rozpraszać	дія	переміщення	простір	сипкість
rozpuskać	стан			рідинність
rozpylać	дія	переміщення	простір	рід-газ
rozszczepiać	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
roztopiać	стан			твердість
rozłukiwać	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
rozwiać	дія	переміщення	простір	сипкість
ryć	дія	фізичний вплив	риття	твердість
sapać	дія	фізіологічні		газоподібність
ściskać	дія	фізичний вплив	тиск	рід-газ
siać	дія	переміщення	простір	сипкість
siekać	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
siorbać	дія	фізіологічні		рідинність
skropić	дія	переміщення	покриття	рідинність
smarować	дія	переміщення	покриття	в'язкість
smolić	дія	фізичний вплив	просякання	в'язкість
spłaszcząć	дія	фізичний вплив	тиск	твердість
spulchniać	дія	фізичний вплив	риття	сипкість

ДП	Поле	підполе	група	ФОГ
ssać	дія	фізіологічні		рідинність
stapiać	стан			твердість
świdrować	дія	творчий		твердість
syrać	дія	переміщення	простір	сипкість
sztychować	дія	творчий		твердість
szuwaksować	дія	переміщення	покриття	в'язкість
targać	дія	переміщення	простір	вага
tkać	дія	творчий		гнучкість
tłoczyć	дія	фізичний вплив	тиск	твердість
thuc	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
toczyć	дія	переміщення	простір	форма
tynkować	дія	переміщення	покриття	в'язкість
wapnować	дія	переміщення	покриття	в'язкість
wciągać	дія	переміщення	поглинання	газоподібність
wciskać	дія	фізичний вплив	тиск	м'якість
wdychać	дія	фізіологічні		газоподібність
wentylować	дія	фізичний вплив	очищення	газоподібність
włóczyć	дія	переміщення	простір	вага
woskować	дія	фізичний вплив	просякання	в'язкість
wplatać	дія	переміщення	колове	гнучкість
wrzeć	стан			рідинність
wsiąkać	дія	переміщення	поглинання	рідинність
wstrząsać	дія	фізичний вплив	очищення	сипкість
wtłaczać	дія	фізичний вплив	тиск	твердість
wykopywać	дія	фізичний вплив	риття	сипкість
wyprysnąć	дія	переміщення	простір	рідинність
zabryzgiwać	дія	переміщення	покриття	рідинність
zakraplać	дія	переміщення	покриття	рідинність
zalewać	дія	переміщення	покриття	рідинність
zapluć	дія	переміщення	покриття	рідинність
zasiewać	дія	переміщення	простір	сипкість
zdmuchiwać	дія	переміщення	простір	вага
żłobić	дія	творчий		твердість
zmywać	дія	фізичний вплив	очищення	рідинність
żuć	дія	фізіологічні		твердість
zwiewać	дія	фізичний вплив	очищення	вага

ДП	Поле	підполе	група	ФОГ
zwiąć	дія	переміщення	простір	гнучкість
zwilżyć	дія	фізичний вплив	просякання	рідинність
żwirować	дія	переміщення	покриття	сипкість

База даних ДП англійської мови

ДП	Поле	підполе	ЛСГ	ФОГ
absorb	дія	переміщення	поглинання	рід-газ
adsorb	дія	переміщення	поглинання	рід-газ
agitate	дія	фізичний вплив	неспокій	рідинність
blow off	дія	переміщення	простір	вага
boil	стан			рідинність
breathe	дія	фізіологічні		газоподібність
chew	дія	фізіологічні		твердість
chop	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
clame	дія	переміщення	покриття	в'язкість
cleam	дія	переміщення	покриття	в'язкість
cool	стан			рідинність
crack	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
curl	дія	творчий		гнучкість
dig	дія	фізичний вплив	риття	сипкість
dissolve	стан			рід-газ
distil	дія	фізичний вплив	очищення	рідинність
dope	дія	переміщення	покриття	в'язкість
drain	дія	переміщення	простір	рідинність
draw	дія	переміщення	простір	вага
draw	дія	переміщення	поглинання	рідинність
dredge	дія	переміщення	покриття	твердість
drink	дія	фізіологічні		рідинність
drip	дія	переміщення	покриття	рідинність
embalm	дія	фізичний вплив	просякання	в'язкість
entwine	дія	переміщення	колове покр	гнучкість
entwist	дія	переміщення	колове покр	гнучкість
etch	дія	творчий		твердість
evaporate	стан			рідинність
extrude	дія	фізичний вплив	тиск	м'якість
face	дія	творчий		твердість
file	дія	фізичний вплив	тиск	твердість
filter	дія	фізичний вплив	очищення	рід-газ
fissure	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
flash	дія	переміщення	простір	рідинність

ДП	Поле	підполе	ЛСГ	ФОГ
flaw	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
flick	дія	переміщення	простір	сипкість
fluidify	стан			твердість
fluidize	стан			газоподібність
fracture	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
freeze	стан			рідинність
fret	стан			твердість
gaum	дія	переміщення	покриття	в'язкість
gnaw	дія	фізіологічні		твердість
gout	дія	переміщення	простір	рідинність
grave	дія	творчий		твердість
gravel	дія	переміщення	покриття	сипкість
grind	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
grub	дія	фізичний вплив	риття	твердість
guzzle	дія	фізіологічні		рідинність
hatch	дія	творчий		твердість
heave	дія	переміщення	простір	вага
heft	дія	переміщення	простір	вага
hew	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
hollow	дія	творчий		твердість
hawk	дія	фізичний вплив	риття	твердість
imbibe	дія	переміщення	поглинання	рідинність
imbue	дія	фізичний вплив	просякання	рід-газ
incise	дія	творчий		твердість
incurvate	дія	творчий		гнучкість
infuse	дія	переміщення	простір	рідинність
inhale	дія	фізіологічні		газоподібність
inspissate	стан			рід-газ
instil	дія	переміщення	простір	рідинність
jog	дія	переміщення	простір	вага
keel (over)	дія	переміщення	простір	форма
kink	дія	переміщення	колове покр	гнучкість
knead	дія	фізичний вплив	тиск	м'якість
kyanize	дія	фізичний вплив	просякання	в'язкість
ladle	дія	переміщення	простір	рідинність
lap	дія	фізіологічні		гнучкість

ДП	Поле	підполе	ЛСГ	ФОГ
lard	дія	переміщення	покриття	в'язкість
leach	дія	фізичний вплив	просякання	рідинність
lick	дія	фізіологічні		твердість
lime	дія	переміщення	покриття	в'язкість
liquify	стан			газоподібність
lubricate	дія	переміщення	покриття	в'язкість
lug	дія	переміщення	простір	вага
malax	дія	фізичний вплив	тиск	м'якість
mash	дія	фізичний вплив	тиск	м'якість
melt	стан			твердість
metal	дія	переміщення	покриття	твердість
mop	дія	переміщення	поглинання	рідинність
muffle	дія	переміщення	колове покр	гнучкість
mush	дія	фізичний вплив	тиск	м'якість
paint	дія	переміщення	покриття	в'язкість
paste	дія	фізичний вплив	з'єднання	в'язкість
pave	дія	переміщення	покриття	твердість
peck	дія	творчий		форма
percolate	дія	фізичний вплив	просякання	твердість
perforate	дія	творчий		твердість
pick	дія	фізичний вплив	тиск	форма
pierce	дія	творчий		форма
pin	дія	фізичний вплив	з'єднання	форма
pirl	дія	переміщення	колове покр	гнучкість
plaster	дія	фізичний вплив	з'єднання	в'язкість
plump	дія	переміщення	простір	вага
pour	дія	переміщення	простір	рідинність
powder	дія	переміщення	покриття	сипкість
press	дія	фізичний вплив	тиск	рід-газ
prick	дія	фізичний вплив	тиск	форма
prod	дія	фізичний вплив	тиск	форма
puddle	дія	фізичний вплив	тиск	рідинність
puff	дія	фізіологічні		газоподібність
pug	дія	фізичний вплив	тиск	м'якість
pulverize	дія	переміщення	простір	рід-газ
pump	дія	переміщення	простір	рід-газ

ДП	Поле	підполе	ЛСГ	ФОГ
rack	дія	переміщення	простір	рідинність
rag	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
rake	дія	переміщення	простір	сипкість
ram	дія	фізичний вплив	тиск	сипкість
ream	дія	творчий		форма
rinse	дія	фізичний вплив	очищення	рідинність
roll	дія	переміщення	простір	форма
rub	дія	фізичний вплив	тиск	вага
sand	дія	переміщення	покриття	сипкість
scalp	дія	творчий		твердість
scatter	дія	переміщення	простір	сипкість
scoop	дія	переміщення	простір	рідинність
screw	дія	фізичний вплив	з'єднання	гнучкість
scrub	дія	фізичний вплив	тиск	газоподібність
shake	дія	фізичний вплив	неспокій	рідинність
shed	дія	переміщення	простір	рідинність
shog	дія	фізичний вплив	неспокій	вага
sieve	дія	фізичний вплив	очищення	сипкість
sift	дія	фізичний вплив	очищення	сипкість
sile	дія	фізичний вплив	очищення	рідинність
sliver	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
slop	дія	переміщення	простір	рідинність
smear	дія	переміщення	покриття	в'язкість
snig	дія	переміщення	простір	вага
soak	дія	фізичний вплив	просякання	рідинність
souse	дія	переміщення	поглинання	рідинність
spatter	дія	переміщення	покриття	рідинність
spire	дія	переміщення	колове покр	гнучкість
splash	дія	переміщення	покриття	рідинність
split	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
spread	дія	переміщення	покриття	в'язкість
sprinkle	дія	переміщення	простір	рід-газ
spud	дія	фізичний вплив	риття	сипкість
squash	дія	фізичний вплив	тиск	твердість
strain	дія	фізичний вплив	очищення	рідинність
strew	дія	переміщення	простір	сипкість

ДП	Поле	підполе	ЛСГ	ФОГ
swash	дія	переміщення	покриття	рідинність
teer	дія	фізичний вплив	з'єднання	в'язкість
tow	дія	переміщення	простір	вага
twist	дія	переміщення	колове покр	гнучкість
ventilate	дія	фізичний вплив	очищення	газоподібність
weave	дія	творчий		гнучкість
wrig	дія	переміщення	колове покр	гнучкість
wring	дія	фізичний вплив	тиск	м'якість
wrinkle	дія	фізичний вплив	неспокій	рідинність
zink	дія	переміщення	покриття	твердість

Приклади використання баз даних

	A	B	C	D	E
1	ДП	поле	підполе	ЛСГ	ФОГ
55	копати	дія	фізичний вплив	риття	сипкість
69	мести	дія	фізичний вплив	очищення	сипкість
83	перевіювати	дія	фізичний вплив	очищення	сипкість
97	порпати	дія	фізичний вплив	риття	сипкість
107	просіювати	дія	фізичний вплив	очищення	сипкість
112	протрясати	дія	фізичний вплив	очищення	сипкість
115	пушити	дія	фізичний вплив	риття	сипкість
123	розпушувати	дія	фізичний вплив	риття	сипкість
124	розрихлювати	дія	фізичний вплив	риття	сипкість
133	скородити	дія	фізичний вплив	риття	сипкість

Рисунок В.1. Результат пошуку ДП української мови підполя “Фізичного впливу на об’єкт” та ФОГ “сипкість/ дрібність/ порохоподібність”

	A	B	C	D	F
1	ДП	Поле	підполе	група	ФОГ
34	kopać	дія	фізичний вплив	риття	сипкість
72	przesiewać	дія	фізичний вплив	очищення	сипкість
75	przewiewać	дія	фізичний вплив	очищення	сипкість
107	spulchnić	дія	фізичний вплив	риття	сипкість
130	wstrząsać	дія	фізичний вплив	очищення	сипкість
132	wykorywać	дія	фізичний вплив	риття	сипкість

Рисунок В.2: Результат пошуку ДП польської мови підполя “Фізичного впливу на об’єкт” та ФОГ “сипкість/ дрібність/ порохоподібність”

	A	B	C	D	F
1	ДП	Поле	підполе	ЛСГ	ФОГ
15	dig	дія	фізичний вплив	риття	сипкість
111	ram	дія	фізичний вплив	тиск	сипкість
125	sieve	дія	фізичний вплив	очищення	сипкість
126	sift	дія	фізичний вплив	очищення	сипкість
140	spud	дія	фізичний вплив	риття	сипкість

Рисунок В.3: Результат пошуку ДП англійської мови підполя “Фізичного впливу на об’єкт” та ФОГ “сипкість/ дрібність/ порохоподібність”

	A	B	C	D	E
1	ДП	полє	підполе	ЛСГ	ФОГ
32	довбати	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
50	клеїти	дія	фізичний вплив	з'єднання	в'язкість
52	колоти	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
57	кришити	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
61	ламати	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
65	лупати	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
84	пиляти	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
100	прибивати	дія	фізичний вплив	з'єднання	форма
101	приколювати	дія	фізичний вплив	з'єднання	форма
102	приліпляти	дія	фізичний вплив	з'єднання	в'язкість
104	пришпиляти	дія	фізичний вплив	з'єднання	форма
117	різати	дія	фізичний вплив	роз'єднання	форма
118	розбивати	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
125	розтирати	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
126	розтовкувати	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
127	розщебенювати	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
128	рубати	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість

Рисунок В.4: Результат пошуку ДП української мови ЛСГ “З’єднання” або “Роз’єднання”

	A	B	C	D	F
1	ДП	Поле	підполе	група	ФОГ
15	ciąć	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
22	drobić	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
35	krajać	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
36	kroić	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
40	łamać	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
42	łupać	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
60	piłować	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
76	przybijać	дія	фізичний вплив	з'єднання	форма
77	przyczepić	дія	фізичний вплив	з'єднання	форма
78	przyklejać	дія	фізичний вплив	з'єднання	в'язкість
79	przylepiać	дія	фізичний вплив	з'єднання	в'язкість
80	przyginać	дія	фізичний вплив	з'єднання	форма
81	przyszpilać	дія	фізичний вплив	з'єднання	форма
84	rąbać	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
86	rozbijać	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
88	rozdrabiać	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
89	rozłupywać	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
93	rozszczepiać	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
95	roztłukiwać	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
101	siekać	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
117	tłuc	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість

Рисунок В.5: Результат пошуку ДП польської мови ЛСГ “З’єднання” або “Роз’єднання”

	A	B	C	D	F
1	ДП	Поле	підполе	ЛСГ	ФОГ
54	hew	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
87	paste	дія	фізичний вплив	з'єднання	в'язкість
94	pin	дія	фізичний вплив	з'єднання	форма
96	plaster	дія	фізичний вплив	з'єднання	в'язкість
109	rag	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
120	screw	дія	фізичний вплив	з'єднання	гнучкість
128	sliver	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
137	split	дія	фізичний вплив	роз'єднання	твердість
145	teer	дія	фізичний вплив	з'єднання	в'язкість

Рисунок В.6: Результат пошуку ДП англійської мови ЛСГ “З’єднання” або “Роз’єднання”